

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GEÇEN ATASÖZÜ
İLE DEYİMLERİN TESPİT VE SINIFLANDIRILMASI**

AHMET KARAKURT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ HAKAN SARITİKEN**

DÜZCE, 2023

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GEÇEN ATASÖZÜ
İLE DEYİMLERİN TESPİT VE SINIFLANDIRILMASI**

Ahmet KARAKURT tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Hakan SARITİKEN

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Hakan SARITİKEN

Düzce Üniversitesi

Doç. Dr. Yakup ALAN

Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Doç. Dr. Onur ER

Düzce Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 10/07/2023

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

10 Temmuz 2023

Ahmet KARAKURT

TEŞEKKÜR

En başta tez yazma s¼recinde desteğini hep yanımda hissettiğim, bilgi birikimiyle çalıŐmama y¼n vermeme sağlayan ve beni y¼reklendiren çok saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Hakan Sarıtken'e,

Lisans ve lisansüst¼ öğrenimim döneminde engin bilgi ve deneyimleriyle bizlere yol gösterip düşünce dünyamızda yeni ufuklar açmamızı sağlayan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Fevzi Karademir'e, Doç. Dr. Yahya Aydın'a, katkılarından ötür¼ saygıdeğer Doç. Dr. Yakup Alan ve Doç. Dr. Onur Er'e

Her soruma sabırla cevap verip desteğini hiç esirgemeyen, çok sevdiğim, kıymetli hocam Dr. Öğretim Üyesi Netice Tayyibe Ateş'e

Ve hep yanımda olarak bana güç veren değerli müstakbel eŐim Esra Karaslan'a teŐekkür¼ borç bilirim.

10 Temmuz 2023

Ahmet KARAKURT

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ.....	7
1.1.1. Alt Problemler.....	7
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	8
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	8
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
1.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI.....	9
1.6. TANIMLAR.....	9
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	11
2.1. ATASÖZÜ NEDİR?.....	11
2.2. DEYİM NEDİR?.....	11
2.2.1. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller ve Özellikleri.....	12
2.2.2. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin Kuruluşu.....	13
2.3. ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN ÖZELLİKLERİ.....	14
2.4. ATASÖZÜ VE DEYİM ÇALIŞMALARININ ÖNEMİ.....	15
2.5. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN KÜLTÜREL SÖZ VARLIĞI İÇİNDEKİ YERİ.....	15
2.6. ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA VE DERS KİTAPLARINDAKİ YERİ.....	17
2.6.1. Atasözleri ve Deyimler Açısından Türkçe Dersi Öğretim Programı.....	17
2.7. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DERS KİTAPLARI.....	17
2.7.1. Ders Kitaplarının Tanımı ve Nitelikleri.....	17
2.8. SÖZLÜK.....	19
2.8.1. Sözlük Nedir?.....	19
2.8.2. Sözlükbilim, Sözlükçü ve Sözlükçülük.....	20
2.8.3. Sözlükçülüğün Tarihsel Gelişimi.....	20
2.8.4. Sözlük Türleri.....	22
2.8.5. Türkçe Dersi ve Sözlük Kullanma.....	22
2.8.6. Atasözü ve Deyimler Sözlükleri.....	23
3. YÖNTEM.....	24
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	24
3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	24
3.3. VERİLERİN TOPLANMASI.....	24
3.4. VERİLERİN ANALİZİ.....	25

4. BULGULAR	27
4.1. SINIFLANDIRMA	28
4.1.1. Deyimler	29
4.1.1.1. 5. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması	29
4.1.1.2. 6. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması	33
4.1.1.3. 7. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması	51
4.1.1.4. 8. Sınıf Kitabında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması	65
4.1.2. Atasözleri	70
4.1.2.1. 5. Sınıf Kitabında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması	70
4.1.2.2. 6. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması	71
4.1.2.3. 7. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması	73
4.1.2.4. 8. Sınıf Kitabında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması	74
4.2.1. 5. Sınıf Kitaplarından Tespit Edilen Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması	76
4.2.1.1. 5. Sınıf Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	76
4.2.1.2. 5. Sınıf İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	77
4.2.1.3. 5. Sınıf Üç Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	77
4.2.2. 6. Sınıf Kitaplarından Tespit Edilen Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması	78
4.2.2.1. 6. Sınıf Tek Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiil Yapısındaki Fiiller (Deyimler)	78
4.2.2.2. 6. Sınıf İki Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiil Yapısındaki Fiiller (Deyimler)	81
4.2.2.3. 6. Sınıf Üç Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiil Yapısındaki Fiiller (Deyimler)	82
4.2.3. 7. Sınıf Kitaplarından Tespit Edilen Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması	83
4.2.3.1. 7. Sınıf Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	83
4.2.3.2. 7. Sınıf İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	85
4.2.4. 8. Sınıf Oluşum Şekilleri Bakımından Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması	87
4.2.4.1. 8. Sınıf Tek Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	87
4.2.4.2. 8. Sınıf İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)	88
4.3. ALT PROBLEMLERE İLİŞKİN BULGULAR	89
4.3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	89
4.3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	89
4.3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular	90
4.3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular	90
4.3.5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	90
4.3.6. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular	91
4.3.7. Araştırmanın Yedinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	91
4.3.8. Araştırmanın Sekizinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	91
4.3.9. Araştırmanın Dokuzuncu Alt Problemine İlişkin Bulgular	91
4.3.10. Araştırmanın Onuncu Alt Problemine İlişkin Bulgular	92
4.3.11. Araştırmanın On Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular	92
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	93
5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA	93
5.2. ÖNERİLER	98
6. KAYNAKLAR	101
7. EKLER	108
7.1. EK: 1 SÖZLÜK	108
7.1.1. 5. Sınıf	109
7.1.2. 6. Sınıf	126

7.1.3. 7. Sınıf.....	184
7.1.4. 8. Sınıf.....	228
ÖZ GEÇMİŞ.....	249

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 4. 1. İncelenen ders kitaplarının sayfa sayıları	27
Şekil 4. 2. İncelenen ders kitaplarındaki tüm okuma metinleri ve soruların taranması sonucu tespit edilen deyim sayısı	27
Şekil 4. 3. İncelenen ders kitaplarındaki tüm okuma metinleri ve soruların taranması sonucu tespit edilen atasözü sayısı	28
Şekil 4. 4. Deyim başlığının vurgulandığı (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) bölümlerdeki deyim sayısı.....	89
Şekil 4. 5. Kitaplardaki tüm metinlerin taranması sonucu elde edilen deyim sayısı	89
Şekil 4. 6. Atasözü başlığının vurgulandığı (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) bölümlerdeki atasözü sayısı.....	90
Şekil 4. 7. Kitaplardaki tüm metinlerin taranması sonucu elde edilen atasözü sayısı	90

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Çizelge 4.1. 5. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması.....	29
Çizelge 4.2. 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması	33
Çizelge 4.3. 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması	51
Çizelge 4.4. 8. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması.....	65
Çizelge 4.5. 5. sınıf kitabındaki atasözlerinin sınıflandırılması	70
Çizelge 4.6. 6. sınıf kitaplarındaki atasözlerinin sınıflandırılması	71
Çizelge 4.7. 7. sınıf kitaplarındaki atasözlerinin sınıflandırılması	73
Çizelge 4.8. 8. sınıf kitabındaki atasözlerinin sınıflandırılması	74

KISALTMALAR

EBA	Eğitim Bilişim Ağı
LGS	Liselere Geçiş Sistemi
PDF	Portable Document Format
PYBS	Devlet Parasız Yatılılık ve Bursluluk Sınavı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDÖP	Türkçe Dersi Öğretim Programı
vb.	Ve Benzeri

ÖZET

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA GEÇEN ATASÖZÜ İLE DEYİMLERİN TESPİT VE SINIFLANDIRILMASI

Ahmet KARAKURT

Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan SARITİKEN

Temmuz 2023, 248 sayfa

Atasözü ve deyimler, konuşucuya az sözle çok şey ifade etme imkânı sunmasının yanında, dilin kıvraklığını ve zenginliğini yansıtmaları bakımından dilin önemli unsurlarıdır. Bu unsurlar, çocuklara ölçünlü dili öğretmeyi ve onların dil becerilerini geliştirmeyi temel amaç edinen Türkçe dersleri sayesinde kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda öğrencilerin atasözü ve deyimlerle en sık karşılaştıkları ders materyalleri Türkçe ders kitaplarıdır. Bu çalışmanın amacı, 2021- 2022 ile 2022- 2023 eğitim ve öğretim yıllarında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından MEB'e bağlı okullarda okutulmasına onay verilen Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB ve Özgün Yayınlarınca hazırlanan 9 adet; 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde ve okuma metinlerinde yer alan atasözü ve deyimlerin varlığını tespit edip söz konusu unsurları çeşitli başlıklarda sınıflandırmaktır. Araştırma nitel araştırma biçiminde yapılmış, veriler doküman analizi yöntemiyle elde edilmiştir. Çalışma sonucunda 5. sınıflar kitabında 150; 6. sınıflar kitaplarında 660; 7. sınıflar kitaplarında 453 ve 8. sınıflar kitabında ise 183 olmak üzere toplamda 1446 deyim ve 5. sınıflar kitabında: 24; 6. sınıflar kitaplarında 69; 7. sınıflar kitaplarında 25 ve 8. sınıflar kitabında 7 olmak üzere toplamda 125 atasözüne ulaşılmıştır. Deyimler “duygu, durum, öğüt ve diğer” başlıkları altında sınıflandırılarak duygu kategorisinde 227, durum kategorisinde 614, öğüt kategorisinde 32 ve diğer kategorisinde 409 deyim olduğu görülmüştür. Konularına göre “erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor” başlıklarında sınıflandırılan atasözlerinde ise çoğunluğun erdemler başlığı altında yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca deyimler oluşum şekilleri bakımından öğelerine ayrılmış ve büyük bir bölümünün “nesne + fiil ve yer tamlayıcısı + fiil” bağlantısı biçiminde birleştiği saptanmıştır. Son olarak her bir sınıf düzeyinde, tarama sonucu elde edilen atasözü ve deyimlerden oluşan ve söz konusu unsurların hangi yayınevini ders kitabında geçtiğinin belirtildiği bir sözlük hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Atasözü, Deyim, Sözlük, Türkçe Ders Kitapları

ABSTRACT

DETERMINATION AND CLASSIFICATION OF PROVERBS AND IDIOMS IN SECONDARY SCHOOL TURKISH TEXTBOOKS

Ahmet KARAKURT

Düzce University
Graduate School Of Postgraduate Education, Department Of Turkish Education
Master Thesis
Supervisor: Assoc. Dr. Öğr. Üyesi Hakan SARITIKEN

July 2023, 248 pages

Proverbs and idioms are important elements of language in terms of providing the speaker with the opportunity to express a lot with few words, as well as reflecting the fluency and richness of the language. These elements are tried to be taught to children through Turkish lessons, which aim to teach them the standard language and develop their language skills. In this context, the course materials in which students encounter proverbs and idioms most frequently are Turkish textbooks. The aim of this study is to determine the presence of proverbs and idioms in the activities and reading texts in the 9 5th, 6th, 7th and 8th grade Turkish textbooks prepared by Anittepe, Ata, Ekoyay, MEB and Özgün Publications, which were approved by the Board of Education and Discipline to be taught in schools affiliated to the Ministry of National Education in the 2022- 2022 and 2022-2023 academic years, and to classify these elements under various headings. The research was conducted in the form of qualitative research and the data were obtained by document analysis method. As a result of the study, a total of 1446 idioms (150 in 5th grade books, 660 in 6th grade books, 453 in 7th grade books and 183 in 8th grade books) and 125 proverbs (24 in 5th grade books, 69 in 6th grade books, 25 in 7th grade books and 7 in 8th grade books) were found: 24; 69 in 6th grade books; 25 in 7th grade books and 7 in 8th grade books, totalling 125 proverbs. Idioms were classified under the headings of "emotion, situation, advice and other" and it was seen that there were 227 idioms in the emotion category, 614 in the situation category, 32 in the advice category and 409 in the other category. In the proverbs classified under the titles of "virtues, our national culture, individual and society, rights and freedoms, science, health and sports" according to their subjects, it was determined that the majority of them were under the title of virtues. In addition, idioms were divided into their elements in terms of their formation forms and it was determined that most of them were combined in the form of "object + verb and place complement + verb connection" Finally, a dictionary was prepared at each grade level, consisting of the proverbs and idioms obtained as a result of the scan and indicating in which publisher's textbook these elements were mentioned.

Keywords: Proverb, Idiom, Dictionary, Turkish Textbooks

1. GİRİŞ

Bireylerin, iletişim esnasında güçlük yaşamamaları ve kendilerini etkili biçimde ifade edebilmeleri için konuşuru oldukları dilin kurallarına ve söz varlığına hâkim olmaları beklenir. Beklenen bu hâkimiyet, bireye ailesinden sonra örgün eğitim kurumlarında sistemli ve planlı şekilde ana dili dersleriyle kazandırılmaya çalışılır. İlkokul çağında ilk okuma ve yazma eğitimleriyle birlikte Türkçe dersleri, bireylerde dil bilincinin oluşturulmasını ve bireyin dil becerilerinin geliştirilmesini temel amaç edinir (TDÖP, 2019: 8). Bunun yanında tüm dil becerilerinin geliştirilmesinin başat faktörü zengin bir söz varlığına sahip olmaktan geçer. Söz varlığı zengin olmayan bireyin anlama ve anlatmada zorlanacağı yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Karatay (2007: 144), çalışmasında dil becerilerinin kazanılmasının ve bireyin söz konusu becerileri etkin biçimde kullanabilmesinin edindiği zengin söz varlığıyla yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Türkçe derslerinde kullanılan en önemli gereçler, Türkçe ders kitaplarıdır (Ceran, 2015; Çalışkan, 2016; Ekmen, 2009; Özbay, 2003; Sarıkaya, 2019). Bu bakımdan öğrencilerin söz varlığının geliştirilmesinde etkisi büyük olan söz konusu gereçlerin içeriği ve niteliği dersin amaçlarının gerçekleşmesi bakımından son derece önemlidir. Alkan (1979: 244), ders materyalleri içinde vazgeçilmez ana unsur kabul edilen ders kitaplarının öğrencinin öğrenme sürecine kaynaklık ettiğini ve ders araçları içinde oldukça önemli bir yere sahip olduklarını ifade etmiştir. Özbay (2003: 27), öğretmen görüşlerini esas alarak yaptığı çalışmasında ilköğretim düzeyinde %94'lük bir oranla Türkçe ders kitaplarının öğretmenlerce derslerde en çok kullanılan ders gereci olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın ana unsurlarını oluşturan atasözü ve deyimler daha çok söz konusu kitaplar aracılığıyla öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu önemli ders materyallerinin incelenmesi ve kitaplardaki atasözü ve deyim varlığının tespiti araştırmamızın temel amacını teşkil etmektedir.

Çakmacı (2009: 65), tarafından ortaokul öğrencilerinin görüşleri esas alınarak yapılan çalışmada öğrencilere yöneltilen “Atasözleri ve deyimleri günlük yaşamınızda kullanmayı seviyor musunuz?” sorusuna öğrencilerin %93'lük bir oranla olumlu cevap

vermesi, atasözü ve deyimlerle ilgili çalışmaların gerekliliğini göstermiştir

Türkçenin söz varlığında önemli yeri olan atasözleri ve deyimler, her dilde mevcuttur. Psikoloji, ahlak, sosyoloji, felsefe, tarih, folklor gibi pek çok açıdan incelenmeye layık olan bu millî varlıklar kavram çeşitliliği, ifade gücü ve anlatım güzelliği açısından oldukça önemli olan dil yapılarıdır (Aksoy 1962: 131).

Deyimler; çoğu zaman bir durumu, denk gelinen olayların niteliklerini, bireylerin öz yapı, davranış, türlü fiziksel ve ruhsal özelliklerini anlatmak için birden fazla kelime ile oluşturulur (Aksan, 2002: 95). Bunun yanı sıra temel anlamından başka bir anlam taşıyan deyimler, çekici ifade gücü barındıran söz öbekleridir (Korkmaz, 1992: 43). Söz konusu unsurlar sözlü ve yazılı anlatımlarda sıklıkla kullanılarak, anlatımı güçlendirip zenginleştirir bu sayede göndericinin kendini daha iyi ifade etmesini sağlar.

Atasözleri; Korkmaz'a göre söyleyeni bilinmeyen, atalardan miras sayılan ve toplumun asırlık tecrübelerinden, ortak fikir, tavır ve davranışlarıyla aynı zihniyetten oluşan düstur niteliğindeki kısa, özlü kalıp sözlerdir (Korkmaz, 1992: 15). Atasözlerinin toplumca ana unsur olarak kabul edildiğine vurgu yapan Aksoy'a göre ise atasözleri, milletlerin asırlık tecrübelerinden ve bunlara yaslanan fikirlerden ortaya çıkmıştır. Milletlerin ortak fikir, kanış ve tavırlarını belirtip bize rehberlik ederler. Bir atasözümüyle belgelendirilen tavrın gerçekliği herkesçe aynı biçimde kabul edilir (Aksoy, 1962: 132).

Alanyazındaki Ortaokul Türkçe ders kitaplarında söz varlığı ve söz dağarcığı incelemeleri kapsamında atasözü ve deyimlerin öğretimi, niceliği ve niteliği ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; Doğru (2008), tarafından deyimlerin nitel ve nicel özelliklerini açığa çıkarmak üzere yapılan çalışmada sınırlı bir evren seçimi yapılarak sadece 6. sınıf düzeyinde 3 yayınevi tarafından hazırlanan ders ve çalışma kitapları incelenmiş, çalışma sonucunda 3 ders kitabında 251 ve 3 çalışma kitabında 96 deyim yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca deyimlerin öğretimi bakımından 3 yayınevi arasında ortak bir tutumun olmadığı ve çalışma kitaplarındaki atasözü ve deyim etkinlikleriyle Türkçe Dersi Öğretim Programı (2006)'ndaki etkinliklerin örtüşmediği sonucuna varılmıştır. Çakmakçı (2009), tarafından yapılan çalışmada, atasözü ve deyimlerin akılda kalıcı ve dikkat çekici özellikleri sayesinde Türkçe derslerinde kavram geliştirme ve çeşitli amaçları gerçekleştirmede kullanılabilecek metinler olduğu vurgulanmış ayrıca 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin bildikleri atasözü ve deyim varlığının yetersiz olduğu belirtilmiştir. Turhan (2010), tarafından 2009- 2010 eğitim ve öğretim yılındaki 8. sınıf

düzeyinde 5 farklı yayınevi tarafından hazırlanan Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığını tespit etmek amaçlı yapılan çalışmada, TDK Türkçe Sözlük'te yer alan deyim varlığının çeşit söz sayısına oranı ile Türkçe ders kitaplarında yer alan deyim varlığının çeşit söz sayısı oranının birbirine yakın olması beklenirken kitaplardaki söz konusu oranın beklenenin oldukça altında kaldığı ve Türkçe ders kitaplarının atasözü ve deyim unsurları açısından gereken özenle hazırlanmadığı sonucuna varılmıştır. Uludağ (2010), tarafından 2009- 2010 eğitim ve öğretim yılındaki 7. sınıf düzeyinde 5 farklı yayınevi tarafından hazırlanan Türkçe ders kitaplarının söz varlığı açısından barındırdığı özellikleri tespit etmek amaçlı yapılan çalışmada, 5 farklı kitap arasındaki deyim sayısının birbirinden çok farklı oranlarda olmasının ve bazı kitaplarda hiç atasözü yer almamasının oldukça düşündürücü olduğu belirtilmiştir. İşbulan (2010), tarafından 2009- 2010 eğitim ve öğretim yılındaki 7. sınıf düzeyinde sadece 1 adet Türkçe dersi öğrenci çalışma kitabının seçilerek kitapta yer alan deyimlerin öğretimiyle ilgili etkinliklerin etkililik düzeyinin ölçülmesi amacıyla yapılan çalışmada, araştırmacı tarafından deney grubuna uygulanan deyim öğretimi etkinlikleriyle kontrol grubuna uygulanan öğrenci çalışma kitabındaki etkinliklerin karşılaştırılması sonucunda deyim öğretimi bakımından anlamlı farkın araştırmacının uyguladığı deyim öğretimi etkinliklerinin lehine olduğu görülmüştür. Daharlı (2012), tarafından yapılan 2010- 2011 eğitim ve öğretim yılında 5. sınıf düzeyinde 3 ayrı yayınevi tarafından hazırlanan kitaplardaki söz varlığının tespitine yönelik çalışmada, Türkçe ders kitaplarında deyimlerin sıkça yer aldığı, atasözlerinin ise az sayıda kullanıldığı ifade edilmiştir. Zafer (2013), tarafından yapılan çalışmada Konya'daki ortaokullarda 2012- 2013 eğitim ve öğretim yılında kullanılan ders kitapları anlam bilgisi yönünden incelenmiş ve çalışma sonucunda deyimlerin çoğunun soyut olduğu için henüz somut dönemde olan öğrencilere 5. sınıf düzeyinden itibaren kazandırılması gerektiği ve kitaplardaki deyimlerin sınıf düzeyleri arttıkça nicelik ve niteliğinin artması gerektiği belirtilmiştir. Büyükhellaç (2014), tarafından yapılan çalışmada, 2012- 2013 eğitim ve öğretim yılında ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitapları söz varlığı yönünden incelenmiş, kitapların atasözü yönünden fakir olduğu ve deyim sayılarının 8. sınıf ders kitabı dışındaki kitaplarda toplam söz varlığına paralel olarak kademeli biçimde arttığı belirtilmiştir. Payza (2015), tarafından yapılan çalışmada 5. sınıf düzeyinde 5 farklı kitaptaki metinler anlamsal yönden incelenmiş ve kitaplardaki metinlerde öğreticilik yönünden atasözü ve deyim kullanımının gereken seviyede olmadığı belirtilmiştir. Doğan (2016), tarafından yapılan çalışmada 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki etkinlikler söz varlığı yönünden incelenmiş ve 3 sınıf

seviyesinde deyimlerin kullanıldığı fakat 7. sınıf öğrenci çalışma kitabında çok az deyim yer verildiği ayrıca 6. Sınıf kitabı dışındaki öğrenci çalışma kitaplarında hiç atasözüne yer verilmediği tespit edilmiştir. İnan (2016), tarafından yapılan çalışmada 4 adet Türkçe ders kitabı deyim, atasözü ve öz deyiş yönünden incelenmiş, elde edilen unsurlar çeşitli başlıklarda sınıflandırılmış ve deyimlerin sözlük anlamlarına yer verilmiştir. İnceleme kapsamında kitaplarda yer alan en fazla unsurun deyimler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akyol (2019), tarafından yapılan çalışmada 7. Sınıf düzeyindeki MEB ve özel bir yayınevi tarafından hazırlanan iki adet ders kitabındaki atasözü ve deyim varlığı çeşitli sorulara yanıt verilerek karşılaştırılmış, her iki kitabın da barındıkları atasözü bakımından oldukça fakir oldukları ve deyim yönünden MEB yayınevi kitabının özel yayınevi tarafından hazırlanan kitaba göre zengin olduğu belirtilmiştir. Üçgül (2019), tarafından yapılan çalışmada diğer birçok çalışmadan farklı olarak anlamca kaynaşmış- deyimleşmiş birleşik fiiller başlığı altında MEB yayınevi tarafından 2016 yılında hazırlanan ders kitaplarındaki deyim varlıkları belirlenmiş, deyimlerin sözlük anlamlarına yer verilmiş ve söz konusu unsurlar sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerden hareketle kitaplardaki deyim sayısında sınıf seviyelerine göre hareket edilmediği tespit edilmiştir. Eren (2022), tarafından yapılan çalışmada 2019- 2020 eğitim ve öğretim yılında ortaokullarda okutulan ve iki farklı yayınevi tarafından hazırlanan 4 adet 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitabındaki söz varlığı incelenmiş ve kitaplardaki deyim sayısının (8. sınıflar dışında) önceki öğretim programları doğrultusunda hazırlanan kitaplardaki deyim sayısına göre önemli oranda arttığı belirtilmiştir.

Bu bağlamda yapılan çalışmaların daha çok kitaplarda geçen okuma metinleriyle sınırlı tutulduğu, az sayıda çalışmaya dinleme/ izleme metinlerinin de dâhil edildiği ve bazı çalışmalarda kitaplarda geçen metinlerin bilgisayar ortamına aktarılarak “Cibakaya”, “Simple Concordance Program 4.07”, “ConcApp”, “AntConc. 3.5.8” gibi programlarla analiz edildiği görülmüştür. Ayrıca çalışmaların evreninin genel olarak sınırlı sayıda kitaplardan oluştuğu ve kitaplardaki metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularının incelemeye dâhil edilmediği tespit edilmiştir. Fakat pratikte öğrenciler atasözü ve deyimlerle daha çok incelemelere konu edilmeyen metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularında karşılaşmaktadır. Bu kapsamda çalışmamızda ilgili soru tiplerinde geçen atasözü ve deyim varlığı belirlenerek ders kitaplarında atasözü ve deyim öğretimine verilen önem hakkında fikir edinilmesi ve kitaplar arasında

karşılaştırma yapılması planlanmıştır. Ayrıca araştırmanın amacına ulaşabilmesinde önemli gördüğümüz çalışma evrenini ilgili eğitim ve öğretim yılında tüm sınıf düzeylerinde Talim ve Terbiye Kurulunca Türkçe ders kitabı olarak kabul edilen kitapların tamamı oluşturmuştur.

Deyimlerin kullanımı ile ilgili bazı çalışmalardan ve deyim öğretiminin öğrencilerin henüz soyut işlemler dönemine geçemedikleri ilkökul çağında başlamasından hareketle ortaokul düzeyindeki öğrencilerin zihinlerindeki deyim kavramının “aşırı mecazlı” kullanımlar ve “garip” söz birliktelikleri şeklinde tezahür ettiği düşünülmektedir. Bu bağlamda Zafer (2013), tarafından yapılan çalışmada deyimlerin çoğunun soyut olduğu için henüz somut dönemde olan öğrencilere 5. sınıf düzeyinden itibaren kazandırılması gerektiği belirtilmiştir. Deyimlerin öğrencilerce kullanım oranları ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında ise Aldık (2018) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin ders kitaplarında geçen ve her iki unsuru da mecazlı olan *küplere binmek* deyimini diğer deyimlere göre daha çok kullandığı ve -ilginçtir ki- yine Aldık (2018)’in çalışmasında hiçbir ders kitabında geçmeyen bizim çalışmamızda ise sadece bir tane ders kitabında geçen *etekleri zil çalmak* deyiminin çalışmada öğrenciler tarafından en sık kullanılan deyim olduğu görülmüştür. Doğan (2016: 148), tarafından yapılan bir başka çalışmada da öğrencilerin yazılı anlatımlarında en sık kullandıkları deyimler şunlardır: “*Etekleri zil çalmak deyimini üç yüz otuz yedi, Göze girmek deyimini iki yüz otuz dört, Gözden düşmek iki yüz yirmi beş, Küplere binmek yüz seksen üç, Karnı zil çalmak seksen altı... öğrenci tarafından yazılmıştır.*” Aynı şekilde Kayhan (2009: 74)’in çalışmasında da öğrencilerin yazılı anlatımlarında kullandıkları deyimler arasında %38 gibi büyük bir oranla *etekleri zil çalmak* deyimini öğrenciler tarafından en sık kullanılan deyimken %6’lık oranla *etekleri tutuşmak* ikinci en çok kullanılan deyim olmuştur. Üç çalışmanın sonucunda görüldüğü üzere *etekleri zil çalmak* deyimini öğrenciler tarafından en sık kullanılan deyimdir. Bu durum öğrencilerin deyim algıları açısından düşündürücüdür. Hazırlayacağımız sözlükle özellikle derslerde sıkça kullanılan *örnek vermek, tahtaya kalkmak, not almak, söz almak* vb. gibi daha sade kullanımların da deyim olduğunu göstermek ve bu sayede öğrencilerin zihinlerindeki “deyim algısının” değişmesi amaçlanmıştır.

Ceran ve Çoban (2017)’in çalışmasında öğrenciler ders kitaplarındaki metinlerde yer alan atasözleri ve deyimlerin anlamlarını açıklamada araştırma sonucuna göre %78 oranı ile çok düşük, düşük ve orta seviyede kalmışlar; bu bakımdan atasözleri ve deyimlerin anlamlarının açıklanmasında yetersiz görülmüşlerdir. Benzer biçimde Dilidüzgün (2014)

de çalışmasında öğrencilerin ders kitaplarındaki deyimlerin anlamlarını ifade etme oranının %21 olduğunu belirlemiş ve bu oranın yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Bu sonuçlara dayanarak öğrencilerin, ders kitaplarında yer alan atasözü ve deyimlerin büyük bir bölümünün ayırdına varabilme; etkinlik ve sorulara bağlı kalmadan, onların yönlendirmesi olmadan da bunları görebilme; soruların yanıtlarını ararken yararlanabilme, MEB tarafından hazırlanan LGS, PYBS vb. sınavlarda çıkan atasözü ve deyim sorularına sözlüğün kaynaklık teşkil ederek öğrencilerin yabancı olmadığı atasözü ve deyimlerle karşılaşabilme olanağı sunacağını düşündüğümüz bir sözlük hazırlamayı amaçladık. Bunlara ek olarak hazırlayacağımız sözlüğün ilgili sınıf düzeyinde farklı yayınevlerince hazırlanan ders kitaplarındaki deyim ve atasözlerini de kapsamı bakımından öğrencilere zengin bir içerik sunması ve ilgili sınıf düzeyinde asgari seviyede kazandırılması planlanan atasözü ve deyimlerin öğretiminde de önemli bir araç olması hedeflenmiştir. Bu açıdan hazırlanan sözlüğe ilgili sınıf düzeyinde farklı yayınevleri tarafından hazırlanmış olan ders kitaplarının sonlarında yer verilerek öğrencilerin aynı sınıf düzeyindeki diğer kitaplarda geçen atasözü ve deyim unsurlarını görebilme olanağı bulabilecekleri düşünülmüştür. Söz konusu sözlüğe TDK Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü'nün kaynaklık etmesi sözlüğün güvenilirliği ve işlevselliği yönünden önemli görülmektedir.

Çalışmamızda deyimler, İnan (2016)'ın *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerdeki Deyim, Atasözü ve Özdeyişlerin Analizi ve Türkçe Eğitime Katkıları* adlı çalışmasında ve Gökkaplan (2022)'ın *Atasözleri ve Deyimlerde Akıl Kavramı* çalışmasında yaptıkları sınıflandırmaları esas alıp sentezleyerek tarafımızca yeniden sınıflandırma yapılmak suretiyle “duygu, durum, öğüt, diğer” başlıkları altında sınıflandırılmış; atasözleri ise konularına göre MEB (2019) *Türkçe Dersi Öğretim Programı*'ndaki tüm sınıf seviyeleri tarafından işlenmesi uygun görülen sekiz temadan elimizdeki mevcut atasözlerinin konusunu teşkil edecek nitelikte olduğunu düşündüğümüz altısının seçilmesi suretiyle “erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, duygular, sağlık ve spor” başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Korkmaz, (2014: 202) çalışmasında anlam kayması ile oluşan birleşik fiillerin, morfolojik yapıları bakımından fiilden önce gelen isim unsuru sayısına göre “tek ögeli, iki ögeli ve üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller” biçiminde üç başlığa ayrıldığını ifade etmiş ve oluşum şekilleri bakımından deyimleri oluşturan ögeleri incelemiştir. Bu çalışmada da kitaplarda geçen deyimler Korkmaz'ın ayırımına göre sınıflandırılmıştır.

1.1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Araştırmada “Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki okuma ve serbest okuma metinlerinde yer alan atasözü ve deyimlerin varlığı ile kitaplardaki etkinlik ve sorularda (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) yer alan atasözü ve deyim varlığı ne düzeydedir?” sorusuna yanıt bulunması amaçlanmıştır.

1.1.1. Alt Problemler

1. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) doğrudan deyim konusunun vurgulandığı metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularının taranması sonucunda elde edilen deyim varlığı ne kadardır?
2. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) okuma ve serbest okuma metinlerinde yer alan deyimlerin varlığı ne kadardır?
3. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) doğrudan atasözleri konusunun yer aldığı metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularının taranması sonucunda elde edilen atasözü varlığı ne kadardır?
4. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) okuma ve serbest okuma metinlerinde yer alan atasözlerinin varlığı ne kadardır?
5. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) geçen deyimlerin yazımı ile TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde geçen aynı deyimlerin yazımında farklılık var mıdır?
6. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) geçen atasözlerinin yazımı ile TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde geçen aynı atasözlerinin yazımında farklılık var mıdır?
7. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) deyim olarak geçen ancak TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde deyim olarak kabul edilmeyen unsurlar var mıdır?

8. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) atasözü olarak geçen ancak TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nde atasözü olarak kabul edilmeyen unsurlar var mıdır?
9. Ortaokul 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Ata, Ekoyay, MEB 1, MEB 2 Yayıncılık) ortak olarak kullanılan deyim ve/ veya atasözü var mıdır?
10. Ortaokul 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında (MEB 1, MEB 2 ve Özgün Yayıncılık) ortak olarak kullanılan deyim ve/ veya atasözü var mıdır?
11. Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) ortak olarak kullanılan deyim ve/ veya atasözü var mıdır?

1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu, ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan atasözü ve deyimlerin tespit edilip sınıflandırılması ve ilgili unsurlardan oluşan bir sözlüğün hazırlanmasıdır.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın amacı, ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB, Özgün Yayıncılık) metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularının tamamında yer alan atasözü ve deyimlerin varlığı ile okuma ve serbest okuma metinlerinde yer alan atasözü ve deyimlerin varlığını tespit etmek, söz konusu unsurları çeşitli başlıklarda sınıflandırmak ve ilgili unsurlardan oluşan bir sözlük hazırlamaktır.

Ulaşılan sonuçlar ışığında ise şu anda kullanılan Türkçe ders kitapları ile ilgili yapılan araştırmalara kaynaklık teşkil etmek ve hazırlanan yeni ders kitapları için yol gösterici olmak amaçlanmıştır.

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çocuğun dil gelişiminde söz varlığının önemi göz ardı edilmez bir gerçektir. Bu bağlamda çalışmamız; çocukların söz varlıklarının zenginleşmesine katkı sunacak, öğrencilerin etkinlikler ve metin altı soruları dışında kalan, gözden kaçırdıkları tüm atasözü ve deyim varlığını görebilmelerine olanak sağlamış olacaktır. Ayrıca MEB'in ulusal çapta

düzenlediği sınavlardaki söz varlığı ile ilgili Türkçe sorularına hazırladığımız sözlüğün kaynaklık teşkil etmesi, öğrencilerin yabancı olmadıkları atasözü ve deyimlerle sorularda karşılaşmaları bakımından önem arz etmektedir.

Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında ortaokul Türkçe ders kitapları ile yapılan çalışmalara kitapların tamamının dâhil edilmediği ayrıca kitaplardaki ana metinler dışında kalan metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularının taranmadığı görülmüştür. Bu bakımdan çalışmamızda ortaokul düzeyinde okutulan tüm Türkçe ders kitapları ve kitaplardaki soru tiplerinin dâhil edilmesi hem çalışmamızın amacına ulaşabilmesi hem de sonraki çalışmalara yol gösterici olması açısından önemli görülmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, 2021- 2022 ve 2022- 2023 eğitim ve öğretim yıllarında kullanılan Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan Anıttepe Yayınları 5. sınıf; Ata Yayıncılık 6. sınıf, Ekoyay Yayınları 6. sınıf, MEB 1 Yayınları 6. sınıf, MEB 2 Yayınları 6. sınıf; MEB 1 yayınları 7. sınıf, MEB 2 Yayınları 7. sınıf, Özgün Yayınları 7. sınıf ve MEB yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında geçen okuma ve serbest okuma metinleri ile metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları sorularıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmada deyimler, “duygu, durum, öğüt ve diğer” başlıkları altında; atasözleri, “erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor” başlıkları altında sınıflandırılarak sınırlandırılmıştır.

1.6. TANIMLAR

Atasözü: Atalarımızın uzun süredir denenmiş yapılarını bir düstur, hikmetli düşünce veya nasihat olarak genel kurallaştıran, basmakalıp biçimlerde olan halkça kabul edilmiş öz sözler (Aksoy, 1962: 140).

Deyim: Dil bilgisi biçimi veya çekici bir ifade tarzı taşıyan ve -genel bir kural olarak olmasa da- çoğunun gerçek anlamından farklı bir anlamı olan basmakalıp sözler (Aksoy, 1962: 148).

Sözlük: Herhangi bir dilin söz varlığını ayrıca o dildeki sözcüklerin sayısını, telaffuz ve

yazım özelliklerini içeren bir kitap (Günay, 2007:28).

Ders kitabı: Belli bazı kriterlere göre incelendikten sonra eğitim ve öğretim kurumlarında temel ders gereci olarak tavsiye edilen kitap (Oğuzkan, 1993: 83).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde atasözü ve deyimlerin tanımlarına ve farklılıklarına yer verilmiş, atasözü ve deyimler üzerine yapılan çalışmaların öneminden, atasözü ve deyimlerin Türkçe öğretimindeki yerinden ve öneminden, Türkçe ders kitaplarından ve sözlüklerden bahsedilmiştir.

2.1. ATASÖZÜ NEDİR?

Atalarımızın uzunca tecrübelerine yaslanan yaşayış yargılarını; bilgece düşünce, nasihat veya genel kural olarak kabul eden ve kalıplaşmış şekilleri olan halkça benimsenmiş özlü sözlerdir (Aksoy, 1962: 140). Bir bakıma atasözleri; halkın binlerce yıllık yaşam tecrübesi sonucunda oluşan, halkın duygu, düşünce ve dünya görüşünü yansıtan yazılı olmayan anayasa gibidir (Alizade, 1965: 13). Dolayısıyla atasözleri geçmiş yaşantıların ürünü olduğundan güncelliğini hiç yitirmeden nesillere yol gösterip bilgi verir. Bu yönüyle atalardan yeni nesillere kalmış en önemli kültürel mirastır. Bu kültürel mirasların geçmiş yaşantılara ışık tutması bakımından da günümüzdeki kuşaklar için önemi büyüktür.

Her milletin atasözleri kendi varlığının, dünyaya bakışının aynasıdır. Aynı şekilde atasözlerinde bir milletin düşünceleri, yaşayış biçimleri, inanışları ve diğer kültürel unsurları görülür (Aksoy, 1962: 137).

Yapısal bakımdan atasözleri genel olarak kısa ve özlü yapıda, bir ve iki tümceden oluşmaktadır. Daha uzunlarının sayısı ise çok azdır, öğüt verici özelliklerinin yanı sıra anlam zenginliğine sahip net hüküm bildiren söz birliktelikleridir (Hatipoğlu, 1964: 468).

2.2. DEYİM NEDİR?

Bir durumu, kavramı ilgi çekici ifadeyle veya özel kalıp yapı biçiminde belirten; pek çoğunun asli manalarından özge bir manası bulunan klişeleşmiş söz öbeği ya da tümce biçimindeki yapılardır (Aksoy, 1988: 52). Dildeki ifade gücünü artırmak için dilin gereksinimleri doğrultusunda meydana gelmiş deyimler, kalıtsal olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Sinan, 2008: 91). Bu söz öbekleri ifadeye bir çekicilik katmasının

yanında az sözle çok şeyi anlatabilme kabiliyetleri bakımından da konuşana büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Günlük konuşmada kişiler meramlarını anlatırken deyimlerden farkında olarak ya da olmayarak birçok kez yararlanır. Bu yararlanma sayesinde deyimler bir bakıma ifadeleri yavanlıktan kurtarır ve konuşanın kendini daha iyi ifade etmesine olanak sağlar. Aksoy; insanların anlık duygu ve düşüncelerini saf ve doğal bir şekilde yansıttıkları en eski halk kültürü ürünlerinin atasözü ve deyimler olduğunu ve bu unsurlarda çoğu zaman büyük bir anlamın, bazen bir iki kelimeyle, bazen bir cümleyle, bazen karşılıklı diyaloglarla, bazen de kafiyeli sözlerle küçük bir söz öbeğine sığdırıldığını ifade etmiştir (Aksoy, 1981: 47).

Hem konuşma hem de yazı dilinde kullanılan deyimler dil ve estetik yönden de oldukça renkli ifade imkânı sunmaktadır. Ayrıca dile kendine özgü ulusal bir karakter vermektedir (Orucov, 1976: 11).

2.2.1. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller ve Özellikleri

Anlam kaymasına ve kalıplaşmaya maruz kalmış birleşik fiiller, bir isim ve bir yardımcı eylemden oluşan birleşik fiillere biçim olarak benzer. Fakat onlardan farklı olan yönleri, eylemden önceki isim unsurunun sabit kalmaması, yalın biçimde kullanılabilirdiği gibi sadece isim grubu olarak kullanılabilmesi ve işletme ekleriyle genişletilebilmesidir. Bu özelliğinden dolayı eylemden önceki isim unsuru eyleme özne, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf olarak bağlanabilir. Bunun yanı sıra eylemden önceki isim unsuru birden fazla olabilir. İşte böyle bir birleşmenin esnekliği, onu benzetmeler, metaforik kullanımlar veya somutlaştırma yoluyla anlam kaymasına uygun hale getirmiştir (Korkmaz (2014: 729).

Bir ad ve eylemin temel anlamlarından kısmen ya da bütünü uzaklaşarak oluşturduğu yapılara anlamca kaynaşmış- deyimleşmiş birleşik eylemler denir (Çelik, 2021:412).

Ediskun, çalışmasında anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin bir veya daha çok kök ya da gövde yapısındaki isimlerden ve bir fiilden oluştuğunu ifade ederek örnekler vermiş ve (göz at, ağır bas- ağır yokla-, kafa tut- hasta düş-...vb.) devamında birleşik fiilleri üç başlıkta incelemiştir:

- a) Temel anlamını koruyan ilk sözcüğün, esas anlamından uzaklaşmış olan fiille birlikte kurduğu deyimler: göz at-, laf at-, kulak as-... vb.
- b) Birleşik fiili oluşturan sözcüklerin hepsinin temel anlamlarını yitirmesi sonucunda oluşan tam deyim örnekleri: deveye hendek atlat-, boy ölçüş-, ağır bas-...vb.

c) Birleşik fiili oluşturan ilk sözcüğün ismin durumuna girdiği deyimler: gözünü kırp-, ağzını ara-, kulağına çalın-...vb. Ediskun, ayrıca anlamca kaynaşmış birleşik fiilleri oluşturan unsurların ayrı yazılması gerektiğini belirterek şu örnekleri vermiştir: ağzından baklayı çıkarmak, cemaziyülevvelini bilmek, hasta düşmek...vb. (Ediskun, 2004: 246).

Bilgin, bu tür fiilleri anlamca kaynaşmış birleşik eylemler başlığıyla ele almış ve deyimleşmiş birleşik fiillerle ilgili şu bilgileri vermiştir: İsim soylu sözcük temel anlamından uzaklaşır, fiil ise temel anlamında kullanılır. Birleşmede esas unsur olan isim, temel anlamını kaybettiği için bu tarz birleşik fiiller de deyimdir: başından savmak, dünyadan haberi olmamak, ekmeğini kazanmak...vb. Bazen isim ve fiil unsurunun her ikisi de temel anlamını yitirir. Bu unsurlar da deyimdir: baştan çıkarmak, dokuz doğurmak, gözüne girmek...vb. (Bilgin 2006: 415).

2.2.2. Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin Kuruluşu

Korkmaz (2014: 202) anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerin oluşumunu şu şekilde değerlendirir:

“Anlam kayması yoluyla oluşmuş bulunan birleşik fiiller, şekil yapıları bakımından fiilden önce gelen ad öğelerinin sayılarına göre: 1. Tek ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller, 2. İki ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller.3. Üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller olmak üzere, başlıca üç ana gruba ayrılır. Bunlardan her birinin alt grupları birleşimin ad ögesi ile fiil ögesi arasındaki birleşme özelliklerine göre şöyle bir sınıflandırmadan geçirilebilir:

A) Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller:

*Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler
Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler
Yer tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler
Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler
Fiil + Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler*

B) İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller:

*Özne + Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler
Özne + Yer tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler
Özne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
Nesne + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar
Nesne + Yer tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar
Nesne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
Yer tamlayıcısı + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar
Yer tamlayıcısı + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar
Yer tamlayıcısı + Yer tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar
Yer tamlayıcısı + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
Zarf + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar
Zarf + Yer tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar
Zarf + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
Fiil + Nesne + Fiil + Nesne kuruluşunda olanlar*

C) Üç Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller: *Bu gruba girenler, yukarıda gösterilen, fiilden önceki özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi ad öğelerinden üçünün yan yana gelmesiyle oluşan birleşiklerdir.”*

2.3. ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN ÖZELLİKLERİ

Deyimler; yargı bildirmeyip bir olayı, durumu veya varlığı betimlemek, açıklamak, daha net ifade etmek için yararlanılan kalıp söz grupları iken atasözleri ise uzunca bir gözlem ve deneyimin sonucunda ortaya çıkan bir yargıyı ifade etmekte ve bazı olaylardan ibret çıkarmayı, öğüt verilmeyi sağlamaktadır (Sinan, 2001: 22- 23). Bu bakımdan deyimler ifadeye daha canlılık ve etkileycilik kazandırırken atasözleri ise yol gösterici nitelik taşır. Ayrıca deyimler atasözlerinden baştan sona farklı yapıda olmakla birlikte kendilerine özgü biçim ve anlayış özellikleri vardır (Yalçın, 2002: 5). Birtakım deyimler biçim olarak atasözlerine benzese de anlayış olarak iki tür birbirine yakınlık göstermemektedir (Altaylı, 2010: 129).

Deyim, bir kavramı işaret etmek için oluşturulmuş kendine has niteliği olan daha özel bir anlatım kalıbı iken atasözlerinde olduğu gibi genel kural özelliği taşıyan söz birliği değildir. Atasözü ve deyimleri birbirlerinden ayıran en önemli özellik de budur (Aksoy, 1962: 142).

Her iki unsur da kalıplaşmış sözlerdir. Atasözlerindeki kalıplaşma deyimlere göre daha keskindir. Deyimlerdeki sözcükler, kullanıma göre sonda, ortada ve başta bazı değişiklikler gösterirken atasözleri belli bir kip ve kişi ekiyle çekimlenip kalıplaşmış cümle formundaki yapılardır. Bu sebeptendir ki atasözlerinin tek şekli bulunurken deyimlerin ise daha esnek bir yapısı olmakla birlikte bu sözlerdeki kalıplaşma daha çok söz dizimi bakımındandır (Sinan, 2001: 22- 23).

Atasözü ve deyimlerde -ortak bir şuurun ürünü olduğu içindir ki- sanat ve ses özellikleri bakımından birçok ortak yön bulunmaktadır. Amaç bakımından ise iki unsurda bir farklılık görülmektedir. Atasözlerinin amacı öğüt vermek ve yol göstermek iken deyimlerin amacı bir kavramı özel bir kalıpla hoş ve çekici şekilde ifade etmektir (Sinan, 2001: 22- 23). Ayrıca deyimler de -atasözlerinde olduğu kadar olmasa da- bir milletin zihniyetinin, gelenek- göreneklerinin ve inançlarının aynasıdır. Birkaç istisna dışında da bir dile ait olan deyim unsurları bire bir şekilde farklı bir dile tercüme edilemezler (Onursal, 2000: 259- 265).

Genel olarak her iki unsur da mecazlı şekilde kullanılmaktadır. Ancak mecaz atasözlerinin olmazsa olmazı değildir. Deyimlerin ise deyim sayılabilmeleri için gerçek anlamlarından ayrı bir anlamda kullanılmaları daha fazla gereklidir (Aksoy, 1962: 145).

2.4. ATASÖZÜ VE DEYİM ÇALIŞMALARININ ÖNEMİ

Söz varlığı içinde yer alan deyimler; ulusun dili konuşurken nükteye, benzetmeye olan meyilini, ifadedeki başarısını ve gücünü önümüze sermesi bakımından dil için önemli unsurlardır. Aynı biçimde atasözleri de ulusun bilgeliğini, tecrübelerini, zihniyetini ve ifade kabiliyetini yansıtan asırlarca canlı kalabilen sözlerdir (Aksan, 2004: 31). Söz konusu unsurlar halkın yaşayış biçimini ve dünya görüşünü yansıtmaları bakımından büyük önem taşımaktadır.

Her dilin atasözü ve deyimleri her ne kadar kendi ulusunun zihniyetini, hayat tarzını, kültürel unsurlarını yansıtmakta ve bunları kendine has ifade tarzı ile göstermekteyse de bu unsurların bütün dillerde ortaklaşa yönleri, özellikleri bulunmakta ve bu alanlarda bilhassa ortak özellikler üzerinde durulmaktadır. Bugüne kadar Türkiye Türkçesinde yapılan atasözü ve deyim çalışmalarında ise daha çok söz konusu unsurların dökümleri verilmiş ve manaları açıklanmıştır (Aksan, 2004: 171).

Atasözü ve deyim çalışmaları Türkçenin engin ifade kabiliyetini önümüze sunması bakımından önemlidir. Ayrıca konusunu bahsi geçen unsurların oluşturduğu araştırmalar; dilimizin gelişimine, bireylerin kişisel gelişimine ve toplumumuzun diğer toplumlar tarafından tanınmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Bu yönüyle bu alanla ilgili yapılan çalışmalar dil ve kültür gelişimi açısından da önem arz etmektedir. Alanyazındaki tezler konu bakımından incelendiğinde daha çok öğrencilerin sözcük dağarcığını geliştirmek amaçlı yapılan çalışmalar görülmektedir. Sözcük dağarcığına dönük çalışmalarda konuyu daha çok sözcükler oluştururken söz varlığına dönük çalışmalarda ise atasözü ve deyim unsurları ele alınmıştır (Göçen ve Okur, 2015: 64- 79). Söz konusu çalışmaların o dönem boyunca okutulan tüm ders kitaplarından oluşmadığı daha çok içeriklerinden bazılarının seçilip tarandığı görülmüş, bu durumun da çalışmanın amacına tam olarak ulaşamayacağına tarafımızca kanaat getirilmiş ve bizim çalışmamızda ilgili eğitim ve öğretim yılında okutulan tüm ders kitaplarının konu edilmesi uygun görülmüştür.

2.5. ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN KÜLTÜREL SÖZ VARLIĞI İÇİNDEKİ YERİ

Dil, kültürün aynası ve sözcüklerle ifadesidir. Kültür ise bir toplumu, bir camiyi, bir ulusu ulus yapan, onu diğer uluslardan ayıran yaşam tecellilerinin bütünüdür. Söz konusu yaşam tecellileri, her ulusun kendine özgü olan ulusal değerleridir. Bu değerler; dil, örf,

adet, zihniyet, din, sanat ve tarihtir (Ergin, 1995: 19).

Dilin kültür taşıyıcılığı işlevini yerine getiren en önemli unsurlar kuşkusuz sözcüklerden sonra atasözü ve deyimlerdir. Bu unsurlar önceki yaşantılara ışık tutarak bizlere geçmiş dönemdeki insanların geçim kaynaklarından, dünya görüşünden, genel kabullerinden ve diğer kültürel tüm unsurlardan izler sunmaktadırlar. Denilebilir ki “*Atasözleri ve deyimler ulusların damgasını taşırlar.*” (Yeşil, 2000: 251). Ait oldukları toplum hakkında bireye önemli ip uçları verirler. Aksan; bir dildeki kavramların, çeşitli deyim, atasözü ve kalıp sözlerin incelenip ait oldukları kavram alanlarına göre gruplandırıldığında bazı kavram alanlarındaki unsurların diğerlerine göre daha fazla görüldüğünü ve daha sık görülen söz konusu unsurların o dili konuşan milletin tarihsel süreç içerisinde en çok ilgilendiği konulardan oluştuğunu ifade etmiştir (Aksan, 2015: 65- 66).

Kültür taşımacılığı rolünün büyük bir kısmını üstlenen atasözleri Türk kültürü özelinde irdelendiğinde insanlar arasında gelenekle yerleşmiş atalarsözü şeklinde telakki edildiği, bu kabule göre atasözlerinin millî varlıklar biçiminde ve insan ruhuna etki eden bir işlev taşıyıp inandırıcı oldukları dile getirilmektedir (Aksoy, 1988: 15).

İnsanların tecrübesinden, hikmetinden ve benzetme kabiliyetinden tezahür eden ve tüm dillerde yer alan atasözleri; genellikle cümle kurarak hüküm bildiren, bazen vezin ve kafiyeli söyleyiş bakımından daha etkili olma eğiliminde olan sözlerdir (Aksan, 2015: 38). Bu bakımdan dünya genelinde her ulusun dünya görüşünü, duygu, düşünce ve yaşam biçimlerini dil aracılığıyla aktaran atasözleri mevcut olduğu gibi uluslar arasında ortak anlama gelecek birtakım atasözleri de mevcuttur. Örneğin Fransızcada “Le temps c’est de l’argent.” ifadesi “Vakit paradır.” yani zaman değerlidir, boşa geçirilmemesi gerekir, anlamında söylenirken aynı anlama gelen ifadeler diğer dillerde de benzer şekilde: “Zeit is geld.” (Zaman paradır.) Almanda, “Time is money.” (Zaman paradır.) İngilizcede geçmektedir. Türkçede de aynı anlama gelen “Vakit nakittir.” sözü zamanın değerli olduğunu vurgularken sıkça kullandığımız sözlerin başında gelmektedir. Benzer biçimde “İyi ya da güzel şeylerin sıkıntı veren yanları da olur.” anlamına gelen “Dikensiz gül olmaz.” sözü Fransızcada “Iln’y a pas de rose sans épine.” (Dikensiz gül olmaz.) biçiminde, İngilizcede “No rose without a thorn.” (Dikensiz gül yoktur.) biçiminde kendini göstermiştir. Söz konusu ortaklığı gösteren başka örnekler de bulunmaktadır (Akpınar, 2010: 38). Bu durum da bizlere göstermektedir ki ulusların ortak değer verdiği birtakım unsurlar, kavramlar başka ulusların kalıp sözlerinde de benzer biçimde tezahür etmektedir.

2.6. ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMINDA VE DERS KİTAPLARINDAKİ YERİ

2.6.1. Atasözleri ve Deyimler Açısından Türkçe Dersi Öğretim Programı

MEB Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)'nda “dinleme/ izleme, konuşma, okuma, yazma ve dil bilgisi” gibi öğrenme alanları bulunmaktadır.

Yazma alanı başlığı altında tüm sınıf düzeylerinde (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) “*Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.*” (TDÖP, 2019: 60) kazanımı yer almaktadır. Görüldüğü üzere atasözü ve deyim kavramları ortaokulun her kademesinde geçmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin bu unsurları yazılarını zenginleştirmek amacıyla kullanabilmesi için her şeyden önce bu kavramların ne olduğunu iyi bilmesi ve bu kavramlarla ilgili bolca örnek görmesi gerekmektedir. Bu sebeple de “*Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.*” kazanımının alt başlığında “*a) Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır.*” (TDÖP, 2019: 54) açıklamasına yer verilerek ve atasözleri ve deyimler sözlüğünün kullanılmasına vurgu yapılmıştır. Okuma alanında söz varlığı başlığı altında ise yine tüm sınıf düzeylerinde: “*Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder. a) Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için görseller, sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır. b) Öğrencinin öğrendiği kelime ve kelime gruplarından sözlük oluşturması teşvik edilir.*” (TDÖP, 2019: 54) kazanımlarına yer verilmiştir. Kazanımdaki kelime grupları kavramı ile deyim unsurları da kastedilmiş, ayrıca sözlük kullanmanın ve sözlük hazırlamanın teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Aynı başlık altında “*Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.*” (TDÖP, 2019: 54) kazanımı da yer almaktadır.

Programda dinleme/ izleme ve konuşma alanlarında atasözü ve deyimlerle ilgili kazanımlara rastlanılmamıştır.

2.7. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DERS KİTAPLARI

2.7.1. Ders Kitaplarının Tanımı ve Nitelikleri

Ders kitabı, belli bazı kriterlere göre incelendikten sonra eğitim ve öğretim kurumlarında

temel ders gereci olarak tavsiye edilen kitaptır (Oğuzkan 1993: 83). Ders kitaplarının öğretim programıyla olan ilişkisine vurgu yapan Kılıç ve Seven'e göre ders kitapları; programın amaç ve davranışları doğrultusunda gereken strateji, yöntem ve teknikleri tatbik etmeye uygun araçlar olup birçok ders aracının da işlevini yerine getirir konumdadır (Kılıç ve Seven, 2006: 19).

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (T.C. Resmî Gazete, 14 Ekim 2021, Sayı: 31628)'nde ise ders kitabı "*Herhangi bir eğitim ve öğretim programı çerçevesinde hazırlanmış, Kurulca örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması uygun bulunan basılı veya dijital ortamdaki kitap ve ekleri veya model prototipini ifade eder.*" biçiminde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere söz konusu materyalin tasarım aşamasının ana zeminini eğitim ve öğretim programı oluşturmaktadır.

Türkçe dersi özelinde de derslerin en önemli materyali kuşkusuz Türkçe ders kitaplarıdır. Dersler programa ve kitaba bağlı şekilde işlenmektedir. Bu yüzden bu başat materyalin eğitim ve öğretimin amacına ulaşabilmesi için nitelikli, zengin içeriğe sahip ve müfredata uygun olması elzemdir.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (T.C. Resmî Gazete, 14 Ekim 2021, Sayı: 31628)'nde "Ders kitapları ve eğitim araçlarının nitelikleri" başlığı altında şu açıklamalara yer verilmiştir:

"Ders kitapları; a) Anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermez. b) Bilimsel hata içermez. c) Eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsar. ç) Dil ve anlatıma uygunluk yönünden hata içermez. d) Görsel tasarım ve içerik tasarımı öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak yazılır."

İlgili yasalara göre hazırlanan ders kitapları teknolojinin geliştiği günümüzde bile dersler için hâlâ önemini korumakta ve -ihtimal ki- daha ucuz ve kolay erişilebilir olmasından kaynaklı birincil ders materyali olmaya devam etmektedir.

Türkçe ders kitaplarında atasözü ve deyim unsurları metinlerde -nicelik bakımından yetersiz olsa da- ve metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları bölümlerinde de sıkça yer almaktadır.

Kültürel unsurların aktarımında ve öğrencilerin dil gelişiminde önemli bir işleve sahip olan ders kitapları özenle hazırlanmalı, içine konan metinler dikkatlice seçilmelidir. Dikkatlice seçilen bu metinlerin farklı türlerde olmasına da özen gösterilmelidir.

Çalışmasında Türkçe ders kitaplarını inceleyen Özmen (2001), edebî türlerin ağırlıklı olarak sadece birkaçının kitaplarda yer aldığını belirlemiş ve bu noktada öğrencilerin;

okuma çeşitliliğinin zenginleştirilmesi, çeşitli türden bilgileri edinmesi, okuma eylemine karşı olumlu tutum geliştirmeleri ve farklı edebî türleri tanımlarının olanaklı hale gelmesi için daha fazla farklı türlerde edebî metinler okumalarının gerektiğine vurgu yapmıştır.

2.8. SÖZLÜK

2.8.1. Sözlük Nedir?

Osmanlı ve öncesi dönemlerde lügat, kâmus ve ferheng gibi sözcüklerle ifade edilen, - 1932 yılında Celal Sahir Erozan'ın önerisiyle- günümüz Türkçesindeki yaygın kullanımı söz ve +lük addan ad yapma eki getirilerek oluşturulan sözlük kavramı, Türkçe Sözlük'te *“Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.”* biçiminde tanımlanmıştır (TDK, 2011: 219). Sözlüğün etimolojisine vurgu yapan Akalın da sözlüğü şu şekilde ifade etmiştir: *“Türkçe söz kökünden türetilen sözlük, bir dilin sözcüklerini yazılış, tür, anlam, söyleyiş, kullanım özellikleriyle birlikte ve abece sırasıyla veren eserdir.”* (Akalın (2010: 165).

Genel olarak sözlükler; bir dilin (veya birden fazla dilin) söz varlığını, sözlü ifade biçimi ve yazılışıyla veren, bunların anlamlarını ve farklı kullanımlarını bağımsız biçimbirimlere dayalı olarak diğer unsurlarla oluşturdukları söz ögeleriyle birlikte anlamlarının ve farklı kullanım biçimlerinin yer aldığı söz varlığı kitaplarıdır (Aksan, 2015: 75). Ayrıca sözlükler, bir dildeki sözcükleri ana unsur kabul ederek onların temel anlamlarını, yan anlamlarını, diğer sözcüklerle oluşturdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, farklı kullanımlarını ve deyimlerini gösterir ve o dilin tüm söz varlığını içerir (Korkmaz, 2010: 199).

Dili oluşturan en önemli unsurlar olan sözcüklerin ve söz öbeklerinin muhafaza edilip anlamlandırıldığı, türlerinin, kökenlerinin ve farklı anlamlarda kullanışlarının belirtildiği eserler olan sözlükler aynı zamanda dilin anayasasını teşkil eder. Bu sayede de dilin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasına imkân sağlarlar (Böler 2006: 102). Bu bakımdan sözlükler, dilin söz varlığını içerip muhafaza eden bir hazinedir (Parlatır 1995: 3). Bundan başka dilin zenginliklerini barından, ulusun kültürüyle ilgili önemli ip uçları veren sözlükler kıymetli eserlerdir.

Yukarıdaki tanımlarının yanı sıra sözlüklerde geçen sözcüklerin örnek olarak verildiği

cümlelerin edebî eserlerden, atasözü ve özlü sözlerden oluşması bu sayede de sözlüklerin, nesiller arasında dilin zenginliklerini taşıyan bir araç işlevi taşıdığı yorumunu yapmak mümkündür. Sözlüklerdeki örnek cümlelerin dili kullanana kılavuzluk ettiğine vurgu yapan Böler; pek çok sözlüğün, atasözlerini ve edebî eserlerden seçilen örnek cümleleri içererek dili iyi kullanma yolunda insanlara yol gösterdiğini belirtmiştir (Böler, 2006: 102).

2.8.2. Sözlükbilim, Sözlükçü ve Sözlükçülük

Sözlükler “sözlükbilim”in verileri doğrultusunda “sözlükçüler” tarafından hazırlanır ve süreç sonunda “sözlükçülük” eylemi yerine getirilmiş olur (Koçmar, 2011: 36).

Sözlükbilim: TDK Dilbilim Terimleri Sözlüğü (1949)’nde “kelime ve sözlük bilgisi” biçiminde ifade edilen sözlükbilim; mevcut sözlükleri çeşitli biçimlerde tasnif eder, hazırlanan yeni sözlüklere de kurallar koyar ve yöntem bağlamında yol gösterir (Korkmaz (2017: 218). Aynı zamanda dil bilimi dalı olan sözlük bilim; bir dilin ya da karşılaştırmalı biçimde çeşitli dillerin söz varlığını sözlük haline getirmede, gerekli yöntemleri ve uygulama biçimlerini gösterir (Aydın, 2014: 139).

Sözlükçü: “*Sözlük yazarı, sözlükçülük uzmanı.*” (Tuğlacı, 1995: 2647). TDK (2022)’de ise “*Sözlük yazan ve hazırlayan kimse, lügatçi, leksikograf.*” biçiminde karşılığı verilen sözlükçü kavramı bu alanda çeşitli kuramsal araştırmalar yapan ve diğer uzmanlarla iş birliği içinde sözlük hazırlayan kişileri ifade eder.

Sözlükçülük: Tuğlacı, (1995: 2647) tarafından “*Sözlük yazma ve hazırlama işi.*” biçiminde ifade edilen sözlükçülük eylemsel yönü nitelemektedir (Koçmar, 2011: 38).

Wiegand, ise sözlükçülüğün uygulama ve faaliyet yönüne vurgu yapar. Sözlükçülük esasında bir tatbik, bir faaliyettir. Bu tatbik ve faaliyetler sonucunda sözlükler meydana gelebilir (Wiegand, 1988 akt. Yüksekaya, 2001: 208).

Sözlükçülüğün bilim dalı kabul edilmediğini iddia edenlerle birlikte, sözlükçülük bilimsel olan ve olmayan yönleriyle bir uygulamayı, bir faaliyettir. Bu faaliyet sonucu ortaya çıkan ürünler ise sözlüklerdir. (Yüksekkaya 2001: 208).

2.8.3. Sözlükçülüğün Tarihsel Gelişimi

Farklı uluslar tarih boyunca çeşitli sebeplerden birbirleriyle etkileşim kurmuşlar ve bu etkileşim esnasında birçok yönden birbirlerini etkilemişlerdir.

İnsanların ne zaman konuşmaya başladığını ve yeni bir dil öğrenme ihtiyacını ne zaman hissettiğini kesin olarak bilmesek de şüphesiz farklı dil birliklerinin ve farklı milletlerin birbiriyle ilişki kurduğu anda bir dil güçlüğü yaşanmış ve yabancı dil öğrenme süreci başlamıştır. İlk sözlük bu öğrenme sürecinin başlamasıyla hazırlanmış olabilir (Aksan, 2015: 69).

Sözlük terimi Aksan (2015: 70)'ın tespitlerine göre ilk kez 1225'te John Garland adlı filolog tarafından kullanılmış ve o zamana kadar önemli sayılabilecek birkaç köken bilgisi sözlüğü de oluşturulmuştur. Sözlükçülükteki ilerlemeler Batı'da ise daha sonraki asırlarda olmuştur.

Doğu'da ise 10. yüzyılda yaşamını sürdüren Farabî İsmail Cevherî'nin *Siyah* isimli Arapça sözlüğü önemli sözlükbilim çalışmalarıdır (Aksan, 2015: 70).

11. yüzyılda Bağdat'ta Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı *Divân ü Lugat- it Türk*, Türkçenin söz varlığını Arap dilinde inceleyen, lüzum olundukça, kelimelerin bağlamda yer aldığı edebi metinleri gösteren ve dil bilgisi kitabı özelliği olan çok önemli bir çalışmadır (Aksan, 2015: 70).

Batı'da ise 19. yüzyılda sözlükçülük alanında önemli aşamalar katedilmiştir. Bu aşamalardan en önemlisi, sözlükbilimini ortaya çıkaran Alman Jacob GRIMM ile kardeşi Wilhelm GRIMM tarafından birinci cildi 1854 yılında Almanya'nın Leipzig kentinde basılan Alman Sözlüğü'nün (*Deutsches Wörterbuch*) hazırlanmaya başlanmasıdır. 16 büyük cilt biçiminde oluşturulması düşünülen söz konusu sözlük, çeşitli bilginlerin katkısıyla ancak 1961'de tamamlanabilmiştir (Aksan, 2015: 71).

Fransız dilcisi Emile LITTRÉ'nin 1873'te Paris'te bastırıldığı Fransız Dili'nin Sözlüğü (*Dictionnaire de la Langue Française*) oldukça geniş ve derinlemesine bir inceleme ürünü olmasından ötürü bugün bile hâlâ güvenle faydalanılan yapıtlardandır (Aksan, 2015: 71).

Geçmişten günümüze Türkiye'de çeşitli sözlük çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalardan en önemlisi ilk baskısı 1901'de yapılan Şemsettin Sami'nin *Kamus- ı Türkî*'dir. Cumhuriyetin ilanından sonra günümüz sözlükçülüğüne yön veren ve TDK tarafından ilk basımı 1945 yılından yapılan *Türkçe Sözlük*'ün 11. baskısı ise 2011 yılında yapılmıştır (Koçmar, 2011: 39).

Bunun yanı sıra farklı alanlarda hazırlanan bazı sözlüklere şunlar örnek gösterilebilir: Ş. Recai Cin'in *Kavramlar Dizini*, Şemsettin Sami'nin *Kamus- ı Türkî*, TDK'nin *Türkçe*

Sözlük, Ahmet Bican Ercilasun'un başkanlığında oluşturulan *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* ile *Derleme Sözlüğü*, Mehmet Ali Ağakay'ın *Türkçede Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*, Mustafa Nihat Özön'ün *Türkçede Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, Devellioğlu'nun *Türk Argo Sözlüğü*, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Efrasiyap Gemalmaz'ın *Türkçe Sözlük'ün Ters Dizimi* (Böler, 2006: 103).

2.8.4. Sözlük Türleri

İşledikleri eserlerin tescil durumlarına, meydana geldikleri ortama, meydana getirilme amaçlarına ve yazılma biçimlerine göre sözlükler farklı biçimlerde sınıflandırılır (Maden ve Demir, 2019: 420).

Aksan, sözlükleri şöyle sınıflandırmıştır:

1. "Bir ya da birden çok dilin sözvarlığını işleme bakımından: a) Tekdilli, b) Çokdilli sözlükler.
2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre: a) Abecesel sözlükler, b) Kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri.
3. Ele alınan sözvarlığının niteliğine göre: a) Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler). b) Lehçebilim sözlükleri. c) Eşanlamlı, eşanlamlı, tersanlamlı öğeler sözlükleri. ç) Yabancı öğeler sözlükleri. d) Tarihsel sözlükler, e) Kökenbilgisi sözlükleri. f) Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri). g) Argo sözlükleri. h) Deyim ve atasözü sözlükleri. ı) Anlatumbilim sözlükleri. i) Sanatçı ve metin sözlükleri. j) Yanlış yerleşmiş öge sözlükleri. k) Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri" (Aksan, 2015: 75- 76).

Sözlüklerin neredeyse hepsi eğitici ve öğretici amaçlıdır. Bu yüzden eğitim ve öğretim kurumlarında başat materyaller arasındadır. Bazı yayınevleri, sözlükleri boyutlarına göre farklı biçimde sınıflandırmış ve küçük sözlükleri ilköğretim öğrencilerine, orta sözlükleri lise öğrencilerine, büyük boyutlu sözlükleri de diğer öğrenci ve yetişkin gruplarına hitap edecek şekilde tasarlamıştır (Çotuksöken, 2009: 24).

2.8.5. Türkçe Dersi ve Sözlük Kullanma

Çocuğun dil becerilerinin gelişiminde ailesinden ve çevresinden sonra en önemli rolü Türkçe dersleri üstlenmektedir. Söz konusu derslerin en temel amacı öğrencilerin ana dili bilinci kazanmalarını ve söz varlıklarının geliştirilmesini sağlamaktır (TDÖP, 2019: 8).

Türkçe derslerinde kelime öğretiminin planlanmasında öğrencilere sözlük kullanma becerisinin kazandırılması büyük önem taşımaktadır (Maden ve Demir, 2019: 420). Bu bakımdan Türkçe derslerinde, öğrencilerin sözlük kullanma kabiliyetlerini geliştirecek etkinliklere bolca yer verilmelidir. Sözlükler derslerin işlenişi esnasında kullanılan başat materyaller arasındadır. Dil becerilerinin gelişiminde ve anlama ile anlatma sürecinde en önemli rolü üstlenen sözcükler sözlükler sayesinde anlamlandırılır, bu sayede

öğrenciler/ bireyler okuduklarını ve dinlediklerini daha net anlayabilirler. Aynı şekilde öğrencilerin söz varlığının gelişiminde de sözlüklerin katkısı çok olmaktadır. 6. sınıf düzeyindeki öğrencilerle yapılan bir çalışmada sözlükten yararlanan öğrencilerin sözlük kullanmayan öğrencilere göre anlambilimdeki başarılarının daha fazla olduğu görülmüştür (İşcan, 2009: 142).

2.8.6. Atasözü ve Deyimler Sözlükleri

Türk atasözü ve deyimleri, sözlükçülük alanıyla ilgili olarak ilk kez Kaşgarlı Mahmut'un *Divanü Lugat- it Türk*'ünde ele alınmıştır. Bahsi geçen sözlükten kelimelerin, atasözlerinin ya da kalıp sözlerin açıklanmasında faydalanılmıştır (Musaoğlu, 2009: 121).

“Cumhuriyet döneminde 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye Türkçesine ilişkin çok sayıda atasözleri ve deyimler sözlüğü (Aksoy 1976; Gözler 1983; Yüzbaşıoğlu 1990; Yurtbaşı 1996; Sevim Yörük, Yaşar Yörük 1997 vb.) düzenlenerek günümüze kadar çeşitli baskılar yayımlanmıştır.” (Musaoğlu, 2009: 122). Özellikle Aksoy bu alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Basılan sözlüklerde ise atasözü ve deyimlerin sadece genel tanımlarına, bazı bilgi ve genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu bakımdan Türkiye Türkçesinde atasözü ve deyimlerle ilgili günümüze kadar yapılan çalışmaların çoğunlukla söz konusu sözlerin dökümü ve anlamlarını açıklamakla sınırlı kaldığını söyleyebiliriz (Aksan, 2004: 171).

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Nitel araştırma biçiminde yapılması düşünülen bu çalışmada, yöntem olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım (1999)'ın ifade ettiği gibi “*Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel bilgi toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.*” (Yıldırım, 1999: 10).

3.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Dokümanlarda çok zengin metaforlar bulunur. Bir araştırmacı ilgi duyduğu konu ya da alanlarda mevcut ya da erişilebilir olan belgelerde kullanılan metaforların hem niceliğini hem de niteliğini ve içeriğini inceleyerek bir araştırma ortaya koyabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 214).

Doküman incelemesi yöntemi kullanılan araştırmada veri toplama aracı olarak 2021-2022 ile 2022- 2023 eğitim ve öğretim yıllarında Talim ve Terbiye Kurulu tarafından MEB’e bağlı okullarda okutulmasına onay verilen, “Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB ve Özgün” yayınevlerince hazırlanan ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. Çalışmanın amacına ulaşmasında gerekli ve önemli görüldüğünden söz konusu eğitim ve öğretim dönemlerindeki ders kitaplarının tamamı çalışmaya dâhil edilmiştir. Kitapların tüm içeriği (okuma, serbest okuma metinleri; metin altı, tema değerlendirme gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları soruları) atasözü ve deyim varlığı açısından incelemiş, tespit edilen atasözü ve deyimler TDK’nin Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (2022) ile anlamlandırılmıştır.

3.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Veri toplama araçlarını oluşturan 8 adet Türkçe ders kitabı Millî Eğitim Bakanlığı tarafından oluşturulan Eğitim Bilişim Ağı (EBA) platformundan PDF şeklinde bilgisayar ortamına indirilmiş ve taranmıştır. İnceleme ve tarama çalışmaları devam ederken bir

sonraki eğitim ve öğretim (2022- 2023) yılında MEB tarafından 6. sınıflar için ders kitabı olarak kabul edilen ve Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabı da çalışmaya dâhil edilmiş, bu bağlamda 5. sınıflar düzeyinde 1 kitap, 6. sınıflarda 4, 7. sınıflarda 3 ve 8. sınıflarda 1 olmak üzere toplamda 9 kitap taranmıştır. Kitapların taranması aşamasında atasözü ve deyim unsuru olarak kabul edilen söz birliktelikleri TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nden teyit edilerek çalışmaya dâhil edilmiş, kitaplarda deyim ve atasözü olarak kabul edilen ancak TDK Sözlüğü'nde olmayan unsurlar da belirlenmiş ve her iki kaynaktan geçen yazım biçimleri karşılaştırılmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Bilgisayar ortamına EBA üzerinden PDF şeklinde indirilen tüm Türkçe ders kitapları taranmış, atasözü ve deyim olma ihtimali olan her söz öbeği TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nden teyit edilerek ilgili söz öbekleri atasözü ve deyim başlığı altında çalışmaya dâhil edilmiştir. Kitaplarda atasözü ya da deyim olarak kabul edilen ancak sözlükte kabul edilmeyen söz öbekleri bulgulara dâhil edilmek üzere işaretlenmiştir. İnceleme sonucundan ulaşılan veriler içerik analizine tabi tutulmuş ve araştırmanın amacına uygun biçimde bulgular sınıflandırılmıştır. *“İçerik analizi, belli bir metnin, kitabın, belgenin belli özelliklerini sayısallaştırarak belirleme amacı ile yapılan taramadır.”* (Karasar, 2010: 184). Çalışma kapsamında Türkçe ders kitapları taranarak tespit edilen atasözü ve deyimlerin sayısı belirlenmiş ve deyimler, “duygu, durum, öğüt ve diğer”; atasözleri ise “erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor” başlıkları altında sınıflandırılmış; deyimler öğelerine ayrılmış ve her iki unsurun da sözlük anlamlarına yer verilmiştir.

Tavşancıl ve Aslan, (2001) nitel araştırmalarda içerik çözümlemesinin güvenilirliğinin bilhassa yapılan kodlama işlemiyle ilgili olduğunu, kodlama verilerinin açık olması ve iyi şekilde tanımlanması gerektiğini ifade etmişler, söz konusu kodlama işleminin güvenilirliğini açığa çıkarmak için şu formülün kullanıldığını belirtmişlerdir:

$$\text{Güvenirlilik} = \frac{\text{Uzlaşma sayısı}}{\text{Uzlaşma sayısı} + \text{Uzlaşmama sayısı}}$$

Verilen formül, kodlayıcılar (araştırmacılar) arasındaki uyumluluğu test etmek için tasarlanmıştır ve ulaşılan eşitliğin %70'in üzerinde sonuç vermesi gerekmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001: 81).

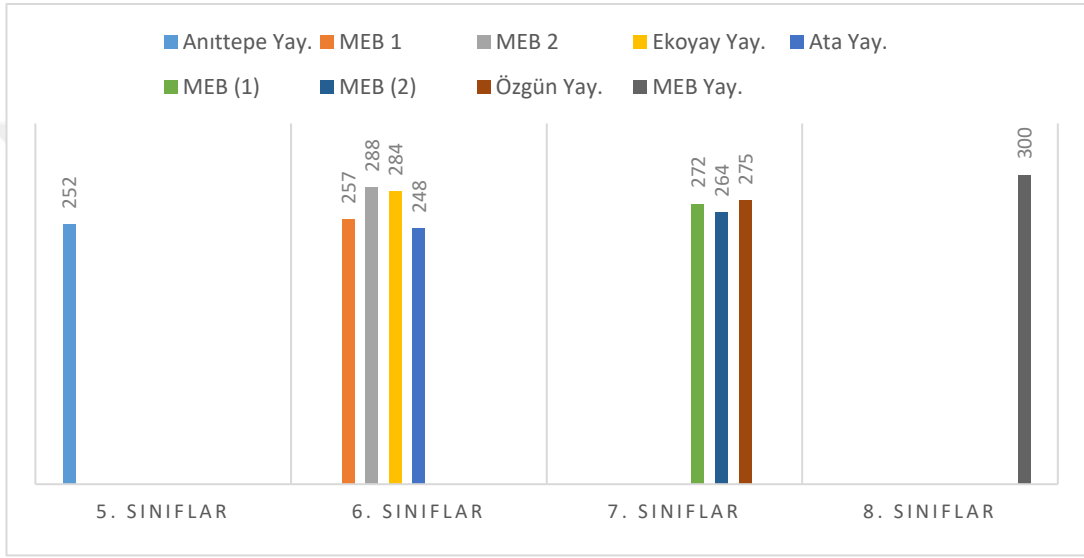
Deyim ve atasözlerinde yapılan sınıflandırmanın güvenilirliğini ölçmek için deyimlerde

duygu, durum, öğüt ve diğeri; atasözlerinde erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor başlıkları altında yer alan ve tesadüfî olarak seçilen bölümlerdeki unsurların sınıflandırması; iki araştırmacı tarafından çözümlenmiş, araştırmacılar arasındaki tutarlık oranının deyimlerde %81, atasözlerinde %87 olduğu tespit edilmiş ve kodlama işleminin güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

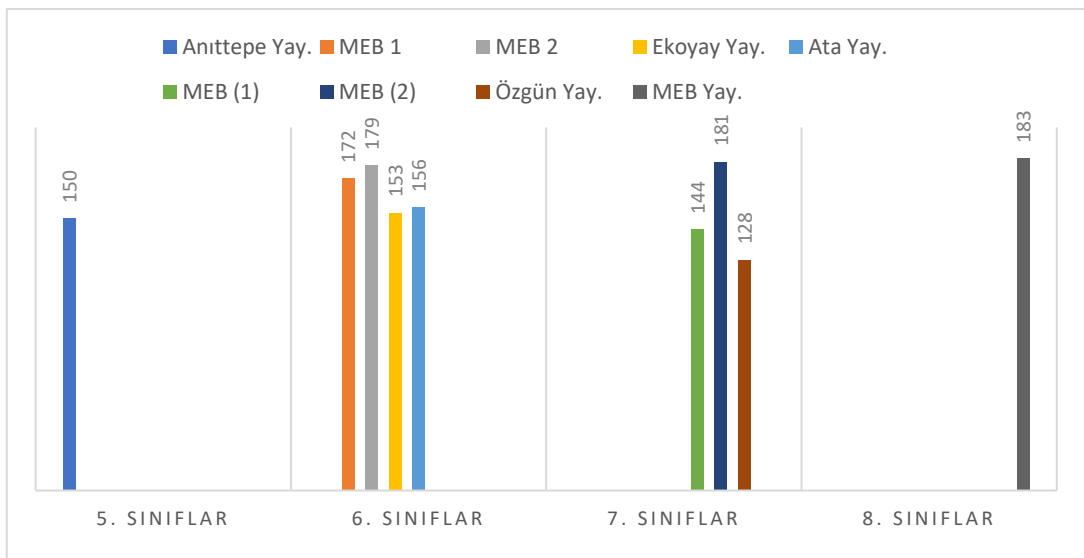

4. BULGULAR

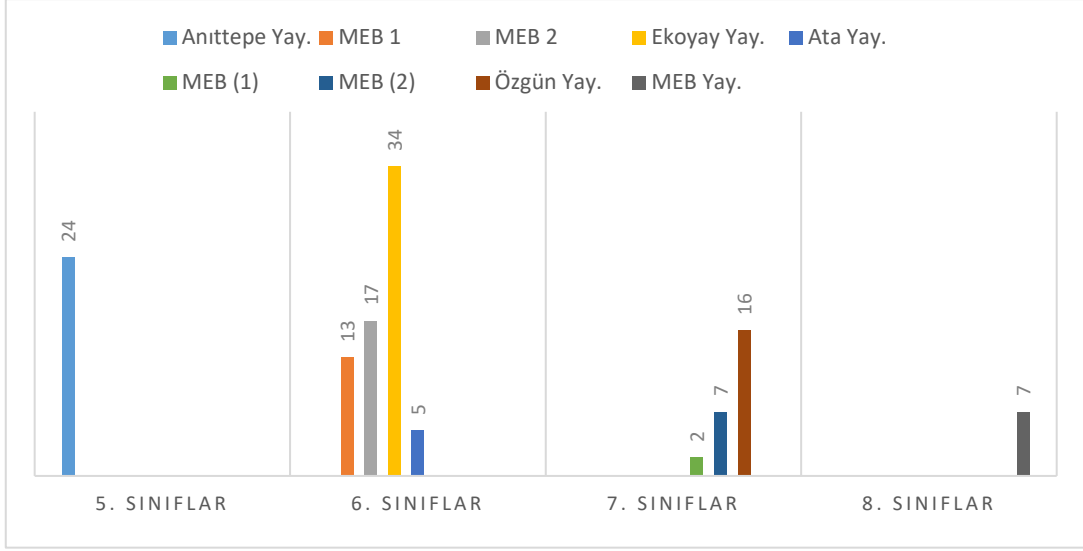
Bu bölümde ders kitaplarının sayfa sayılarına, içerdikleri tüm atasözü ve deyim unsurlarının niceliğine şekillerde; diğer bulgulara ‘sınıflandırma, oluşum şekilleri bakımından deyimler, sözlük ve alt problemlere ilişkin bulgular’ başlıkları altında yer verilmiştir.

Şekil 4. 1. İncelenen ders kitaplarının sayfa sayıları

Şekil 4. 2. İncelenen ders kitaplarındaki tüm okuma metinleri ve soruların taranması sonucu tespit edilen deyim sayısı

Şekil 4. 3. İncelenen ders kitaplarındaki tüm okuma metinleri ve soruların taranması sonucu tespit edilen atasözü sayısı

4.1. SINIFLANDIRMA

Bu bölümde; bilgisayar ortamına MEB’in EBA platformu üzerinden PDF şeklinde indirilen tüm Türkçe ders kitapları (Anıttepe, Ata, Ekoyay, MEB ve Özgün Yayıncılık) taranmış, atasözü ve deyim olma ihtimali olan her söz öbeği TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (2022)’nden teyit edilerek alınmış ve deyimler, İnan (2016)’ın *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerdeki Deyim, Atasözü ve Özdeyişlerin Analizi ve Türkçe Eğitimine Katkıları* adlı çalışmasında ve Gökkaplan (2022)’in *Atasözleri ve Deyimlerde Akıl Kavramı* çalışmasında yaptıkları sınıflandırmaları esas alıp sentezleyerek tarafımızca yeniden sınıflandırma yapılmak suretiyle “duygu, durum, öğüt, diğer” başlıkları altında; atasözleri ise konularına göre MEB (2019) *Türkçe Dersi Öğretim Programı*’ndaki tüm sınıf seviyeleri tarafından işlenmesi uygun görülen sekiz temadan elimizdeki mevcut atasözlerinin konusunu teşkil edecek nitelikte olduğunu düşündüğümüz altısının seçilmesi suretiyle “erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, duygular, sağlık ve spor” başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

Deyimlerin sınıflandırmasında duygu ve durum bildiren deyimlerin dışında kalan kalıp söz niteliğindeki, birtakım dinî ve kültürel unsurları yansıtan deyimler “öğüt” başlığı altında; çok soyut olan ve oluş bildiren deyimler de “diğer” başlığı altında verilmiştir.

4.1.1. Deyimler

4.1.1.1. 5. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması

Çizelge 4.1. 5. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

DEYİM	DUYGU	DURUM	ÖĞÜT	DİĞER
(bir durumu) Açığa vurmak		X		
Ağaç olmak		X		
Ağzını aramak (yoklamak)		X		
(birinin) Ağzını bıçak açmamak		X		
Aklı başına gelmek				X
Aklı karışmak				X
(bir şeyi) Anlata anlata bitirememek		X		
Aslına bakarsan				X
Ayak basmak		X		
Baskın yapmak		X		
(biriyle, bir şeyle) Baş başa kalmak		X		
Başı derde girmek				X
Başının çaresine bakmak				X
Bir deri bir kemik (kalmak)		X		
(Birini) çileden çıkarmak	X			
Bitap düşmek		X		
Boşa gitmek				X
(biriyle) Boy ölçüşmek				X
Boy vermek		X		
(bir işe) Burnunu sokmak				X
Canı sıkılmak	X			
Canına tak demek (etmek)	X			
Canını yakmak	X			
Çaba harcamak				X
Dalga geçmek		X		
Davet etmek		X		
Değer vermek	X			
Demir almak		X		
Demir atmak		X		
Dert yanmak		X		
Destek olmak		X		
Dile gelmek		X		
Dile getirmek		X		
Dili çözülmek		X		
Dillere destan olmak				X
Donup kalmak	X			
Dünyaya gelmek		X		

Çizelge 4.1. (devam) 5. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

(bir şeye) Düşkün olmak	X			
El atmak		X		
El sürmek		X		
(bir şey) Elden gitmek				X
Eli silah tutmak		X		
Elinden geleni yapmak				X
Elinden gelmek		X		
Elinden kurtulmak		X		
Farkında olmak				X
Fedakârlık yapmak (göstermek)				X
Galeyana gelmek	X			
Gayret göstermek		X		
Geçmiş olsun			X	
(bir şeyi) Gizli tutmak		X		
Görev almak		X		
Göz atmak		X		
Göz göze gelmek		X		
Göz kulak olmak		X		
Göz yummak		X		
Gözden geçirmek		X		
Gözden kaybolmak		X		
Gözlerine inanamamak	X			
Gözlerinin içi gülmek	X			
Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşanmak	X			
Gurur duymak	X			
Gün ağarmak		X		
Hak etmek				X
Hakkından gelmek				X
Hakkını aramak				X
Haklı çıkmak				X
Halt etmek				X
Hastalık almak (kapmak, hastalığa tutulmak)				X
Hayran olmak (kalmak)	X			
Hop oturup hop kalkmak		X		
Hoşça kal (kalın)			X	
İbaret olmak (kalmak)				X
İçine sinmek	X			
(bir kimseye, bir şeye) İhtiyaç duymak	X			
İlgi çekmek (uyandırmak)	X			
İş görmek		X		
İşe yaramak				X

Çizelge 4.1. (devam) 5. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

İşinden olmak		X		
İzin koparmak				X
Kanı donmak	X			
Kapıya dayanmak		X		
Kara kara düşünmek		X		
Karar vermek				X
Karış karış dolaşmak		X		
Karşı çıkmak		X		
(birine) Karşı durmak		X		
Karşılık vermek		X		
(birini) Karşısına almak		X		
Kendine gelmek		X		
Kendini alamamak	X			
Kıyamet kopmak		X		
Kilit vurmak		X		
Korkuya kapılmak	X			
Kulağına küpe olmak (etmek)				X
Kulak kabartmak		X		
Kulak misafiri olmak		X		
Kusur etmek				X
Kusura bakmamak (kalmamak)				X
Meydana çıkmak		X		
Nam salmak				X
Ne pahasına olursa olsun				X
Neye uğradığını bilememek (anlamamak, şaşırarak)	X			
Ortaya çıkarmak		X		
Ortaya çıkmak		X		
Ortaya dökmek		X		
Ödü kopmak (patlamak)	X			
(birinin) Ödünü koparmak (patlatmak)	X			
Özen göstermek		X		
Peşine düşmek (gitmek)		X		
Punduna getirmek		X		
Saçına ak (kır) düşmek				X
Saygı göstermek			X	
Sırtına almak		X		
(bir durum birinin) Sinirine dokunmak	X			
Sokağa atmak		X		
Sokaklara dökülmek		X		
Söz vermek		X		
Sözünü kesmek		X		
Takılıp kalmak				X

Çizelge 4.1. (devam) 5. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

(bir şey) Ters gitmek				X
Türkü tutturmak		X		
Umurunda değil				X
Üzerinde durmak				X
Vakit geçirmek		X		
Vakti gelmek				X
Veda etmek		X		
Yanında olmak		X		
Yardıma koşmak		X		
Yargıya varmak				X
Yenik düşmek		X		
Yıldırım gibi				X
Yol açmak				X
Yol almak		X		
Yola çıkmak		X		
Yurt edinmek (tutmak)		X		

Duygu: 23, **Durum:** 72, **Öğüt:** 3, **Diğer:** 38

Verilerden hareketle deyimlerin en çok durum bildirdiği tespit edilmiştir.

4.1.1.2. 6. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması

Çizelge 4.1.1.2. 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

DEYİM	DUYGU	DURUM	ÖĞÜT	DİĞER
Abdest almak (MEB 2 Yay.)		X		
Acısını çıkarmak (Ekoyay Yay.)				X
(bir durum) Açığa çıkmak (Ata Yay.)		X		
(bir durumu) Açığa vurmak (MEB 1 Yay.)		X		
Adak adamak (Ekoyay Yay.)			X	
Ağırdan almak (Ata Yay.)		X		
Ağzı kulaklarına varmak (MEB 2 Yay.)	X			
Ağzı sulanmak (MEB 2 Yay.)	X			
Ağzına sağlık (MEB 2 Yay.)			X	
Ağzını aramak (yoklamak) (Ata Yay.)		X		
Ağzının suyu akmak (MEB 2 Yay.)	X			
Akıl danışmak (Ata Yay.)		X		
Aklına takmak (MEB 2 Yay.)				X
(bir şey birinin) Aklını başından almak (Ekoyay Yay.)	X			
Aklını oynatmak (Ekoyay Yay.)				X
Alaya almak (MEB 1 Yay.)		X		
Aldırış etmemek (Ata Yay. & MEB 1 Yay.)		X		
Alıcı gözüyle bakmak (Ekoyay Yay.)		X		
Allah'ın günü (Ekoyay Yay.)				X
Allaha ısmarladık (Ata Yay.)			X	
Altta kalmak (Ekoyay Yay.)		X		
Altüst olmak (MEB 1 Yay.)	X			
Aman vermemek (MEB 1 Yay.)				X
Aptal yerine konmak (Ata Yay.)				X
Aralarından su sızmamak (MEB 2 Yay.)		X		
(bir işin, bir kimsenin) Arkasına düşmek (takılmak) (Ata Yay.)		X		
Ateş açmak (Ekoyay Yay.)		X		
Ateş püskürmek (MEB 1 Yay.)	X			
Ateş saçmak (Ata Yay.)	X			
Ayağa fırlamak (MEB 1 Yay.)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Ayağına bağ olmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Ayağına sağlık (<i>MEB 2 Yay.</i>)			X	
(<i>bir yerden</i>) Ayağını kesmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Ayak basmak (<i>Ata Yay. & Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Ayakta kalmak (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeyi</i>) Ayakta tutmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Ayna gibi (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Ayrı tutmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Bağrına basmak (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Bağrına taş basmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Baş döndürmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Baş göstermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>her şeye</i>) Baş sallamak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeyle</i>) Başa çıkmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Başına bir hâl gelmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Başına dert açmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Başına yıkmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Başından geçmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Başını alıp gitmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Beyninde şimşekler çakmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Bilincine varmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Bindiği dalı kesmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Bir araya getirmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Bir arpa boyu (<i>gitmek, yol almak</i>) (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Bir deri bir kemik (<i>kalmak</i>) (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Bir köşeye çekilmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Bir yolunu bulmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Birlik olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Boğazı düğümlenmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Boynunu bükmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)	X			
Boynuz kulağı geçmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Burun kıvırmak (<i>Ata Yay.</i>)	X			

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Buyur etmek (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)		X		
Buz tutmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Can çekişmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Can simidi olmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Can vermek (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Canavar kesilmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Canını sıkılmak (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)	X			
Canını dişine (<i>almak</i>) takmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Canını yakmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
(<i>birine</i>) Cesaret vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Cezaya çarptırmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Ciddiye almak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Cirit oynamak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Çaba harcamak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Çamura yatmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Çarkı döndürmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Çılgık atmak (<i>koparmak, basmak</i>) (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Çil yavrusu gibi dağılmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Dar gelmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Değer vermek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)	X			
Denk gelmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Derde (<i>derdine</i>) derman olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Dere tepe düz gitmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Ders almak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Ders olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Dert etmek (<i>deyim</i>)(<i>edinmek</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Destan yazmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Destek olmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dışa vurmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Dik dik bakmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dikkat çekmek (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Dikkate almak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Dile dolamak (<i>Ata Yay.</i>)				X

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Dile gelmek (<i>Ata Yay. & Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Dili çözülmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Dili tutulmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Dilin kemiği yok (<i>MEB 1 Yay.</i>)			X	
Dilinden düşürmemek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dimdik durmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dişinden tırnağından artırmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Diz çökmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Dize getirmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dizini (<i>dizlerini</i>) dövmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Dizlerinin bağı çözülmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Dolanıp durmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Doludizgin gitmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Dolup taşmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Donup kalmak (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeye</i>) Doyum olmamak (<i>Ata Yay.</i>)				X
(<i>bir işe</i>) Dört elle sarılmak (<i>yapışmak</i>) (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Dört gözle beklemek (<i>bakmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Durumdan ders çıkarmak (<i>Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Dünden hazır (<i>razı</i>) olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Dünyaya gelmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Düz duvara tırmanmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Ekmeğinden olmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Ekmeğini kazanmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Eksik etmemek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
El atmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
El bebek gül bebek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
(<i>bir şey</i>) El değiştirmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
El ele vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
El etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
El kaldırmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

El(I) el koymak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Elde etmek (<i>Ata Yay. & Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şey</i>) Elden gitmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Elden ne gelir? (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Ele almak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Ele avuca sığmamak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Ele geçirmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Elinde avucunda ne varsa (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Elinden geleni yapmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Eline geçmek (<i>Ata Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Eline (<i>elinize veya ellerinize</i>) sağlık (<i>MEB 2 Yay.</i>)			X	
Eline tutuşturmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Elini çabuk tutmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
(<i>birinin</i>) Elini kolunu bağlamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeye</i>) Elini sürmemek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Elini taşın altına koymak (<i>sokmak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Esir almak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Esir düşmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Esir etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeyin, bir kimsenin</i>) Etrafını almak (<i>sarmak</i>) (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Evirip çevirmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Eziklik duymak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Eziyet etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Fark etmek (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Farkına varmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Fayda vermemek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Faydalı olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Feda etmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Fedakârlık yapmak (<i>göstermek</i>) (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay. & Ata Yay.</i>)				X
Feleğin çemberinden geçmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Fenalık geçirmek (<i>gelmek veya çökmek</i>) (MEB 1 Yay.)		X		
Feryat etmek (MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.)	X			
Gafil avlanmak (MEB 1 Yay.)		X		
Gayrete gelmek (MEB 1 Yay.)				X
Geç kalmak (MEB 1 Yay.)		X		
Gelip çatmak (<i>dayanmak</i>) (MEB 2 Yay.)				X
Geri çekilmek (Ata Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Geri çevirmek (Ekoyay Yay.)		X		
Geri dönmek (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)		X		
Geri durmak (MEB 2 Yay.)		X		
Girişimde bulunmak (MEB 2 Yay.)		X		
(<i>bir şeyi</i>) Gizli tutmak (MEB 1 Yay.)				X
Göç etmek (<i>eylemek</i>) (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)		X		
Göçüp gitmek (Ata Yay.)		X		
Göğüs germek (MEB 1 Yay.)				X
Gökte ararken yerde bulmak (Ata Yay.)		X		
Gölge gibi (MEB 1 Yay.)				X
Gönlü razı olmamak (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)	X			
Görev almak (MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Görmezden gelmek (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Göz atmak (Ekoyay Yay.)		X		
Göz dikmek (Ata Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Göz gezdirmek (MEB 2 Yay.)		X		
Göz göze gelmek (MEB 2 Yay.)		X		
Göz önünde tutmak (<i>bulundurmak</i>) (Ata Yay. & MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
(<i>birine</i>) Gözdağı vermek (MEB 1 Yay.)		X		
Gözden (<i>gözünden</i>) düşmek (MEB 1 Yay.)				X
Gözden çıkarmak (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)				X

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Gözden geçirmek (<i>Ortak</i>)		X		
Gözden (<i>gözünden</i>) kaçırmak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)				X
Göze almak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Göze çarpmak (<i>MEB 2 Yay. & Ata Yay.</i>)				X
Gözleri dolmak (<i>dolu dolu olmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Gözleri parlamak (<i>parıldamak</i>) (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Gözlerine inanmamak (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Gözlerinin içi gülmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Gözü açık gitmek (<i>MEB 2 Yay. & Ata Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeyi</i>) Gözü gibi sevmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Gözü ilişmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
(<i>birini</i>) Gözüm görmesin (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Gözüm çıksın (<i>kör olsun</i>) (<i>Ata Yay.</i>)				X
Gözüne kestirmek (<i>Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>bir şey</i>) Gözünü almak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeyden</i>) Gözünü ayırmamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Gözünü gözüne dikmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Gözünü yıldırım (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Gurur duymak (<i>Ata Yay. & Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.</i>)	X			
Gururunu okşamak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
(<i>bir şey birinin</i>) Gücüne gitmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Güçlüğü (<i>güçlükleri</i>) yenmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Gündeme gelmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Güven kazanmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Haber vermek (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Hak etmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Hak kazanmak (<i>Ata Yay.</i>)				X

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

(birine) Hak vermek (Ata Yay.)				X
Hakkını aramak (Ata Yay.)		X		
Hâl hatır (hâlini hatırını) sormak (MEB 1 Yay.)		X		
Halt etmek (MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)				X
Hapı yutmak (Ata Yay.)		X		
Harekete geçirmek (getirmek) (MEB 2 Yay.)		X		
Hasret gidermek (MEB 1 Yay.)	X			
Hasret gitmek (Ekoyay Yay.)	X			
Hasta etmek (Ata Yay.)		X		
Hastaneye kaldırmak (yatırmak) (MEB 2 Yay.)		X		
Hata etmek (eylemek, işlemek) (MEB 1 Yay.)				X
Hatırı sayılır (MEB 2 Yay.)				X
Hatırına getirmek (Ata Yay.)				X
Havanda su dövmek (MEB 2 Yay.)		X		
Hayal kırıklığına uğramak (Ekoyay Yay.)	X			
Hayal kurmak (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)				X
Hayata bağlamak (MEB 1 Yay.)				X
Hayata geçirmek (MEB 2 Yay.)		X		
Hayatına girmek (MEB 2 Yay.)		X		
Hayran etmek (bırakmak) (MEB 1 Yay.)	X			
Hayran olmak (kalmak) (MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.)	X			
Hayranlık duymak (MEB 2 Yay.)	X			
Hayrete (hayretlere) düşmek (Ata Yay. & MEB 2 Yay.)	X			
Hesap etmek (MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)		X		
Hevesi kalmamak (MEB 2 Yay.)	X			
Hizmet etmek (MEB 1 Yay.)		X		
Hizmete girmek (Ata Yay.)		X		
Hora tepmek (MEB 1 Yay.)		X		
Hoş bulduk (gördük) (Ata Yay.)			X	
Hoş geldiniz (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)			X	
Hoş görmek (karşılama) (MEB 2 Yay.)	X			

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Hoşa gitmek (<i>Ata Yay.</i>)	X			
(<i>birinin</i>) Hoşuna gitmek (<i>MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)	X			
Huzur bulmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Hüküm sürmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Hüküm vermek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Hürmette kusur etmemek (<i>MEB 2 Yay.</i>)			X	
Israr etmek (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Işık tutmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
İbaret olmak (<i>kalmak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)			X	
İbret almak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
İcat etmek (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
İçî burkulmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
İçî cız etmek (<i>Ata Yay.</i>)	X			
İçine dert olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
İçini çekmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
İçini dökmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
İçtikleri su ayrı gitmemek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İdare etmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
İflas etmek (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)		X		
İftira atmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
İğne ile kuyu kazmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir kimseye, bir şeye</i>) İhtiyaç duymak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)	X			
İleri atılmak (<i>çıkılmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
İletişim kurmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
İlgi çekmek (<i>uyandırmak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
İlgi duymak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
İlgisini çekmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
(<i>biriyile</i>) İlişki kurmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
İmdada (<i>imdadına</i>) koşmak (<i>yetişmek</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

(bir şeye) İmza atmak (MEB 2 Yay.)				X
İpin ucunu kaçırmak (MEB 2 Yay.)		X		
İple çekmek (Ata Yay.)	X			
İskelete dönmek (Ekoyay Yay.)		X		
İstek duymak (Ekoyay Yay.)	X			
İş almak (Ekoyay Yay.)				X
İş edinmek (MEB 2 Yay.)				X
İş görmek (Ata Yay.)		X		
İş işten geçmek (Ata Yay.)				X
İşe yaramak (Ekoyay Yay.)				X
İşi bozmak (Ekoyay Yay.)		X		
İşine gelmek (MEB 1 Yay.)				X
İyi gelmek (MEB 1 Yay.)	X			
İyilik görmek (Ata Yay. & Ekoyay Yay.)		X		
İz bırakmak (MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)				X
İzin almak (MEB 1 Yay.)		X		
İzne çıkmak (ayrılmak) (MEB 1 Yay.)		X		
İzole etmek (Ata Yay.)		X		
Kabına sığmamak (MEB 2 Yay.)	X			
Kabul görmek (MEB 1 Yay.)		X		
Kafa (kafayı veya kafasını) dinlemek (Ata Yay.)		X		
Kafa tutmak (Ata Yay.)				X
Kalbi kararmak (Ekoyay Yay.)				X
Kalburla su taşımak (MEB 2 Yay.)		X		
Kan ter içinde (MEB 1 Yay.)		X		
Kanı donmak (çekilmek) (Ata Yay.)	X			
Kapı aralamak (MEB 2 Yay.)				X
(birinin) Kapısını çalmak (MEB 2 Yay.)		X		
Karar almak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
Karar vermek (Ortak)				X
Karara varmak (Ata Yay.)				X
Karış karış bilmek (Ata Yay.)				X
Karnı zil çalmak (Ata Yay.)		X		
Karşı çıkmak (MEB 1 Yay.)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Karşı karşıya gelmek (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Karşı koymak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Karşılık vermek (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)		X		
Kaskatı kesilmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Kasvet basmak (<i>çökmek</i>) (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Kaşığı (<i>kaşları</i>) çatılmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Kaşlarını çatmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Katıla katıla gülmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Kaza geçirmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Kenara çekilmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Kendinden geçmek (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Kendine gelmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Kendini alamamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Kendini beğenmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Kendini dev aynasında görmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Kendini göstermek (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Kendini kaptırmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
(<i>bir şeyin</i>) Keyfini çıkarmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Kıvamını bulmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Kıvanç duymak (<i>Ortak</i>)	X			
Kin beslemek (<i>tutmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
(<i>birine</i>) Kol kanat olmak (<i>germek</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Kolağan etmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Koltuk çıkmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Kök salmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Kökü kurumak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Kör kör parmağım gözüne (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Kötülük etmek (<i>yapmak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Kulağına çalınmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Kulağına küpe olmak (<i>etmek</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Kulak arkası (<i>ardı</i>) etmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Kulak asmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Kulak vermek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Kusur etmemek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Kusura bakmamak (<i>kalmamak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Kuş uçurmamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Lafı kısa kesmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Layık görmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Mahkemeye vermek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Manevra yapmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Mekik dokumak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Merakını uyandırmak (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Merhem olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Meydan okumak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Meydana gelmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Meydana getirmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Minnet duymak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Moral vermek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Muamele görmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Mükâfatını görmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Mümkün olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Müracaatta bulunmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Mürekkep yalamak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Nabzı atmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Nağme yapmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Nazar değmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Ne hacet (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Ne olursa olsun (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Ne pahasına olursa olsun (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Ne var ki (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Neden olmak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)				X
Nefes nefese kalmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Nefes tüketmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Nefesi kesilmek (<i>daralmak</i> <i>veya tutulmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Neşesi kaçmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Nişan almak (MEB 2 Yay.)		X		
Not almak (Ortak)		X		
Not etmek (MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.)		X		
Nutku tutulmak (MEB 2 Yay.)		X		
(birinin) Ocağına düşmek (MEB 2 Yay.)				X
Ok gibi (yerinden) fırlamak (MEB 1 Yay.)				X
Oralarda olmamak (Ata Yay.)		X		
Ortadan kalkmak (MEB 1 Yay.)		X		
(biri veya bir şey) Ortadan kaybolmak (MEB 1 Yay.)		X		
Ortaya çıkmak (Ortak)		X		
Ortaya koymak (MEB 2 Yay.)		X		
Ödü kopmak (patlamak) (Ata Yay.)	X			
Ömür sürmek (MEB 2 Yay.)				X
Öneride bulunmak (Ata Yay.)		X		
Önüne düşmek (MEB 1 Yay.)		X		
Örnek almak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)				X
Örnek olmak (MEB 2 Yay.)				X
Örnek vermek (Ata Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)		X		
Özen göstermek (Ortak)		X		
Özür dilemek (MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.)			X	
Paha biçilmez (Ekoyay Yay.)				X
Para yemek (Ekoyay Yay.)		X		
Peşine düşmek (gitmek) (Ata Yay.)		X		
Peşine takılmak (MEB 1 Yay.)		X		
Pişmanlık duymak (getirmek) (MEB 2 Yay.)	X			
Plan kurmak (Ata Yay.)		X		
Postaya atmak (vermek) (Ata Yay.)		X		
Rahat etmek (MEB 1 Yay.)				X
Rast gelmek (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)		X		
Razı etmek (MEB 1 Yay.)		X		
Rol almak (Ekoyay Yay.)		X		
Rol oynamak (MEB 1 Yay.)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Rüyasına (<i>rüyalarına</i>) girmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Rüyasında görememek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Sabrı taşmak (<i>tükenmek</i>) (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Sadık kalmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Sağ ol (<i>MEB 1 Yay.</i>)			X	
Sağlık olsun (<i>MEB 2 Yay.</i>)			X	
Sahile vurmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Sahip çıkmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>bir yer bir olaya</i>) Sahne olmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Sararıp solmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Sarmaş dolaş olmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Saygı duymak (<i>beslemek</i>) (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)				X
Saygı göstermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Selam etmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Selam vermek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Serbest bırakmak (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Ses kesilmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Ses vermek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Sessizliğe gömülmek (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Sevk etmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Seyre dalmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Sıcak bakmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Sır tutmak (<i>saklamak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Sırtı yere gelmemek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Sinirleri bozulmak (<i>Ata Yay.</i>)	X			
(<i>birinin</i>) Sinirleri gerilmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
(<i>bir şeyi, kendini</i>) Siper etmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Soluğu kesilmek (<i>tutulmak</i>) (<i>MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Son bulmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Son yolculuğuna çıkmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Söküp atmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Söz almak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
(<i>bir şeyden</i>) Söz etmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
(<i>birine veya bir şeye</i>) Söz geçirmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Söz konusu olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Söz sahibi olmak (<i>Ata Yay.</i>)				X
Söz vermek (<i>deyim</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Söze karışmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Sözü uzatmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Sözüne sadık kalmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Sözünü kesmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Su gibi terlemek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Su içinde kalmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Suratını ekşitmek (<i>buruşturmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
(<i>bir şey veya bir şeyi</i>) Suya düşmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Sürpriz yapmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Sürüp gitmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
(<i>birinde</i>) Şafak atmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Şaha kalkmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Şaşırp kalmak (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Şaşkına dönmek (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Şehit düşmek (<i>olmak</i>) (<i>Ortak</i>)		X		
Şekerleme yapmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Şeytanın bacağına (<i>ayağını</i>) kırmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Şifa bulmak (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Şimşek çakmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Şöhret bulmak (<i>kazanmak</i>) (<i>MEB 2 Yay. & Ata Yay.</i>)				X
Şüphe etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Tadını çıkarmak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)		X		
Tahta çıkmak (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Tahtaya kaldırmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Takla atmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Talimat vermek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Tansiyonu çıkmak (<i>fırlamak, yükselmek</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Taşı gediğine koymak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Taviz vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Tepeden tırnağa süzmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Tepki göstermek (<i>MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Tir tir titremek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Turp gibi (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Tuzağa düşmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Türkü yakmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir işin veya bir şeyin</i>) Ucundan tutmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Umudunu kesmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Umut vermek (<i>Ata Yay.</i>)	X			
Uygun bulmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Uykusu kaçmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Uzak kalmak (<i>Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Ümidi sönmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)	X			
Ümit kesmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Üstesinden gelmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Üstün bulmak (<i>görmek</i>) (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Üstüne düşmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Üstüne titremek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Vakit geçirmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Vakit kazanmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Vakti gelmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Velvele kopmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
(<i>birine bir şey</i>) Vız gelmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Vücuda gelmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Yan gelip oturmak (<i>yatmak</i>) (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yanıt vermek (<i>deyim</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yankı uyandırmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Yâr olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Yaraya merhem olmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yarım kalmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Yatağa (<i>yataklara</i>) düşmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yaygarayı basmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yazıklar olsun (<i>MEB 2 Yay.</i>)			X	
Yazıya geçirmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yel gibi (<i>Ekoyay Yay.</i>)				X
Yelken açmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yer açmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>bir işte</i>) Yer almak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yer vermek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yerinde duramamak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yerine getirmek (<i>Ortak</i>)				X
(<i>bir şeyin</i>) Yerini tutmak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay.</i>)				X
Yerle bir etmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Yok etmek (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Yok olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Yol açmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yol almak (<i>Ortak</i>)		X		
Yol aramak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yol göstermek (<i>MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yola çıkmak (<i>MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yola düzülme (<i>Ata Yay.</i>)		X		
Yola getirmek (<i>Ata Yay.</i>)				X
Yolda kalmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yoldan çıkmak (<i>Ata Yay.</i>)		X		
(<i>bir yere</i>) Yolu düşmek (<i>Ata Yay. & Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yolunu beklemek (<i>gözlemek</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yolunu kesmek (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yolunu tutmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Yön vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yuva kurmak (<i>Ekoyay Yay.</i>)		X		
Yüreği ağzına gelmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			

Çizelge 4.2. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Yüreği hop etmek (<i>hoplamak veya oynamak</i>) (MEB 2 Yay.)	X			
Yüreğini kaplamak (MEB 2 Yay.)	X			
Yüz çevirmek (Ekoyay Yay.)	X			
Yüzü gülmek (MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.)	X			
Yüzü kızarmak (Ata Yay. & MEB 2 Yay.)	X			
Yüzüne vurmak (<i>çarpmak</i>) (MEB 1 Yay.)	X			
Zarar gelmek (<i>deyim</i>) (MEB 2 Yay.)		X		
Zarar görmek (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Zarar vermek (MEB 2 Yay.)		X		
(<i>bir şeyden</i>) Zevk almak (<i>duymak</i>) (Ata Yay.)	X			
Ziyafet çekmek (<i>vermek</i>) (MEB 2 Yay.)		X		
Ziyaret etmek (MEB 2 Yay.)		X		
Zorunda kalmak (<i>olmak</i>) (MEB 1 Yay. & Ata Yay.)				X
Zorunlu kılmak (MEB 1 Yay.)		X		

Duygu: 90, **Durum:** 283, **Öğüt:** 14, **Diğer:** 156

Verilerden hareketle deyimlerin en çok durum bildirdiği tespit edilmiştir.

4.1.1.3. 7. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması

Çizelge 4.1.1.3. 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

DEYİM	DUYGU	DURUM	ÖĞÜT	DİĞER
... Bir hâl almak (<i>hâle girmek</i>) (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
... Duygusu uyandırmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)	X			
(<i>bir durumu</i>) Açığa çıkarmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Karnı zil çalmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>birini</i>) Adam yerine (<i>hesabına</i>) koymak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>birini</i>) Adamdan saymak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Adım (<i>adımını</i>) atmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Ağız birliği etmek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Ağzı dili tutulmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Ağzı kulaklarına varmak (<i>Özgün Yay.</i>)	X			
Ağzından düşmemek (<i>düşürmemek</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Akıl etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Akılda tutmak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Akla gelmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Aklından geçirmek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Aklını kaçırmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Alkış kopmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Alkış tufanı kopmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Alnı açık yüzü ak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Alt etmek (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
Altında kalmamak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Altını üstüne getirmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Altüst olmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
(...-mesi) An meselesi (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Anlam vermek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Anlaşmaya varmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Anlayış göstermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Araya girmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Arayı açmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Arı gibi (Özgün Yay.)				X
Atsan atılmaz, satsan satılmaz. (MEB 2 Yay.)				X
Ayağa fırlamak (MEB 2 Yay.)		X		
Ayak uydurmak (Özgün Yay.)		X		
Ayaklarına (ayağına) kara su (sular) inmek (MEB 2 Yay.)		X		
Ayıkla pirincin taşını (MEB 2 Yay.)		X		
Azar işitmek (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Bağrına basmak (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)	X			
Bal gibi (MEB 2 Yay.)				X
(birinin) Bam teline basmak (dokunmak) (MEB 2 Yay.)	X			
Baş başa bırakmak (MEB 1 Yay.)		X		
(biriyle, bir şeyle) Baş başa kalmak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Baş etmek (MEB 2 Yay.)				X
Baş tacı etmek (Özgün Yay.)	X			
Başı dara düşmek (MEB 2 Yay.)		X		
Başına bir hâl gelmek (MEB 1 Yay.)		X		
(bir şeyin) Başına geçmek (MEB 2 Yay.)		X		
(bir yerin, bir işin) Başına gelmek (MEB 2 Yay.)		X		
Başından savmak (MEB 1 Yay.)		X		
Başının çaresine bakmak (MEB 2 Yay.)				X
(birinin) Başının etini yemek (MEB 1 Yay.)		X		
Başköşeye kurulmak (MEB 2 Yay.)		X		
Bayram etmek (yapmak) (Özgün Yay.)	X			
Bereket versin (MEB 2 Yay.)			X	
Bilgiçlik satmak (taslamak) (MEB 2 Yay.)		X		
Boşa gitmek (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)				X
Burnunda tütme (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)	X			

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Burnunun dikine (<i>doğrusuna</i>) gitmek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Buz gibi (<i>Ortak</i>)				X
Can atmak (<i>Ortak</i>)	X			
Can boğazdan gelir (<i>geçer</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Can bulmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Can çekişmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Can vermek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Canı sıkılmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)	X			
Canını almak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Cankulağı ile dinlemek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
(<i>birine</i>) Cesaret vermek (<i>MEB 1 Yay. & Özgün Yay.</i>)				X
Çaba harcamak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Çakı gibi (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Çekip gitmek (<i>MEB 1 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
Çenesini tutmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Çığır açmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Çılgılık atmak (<i>koparmak, basmak</i>) (<i>MEB 1 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
(<i>birini</i>) Çileden çıkarmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Dalıp gitmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Damga vurmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Dara düşmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Davet etmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Dayak atmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Değer vermek (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)	X			
Derde (<i>derdine</i>) derman olmak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Derdini dökmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Ders vermek (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)				X
Dert etmek (edinmek) (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Destan gibi (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Dışa vurmak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Dikkat çekmek (<i>Ortak</i>)		X		
Dikkate almak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Dil (<i>diller</i>) dökmek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Dil uzatmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Dile getirmek (<i>MEB 1 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
Dili çözülmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dili dönmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dili tutulmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Dili varmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Dilinden anlamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dillere destan olmak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Dimdik ayakta durmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Dişini sıkamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Dizlerinin bağı çözülmek (<i>Özgün Yay.</i>)	X			
Doktora görünmek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Dolup taşmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Dozunu kaçırmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Dört gözle beklemek (<i>bakmak</i>) (<i>MEB 1 Yay. & Özgün Yay.</i>)	X			
Dur durak (<i>dur dinlen veya dur otur</i>) yok. (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Dümen kırmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Dünyadan el etek (elini eteğini) çekmek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Dünyaya gelmek (<i>Ortak</i>)		X		
Düş kırıklığına uğramak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Düşman olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Düşünceye dalmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Düşünüp (düşünmek) taşınmak (<i>Özgün Yay.</i>)			X	
El(I) el koymak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Elde etmek (<i>Ortak</i>)				X
Elden geçirmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Ele almak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Eli ayağı (<i>ayağına</i>) dolaşmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Eli silah tutmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Eli varmamak (<i>gitmemek</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
(<i>birinin</i>) Elinden (<i>bir şey</i>) düşmemek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Elinden bir iş (şey) gelmemek (MEB 1 Yay.)				X
Elinden geleni ardına (arkasına) koymamak (Özgün Yay.)				X
Elinden geleni yapmak (Özgün Yay.)		X		
Eline geçmek (MEB 1 Yay.)		X		
(bir yerden, bir şeyden) Elini ayağını (eteğini) kesmek (çekmek) (MEB 1 Yay.)		X		
Emanet bırakmak (etmek, vermek) (MEB 2 Yay.)		X		
Emek harcamak (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)				X
Emek vermek (MEB 1 Yay.)				X
Etekleri tutuşmak (Ortak)	X			
Etekleri zil (ıslık veya çalpara) çalmak (Özgün Yay.)	X			
Etmediğini bırakmamak (komamak) (MEB 1 Yay.)				X
Eziklik duymak (Özgün Yay.)	X			
Fark etmek (Ortak)				X
Farkına varmak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
Feda etmek (MEB 2 Yay.)				X
Fırsat bilmek (MEB 2 Yay.)				X
Fırsat bulmak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
Gayret göstermek (MEB 2 Yay.)				X
Gel zaman git zaman (MEB 2 Yay.)				X
Göbek atmak (MEB 1 Yay.)		X		
Göçüp gitmek (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)		X		
(birini veya bir şeyi) Gölgede bırakmak (MEB 2 Yay.)				X
Gönül (gönlünü) almak (MEB 2 Yay.)	X			
Gönül okşamak (Özgün Yay.)	X			
Gönül vermek (MEB 1 Yay.)	X			
Göresi (göreceği) gelmek (Özgün Yay.)	X			
Göz atmak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Göz dikmek (Özgün Yay.)		X		

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Göz göze gelmek (Özgün Yay.)		X		
Göz kamaştırmak (almak) (MEB 1 Yay.)	X			
Göz yummak (Özgün Yay.)				X
Gözden geçirmek (Ortak)		X		
Göze almak (Özgün Yay.)				X
Göze girmek (MEB 2 Yay.)	X			
Gözleri parlamak (parıldamak) (MEB 1 Yay.)	X			
Gözlerine inanmamak (MEB 1 Yay.)	X			
(bir şeye) Gözü (gözleri) takılmak (MEB 1 Yay.)		X		
Gözü (gözleri) okşamak (Özgün Yay.)	X			
(birini veya bir şeyi) Gözü tutmak (MEB 2 Yay.)	X			
Gözü yüksekte (yükseklerde) olmak (Özgün Yay.)				X
Gözün aydın (MEB 2 Yay.)			X	
Gözünde tutmak (Özgün Yay.)	X			
Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşanmak (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)	X			
Gözüne çarpmak (MEB 1 Yay.)		X		
(birinin) Gözüne girmek (MEB 2 Yay.)	X			
Gözüne uyku girmemek (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
Gözünün önünden gitmemek (MEB 1 Yay.)	X			
Gözünün önüne gelmek (MEB 1 Yay.)				X
Gurur duymak (Özgün Yay.)	X			
Gücü kesilmek (Özgün Yay.)				X
Gücü yetmek (Özgün Yay.)				X
(bir durum) Gün ışığına çıkma (MEB 2 Yay.)		X		
Günlük tutmak (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Ha babam de babam (MEB 2 Yay.)				X
Haber almak (MEB 2 Yay.)		X		
Haber uçurmak (MEB 1 Yay.)		X		
Haber vermek (Ortak)		X		

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Hafife almak (MEB 1 Yay.)				X
Hak etmek (Özgün Yay.)				X
Hakkını helal etmek (Özgün Yay.)			X	
Harekete geçmek (MEB 2 Yay.)		X		
Hasret çekmek (MEB 1 Yay.)	X			
Hasret gidermek (MEB 2 Yay.)	X			
(biri) Hava almak (Özgün Yay.)		X		
Havalara uçmak (Özgün Yay.)	X			
Hayal kırıklığına uğramak (Özgün Yay.)	X			
Hayal kurmak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
Hayata geçirmek (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Hayata gözlerini yummak (kapamak) (MEB 2 Yay.)		X		
Hayrette (hayretler içinde) kalmak (MEB 2 Yay.)	X			
Helak olmak (MEB 2 Yay.)		X		
Hesaba almamak (katmamak) (MEB 2 Yay.)				X
Hesabını bilmek (MEB 2 Yay.)				X
Hesap sormak (Özgün Yay.)				X
Hevesini kırmak (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)	X			
Heyecan vermek (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)	X			
Hizmet etmek (MEB 1 Yay.)		X		
Hizmet görmek (MEB 2 Yay.)		X		
(birini, bir şeyi) Hor görmek (MEB 2 Yay.)	X			
Hoş geldiniz. (Özgün Yay.)			X	
Hoş görmek (karşılama) (Ortak)	X			
Hoşça kal (kalın) (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)			X	
(birinin) Hoşuna gitmek (MEB 1 Yay.)	X			
Huzur vermek (MEB 2 Yay.)	X			
Hüküm sürmek (MEB 1 Yay.)				X
Işık tutmak (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)				X
İcat etmek (Ortak)		X		
İcazet almak (MEB 1 Yay.)				X
İç çizmek (MEB 1 Yay.)	X			

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

İçi daralmak (<i>Özgün Yay.</i>)	X			
İçini çekmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
İçtikleri su ayrı gitmemek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
İdare etmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İdrak etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
İfade vermek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
(<i>bir kimseye, bir şeye</i>) ihtiyaç duymak (<i>Ortak</i>)	X			X
İleri sürmek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
İletişim kurmak (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
İlgi çekmek (<i>uyandırmak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
İlgi duymak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
İlgi göstermek (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
İmkân vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>bir şeye</i>) imza atmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İntikam almak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İpe un sermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İpin ucunu kaçırmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İpucu vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İstek duymak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
İş bırakmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
İş görmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
İşe yaramak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
İşi oluruna bırakmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
(<i>birinin</i>) işini bitirmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
İşini yoluna koymak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
İşten (<i>bile</i>) değil. (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
İyi etmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
İz bırakmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Kabul görmek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Kâfi gelmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Kaleme almak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Kalp (<i>kalbini</i>) kırmak (<i>Ortak</i>)	X			
Kan kaybetmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Kan ter içinde (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Kan tere batmak (MEB 1 Yay.)		X		
(bir şeye) Kanaat getirmek (MEB 2 Yay.)				X
Kanıya varmak (Özgün Yay.)				X
Kapı dışarı etmek (atmak) (MEB 2 Yay.)		X		
Kapı kapı dolaşmak (gezmek) (MEB 1 Yay.)		X		
Kapıya dayanmak (MEB 1 Yay.)		X		
Karanlık basmak (çökmek) (MEB 1 Yay.)		X		
Karar vermek (Ortak)				X
Karara varmak (MEB 2 Yay.)				X
Karaya vurmak (MEB 2 Yay.)		X		
Karnı tok sırtı pek olmak (MEB 1 Yay.)				X
Karnı zil çalmak (Ortak)		X		
(birine) Karşı gelmek (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)		X		
Karşı koymak (Özgün Yay.)		X		
Karşılık vermek (MEB 1 Yay.)		X		
Kaşlarını çatmak (MEB 1 Yay.)	X			
Katıla katıla gülmek (MEB 2 Yay.)	X			
Katkıda bulunmak (MEB 1 Yay.)				X
Kayıtsız kalmak (MEB 1 Yay.)				X
Kenara çekilmek (MEB 1 Yay.)		X		
Kendinden geçmek (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)	X			
Kendine gelmek (MEB 2 Yay.)				X
Kendini avutmak (MEB 2 Yay.)				X
Kendini göstermek (Özgün Yay.)		X		
(bir işe) Kendini vermek (vurmak veya çalmak) (Özgün Yay.)				X
Keyfi yerinde olmak (MEB 2 Yay.)	X			
Kıkır kıkır gülmek (MEB 1 Yay.)	X			
(birine, bir şeye) Kıymet vermek (MEB 2 Yay.)	X			
(birinin veya bir şeyin) Kıymetini bilmek (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)	X			
Konser vermek (MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)		X		

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

(birine) Korku salmak (MEB 1 Yay.)	X			
(birine) Korku vermek (MEB 1 Yay.)	X			
Korkuya kapılmak (MEB 1 Yay.)	X			
Kötüye kullanmak (MEB 2 Yay.)				X
Kulak kesilmek (Özgün Yay.)		X		
Kulak vermek (MEB 2 Yay.)		X		
Kusura bakmamak (kalmamak) (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)				X
Lafi kısa kesmek (MEB 1 Yay.)		X		
Lazım gelmek (olmak) (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)				X
(bir yer) Mahşere dönmek (MEB 1 Yay.)		X		
Mal olmak (MEB 1 Yay.)				X
Maya çalmak (MEB 1 Yay.)		X		
Mazur görmek (Özgün Yay.)				X
Mekân tutmak (MEB 2 Yay.)		X		
Melek gibi (Özgün Yay.)				X
Memeden kesmek (Özgün Yay.)		X		
(bir şeye) Merak sarmak (duymak, salmak) (MEB 1 Yay.)	X			
Meraktan çatlamak (MEB 1 Yay.)	X			
Merhem olmak (Özgün Yay.)				X
Mesafe katetmek (MEB 2 Yay.)		X		
Mesaj vermek (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Meydan okumak (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Meydana çıkmak (Özgün Yay.)		X		
Meydana gelmek (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Meydana getirmek (MEB 1 Yay.)				X
Mola vermek (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Moral vermek (MEB 1 Yay.)	X			
Müjde vermek (götürmek) (MEB 2 Yay.)	X			
Mümkün olmak (Özgün Yay.)				X
Nam salmak (MEB 2 Yay.)				X
Nasihatte bulunmak (MEB 2 Yay.)				X
Ne pahasına olursa olsun (Özgün Yay.)				X

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Nefes almak (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Neşesi kaçmak (MEB 1 Yay.)	X			
Not almak (Ortak)		X		
Not etmek (Özgün Yay.)		X		
Oluk gibi akmak (MEB 2 Yay.)		X		
Ortadan kaldırmak (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)				X
Ortaya atmak (Özgün Yay.)		X		
Ortaya çıkarmak (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)				X
Ortaya çıkmak (Ortak)		X		
Ortaya koymak (Özgün Yay.)		X		
Ödünü kopmak (patlamak) (MEB 2 Yay.)	X			
Ömür sürmek (Özgün Yay.)				X
Önüne katmak (MEB 1 Yay.)		X		
Örnek almak (MEB 1 Yay.)				X
Örnek olmak (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)				X
Örnek vermek (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)		X		
Özen göstermek (MEB 2 Yay.)				X
Özür dilemek (Özgün Yay.)	X			
Pabucu dama atılmak (MEB 1 Yay.)		X		
Pat diye (MEB 1 Yay.)				X
Peşine takılmak (Özgün Yay.)		X		
Put kesilmek (MEB 2 Yay.)		X		
Rahatsızlık duymak (MEB 2 Yay.)	X			
Razı etmek (MEB 2 Yay.)				X
Rol oynamak (MEB 2 Yay.)		X		
Saçını süpürge etmek (MEB 1 Yay.)				X
Sadık kalmak (MEB 1 Yay.)	X			
Sağ olsun. (MEB 2 Yay. & Özgün Yay.)			X	
Sağlıkla kal. (kalın) (MEB 2 Yay.)			X	
Sahip çıkmak (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)				X
(birini, bir şeyi) Salık vermek (MEB 1 Yay. & Özgün Yay.)				X
Saygı duymak (beslemek) (Ortak)	X			

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Saygı göstermek (<i>Özgün Yay.</i>)	X			
Selam vermek (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
Serbest bırakmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Sevinçten uçmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Seyirci kalmak (olmak) (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Sınava çekilmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Silah atmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Sokaklara dökülmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Son bulmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Son vermek (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)				X
Sona ermek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Söz dinlemek (<i>tutmak</i>) (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>bir şeyden</i>) Söz etmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Söz vermek (<i>Ortak</i>)				X
Söze başlamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Söze karışmak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Sözünde durmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Suspuz olmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Şapka çıkarmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			
Şehit düşmek (<i>olmak</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Şekil almak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Şevk vermek (<i>Özgün Yay.</i>)	X			
Tadına doyum olmamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Tadını çıkarmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Temel atmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Tepki vermek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Tercüman olmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Tereyağı gibi (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>bir iş veya durum</i>) Tersine dönmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Teşvik etmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Türkü söylemek (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Uğur ola (<i>uğurlar olsun</i>) (<i>MEB 1 Yay.</i>)			X	
Umut kesmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Uygun bulmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Uykusu kaçmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Uykuya dalmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Uzak durmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Uzak tutmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Ümidini kesmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Üstüne gitmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Üstüne yok. (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
(<i>birinin</i>) Üstüne yürümek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Vakit geçirmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Veda etmek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Vücuda getirmek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Yakıp yıkmak (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yanıt vermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Yarım kulak dinlemek (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
(<i>bir işte</i>) Yer almak (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)				X
Yer tutmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)				X
Yer vermek (<i>MEB 1 Yay. & Özgün Yay.</i>)		X		
Yere sermek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yerinde duramamak (<i>Özgün Yay.</i>)	X			
Yerine getirmek (<i>MEB 2 Yay. & Özgün Yay.</i>)				X
Yerine koymak (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)				X
Yerle bir etmek (<i>MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yılan gibi (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Yol açmak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Yol almak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Yol göstermek (<i>MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.</i>)		X		
Yola çıkmak (<i>Ortak</i>)		X		
(<i>bir yere</i>) Yolu düşmek (<i>MEB 1 Yay.</i>)				X
Yolunu beklemek (gözlemek) (<i>MEB 1 Yay.</i>)		X		
Yolunu tutmak (<i>Özgün Yay.</i>)		X		
Yorgun düşmek (<i>Özgün Yay.</i>)				X
(<i>birine</i>) Yük olmak (<i>Özgün Yay.</i>)				X
Yüreği sızlamak (<i>MEB 1 Yay.</i>)	X			
Yüreği yanmak (<i>MEB 2 Yay.</i>)	X			

Çizelge 4.3. (devam) 7. sınıf kitaplarındaki deyimlerin sınıflandırılması

Yüz bulmak (MEB 2 Yay.)				X
Yüz takınmak (Özgün Yay.)		X		
(bir şeye) Yüz tutmak (MEB 1 Yay.)				X
Yüzü gülmek (MEB 1 Yay.)	X			
Yüzünden düşen bin parça olmak (MEB 2 Yay.)	X			
Yüzüne bakmamak (MEB 2 Yay.)		X		
Zarar vermek (Özgün Yay.)		X		
(bir şeyden) Zevk almak (duymak) (MEB 2 Yay.)	X			
Zeytinyağı gibi üste çıkmak (MEB 2 Yay.)		X		
Ziyafet çekmek (vermek) (MEB 2 Yay.)		X		
Zor gelmek (MEB 1 Yay.)				X

Duygu: 86, **Durum:** 174, **Öğüt:** 9, **Diğer:** 148

Verilerden hareketle deyimlerin en çok durum bildirdiği tespit edilmiştir.

4.1.1.4. 8. Sınıf Kitabında Tespit Edilen Deyimlerin Sınıflandırılması

Çizelge 4.1.1.4. 8. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

DEYİM	DUYGU	DURUM	ÖĞÜT	DİĞER
Ağır basmak				X
Akıl erdirememek (<i>ermemek</i>)				X
Aklına gelmek				X
Alabora olmak		X		
Altını çizmek		X		
Altüst olmak		X		
(<i>Birinin</i>) Bam teline basmak (<i>dokunmak</i>)	X			
Baş etmek				X
Başı dönmek		X		
(<i>Birinin</i>) Başına dikilmek		X		
Başından geçmek				X
Batağa saplanmak		X		
Bayram havası esmek	X			
Bel bağlamak				X
(<i>Bir şey birinin</i>) Belini bükme		X		
Belini doğrultmak		X		
Belini kırmak		X		
Bir baltaya sap olmamak		X		
Birbirine girmek		X		
Boş durmamak				X
Boy göstermek				X
Burnunda tütme	X			
Burnundan kıl aldırılmamak		X		
Büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öpmek			X	
Büyüklik göstermek			X	
Can atmak	X			
Can vermek		X		
Canı sıkılmak	X			
Canını bağışlamak		X		
Cezaya çarptırmak		X		
Ciddiye almak		X		X
Çarşaf gibi				X
Dalga geçmek		X		
Darmadağın etmek		X		
Değer vermek	X			

Çizelge 4.4. (devam) 8. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

Deli gibi				X
(Bir şey için veya bir şeye) Deli olmak	X			
Dikiş tutturamamak				X
Dikkat çekmek		X		
Dikkate almak			X	
Dilden düşmez olmak		X		
Dile gelmek		X		
Dile getirmek		X		
Dili tutulmak		X		
Dilini eşek arısı soksun				X
Dillere destan olmak				X
Doğru bulmak				X
Duman almak		X		
Dünyaya gelmek		X		
El almak				X
El çekmek				X
Elde etmek				X
Elden geldiği kadar				X
Ele almak				X
Elinden geleni yapmak		X		
Elinin altında olmak		X		
Fark etmek		X		
Galip gelmek		X		
Gelip çatmak (dayanmak)		X		
Geri çevirmek		X		
Geri dönmek		X		
Göğsünü kabartmak	X			
Göğüs germek				X
Görmezden gelmek		X		
Göz ardı etmek		X		
Göz göze gelmek		X		
Göz kamaştırmak (almak)	X			
Göz önünde tutmak (bulundurmak)		X		
Gözden geçirmek		X		
Göze almak				X
Gözüne uyku girmemek				X
Gözünü (gözlerini) kan bürümek		X		
Gurur duymak	X			
Gurura kapılmak	X			
Haber almak		X		

Çizelge 4.4. (devam) 8. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

Haber vermek		X		
Hak etmek				X
Hakkını helal etmek			X	
Hayal kurmak				X
Hesaba katmak				X
Hiddete kapılmak		X		
Hoş geldiniz			X	
(<i>Birinin</i>) Hoşuna gitmek	X			
Huy edinmek				X
Hülyaya dalmak				X
İcat çıkarmak		X		
İçi kan ağlamak	X			
İçi yanmak	X			
İçine dert olmak	X			
İdare etmek		X		
İhtimal vermemek				X
İlgi çekmek (<i>uyandırmak</i>)	X			
İlgi duymak	X			
İmdada (<i>imdadına</i>) koşmak (<i>yetişmek</i>)		X		
(Bir şeye) İmza atmak				X
İple çekmek	X			
İş tutmak				X
(<i>Birine</i>) İş düşmek				X
İşine gelmek				X
Kan dökmek		X		
(Bir şeyden) Kapı açmak		X		
Karanlığa gömülmek		X		
Karar vermek				X
Karşı koymak		X		
Karşılık vermek		X		
Kaşla göz arasında				X
Kendi derdine düşmek				X
Kendini bir şey sanmak				X
Kendini göstermek				X
Kendini kaptırmak				X
Kesintiye uğramak				X
Kına (<i>kınalar</i>) yakmak (<i>koymak, sürmek, vurmak, yakınmak, yakılmak</i>)	X			
Kol gezmek		X		
Koltuk çıkmak		X		
Konuk olmak		X		

Çizelge 4.4. (devam) 8. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

Kösele gibi				X
Kusura bakmamak (<i>kalmamak</i>)				X
Kuş uçurmamak				X
Laf işitmek		X		
Layık görmek				X
(<i>Birini</i>) Linç etmek		X		
Mesaj vermek		X		
Meydana çıkmak				X
Mola vermek		X		
Ne hikmetse (<i>hikmettir</i>)				X
Neden olmak				X
Nefesi kesilmek (<i>daralmak</i> veya <i>tutulmak</i>)		X		
Not almak		X		
Not etmek		X		
Nutku tutulmak	X			
Ortaya çıkmak		X		
Ortaya koymak		X		
Ödü kopmak (<i>patlamak</i>)	X			
(<i>Birinden</i>) öfkesini çıkarmak (<i>almak</i>)	X			
Önüne geçmek		X		
Örnek olmak				X
Örnek vermek				X
Özen göstermek				X
Özür dilemek	X			
Para etmemek				X
Pay vermek		X		
Pencere açmak		X		
Peşine düşmek (<i>gitmek</i>)		X		
Peşine takılmak		X		
Rahat durmak		X		
Rahat yüzü görmemek				X
Sağlıcakla kal (<i>kalın</i>)			X	
(<i>Birini, bir şeyi</i>) Salık vermek				X
Saygı göstermek	X			
Saymakla bitmemek (<i>tükenmemek</i>)				X
Selam etmek		X		
Selam vermek		X		
Son vermek		X		
Sona ermek		X		

Çizelge 4.4. (devam) 8. sınıf kitabındaki deyimlerin sınıflandırılması

(bir şeyden) Söz etmek		X		
(Birine veya bir şeye) Söz geçirmek		X		
Söz tutmak				X
Sözünü (sözünüzü) balla kestim (kesiyorum)				X
Sözünü kesmek				X
Şakaya gelmemek				X
Taban tepmek (patlatmak)		X		
Tadı damağında kalmak	X			
Tadına doyum olmamak	X			
Tepki vermek		X		
Tereyağından kıl çeker gibi				X
(birine veya biriyle) Ters düşmek		X		
(bir iş veya durum) Tersine dönmek		X		
Teselli etmek (vermek)	X			
Tetikte (tetik) olmak (beklemek, bulunmak, durmak)		X		
Tüy gibi				X
Veda etmek		X		
(birine bir şey) vız gelmek				X
Yanıt vermek		X		
Yenik düşmek				X
(bir işte) Yer almak				X
Yer vermek		X		
Yerinde duramamak	X			
Yerine koymak				X
Yerini almak				X
Yok etmek		X		
Yoksun bırakmak (etmek, kılmak)				X
Yola çıkmak		X		
Yuvarlanıp gitmek				X
Yüzüne gülmek		X		
Ziyaret etmek		X		

Duygu: 28, Durum: 85, Öğüt: 6, Diğer: 67

Verilerden hareketle deyimlerin en çok durum bildirdiği tespit edilmiştir.

4.1.2. Atasözleri

4.1.2.1. 5. Sınıf Kitabında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması

Çizelge 4.5. 5. sınıf kitabındaki atasözlerinin sınıflandırılması

ATASÖZÜ	KONUSU/ İLGİLİ OLGUĞU TEMA (erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor)
Açık ağız aç kalmaz.	Birey ve Toplum
Ağaç yaprağıyla gürler.	Birey ve Toplum
Ak akçe kara gün içindir.	Erdemler
Akan su yosun tutmaz.	Birey ve Toplum
At ölür; meydan kalır, yiğit ölür, şan kalır.	Birey ve Toplum
Ayağını yorganına göre uzat.	Erdemler
Bin bilsen de bir bilene danış.	Erdemler
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakki) vardır	Millî Kültürümüz
Dost ile ye iç alışveriş etme.	Erdemler
El elden üstündür.	Erdemler
Er olan ekmeğini taştan çıkarır.	Birey ve Toplum
Güvenme varlığa, düşersin darlığa.	Erdemler
Her çok azdan olur.	Erdemler
İşini kış tut, yaz çıkarsa bahtına.	Erdemler
İşten artmaz, dıştan artar.	Erdemler
İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir	Millî Kültürümüz
Komşu komşunun külüne muhtaçtır.	Millî Kültürümüz
Misafir on kismetle gelir; birini yer, dokuzunu bırakır.	Millî Kültürümüz
Ne ekersen onu biçersin.	Birey ve Toplum
Sağlık, varlıktan yeğdir.	Sağlık ve Spor
Sakla samanı gelir zamanı.	Birey ve Toplum
Taşma su ile değirmen dönmez.	Erdemler
Ulular köprü olsa basıp geçme	Millî Kültürümüz
Yaş kesen, baş keser.	Hak ve Özgürlükler

4.1.2.2. 6. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması

Çizelge 4.6. 6. sınıf kitaplarındaki atasözlerinin sınıflandırılması

ATASÖZÜ	KONUSU/ İLGİLİ OLGUĞU TEMA (erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor)
Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Aç at yol olmaz, aç it av almaz. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Aç tavuk kendini arpa (buğday) ambarında sanır. (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Ağacın meyvesi olunca başını aşağı salar. (MEB 1 Yay.)	Erdemler
Ağaç yaprağıyla gürler (güzelidir). (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Ağaç yaş (fidan) iken eğilir. (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Ak akçe kara gün içindir. (Ekoyay Yay. & MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.)	Erdemler
Akıl yaşta değil, baştadır. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Akıl kişiye (adama) sermayedir. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi aklını almış. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Aman diyene kılıç kalkmaz (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Ana gibi yâr bağdat gibi diyar olmaz. (MEB 1 Yay.)	Erdemler
Arpa unundan kadayıf olmaz. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
At ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Ata dostu oğla mirastır (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Ay ışığında ceviz silkilmez. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Bir vuruşla ağaç devrilmez (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Birlikten kuvvet doğar. (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Borç yiğidin kamçısıdır. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma) (Ata Yay.)	Erdemler
Büyük lokma ye, büyük söz söyleme. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Cahilin dostluğundan arifin düşmanlığı yeğdir. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (MEB 2 Yay.)	Millî Kültürümüz
Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim. (MEB 1 Yay.)	Birey ve Toplum
Dilin kemiği yok. (MEB 1 Yay.)	Birey ve Toplum
Doğrunun yardımcısı Allah'tır. (Ekoyay Yay.)	Millî Kültürümüz
Dost acı söyler. (MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.)	Erdemler

Çizelge 4.6. (devam) 6. sınıf kitaplarındaki atasözlerinin sınıflandırılması

Dost başa düşman ayağa bakar. (MEB 1 Yay.)	Erdemler
Dost dostun ayıbını yüzüne söyler. (MEB 1 Yay.)	Birey ve Toplum
Dost dostun eyerlenmiş atıdır. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Dost (<i>iyi dost</i>) kara günde belli olur. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Dostluk başka, alışveriş başka. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Dostun attığı taş baş yarmaz (Ekoyay Yay. & MEB 1 Yay.)	Millî Kültürümüz
Dünya malı dünyada kalır. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Düşenin dostu olmaz. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Eşeği düğüne çağırılmışlar: “ya odun eksik ya su.” demiş. (MEB 1 Yay.)	Birey ve Toplum
Evdeki pazar (<i>hesap</i>) çarşıya uymaz. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Güzeli herkes sever. (Ekoyay Yay.)	Duygular
Herkes ne ederse kendine eder. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Her şeyin yenisi, dostun eskisi (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
İşleyen demir pas tutmaz (<i>ışıldar</i>). (MEB 2 Yay.)	Erdemler
İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı. (MEB 1 Yay.)	Erdemler
İyilik et denize at, balık bilmezse halik bilir. (MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.)	Millî Kültürümüz
Kara gün kararıp kalmaz. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Keskin sirke küpüne (<i>kabına</i>) zarar. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Komşu komşunun külüne (<i>tütününe</i>) muhtaçtır. (MEB 2 Yay.)	Millî Kültürümüz
Kuş uçmaz, kervan geçmez. (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum
Lafla peynir gemisi yürümez. (MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.)	Erdemler
Meyve veren ağaç taşlanır. (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Parayı veren düdüğü çalar. (Ata Yay.)	Erdemler
Sabreyle işine, hayır gelsin başına. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Sağlık varlıktan yeğdir. (Ata Yay.)	Sağlık ve Spor
Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar. (Ata Yay.)	Birey ve Toplum
Tarlada izi olmayanın harmanda sözü (yüzü) olmaz. (Ekoyay Yay.)	Erdemler
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (MEB 1 Yay.)	Duygular
Veren el, alan elden üstündür. (Ekoyay Yay.)	Millî Kültürümüz
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Yemeyenin malını yerler. (<i>demine hu çekerler</i>) (<i>üstüne bir bardak su içerler</i>) (Ekoyay Yay.)	Birey ve Toplum

4.1.2.3. 7. Sınıf Kitaplarında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması

Çizelge 4.7. 7. sınıf kitaplarındaki atasözlerinin sınıflandırılması

ATASÖZÜ	KONUSU/ İLGİLİ OLGUĞU TEMA (erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor)
Akan su, yosun tutmaz. (Özgün Yay.)	Erdemler
Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ (olur) (Özgün Yay.)	Erdemler
Bir elin nesi var, iki ele ne gerek var? (Özgün Yay.)	Birey ve Toplum
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakkı) vardır. (MEB 2 Yay.)	Millî Kültürümüz
Birlikten kuvvet doğar. (Özgün Yay.)	Birey ve Toplum
Can boğazdan gelir (geçer). (MEB 2 Yay.)	Millî Kültürümüz
Damlaya damlaya göl olur. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (Özgün Yay.)	Millî Kültürümüz
El elden üstündür (ta arşa kadar). (MEB 2 Yay.)	Birey ve Toplum
Emek olmadan yemek olmaz. (Özgün Yay.)	Erdemler
Ev alma, komşu al. (Özgün Yay.)	Millî Kültürümüz
İnsanoğlu çiğ süt emmiş. (Özgün Yay.)	Birey ve Toplum
İşleyen demir pas tutmaz (ışıldar). (Özgün Yay.)	Erdemler
Kara gün kararır kalmaz (MEB 1 YAY.)	Erdemler
Lafla peynir gemisi yürümez. (Özgün Yay.)	Erdemler
Mal canın yongasıdır. (MEB 2 Yay.)	Millî Kültürümüz
Rüzgâr eken fırtına biçer. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Sakla samanı, gelir zamanı. (Özgün Yay.)	Erdemler
Söz gümüşse sükût altındır. (MEB 2 Yay.)	Erdemler
Yalnız taş, duvar olmaz. (Özgün Yay.)	Birey ve Toplum
Yaş kesen baş keser. (MEB 1 YAY.)	Erdemler

4.1.2.4. 8. Sınıf Kitabında Tespit Edilen Atasözlerinin Sınıflandırılması

Çizelge 4.8. 8. sınıf kitabındaki atasözlerinin sınıflandırılması

ATASÖZÜ	KONUSU/ İLGİLİ OLGUĞU TEMA <i>(erdemler, millî kültürümüz, birey ve toplum, hak ve özgürlükler, bilim, sağlık ve spor)</i>
Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir.	Sağlık ve Spor
İş insanın aynasıdır.	Birey ve Toplum
Keskin sirke küpüne (kabına) zarar.	Erdemler
Taş yerinde ağırdır.	Birey ve Toplum
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.	Birey ve Toplum

4.2. OLUŞUM ŞEKİLLERİ BAKIMINDAN DEYİMLER

Korkmaz, (2014: 202) “Anlam kayması yoluyla oluşmuş bulunan birleşik fiiller, şekil yapıları bakımından fiilden önce gelen ad öğelerinin sayılarına göre: 1. Tek ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller, 2. İki ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller. 3. Üç ögeli kalıplaşmış birleşik fiiller olmak üzere, başlıca üç ana gruba ayrılır.” biçiminde ifade ederek deyimleri 3 başlığa ayırmış ve oluşum şekilleri bakımından deyimleri oluşturan öğeleri incelemiştir. Bu bölümde, kitaplarda geçen deyimler Korkmaz’ın ayırımına göre sınıflandırılmıştır.

4.2.1. 5. Sınıf Kitaplarından Tespit Edilen Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması

4.2.1.1. 5. Sınıf Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)

4.2.1.1.1. Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Aklı karış-, Canı sıkıl-, Dili çözül-, Geçmiş olsun, Gözlerinin içi gül, Gün ağar-, Hayran ol- (kal-), İbaret ol- (kal-), (bir kimseye, bir şeye) İhtiyaç duy-, İlgi çek- (uyandır-), İş gör-, Kanı don-, Karşı dur-, Kıyamet kop-, Kulak misafiri ol-, Kusur et, Nam sal-, Ödü kop- (patla-), Sözü kes-, (bir şey) Ters git-, Vakti gel-, Veda et-

4.2.1.1.2. Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Ağaç ol-, Ağzımı ara- (yokla-), Ayak bas-, Baskın yap-, Boy ver-, (bir işe) Burnunu sok, Canımı yak-, Çaba harca-, Dalga geç-, Davet et-, Değer ver-, Demir al-, Demir at, Dert yan-, Destek ol-, El at-, El sür-, Fedakarlık yap- (göster-), Gayret göster-, Görev al-, Göz at-, Göz kulak ol-, Göz yum-, Gurur duy-, Hak et-, Hakkını ara-, Halt et-, Hastalık al- (kap-, hastalığa tutul-), İzin kopar-, Karar ver-, Karşı çık-, (birine) Karşılık ver-, Kendini alama-, Kilit vur-, Kulak kabart, (birinin) Ödünü kopar- (patlat), Özen göster-, Saygı göster-, Söz ver-, Türkü tuttur- Vakit geçir-, Yol aç-, Yol al-, Yurt edin- (tut-)

4.2.1.1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

(bir durumu) Açığa vur-, Aslına bakarsan, Başının çaresine bak-, (Birini) çileden çıkar, Dile gel-, Dile getir-, Dünyaya gel-, (bir şey) Elden git-, Elinden gel-, Elinden kurtul, Farkında ol-, Gale yana gel-, Gözden geçir-, Gözden kaybol-, Gözlerine inanama-, Hakkından gel-, İçine sin-, İşe yara-, İşinden ol-, Kapıya dayan, (birini) Karşısına al, Kendine gel-, Korkuya kapıl-, Kusura bakma- (kalma-), Meydana çık-, Ne pahasına olursa olsun, Ortaya çıkar-, Ortaya çık-, Ortaya dök-, Peşine düş- (git-), Punduna getir, Sırtına al-, (bir durum birinin) Sinirine dokun-, Sokağa at-, Sokaklara dökül- Umurumda değil, Üzerinde dur-, Yanında ol-, Yardımına koş-, Yargıya var- Yola çık-

4.2.1.1.4. Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

(bir şeyi) Anlata anlata bitireme-, (biriyle, bir şeyle) baş başa kal-, Bir deri bir kemik

(kal-), Bitap düş-, Boşa git-, (biriyle) boy ölçüş-, Donup kal-, (bir şeye) düşkün ol-, (bir şeyi) Gizli tut-, Göz göze gel-, Haklı çık-, Hoşça kal (kalın), Kara kara düşün-, Karış karış dolaş-, Takılıp kal-, Yenik düş-

4.2.1.2. 5. Sınıf İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)

4.2.1.2.1. Özne + Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

(birinin) Ağzını bıçak açma-, Eli silah tut-,

4.2.1.2.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Aklı başına gel-, Başı derde gir-,

4.2.1.2.3. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar:

Dillere destan ol-, Elinden geleni yap-, Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşan-, Kulağına küpe ol- (et), Saçına ak (kır) düş-

4.2.1.2.4. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar:

Canına tak de- (et-), Neye uğradığını bileme- (anlama-, şaşır-),

4.2.1.2.5. Zarf + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:

Hop oturup hop kalk-,

4.2.1.3. 5. Sınıf Üç Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)

Dünyadan el etek (elini eteğini) çek-

4.2.2. 6. Sınıf Kitaplarından Tespit Edilen Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması

4.2.2.1. 6. Sınıf Tek Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiil Yapısındaki Fiiller (Deyimler)

4.2.2.1.1. Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Abdest al-, Ağzı sulan-, Ağzının suyu ak-, Aldırış etme-, Bir arpa boyu (git-, yol al-) , Boğazı düğümlen-, Buz tut-, Can çekiş-, Can simidi ol-, Canavar kesil-, Canı sıkıl-, Ders al-, Ders ol- Dert et- (edin-), Dili çözül-, Dili tutul-, Dilin kemiği yok, Diz çök-, Dizlerinin bağı çözül-, (bir şeye) doyum olma-, (bir şey) el değiştir-, El(1) el koy-, Esir al-, Esir düş-, Esir et-, (bir şeyin, bir kimsenin) etrafını al- (sar-), Eziklik duy-, Eziyet et- Fark et-, Faydalı ol-, Feda et-, Fenalık geçir-, (gel- veya çök-) Feryat et-, (birine) gözdağı ver-, Gözleri dol- (dolu dolu ol-), Gözleri parla- (parılda), Gözlerinin içi gül, Gözü iliş-, (birini) gözüm görmesin, Gözüm çıksın (kör olsun), Gurur duy-, Hasret git, Hatırı sayılır, Hayal kur-, Hayran ol- (kal-), Hayranlık duy- Hesap et-, Hevesi kalma, Hizmet et-, İbret al-, İçti burkul- İdare et-, İflas et-, (bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duy, Kalbi karar-, Kanı don- (çekil-), Kasvet bas- (çök-), Kaşığı (kaşları) çatıl-, (birine) kol kanat ol- (ger-), Kök sal-, Kökü kuru-, Kulak arkası (ardı) et-, Mümkün ol-, Nabzı at, Nazar değ-, Nefesi kesil- (daral- veya tutul-), Neşesi kaç-, Nutku tutul, Ödü kop- (patla-) Sabrı taş- (tüken-), Sağlık olsun! (bir yer bir olaya) sahne ol-, Ses kesil-, Sinirleri bozul-, (birinin) sinirleri geril-, Soluğu kesil- (tutul-), Söz konusu ol-, Söz sahibi ol-, Ümidi sön-, Vakti gel-, Velvele kop-, Yüzü gül, Yüzü kızar-, Zarar gel-

4.2.2.1.2. Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Acısını çıkar-, Adak ada-, Ağzını ara- (yokla-), Akıl danış-, Aklını oynat-, Aman verme, Ateş aç-, Ateş püskür-, Ateş saç-, (bir yerden) ayağını kes-, Ayak bas-, Baş döndür-, Baş göster-, (her şeye) baş salla-, Bindiği dalı kes-, Bir yolunu bul-, Burun kıvrır-, Boynunu bük-, Can ver-, Canını yak-, (birine) cesaret ver-, Cirit oyna-, Çaba harca-, Çarkı döndür-, Çılgılık at- (kopar-, bas-), Değer ver-, Destan yaz-, Destek ol-, Dizini (dizlerini) döv, Ekmeğini kazan-, Eksik etme-, El at-, El et-, Elinden geleni yap, (birinin) elini kolunu bağla-, (bir şeye) elini sürme-, Fayda verme-, Fedakârlık yap- (göster-), Göç et- (eyle), Göğüs ger-, Görev al-, Göz at-, Göz dik-, Göz gezdir-, Gözünü yıldır-, Gururunu okşa, Güçlüğü (güçlükleri) yen-, Güven kazan- Haber ver,

Hak et-, Hak kazan-, (birine) hak ver-, Hakkını ara-, Hâl hatır (hâlini hatırını) sor-, Halt et-, Hapı yut-, Hasret gider-, Hasta et-, Hata et- (eyle-, işle-), Hora tep-, Huzur bul-, Hüküm sür-, Hüküm ver- Israr et-, Işık tut-, İbaret ol- (kal-), İcat et-, İçini çek-, İçini dök- İftira at-, İletişim kur-, İlgi çek- (uyandır-), İlgi duy-, İlgisini çek-, (biriyle) ilişki kur- (bir şeye) imza at-, İpin ucunu kaçır-, İşi boz-, İyilik gör-, İz bırak-, İzin al- Kabul gör-, Kafa (kafayı veya kafasını) dinle-, Kafa tut-, Kapı arala-, (birinin) kapısını çal-, Karar al-, Karar ver-, Karşı çık-, Karşı koy-, Karşılık ver-, Kaşlarını çat-, Kaza geçir-, Kendini alama-, Kendini beğen-, Kendini göster-, Kendini kaptır-, (bir şeyin) keyfini çıkar-, Kıvamını bul-, Kıvanç duy-, Kin besle- (tut-), Kolaçan et-, Koltuk çık- Kötülük et- (yap-), Kulak as-, Kulak ver-, Kusur etme- Kuş uçurma-, Manevra yap-, Mekik doku-, Merakını uyandır-, Merhem ol-, Meydan oku- Minnet duy-, Moral ver-, Muamele gör-, Mükâfatını gör- Mürekkep yala-, Nağme yap- Nefes tüket- Nişan al-, Not al-, Not et- Ömür sür-, Önyak ol- Örnek al-, Örnek ol-, Örnek ver-, Özen göster-, Özur dile-, Paha biçilmez, Para ye- Pişmanlık duy- (getir-), Plan kur-, Rahat et-, Rast gel-, Razi et-, Rol al-, Rol oyna-, Sahip çık-, Saygı duy- (besle-), Saygı göster-, Selam et-, Selam ver-, Serbest bırak-, Ses ver-, Sevk et-, Sır tut- (sakla-), (bir şeyi, kendini) siper et-, Son bul, Söz al-, (bir şeyden) söz et-, (birine veya bir şeye) söz geçir- Söz ver-, Sözü uzat-, Suratını ekşit- (buruştur-), Sürpriz yap-(birinde) şafak at-, Şehit düş- (ol-), Şekerleme yap-, Şeytanın bacağına (ayağını) kır-, Şifa bul-, Şimşek çak-, Şöhret bul- (kazan-), Şüphe et-, Tadını çıkar-, Takla at-, Talimat ver-, Tansiyonu çık- (fırla-, yüksel-) Taviz ver-, Tepki göster-, Türkü yak-, Umudunu kes-, Umut ver-, Uykusu kaç-, Ümidini kes, Ümit kes-, Vakit geçir-, Vakit kazan- Yanıt ver-, Yankı uyandır-, Yâr ol- Yaygarayı bas-, Yazıklar olsun, Yelken aç-, Yer aç-, (bir işte) yer al-, Yer ver- (bir şeyin) yerini tut-,Yok et-, Yok ol-, Yol aç-, Yol al-, Yol ara-, Yol göster- Yolunu bekle- (gözle-), Yolunu kes-, Yolunu tut- Yön ver-, Yuva kur-, Yüreğini kapla-, Yüz çevir- Zarar gör-, Zarar ver-, (bir şeyden) zevk al- (duy-), Ziyafet çek- (ver-), Ziyaret et-

4.2.2.1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

(bir durum) Açığa çık-, (bir durumu) Açığa vur-, Ağzına sağlık, Aklına tak-, Alaya al, Allaha ısmarladık, Altta kal-, Aptal yerine kon-, (bir işin, bir kimsenin) arkasına düş- (takıl-), Ayağa fırla-, Ayağına sağlık, Bağına bas-, (bir şeyle) başa çık-, Başına yık-,

Başından geç-, Bilincine var-, Bir araya getir-, Bir köşeye çekil-, Çamura yat-, Dışa vur-, Dikkat çek-, Dikkate al-, Dile dola-, Dile gel-, Dilinden düşürme-, Dize getir-, Dünyaya gel-, Düz duvara tırman-, Ekmeğinden ol-, El kaldır-, Elde et-, (bir şey) elden git-, Ele al-, Ele geçir-, Eline geç-, Eline (elinize veya ellerinize) sağlık, Eline tutuştur, Farkına var-, Feleğin çemberinden geç-, Gayrete gel-, Girişimde bulun-, Göçüp git-, Göz göze gel-, Göz önünde tut- (bulundur-), Gözden (gözünden) düş-, Gözden çıkar-, Gözden geçir- (ortak), Gözden (gözünden) kaçır-, Göze al-, Göze çarp-, Gözlerine inanama-, Gözüne kestir-, (bir şey birinin) gücüne git-, Hastaneye kaldır- (yatır-), Hatırına getir-, Hayal kırıklığına uğra-, Hayata bağla-, Hayata geçir-, Hayatına gir, Hayrete (hayretlere) düş-, Hizmete gir-, Hoşa git-, (birinin) hoşuna git-, İskelete dön, İstek duy-, İş al-, İş edin-, İş gör-, İşe yara-, İşine gel-, İzne çık- (ayrıl-), Kabına sığma, Karara var-, Kenara çekil-, Kendinden geç-, Kendine gel-, Kulağına çalın-, Kulağına küpe ol- (et-), Kusura bakma- (kalma-), Mahkemeye ver-, Meydana gel-, Meydana getir- Müracaatta bulun-, (birinin) ocağına düş-, Oralarda olma-, Ortadan kalk-, (biri veya bir şey) ortadan kaybol-, Ortaya çık-, Ortaya koy- Öneride bulun-, Önüne düş-, Peşine düş- (git-), Peşine takıl-, Postaya at- (ver-), Rüyasına (rüyalarına) gir-, Rüyasında göreme-, Sahile vur-, Sessizliğe gömül-, Seyre dal- Son yolculuğuna çık-, Söze karış-, Sözüünü kes-, Su içinde kal-, (bir şey veya bir şeyi) suya düş-, Şaha kalk-, Şaşkına dön-, Tahta çık- Tahtaya kaldır-, Tuzağa düş-, (bir işin veya bir şeyin) ucundan tut-, Üstesinden gel-, Üstüne düş-, Üstüne titre-, Vücuda gel-, Yatağa (yatalara) düş, Yazıya geçir-, Yerinde durama-, Yerine getir-, Yola çık-, Yola düzül, Yola getir-, Yolda kal-, Yoldan çık-, Yüzüne vur- (çarp-)

4.2.2.1.4. Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Ağırdan al-, Alıcı gözüyle bak-, Altüst ol-, Ayakta kal-, (bir şeyi) ayakta tut-, Ayrı tut, Birlik ol-, Cezaya çarptır-, Ciddiye al-, Çil yavrusu gibi dağıl-, Dar gel-, Denk gel-, Dere tepe düz git-, Dik dik bak-, Dimdik dur-, Dolanıp dur-, Doludizgin git-, Dolup taş-, Donup kal-, (bir işe) dört elle sarıl- (yapış-), Dört gözle bekle- (bak-), El ele ver, Evirip çevir-, Gafil avlan-, Geç kal-, Gelip çat- (dayan-), Geri çekil-, Geri çevir-, Geri dön-, Geri dur- (bir şeyi) gizli tut-, Görmezden gel-, (bir şeyi) gözü gibi sev-, Harekete geçir- (getir-), Hayran et- (bırak-), Hoş bulduk (gördük), Hoş geldiniz, Hoş gör- (karşıla-), İleri atıl- (çık-), İmdada (imdadına) koş- (yetiş-), İple çek-, İyi gel-, İzole et,

Karış karış bil-, Karşı karşıya gel-, Kaskatı kesil- Katıla katıla gül-, Layık gör-, Neden ol-, Nefes nefese kal- Ok gibi (yerinden) fırla-, Sadık kal-, Sağ ol, Sararıp sol-, Sarmaş dolaş ol-, Sıcak bak-, Söküp at-, Su gibi terle-, Sürüp git- Şaşırıp kal-, Tir tir titre-, Uygun bul- Uzak kal-, Üstün bul- (gör-), (birine bir şey) vız gel-, Yan gelip otur- (yat), Yarım kal-, Zorunda kal- (ol-), Zorunlu kıl-

4.2.2.2. 6. Sınıf İki Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiil Yapısındaki Fiiller (Deyimler)

4.2.2.2.1. Özne + Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Boynuz kulağı geç-, İçi cız et-, Karnı zil çal-,

4.2.2.2.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Ağzı kulaklarına var-, İş işten geç-, Sırtı yere gelme-, Yüreği ağzına gel-,

4.2.2.2.3. Özne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:

Gönlü razı olma-, Gözü açık git-, İçtikleri su ayrı gitme-, Yüreği hop et- (hopla- veya oyna-),

4.2.2.2.4. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar:

(bir şey birinin) aklını başından al-, Canını dişine (al-) tak-, Elini taşın altına koy- (sok), Gözünü gözüne dik-, Kendini dev aynasında gör-, Taşı gediğine koy-,

4.2.2.2.5. Nesne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:

Başını alıp git-, Elini çabuk tut-, Lafı kısa kes-,

4.2.2.2.6. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar:

Aralarından su sızma-, Ayağına bağ ol-, Bağına taş bas-, Beyninde şimşekler çak-, Derde (derdine) derman ol-, Durumdan ders çıkar-, Elden ne gelir? İçine dert ol-, Yaraya merhem ol-,

4.2.2.2.7. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar:

Başına bir hâl gel-, Başına dert aç- Havanda su döv-, Hürmette kusur etme-,

4.2.2.2.8. *Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Dışinden tırnağından artır-, Ele avuca sığma-, Tepeden tırnağa süz-,

4.2.2.2.9. *Yer Tamlayıcısı + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Sözüne sadık kal-,

4.2.2.2.10. *Zarf + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

İğne ile kuyu kaz-, Kalburla su taşı-, Yerle bir et-,

4.2.2.2.11. *Zarf + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Bir deri bir kemik (kal-), Dünden hazır (razı) ol-,

4.2.2.3. 6. Sınıf Üç Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiil Yapısındaki Fiiller (Deyimler)

4.2.2.3.1. *Yer Tamlayıcısı + Zarf + Yer Tamlayıcısı + Fiil*

Gökte ararken yerde bul-

4.2.3. 7. Sınıf Kitaplarından Tespit Edilen Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması

4.2.3.1. 7. Sınıf Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)

4.2.3.1.1. Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

... duygusu uyandır-, Ağız birliği et-, Ağzı dili tutul-, Akıl et-, Alkış kop-, Alkış tufanı kop-, Alt et-, Baş et-, Bayram et- (yap-), Canı sıkıl-, Damga vur-, Davet et-, Ders ver-, Dert et- (edin-), Dikkat çek-, Dili çözül-, Dili dönme-, Dili tutul-, Dili var-, Dizlerinin bağı çözül-, Düşman ol-, Eli varma- (gitme-), Etekleri tutuş-, Gözleri parla- (parıl-da), (bir şeye) Gözü (gözleri) takıl-, (birini veya bir şeyi) Gözü tut-, Gücü yet-, Helak ol-, İcat et-, Işık tut-, İcazet al-, İçi daral-, İdare et-, İdrak et-, Karanlık bas- (çök-), Kulak kesil-, Lazım gel- (ol-), Mal ol-, Merhem ol-, Ödü kop- (patla-), Ömür sür-, Şehit düş- (ol-), Tercüman ol-, Uğur ola! (Uğurlar olsun!), (bir yere) Yolu düş-, (birine) Yük ol-, Yüreği sızla-, Yüreği yan-, Yüzü gül-,

4.2.3.1.2. Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

... bir hâl al- (hâle gir-), Adım (adımını) at-, Aklını kaçır-, Anlam ver-, Anlayış göster-, Arayı aç-, Ayak uydur-, Azar işit-, (birinin) Başının etini ye-, Bereket versin, Bilgiçlik sat- (tasla-), Can at-, Can bul-, Can çekiş-, Can ver-, Canını al-, (birine) cesaret ver-, Çaba harca-, Çenesini tut-, Çığır aç-, Çılgılık at- (kopar-, bas-), Dayak at-, Değer ver-, Derdini dök-, Dil (diller) dök-, Dil uzat- Dişini sık- Dozunu kaçır-, Dümen kır-, El(1) el koy-, Elinden geleni yap-, Emek harca-, Emek ver- Etmediğini bırakma- (koma-), Eziklik duy-, Fark et-, Feda et-, Fırsat bil-, Fırsat bul-, Gayret göster- Göbek at-, Gönül (gönlünü) al-, Gönül okşa-, Gönül ver- Göz at-, Göz dik-, Göz kamaştır- (al-), Göz yum-, Gözü (gözleri) okşa-, Gurur duy-, Günlük tut-, Haber al-, Haber uçur-, Haber ver- Hak et-, Hasret çek-, Hasret gider-, (biri) hava al-, Hayal kur-, Hesabını bil-, Hesap sor-, Hevesini kır-, Heyecan ver-, Hizmet et-, Hizmet gör-, Huzur ver-, Hüküm sür-, İçini çek-, İfade ver-, (bir kimseye, bir şeye) İhtiyaç duy-, İletişim kur-, İlgi çek- (uyandır-), İlgi duy-, İlgi göster-, İmkân ver-, (bir şeye) imza at-, İntikam al-, İpin ucunu kaçır-, İpucu ver-, İstek duy-, İş bırak-, İş gör-, (birinin) İşini bitir-, İz bırak-, Kalp (kalbini) kır-, Kan kaybet-, (bir şeye) Kanaat getir-, Karar ver-, Karşılık ver-,

Kaşlarını çat-, Kendini avut-, Kendini göster-, (bir işe) Kendini ver- (vur- veya çal-), (birine, bir şeye) Kıymet ver-, (birinin veya bir şeyin) Kıymetini bil-, Konser ver-, (birine) Korku sal-, (birine) Korku ver-, Kulak ver-, Maya çal-, Mekân tut-, (bir şeye) Merak sar- (duy-, sal-), Mesafe katet-, Mesaj ver-, Meydan oku-, Mola ver-, Moral ver-, Müjde ver- (götür-), Nam sal-, Nefes al-, Neşesi kaç-, Not al-, Not et-, Örnek al, Örnek ol-, Örnek ver-, Örnek ver-, Özen göster-, Özür dile-, Put kesil-, Rahatsızlık duy-, Rızı et-, Rol oyna- (birini, bir şeyi) salık ver-, Saygı duy- (besle-), Saygı göster, Selam ver-, Silah at-, Son bul-, Son ver-, Söz dinle- (tut-), (bir şeyden) Söz et-, Söz ver- Şapka çıkar-, Şekil al-, Şevk ver- Tadını çıkar-, Temel at-, Tepki ver-, Teşvik et, Türkü söyle-, Umut kes-, Uykusu kaç-, Ümidini kes-, Vakit geçir, Veda et-, Yanıt ver, (bir işte) Yer al-, Yer tut-, Yer ver-, Yol aç-, Yol al-, Yol göster-, Yolunu bekle- (gözle), Yolunu tut-, Yüz bul-, Yüz takın-, (bir şeye) Yüz tut, Zarar ver, (bir şeyden) Zevk al- (duy-), Ziyafet çek- (ver-)

4.2.3.1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

(bir durumu) Açığa çıkar-, (birini) Adam yerine (hesabına) koy-, (birini) Adamdan say-, Ağzından düşme- (düşürme-), Akılda tut-, Akla gel-, Aklından geçir- Altında kalma-, Anlaşmaya var-, Araya gir- Ayağa fırla-, Bağına bas-, (birinin) Bam teline bas- (dokun-), (bir şeyin) Başına geç-, (bir yerin, bir işin) Başına gel-, Başından sav-, Başının çaresine bak-, Başköşeye kurul-, Boşa git-, Burnunda tüt-, Burnunun dikine (doğrusuna) git-, (birini) çileden çıkar-, Dara düş-, Dışa vur-, Dikkate al-, Dile getir, Dilinden anla-, Dillere destan ol-, Doktora görün-, Dünyaya gel-, Düş kırıklığına uğra, Düşünceye dal-, Elde et-, Elden geçir-, Ele al- (birinin) elinden (bir şey) düşme, Eline geç-, Farkına var- (birini veya bir şeyi) gölgede bırak-, Gözden geçir-, Göze al, Göze gir- Gözlerine inanama-, Gözünde tüt-, Gözüne çarp-, (birinin) gözüne gir- Gözünün önünden gitme-, Gözünün önüne gel- (bir durum) gün ışığına çık-, Hafife al, Harekete geç-, Havalara uç-, Hayal kırıklığına uğra-, Hayata geçir- Hesaba alma- (katma-), (birinin) hoşuna git-, İşe yara- Kaleme al-, Kaniya var-, Kapıya dayan-, Karara var-, Karaya vur-, Katkıda bulun-, Kenara çekil-, Kendinden geç-, Kendine gel-, Korkuya kapıl-, Kötüye kullan-, Kusura bakma- (kalma-), (bir yer) Mahşere dön, Memeden kes, Meraktan çatla-, Meydana çık-, Meydana gel-, Meydana getir-, Nasihatte bulun-, Ortadan kaldır-, Ortaya at-, Ortaya çıkar-, Ortaya çık-, Ortaya koy, Önüne kat-, Peşine

takıl-, Sınava çekil-, Sokaklara dökül-, Sona er-, Söze başla-, Söze karış-, Sözünde dur-, (bir iş veya durum) Tersine dön-, Uykuya dal-, Üstüne git-, (birinin) Üstüne yürü-, Vücuda getir-, Yere ser-, Yerinde durama-, Yerine getir-, Yerine koy- Yola çık-, Yüzüne bakma-

4.2.3.1.4. *Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler:*

Altüst ol-, Baş başa bırak-, (biriyle, bir şeyle) Baş başa kal-, Cankulağı ile dinle-, Çekip git-, Dalıp git-, Dolup taş-, Dört gözle bekle- (bak-), Düşünüp (düşün-) taşın-, Emanet bırak- (et-, ver-), Göçüp git-, Göresi (göreceği) gel-, Göz göze gel-, Hayrette (hayretler içinde) kal-, (birini, bir şeyi) hor gör-, Hoş geldiniz, Hoş gör- (karşıla-), Hoşça kal (kalın), İleri sür-, İyi et-, Kabul gör-, Kâfi gel-, Kapı kapı dolaş- (gez-), (birine) karşı gel-, Karşı koy-, Katıla katıla gül-, Kayıtsız kal-, Kıkır kıkır gül-, Mazur gör-, Mümkün ol-, Oluk gibi ak-, Sadık kal-, Sağ olsun, Sağlıcakla kal (kalın), Sahip çık- Serbest bırak-, Sevinçten uç-, Seyirci kal- (ol-), Suspus ol-, Uygun bul-, Uzak dur, Uzak tut-, Yakıp yık-, Yarım kulak dinle-, Yerle bir et-, Yorgun düş-, Zor gel-

4.2.3.2. 7. *Sınıf İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)*

4.2.3.2.1. *Özne + Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:*

Karnı zil çal-, Eli silah tut-, Etekleri zil (ıslık veya çalpara) çal-, İçi cız et-, Karnı zil çal-

4.2.3.2.2. *Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:*

Ağzı kulaklarına var-, Başı dara düş-, Gözü yüksekte (yükseklerde) ol-, Keyfi yerinde ol-, Pabucu dama atıl-

4.2.3.2.3. *Özne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:*

İçtikleri su ayrı gitme-, Yüzünden düşen bin parça ol-

4.2.3.2.4. *Nesne + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Hakkını helal et-, Saçını süpürge et-

4.2.3.2.5. *Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Altını üstüne getir-, Elinden geleni ardına (arkasına) koyma-, İşi oluruna bırak-, İşini yoluna koy-, Kan tere bat-, Lafı kısa kes-

4.2.3.2.6. *Nesne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Kapı dışarı et- (at-),

4.2.3.2.7. *Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Ayaklarına (ayağına) kara su (sular) in-, Başına bir hâl gel-, Derde (derdine) derman ol-, Elinden bir iş (şey) gelme-, Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşan-, Gözüne uyku girme-, Tadına doyum olma-,

4.2.3.2.8. *Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Hayata gözlerini yum- (kapa-), İpe un ser-,

4.2.3.2.9. *Yer Tamlayıcısı + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Ne pahasına olursa olsun,

4.2.3.2.10. *Zarf + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Dimdik ayakta dur-, Zeytinyağı gibi üste çık-

4.2.4.8. Sınıf Oluşum Şekilleri Bakımından Deyimlerin Oluşum Şekilleri Bakımından Sınıflandırılması

4.2.4.1. 8. Sınıf Tek Ögeli, Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)

4.2.4.1.1. Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Alabora ol-, Başı dön-, Bayram havası es-, Canı sıkıl-, (bir şey için veya bir şeye) deli ol, Dili tutul-, Galip gel-, Göz ardı et-, Göz kamaştır- (al-), İçi yan-, (birine) işi düş-, Kol gez-, Nefesi kesil- (daral-, veya tutul-), Nutku tutul-, Ödü kop-, (patla-) Rahat yüzü görme-, Yerini al-, Yok et-

4.2.4.1.2. Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Akıl erdireme- (erme-), Altını çiz-, Baş et- Bel bağla-, (bir şey birinin) belini bük-, Belini doğrult-, Belini kır-, Boy göster-, Büyüklük göster-, Can at-, Can ver-, Canını bağışla-, Dalga geç-, Değer ver-, Dikiş tutturama-, Dikkat çek-, Duman al-, El al-, El çek-, Elinden geleni yap-, Fark et-, Göğsünü kabart-, Göğüs ger-, Gurur duy-, Haber al-, Haber ver-, Hak et-, Hayal kur-, Huy edin-, İcat çıkar-, İdare et-, İhtimal verme-, İlgi çek-, (uyandır) İlgi duy-, (bir şeye) imza at-, İş tut-, Kan dök-, (bir şeyden) Kapı aç-, Karar ver-, Karşı koy-, Karşılık ver-, Kendini göster-, Kendini kaptır-, Kına (kınalar) yak- (koy-, sür-, vur, yakın-, yakıl-), Koltuk çık-, Konuk ol-, Kuş uçurma-, Laf işit-, (birini) Linç et-, Mesaj ver-, Mola ver-, Not al-, Not et-, (birinden) Öfkesini çıkar- (al-), Örnek ol-, Örnek ver-, Özen göster-, Özür dile-, Para etme-, Pay ver-, Pencere aç-, (birini, bir şeyi) salık ver-, Saygı göster-, Selam et-, Selam ver-, Son ver-, (bir şeyden) söz et- (birine veya bir şeye), söz geçir-, Söz tut-, Sözü kes-, Taban tep- (patlat-), Tepki ver-, Teselli et- (ver-), Veda et-, (birine bir şey) Vız gel-, Yanıt ver-, (bir işte) Yer al-, Yer ver-, Ziyaret et-

4.2.4.1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:

Aklına gel-, (birinin) Bam teline bas- (dokun-), (birinin) Başına dikil-, Başından geç-, Batağa saplan-, Birbirine gir-, Burnunda tüt-, Cezaya çarptır-, Ciddiye al-, Dile gel-, Dile getir-, Dile gel-, Dile getir-, Dünyaya gel-, Elde et-, Ele al-, Elinin altında ol-, Göz önünde tut-, (bulundur-) Gözden geçir-, Göze al-, Gurura kapıl-, Hesaba kat-, Hiddete kapıl-, (birinin) hoşuna git-, Hülyaya dal-, İmdada (imdadına) koş-, (yetiş-), İşine gel-, Karanlığa gömül-, Kendi derdine düş-, Kesintiye uğra-, Kusura bakma- (kalma-), Meydana çık-, Ortaya çık-, Ortaya koy-, Önüne geç-, Peşine düş- (git-), Peşine takıl-, Sona er-, Şakaya

gelme-, (bir iş veya durum) tersine dön-, Yerinde durama-, Yerine koy-, Yola çık-,
Yüzüne gül-

4.2.4.1.4. *Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler:*

Ağır bas-, Altüst ol-, Boş durma-, Darmadağın et-, Dilden düşmez ol-, Doğru bul, Gelip
çat- (dayan-), Geri çevir-, Geri dön-, Görmezden gel-, Göz göze gel-, Hoş geldiniz, İple
çek-, Layık gör-, Neden ol-, Rahat dur-, Sağlıcakla kal (kalın), Saymakla bitme-
(tükenme-), (birine veya biriyle) ters düş-, Tetikte (tetik) ol- (bekle-, bulun-, dur-), Yenik
düş-, Yoksun bırak-, (et-, kıl-) Yuvarlanıp git-

4.2.4.2. 8. *Sınıf İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller (Deyimler)*

4.2.4.2.1. *Özne + Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler:*

İçi kan ağla-

4.2.4.2.2. *Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler:*

Tadı damağında kal-

4.2.4.2.3. *Nesne + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Dilini eşek arısı soksun, Gözünü (gözlerini) kan bürü-, Hakkımı helal et-, Kendini bir şey
san-

4.2.4.2.4. *Nesne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Sözünü (sözünüzü) balla kestim (kesiyorum)

4.2.4.2.5. *Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

Bir baltaya sap olma-, Dillere destan ol-, Gözüne uyku girme-, İçine dert ol-, Tadına
doyum olma-

4.2.4.2.6. *Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar:*

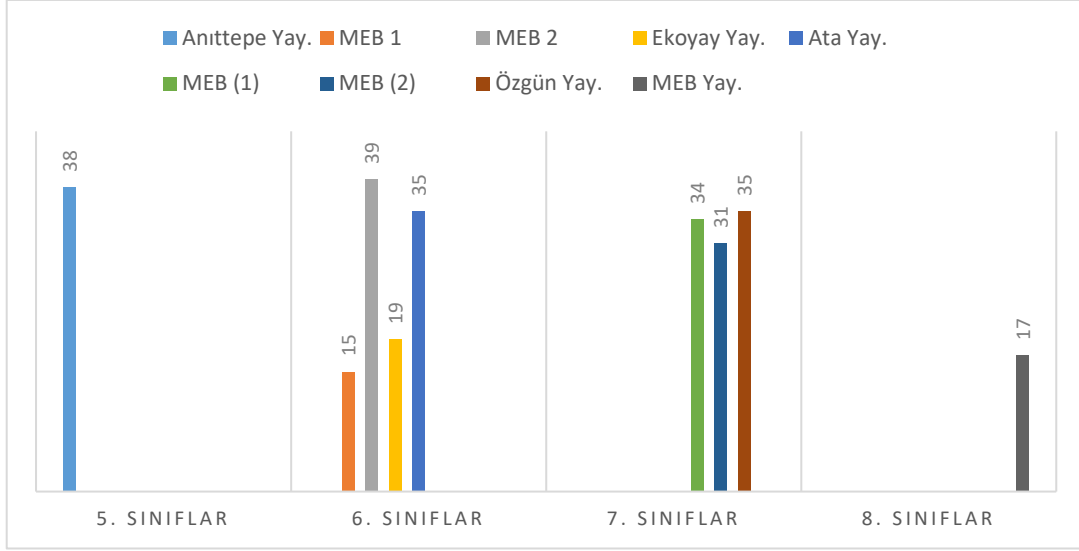
Burnundan kıl aldırma-

4.2.4.2.7. Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar:

Büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öp-

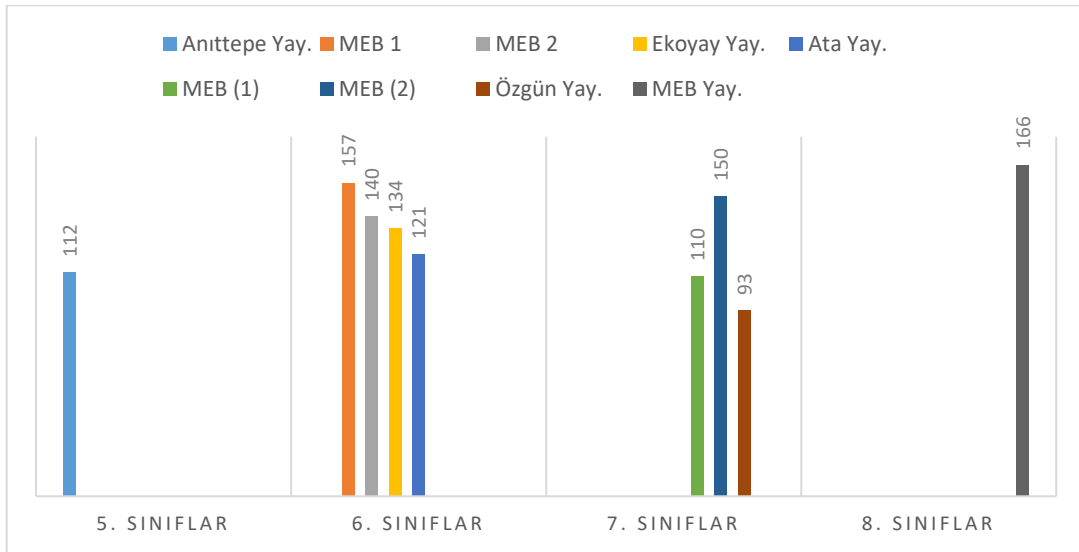
4.3. ALT PROBLEMLERE İLİŞKİN BULGULAR

4.3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

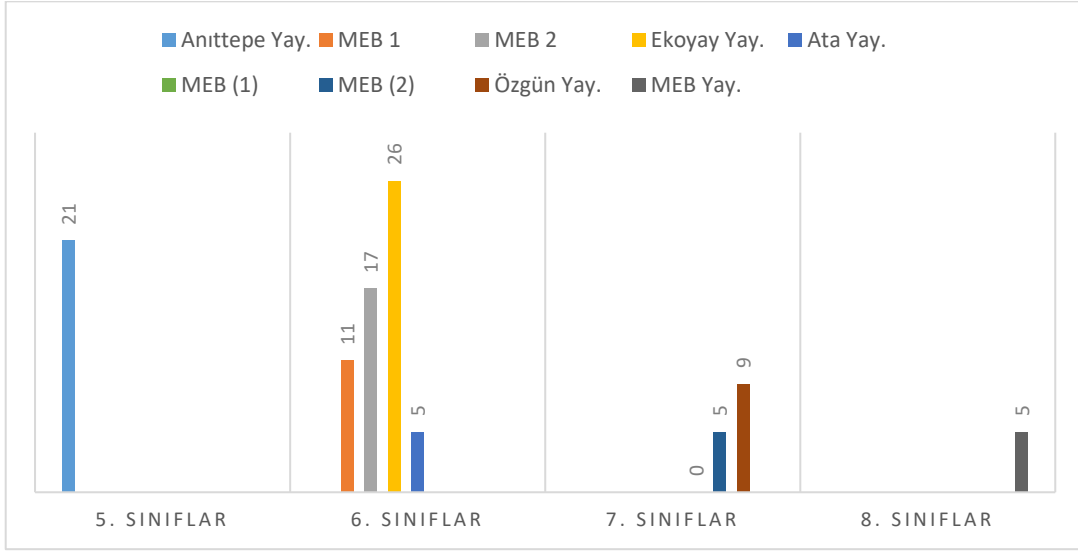
Şekil 4. 4. Deyim başlığının vurgulandığı (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) bölümlerdeki deyim sayısı

4.3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

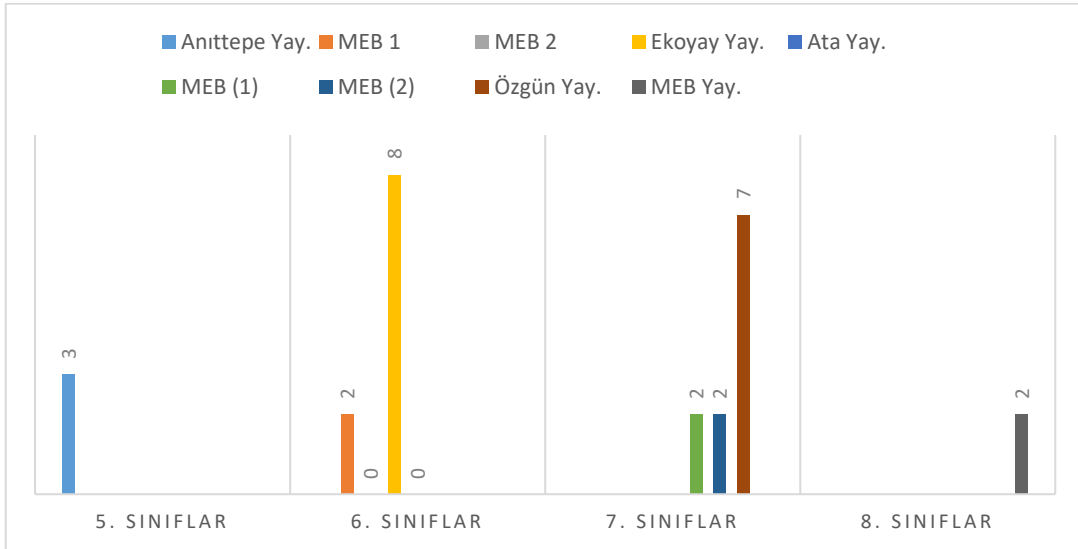
Şekil 4. 5. Kitaplardaki tüm metinlerin taranması sonucu elde edilen deyim sayısı

4.3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Şekil 4. 6. Atasözü başlığının vurgulandığı (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) bölümlerdeki atasözü sayısı

4.3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular

Şekil 4. 7. Kitaplardaki tüm metinlerin taranması sonucu elde edilen atasözü sayısı

4.3.5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

7. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında “Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşalmak” şeklinde geçen deyimdeki ‘boşalmak’ ifadesi TDK sözlükte ‘boşanmak’ biçiminde geçmektedir. 7. sınıflar MEB 1 kitabında geçen “Etmediğini bırakmamak (komamak)” komamak sözcüğü güncel Türkçe sözlükte sözcük olarak geçmezken atasözü ve deyimler sözlüğünde yukarıdaki hâliyle geçmektedir. 7. sınıflar MEB 2 yayınevinde geçen “Can

kulağı ile dinlemek” deyimini TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde “*Cankulağı ile dinlemek*” biçiminde geçmektedir.

4.3.6. Araştırmanın Altıncı Alt Problemine İlişkin Bulgular

6. sınıflar MEB 2 Yay. kitabında geçen “*İnsanı dert, ağacı kurt yer.*” atasözü TDK sözlükte “*Ağacı kurt, insanı dert yer.*” biçiminde geçmektedir. 7. sınıflar Özgün Yay. kitabında geçen ve atasözü olarak verilen “*İnsan insanı alışverişte görsün.*” kullanımı TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde “*Dostlar alışverişte görsün.*” biçiminde geçmektedir. Buradan hareketle atasözlerinin farklı kaynaklarda varyantlarının olabileceği görülmüştür.

4.3.7. Araştırmanın Yedinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

5. sınıf Anıttepe Yay. Türkçe ders kitabında deyim olarak kabul edilen “*Mutlu etmek, Umurunda bile değil!*” kullanımları ile 6. sınıf Ata Yayıncılık ders kitabında “*Gökyüzüne kement atmak*” ve 6. sınıf Ekoyay’da geçen “*Gökyüzüne ser çekmek*” kullanımları TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde deyim olarak geçmemektedir. Bu bakımdan farklı kaynaklarda deyim kabulleri açısından ortaklık olmadığı tespit edilmiştir.

4.3.8. Araştırmanın Sekizinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

6. sınıf MEB 1 yayınında “*Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.*” kullanımı ile 6. sınıflar Ata Yayıncılık “*Şahin sinek avlamaz. Çok arpa atı çatlatır.*” ve 7. sınıf MEB 2 yayınevinde geçen “*Gönül ne kahve ister ne kahvehane; gönül sohbet ister, kahve bahane.*” kullanımı ve 7. sınıf Özgün Yayınları’nda “*Birisini tanımak için ya seyahate gideceksin ya yemek yiyeceksin.*” kullanımı kitaplarda atasözü olarak geçerken TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü’nde atasözü olarak yer almamaktadır. Bu bakımdan farklı kaynaklarda atasözleri kabulleri açısından ortaklık olmadığı tespit edilmiştir.

4.3.9. Araştırmanın Dokuzuncu Alt Problemine İlişkin Bulgular

“*Gözden geçirmek, Karar vermek, Kıvanç duymak, Not almak, Ortaya çıkmak, Özen göstermek, Şehit düşmek (olmak), Yerine getirmek, Yol almak*” deyimleri tüm 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında (MEB 1, MEB 2, Ekoyay ve Ata Yay. Yayıncılık) ortak olarak kullanılmaktadır. Söz konusu kitaplarda ortak şekilde kullanılan atasözlerine ise rastlanılmamıştır.

4.3.10. Araştırmanın Onuncu Alt Problemine İlişkin Bulgular

“Buz gibi, Can atmak, Dikkat çekmek, Dünyaya gelmek, Elde etmek, Etekleri tutuşmak, Fark etmek, Gözden geçirmek, Haber vermek, Hoş görmek (karşılama), İcat etmek, (bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duymak, Kalp (kalbini) kırmak, Karar vermek, Karnı zil çalmak, Not almak, Ortaya çıkmak, Saygı duymak (beslemek), Söz vermek, Yola çıkmak” deyimleri tüm 7. sınıf Türkçe ders kitaplarında (MEB 1, MEB 2, Özgün Yay. Yayıncılık) ortak olarak kullanılmaktadır. Söz konusu kitaplarda ortak şekilde kullanılan atasözlerine ise rastlanılmamıştır.

4.3.11. Araştırmanın On Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

“Gözden geçirmek ve karar vermek” deyimleri ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf tüm Türkçe ders kitaplarında (MEB, Anıttepe, Ekoyay, Ata ve Özgün Yayıncılık) ortak olarak kullanılmaktadır. Söz konusu kitaplarda ortak şekilde kullanılan atasözlerine ise rastlanılmamıştır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar ışığında daha önce yapılan benzer araştırma sonuçları karşılaştırılarak tartışılmış, son bölümde de sonuçlardan hareketle bazı öneriler sunulmuştur.

1. Araştırma kapsamında Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki sorularda (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) deyim başlığı altında vurgulanan deyim varlığı şu şekildedir: 5. sınıflar Anıttepe Yay. kitabındaki **38**; 6. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında **15**, MEB 2 kitabında **39**, EKOYAY Yay. kitabında **19**, ATA Yay. kitabında **35**; 7. sınıflar MEB 1 kitabında **34**, MEB 2 kitabında **31**, Özgün Yay. kitabında **35**; 8. sınıflar MEB Yay. kitabında ise **17** olmak üzere toplamda **263** deyim tespit edilmiştir. Sonuç olarak etkinliklerde deyimlere en fazla yer veren kitap 39 deyim ile 6. sınıflar MEB 2 yayınevi tarafından hazırlanan kitaptır. 6. sınıflarda MEB 2 yayınevinin kitabı etkinliklerde yer verdiği deyim sayısı ile başı çekerken aynı sınıf düzeyinde MEB 1 yayınevinin hazırladığı kitapta etkinliklerde yer verilen deyim sayısının sadece 15 olmasıyla söz konusu kitabın en sonda yer aldığı tespit edilmiştir. Sınıf düzeylerini karşılaştırarak yorum yaptığımızda ise farklı yayınevlerinin hazırladığı 7. sınıf kitaplarındaki etkinliklerde yer alan deyim sayıları 34, 31 ve 35 olan 7. sınıf ders kitapları diğer sınıf düzeylerine göre kitaplarında en çok deyim yer verilen sınıf düzeyi olurken 8. sınıflar düzeyinde tek bir yayınevinin hazırladığı MEB 1 8. sınıflar kitabında etkinliklerde sadece 17 deyim yer almıştır. Bu sonuç da 8. sınıfları diğer düzeylerin sonuncusu yapmıştır. Bu bakımdan kitaplarda deyim öğretimine en fazla önem verilen sınıf düzeyi 7. sınıflar, en az önem verilen sınıf düzeyi ise 8. sınıflardır, denilebilir.

2. Araştırma kapsamında ders kitaplarındaki okuma ve serbest okuma metinlerinin taranması sonucu erişilen deyim sayısı: 5. sınıflar Anıttepe Yay. kitabında **112**; 6. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında **157**, MEB 2 kitabında **140**, EKOYAY Yay. kitabında **134**, ATA Yay. kitabında **121**; 7. sınıflar MEB 1 kitabında **110**, MEB 2 kitabında **150**, Özgün Yay. kitabında **93**; 8. sınıflar MEB Yay. kitabında ise **166** olmak üzere toplamda **1183** deyim tespit edilmiştir. Sınıf seviyeleri ve deyim sayıları göz önünde bulundurulduğunda düzeye

göre bir artışın olmadığını söylemek mümkündür.

3. Sınıf seviyeleri göz önünde bulundurularak karşılaştırma yapıldığında etkinliklerde vurgulanan deyim sayısının en az olduğu kitap MEB 1 yayınevinin hazırlamış olduğu 8. sınıflar kitabı iken metinlerin taranması sonucunda elde edilen deyim sayısı bakımından 166 deyim ile aynı kitap diğerlerine oranla başı çekmektedir. Buna bağlı olarak söz konusu kitapta deyim unsurlarının daha çok metinlerde yer aldığı sonucuna varılmıştır.

4. Birden fazla yayınevi tarafından hazırlanan kitaplara sahip olan 6 ve 7. sınıf düzeylerinde, yayınevleri baz alınarak karşılaştırma yapıldığında ise -ilginçtir ki- etkinliklerde vurgulanan deyim sayısının en az olduğu kitaplar 6. sınıflarda MEB 1 ve 7. sınıflarda MEB 2 yayınevinin hazırlamış olduğu kitaplar iken metinlerin taranması sonucunda elde edilen deyim sayısı bakımından da söz konusu iki kitabın yayınevleri arasında başı çektiği görülmüştür. Buradan hareketle aynı sınıf düzeyinde farklı yayınevleri tarafından hazırlanan bazı ders kitaplarındaki esas deyim varlığının okuma ve serbest okuma metinlerinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

5. Kitaplardaki deyim unsurlarının tamamına baktığımızda ise sonuçlar şu şekildedir: 5. sınıflar Anıttepe Yay. kitabında: **150**; 6. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında **172**, MEB 2 kitabında **179**, EKOYAY Yay. kitabında **153**, ATA yay. kitabında **156**; 7. sınıflar MEB 1 kitabında **144**, MEB 2 kitabında **181**, Özgün Yay. kitabında **128**; 8. sınıflar MEB Yay. kitabında ise **183** olmak üzere toplamda **1446** deyim tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle içerisinde deyimlere en çok yer verilen kitap MEB yayınevinin hazırlamış olduğu 8. sınıf Türkçe ders kitabıdır. Kargin (2019) tarafından yapılan çalışmada da deyim unsurlarına en çok yer verilen kitabın 8. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitabı olduğu görülmüştür.

6. Araştırma kapsamında Ortaokul Türkçe ders kitaplarında sorularda (metin altı, tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları) atasözü başlığı altında vurgulanan atasözü varlığı şu şekildedir: 5. sınıflar Anıttepe Yay. kitabında **21**; 6. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında **11**, MEB 2 kitabında **17**, EKOYAY Yay. kitabında **26**, ATA yay. kitabında **5**; 7. sınıflar MEB 1 kitabında **0**, MEB 2 kitabında **5**, Özgün Yay. kitabında **9**; 8. sınıflar MEB Yay. kitabında ise **5** olmak üzere toplamda **99** atasözü tespit edilmiştir. Etkinliklerde en fazla atasözüne yer verilen ders kitabı 26 atasözü ile Ekoyay Yayınevi'nin hazırlamış olduğu 6. sınıf Türkçe ders kitabı iken bunu 21 atasözü ile Anıttepe Yayınevi'nin hazırlamış olduğu 5. sınıf Türkçe ders kitabı takip etmiştir. 7.

sınıflar MEB 1 kitabındaki etkinlik ve sorularda ise hiç atasözü yer almamaktadır. Bu verilerden hareketle atasözü öğretimine 5 ve 6. sınıf düzeylerinde daha fazla önem verildiği söylenebilir.

7. Araştırma kapsamında ders kitaplarındaki okuma ve serbest okuma metinlerinin taranması sonucu erişilen atasözü sayısı: 5. sınıflar Anıttepe Yay. kitabında **3**; 6. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında **2**, MEB 2 kitabında **0**, EKOYAY Yay. kitabında **8**, ATA yay. kitabında **0**; 7. sınıflar MEB 1 kitabında **2**, MEB 2 kitabında **2**, Özgün Yay. kitabında **7**; 8. sınıflar MEB Yay. kitabında ise **2** olmak üzere toplamda **26** atasözü tespit edilmiştir. Metinlerde geçen atasözü bakımından başı çeken Türkçe ders kitabı 6. sınıf Ekoyay Yayınevlerine ait kitap iken yine aynı sınıf düzeyinde MEB 2 ve Ata Yayıncılık kitaplarındaki metinlerde hiçbir atasözü geçmemektedir. Etkinliklerinde hiç atasözüne yer verilmeyen MEB 1 7. sınıflar ders kitabının metinlerinde ise sadece 2 atasözüne yer verilmiştir. Sonuç olarak etkinliklerde vurgulanan ve metinlerde yer verilen atasözü sayısı bakımından çoğunluk 6. sınıf düzeyindedir.

8. Kitaplardaki atasözü unsurlarının tamamına baktığımızda ise sonuçlar şu şekildedir: 5. sınıflar Anıttepe Yay. kitabında: **24**; 6. sınıflar MEB 1 Yay. kitabında **13**, MEB 2 kitabında **17**, EKOYAY Yay. kitabında **34**, ATA yay. kitabında **5**; 7. sınıflar MEB 1 kitabında **2**, MEB 2 kitabında **7**, Özgün Yay. kitabında **16**; 8. sınıflar MEB Yay. kitabında ise **7** olmak üzere toplamda **125** atasözü tespit edilmiştir. Bu verilerden hareketle atasözlerine en çok yer veren kitap 34 atasözü ile Ekoyay Yayınlarının hazırlamış olduğu 6. sınıflar Türkçe ders kitabıdır. 7. sınıf düzeyindeki MEB 1 2 atasözü ve MEB 2 7 atasözü ile ortalamanın oldukça altında kalmıştır. 7. sınıf MEB 1 ve MEB 2 kitaplarındaki toplam atasözü sayısı aynı sınıf düzeyindeki Özgün yayınlarının kitabındaki atasözü sayısının yarısı kadar bile değildir. Kültürümüzün aktarılmasında oldukça önemli yere sahip olan atasözlerine tüm kitaplarımızda daha fazla yer ayrılması gerektiği kanaatindeyiz. Kutlu (2006: 269) tarafından yapılan çalışmada 8. sınıf Türkçe ders kitabında diğer sınıf düzeylerine atasözü sayısında azalma olduğu saptanmıştır. Bizim çalışmamızın sonucu da bu saptamayı destekler niteliktedir.

9. Özezen (2005: 403), dünya üzerinde birçok dilde atasözleri ve bunların varyantlarının olduğunu Türkiye Türkçesindeki atasözlerinde de birtakım varyantlarla karşılaştığını ifade etmiştir. 6. sınıflar MEB 2 Yay. ve 7. sınıflar Özgün Yay. kitabında geçen birkaç atasözü TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (2022)'nde farklı şekilde geçmektedir. Bu durum da bazı atasözlerinin farklı kaynaklarda varyantlarının olabileceğini

göstermektedir.

10. Çalışmamızda tüm ders kitaplarının taranması sonucu tespit edilen deyim sayısı **1446** iken atasözü sayısı ise **125'tir**. Başka araştırmacıların sonuçlarına baktığımızda ise Ceran ve Çoban (2017) tarafından yapılan çalışmada 2014- 2015 yılında okutulan MEB ve tarafından hazırlanmış olan 6. sınıf Türkçe ders kitabında 188 deyim ve 1 atasözü tespit edilmiştir. Üçgül (2019) tarafından yapılan ve ders kitaplarının sayısının belirtilmediği çalışmada Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde anlamca kaynaşmış-deyimleşmiş birleşik fiiller başlığı altında verilen deyim sayıları 5. sınıf Türkçe ders kitabında 266; 6. sınıf Türkçe ders kitabında 306; 7. sınıf Türkçe ders kitabında 307 ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında 279 olmak üzere toplamda 1158 adettir. Bizim çalışmamızın sonucunda eriştiğimiz deyim sayısı ise 1446'dır. Bir başka araştırmacı Kargı (2019) ise 2018- 2019 eğitim ve öğretim yılı MEB Yayınları'na ait 8. sınıf Türkçe ders kitabında 347, 6. sınıf Eksen Yay. kitabında 281 ve 7. sınıf Destek Yayınları 254 deyim ve Eksen Yay. kitabında 3, Destek Yay. kitabında 3, MEB Yay. kitabında 1 atasözü tespit etmiştir. Doğru (2008) tarafından yapılan araştırmada 2006- 2007 eğitim ve öğretim yılında okutulan ve farklı yayınevlerinden oluşan 3 adet 6. sınıf ders ve çalışma kitabı incelenmiştir. Araştırmada incelenen 3 yayınevinin 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında 251, çalışma kitaplarında ise 96 deyim tespit edilmiştir. Aldık (2018) tarafından yapılan çalışmada ise 2016- 2017 eğitim ve öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarında toplam 1060 deyim ve 31 farklı atasözü tespit edilmiştir. İnan (2016) tarafından yapılan çalışma sonuçları ise şu şekildedir: MEB Yayınevi 5. sınıf Türkçe ders kitabında 121 deyim, 2 atasözü; MEB Yayınevi 6. sınıf Türkçe ders kitabında 114 deyim, 8 atasözü; MEB Yayınevi 7. sınıf Türkçe ders kitabında 107 deyim, 4 atasözü; ADA Yayınevi 8. sınıf Türkçe ders kitabında 98 deyim, 2 atasözü olmak üzere 440 deyim ve 16 atasözü tespit edilmiştir. Uzun (2019) tarafından yapılan çalışmada ise 5. sınıf MEB yayınevi kitabında 112 deyim bulunmakta atasözüne ise hiç rastlanılmamaktadır. Bu sonuçlardan hareketle farklı yıllarda araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda farklı sınıf düzeylerine ait ders kitaplarındaki deyim sayılarında belirgin biçimde artış ya da azalış görülmediğini söylemek mümkündür.

11. Doğrudan deyim ve atasözü konusunun geçtiği yerlerdeki toplam atasözü (100) ve deyim (263) sayısı birbirine yakınken metinlerin taranması sonucu elde edilen atasözü (26) ve deyim sayısı (1183) arasındaki oran çok daha fazla olup artış deyimler lehinedir. Atasözlerinde esas varlık kendini etkinlik ve sorularda göstermiştir. Örneğin 5. sınıflar

Anıttepe yayınevinde deyim konusunun geçtiği yerlerdeki deyim sayısı 38 iken tüm metinlerin taranması sonucu elde edilen sayı 112'dir. Aynı kitaptan hareketle atasözlerinin vurgulandığı bölümlerdeki atasözü sayısı 21 iken tüm metinlerin taranması sonucu ulaşılan atasözü varlığı ise yalnızca 3'tür. 7. sınıflar MEB 1 yayınevinde ise etkinlik ve sorularda atasözü hiç vurgulanmamakta metinlerde ise sadece 2 yerde geçmektedir. Temizkan (2008) 4 ila 7. sınıf Türkçe ders kitaplarını incelediği araştırmasında sadece 1 atasözüne yer verildiğini saptanmıştır. Güfta ve Kan (2011) tarafından yapılan çalışmada ise 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde yalnızca 2 atasözünün geçtiği tespit edilmiştir. Uzun (2019) tarafından yapılan çalışmada ise 5. sınıf MEB yayınları tarafından hazırlanan kitapta atasözüne hiç yer verilmediği görülmüştür. Sonuç olarak önceki yıllarda hazırlanan ders kitaplarında da atasözlerine çok az yer verilmiştir.

12. Resmî Gazete'de yayımlanmış Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (T.C. Resmî Gazete, 14 Ekim 2021, Sayı: 31628)'nde "Ders kitapları ve eğitim araçlarının nitelikleri" başlığı altında, c bendinde; ders kitaplarının "*Dil ve anlatıma uygunluk yönünden hata içermez.*" nitelikte olması gerektiği açıkça belirtilmişken 7. sınıf düzeyindeki MEB 1 ve MEB 2 ve Özgün Yayınları'nın kitaplarında bazı deyimlerin TDK'deki yazımından farklı olduğu görülmüştür.

13. Sınıflandırma kapsamında ise tüm deyimlerde duygu kategorisinde **227**, durum kategorisinde **614**, öğüt kategorisinde **32** ve diğer kategorisinde **409** deyim olduğu görülmüştür. Bu sonuçlardan hareketle deyimlerin en çok durum bildiren söz öbekleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

14. Çalışmamız kapsamında aynı sınıf düzeyindeki farklı yayınevleri tarafından ve farklı sınıf düzeylerinde hazırlanan Türkçe ders kitapları karşılaştırıldığında atasözü ve deyim unsurlarının yer aldığı soruların benzer tipte olduğu saptanmıştır. (Metin altı ve tema değerlendirme, gelecek derse ya da sonraki metne hazırlık ve hazırlık çalışmaları soruları vb. gibi)

15. Oluşum şekilleri bakımından deyimlere bakıldığında ise deyimlerin büyük bir bölümünün *nesne + fiil* ve *yer tamlayıcısı + fiil* bağlantısı biçiminde birleştiği saptanmıştır. Buradan hareketle anlamca kaynaşmış birleşik fiiller biçimindeki deyimleri oluşturan isim unsurunun çoğunlukla durum eki aldığı tespit edilmiştir.

16. Araştırma sonucunda sınıf seveleri arasında atasözü ve deyim sayısı bakımından

düzenli bir artış ya da azalış görülmemiştir. Ancak deyim öğretiminin etkililiğinin artması için kitaplardaki deyimlerin sınıf düzeyleri arttıkça nicelik ve nitelik bakımından aynı oranda artış göstermesi gerekmektedir (Zafer, 2013: 95).

17. Aşağıda yer verilen söz öbekleri kitaplarda yer alan ve çalışmamızda kuramsal çerçeve bölümündeki deyim tanımına uyan ancak TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nde deyim olarak geçmeyen unsurlardır: Ablukaya almak, (*Ablukayı yarmak varken bu yok.*) Can derdine düşmek, Eli ayağı boşalmak, Nefes kesmek, Umut aşılmak, Baş çekmek, Bir elin parmakları kadar, Cevap vermek, (*Yanıt vermek varken bu kullanım yok.*) Emir almak, Emir vermek, Gerek duymak, Gönlünde taht kurmak, Güçten düşmek, Gün görmek, Hayat kurtarmak, Hayatı kurtulmak, Hevesi kırılmak (*Hevesi kalmamak geçiyor onun açıklamasında da hevesi kırılmakla aynı anlama gelen “şevki kırılmak” geçmekte.*) Hızır gibi, İzin vermek (*Selam vermek geçiyorken bu kullanım yok.*) Karşılık bulmak, (*Karşılıkta bulunmak geçiyorken bu kullanım yok.*) Katkı sağlamak, Kayda almak, Kıymet bilmek, Kontrolden çıkmak, (*Kontrol altına almak varken bu kullanım yok.*) Korku kaplamak, Kuşkuya kapılmak, Nasihat vermek, Olanak sunmak, Sevdaya tutulmak, Sır taşımak, Söz gelimi, Tahminde bulunmak, Tatlı yiyip tatlı konuşmak, Ümidini kaybetmek, Üzerine düşeni yapmak, Vadesi dolmak, Vakit kaybetmek (*Vakit kazanmak varken bu kullanım yok.*) Vakit nakittir, Yol izlemek, Yola koyulmak, Zorda kalmak, Gönlünü kazanmak, Keyif almak (*Keyif vermek varken bu kullanım yok.*) Olanak sunmak

5.2. ÖNERİLER

Çalışma dokümanlarımız ders kitaplarından oluştuğundan önerilerimiz bu gereçlerin geliştirilmesi çerçevesinde olmuştur. Ayrıca alanyazında yapılacak araştırmalara yol gösterici nitelikte önerilere yer verilmiştir.

6. sınıflar MEB 2 ve Ata Yayınevi tarafından hazırlanan kitaplardaki metinlerde, 7. sınıflar MEB 1 kitabında ise etkinlik ve sorularda ise hiç atasözü yer almamaktadır. Bu durum ana dili öğretiminde en önemli gereç olan ders kitapları için önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu bakımdan söz konusu kitapların içeriği güncellenip metinlerde, etkinlik ve sorularda farklı atasözlerine yer verilebilir.

7. sınıflar MEB 1 ve MEB 2 Yayınevinde geçen deyimlerin yazımı ile 6. sınıflar MEB 2 ve 7. sınıflar Özgün Yayınevinde geçen atasözlerinin yazımı TDK Atasözü ve Deyimler

Sözlüğü (2022)'ndeki aynı deyim ve atasözlerinin yazımından farklıdır. 5. sınıflar Anıttepe, 6. sınıflar Ata ve Ekoyay Yayınevlerinde deyim olarak kabul edilen ancak TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2022)'nde deyim olarak geçmeyen unsurlar bulunmaktadır. Aynı şekilde 6. sınıflar MEB 1 ve Ata; 7. sınıflar MEB 2 ve Özgün Yayınevlerinde atasözü olarak kabul edilen ancak TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2022)'nde atasözü olarak geçmeyen unsurlar bulunmaktadır. Bu sebepten bahsi geçen farklılıkların ve yazım yanlışlarının önlenmesi amacıyla ders kitapları hazırlanırken ilgili kurul tarafından daha dikkatli biçimde incelenebilir.

Çalışmamızda tüm kitapların taranması sonucunda tespit edilen deyim sayısı 1446 iken atasözü sayısı ise 125'tir. Ana dili öğretiminde en önemli role Türkçe dersi ve ders kitapları sahiptir. Öğrencilerin çok sayıda atasözü ve deyim unsuruyla karşılaşması dil becerilerinin gelişimi açısından önemlidir. Bu bakımından kitaplarda daha fazla atasözü ve deyim unsuruna yer verilebilir.

Atasözü ve deyimlerin pekiştirilmesi ve Türkçe Öğretim Programı (2019)'nda belirtilen kazanımların gerçekleştirilmesi bakımından ilgili unsurlara kitaplardaki etkinliklerde daha fazla yer ayrılabilir. Bu konuda Kazıcı (2008) çalışmasında deyim ve atasözleri ile ilgili ders kitaplarında yeteri kadar etkinliğin olmadığını bu sebepten söz konusu unsurların öğretimi için farklı yöntem ve etkinliklere başvurulması lüzumunu dile getirmiştir.

Tüm kitaplarda ortak olarak geçen yalnızca 2 deyim vardır. Bazı deyimlerin tüm sınıf kademelerindeki Türkçe ders kitaplarında yer alması bu deyimlerin, pekiştirilerek etkin şekilde öğretilmesi açısından önemlidir. Bu sebepten tüm sınıf kademelerinde ve kitaplarda ortak şekilde geçen deyim sayısı daha fazla olabilir.

Türkçe ders kitaplarında atasözü ve deyimlere ayrılan etkinliklerin kitaplar bazında farklılaştığı, bazı kitaplarda ilgili unsurlarla çok az etkinliğin olduğu saptanmıştır. Bu bakımdan kitaplarda geçecek etkinliklerin nitelik ve nicelik bakımından bir standardı yakalama üzerine çalışmalar yapılabilir.

Sorularda ve etkinliklerde geçen deyimlerin bazılarının öğrencilerin günlük hayatta sıkça karşılaştıkları deyimlerden olması, deyim öğretimi açısından daha etkili olabilir.

Çalışmamızda sınıf seviyeleri arasındaki deyim sayısının düzenli biçimde artış/ azalış göstermediği görülmüştür. Bu bakımdan öğretilmesi amaçlanan deyimlerin sınıf düzeylerine göre sınıflandırılması ve ortalama sayılarının belirlenmesi gerektiği

düşünölmektedir. Aynı şekilde Türkçe ders kitaplarında öğrencilerin söz varlığının artırılması amacıyla öğretilmesi amaçlanan sözcük ve sözcük gruplarının; öğrencilerin gelişim düzeyleri ve hazırbulunuşlukları göz önünde bulundurularak, belirlenip kitapların bu standartlara göre hazırlanması daha yararlı olabilir.

MEB Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019)'nda dinleme/ izleme ve konuşma alanlarında atasözü ve deyimlerle ilgili kazanımlara rastlanılmamıştır. Sözlü ve yazılı anlatımlarda sıklıkla kullanılan, Türkçenin söz varlığında önemli yeri olan atasözü ve deyimlere öğretim programında bahsi geçen dil becerileri alanlarında yer verilmesi, ilgili unsurların öğretiminin pekiştirilmesi ve daha etkili olması açısından önemli görölmektedir. Bu yüzden programın içeriği güncellenebilir.

Türkçe ders kitaplarında atasözü ve deyimlerle ilgili çok fazla konuşma ve dinleme/ izleme etkinliğine yer verilmediği saptanmıştır. Bu sebepten öğrencilerin ders kitaplarda atasözü ve deyimlerdeki öz ve etkili ifade kabiliyetini kavrayabilmelerini sağlamak amacıyla yeni öğrenilen atasözü ve deyimleri kullanmalarının teşvik edildiği konuşma ve dinleme/ izleme etkinliklerine daha fazla yer verilebilir.

Bu çalışmaya okullarda okutulan tüm Türkçe ders kitapları dâhil edilmiştir. Yapılacak başka çalışmalarda -karşılaştırma yapılabilmesi için- aynı yayınevi tarafından hazırlanmış farklı sınıf seviyesindeki ders kitapları dâhil edilebilir.

Bu çalışmada atasözü ve deyimler TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (2022) ile anlamlandırılmıştır. Başka çalışmalarda farklı sözlüklerden yararlanılabilir veya sözlükler arasında karşılaştırma yapılabilir.

Çalışmamızda Türkçe ders kitaplarındaki atasözü ve deyimlerin tespit edilip sınıflandırılması amaçlanmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda kapsam genişletilebilir; özdeyişler, ikilemeler vb. çalışmalara dâhil edilebilir.

Kitaplarda geçen ve deyim tanımına uyan ancak TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü'nde geçmeyen unsurlarla ilgili çalışma yapılabilir.

Deyimler, Korkmaz (2014) tarafından sınıflandırılan “anlamca kaynaşmış ve deyimleşmiş birleşik fiillerin oluşumu” başlığı altında öğelerine ayrılmıştır. Bu alanla ilgili yapılacak başka çalışmalarda deyimleri oluşturan söz öbekleri; türleri ve/ veya yapıları yönünden incelenebilir.

6. KAYNAKLAR

- Açıkgöz, B. (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Kelime Serveti Bakımından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Akalın, Ş. H. (2010). Sözcükbilimi ve sözlüklük. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 98(698), 164-169.
- Akgül, A., Demirer N., Gürcan, E., Karadaş D., Karahan, İ., Uysal A. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/7/turty?currID=2d613b4bdc5d60763161291f5cc852ca&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021) (7. Sınıflar MEB 2 Kitabı)
- Akpınar, M. (2010). *Deyim ve Atasözlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksan, D. (2002). *Anadilimizin Söz Denizinde*, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim, 1,2 ve 3. ciltler)* (6. Basım) Ankara: TDK Yay.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1962). *Atasözleri, Deyimler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, 10,131-166. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/38249/442229> (Erişim tarihi:10.08.2022)
- Aksoy, Ö. A. (1981). *Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Akyol, H. (2019). *Atasözleri ve Deyimleri Barındırması Bakımından 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Aldık, N. N. (2018). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Atasözü ve Deyimlerin Öğrencilerin Dil Kullanımına Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Alizade, S. (1992). *Oğuzname (Emsal-i Mehmedalî) XVI. Yüzyılda Yazılmış Türk Atasözleri Kitabı, Eklerle Yayına Hazırlayan, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Alkan, C. (1979). *Eğitim Ortamları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Yayınları.
- Altaylı, S. (2010). Atasözü ve deyimler arasındaki farklar. *Karadeniz Araştırmaları*, (25), 125-134.
- Aydın, M. (2014). *Dilbilim el kitabı*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınları.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Ani Yayınları.
- Böler, T. (2006). Türkçe sözlük (TDK) ile örnekleriyle Türkçe Sözlük'ü (MEB) karşılaştırma denemesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 101-118.
- Büyükhellaç, S. (2014). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığının İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Ceran, D. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının Türkçe ders kitaplarına ilişkin metaforları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(3), 121-140.
- Ceran, D., & Çoban, M. (2017). 7. sınıf öğrencilerinin ders kitabındaki metinlerde geçen atasözü ve deyimleri öğrenme düzeyleri üzerine bir inceleme. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 10(30), 393-417.
- Ceylan, S., Duru K., Erkek, G., Pastutmaz M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/6/turty?currID=60f4d286337dfe5306a7abf390a94d3d&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021) (6. Sınıflar MEB 2 Kitabı)
- Çakmakçı, C. C. (2009). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Kavram Geliştirme Açısından Atasözü ve Deyimler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Çalışkan, G. (2016) Türkçe dersi öğretim programı ve Türkçe ders kitapları: 5. sınıf Türkçe ders kitabına yönelik bir inceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(2), 200-214.
- Çapraz Baran, ř. ve Diren, E. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Anıttepe Yayıncılık
<https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayerv0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/5/turty?currID=4edaeba8fd44995a938483dda0850e01&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a> (Erişim tarihi: 10.05.2021)
- Çelik, N. (2021). Kıpçak Türkçesi döneminde yazılan bazı dinî eserlerde anlamca kaynamış-deyimleşmiş birleşik fiiller. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127 (251), 411-436.
- Çotuksöken, Y. (2009). *Dilce*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

- Daharlı, G. (2012). *5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demirel, T. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.
https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/6/turty?currID=60f4d286337dfe5306a7abf390a94d3d&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 14.09.2021)
- Dilidüzgün, Ş. (2014). Türkçe öğretiminde sözcük öğretme yöntemlerinin yeterliliği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(17), 233-258.
- Doğan, F. (2016). *Türkçe Dersi Ortaokul Öğrenci Çalışma Kitaplarındaki Etkinliklerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt.
- Doğan, G. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Doğru, A. (2008). *6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Deyimler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ediskun, H. (2004). *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekmen, H. (2009). *2005 Programına Göre Hazırlanan 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Söz Varlığı Bakımından İncelenmesi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Eren, S. (2022). *2019 Programına Göre Hazırlanan 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Ergin, M. (1995). *Üniversiteler İçin Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Erkal, H. ve Erkal M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Özgün Matbaacılık.
https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/7/turty?currID=2d613b4bdc5d60763161291f5cc852ca&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021)
- Ertürk, N., Keleş S., Külünk, D. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/6/turty?currID=60f4d286337dfe5306a7abf390a94d3d&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021) (6. Sınıflar MEB 1 Kitabı)
- Eselioğlu, H., Set, S., Yücel A. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.

https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/8/turty?currID=d3db9783100bc7e7f88f70e180b209f2&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021)

- Göçen, G. ve Okur, A. (2015). Ortaokula yönelik söz varlığı araştırmalarının incelenmesi: tezler. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(1), 64-79.
- Gökkaplan, Y. (2022). Atasözleri ve Deyimlerde Akıl Kavramı. *Dil Araştırmaları*, 16(31), 43-63.
- Güfta, H. Kan, M. (2014). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe ders kitabının dil ile ilgili kültür öğeleri açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 239-256.
- Günay, D. V. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Çok dilli.
- Hatipoğlu, V. (1964). Atasözleri ve deyimler. *Türk Dili*, 13(152), 468.
- İnan, İ. (2016). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerdeki Deyim, Atasözü ve Özdeyişlerin Analizi ve Türkçe Eğitime Katkıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.
- İşbulan, Demirel, Z. (2010). *7. sınıf Türkçe Çalışma Kitaplarındaki Deyimlerin Öğretiminde Kullanılan Etkinliklerin Etkililiği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- İşcan, A. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin 2005 Türkçe Öğretim Programındaki Anlam Bilgisi ile İlgili Başarı Durumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi (Erzurum Örnekleme)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Karatay, H. (2007). Kelime öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 141-153.
- Kargın, F. (2019). *6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığı Öğeleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kayhan, Çiçek, G. (2009). *Hakkâri/Yüksekova 75.Yıl Yatılı İlköğretim Bölge Okulu İlköğretim 7.Sınıf Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Deyim, Atasözü ve Bilmece Dağarcıklarının Belirlenmesi ve Bunların Öğretilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü, Konya.
- Kazıcı, E. (2008). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Derslerinde Deyim ve Atasözlerinin Öğretiminde Dramatizasyon Yönteminin Etkililik Düzeyi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Kılıç, A. ve Seven, S. (2006). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kır, T., Kırman E., Yağız, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/7/turty?currID=2d613b4bdc5d60763161291f5cc852ca&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021) (7. Sınıflar MEB 1 Kitabı)
- Koçmar, Y. (2011). *Ortaokul Sözlükleri Hazırlamada Yeni Bir Yaklaşım: Düzey Sözlükleri (ilköğretim 6. Sınıf örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü* (1. Basım). Ankara: TDK Yayınevi.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kutlu, H. A. (2006). *İlköğretim 6., 7. ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlığı Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Maden, S.ve Demir, R. (2019). Ortaokul Türkçe dersi öğretim programlarında sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmaya dair tespitler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 419-436.
- MEB (2019). Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8. Sınıflar).
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>.
(Erişim tarihi: 15.09.2021)
- MEB (2021) Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/10/20211014-1.htm>
- Musaoğlu, M. (2009). Hengirmen, Mehmet (2007), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 1. Atasözleri Sözlüğü, 606 s.; 2. Deyimler Sözlüğü, Engin Yayınevi, Ankara 2007, 606 s. *Dil Araştırmaları*, 5(5), 121-127.
- Oğuzkan, F. (1993). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Onursal, İ. (2000). İnsan bedeninin parçalarını içeren Fransızca deyimlerin Türk öğrencilerine öğretilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(19), 259-265.
- Orucov, E. E. (1976). Azerbaycanca – Rusca Frazеologiya Lüğeti, (5500 ifade). Bakı: Elm Neşriyyatı.

- Özbyay, M. (2003). *Öğretmen Görüşlerine Göre Ankara Merkez İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
- Özmen, R. G. (2001). "Türkçe Ders Kitabının Dört Temel Beceri Açısından İncelenmesi: Okuma Becerisi". (Editör: Leyla Küçükahmet). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 17-61.
- Parlatır, İ. (1995). Türkçe sözlük çalışmaları ve sorunlarımız. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1995/1 (517), 3-19.
- Payza, T. (2015). *Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin incelenmesi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Sarıboyacı, M. O. (2021). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*. Ankara: Ata Yayıncılık.
https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.954/index.html#/main/curriculum/2/eba/6/turty?currID=60f4d286337dfe5306a7abf390a94d3d&expand=false&isSub=false&schoolSubType=3&backID=741f0b3a-9186-21cd-5835-3c938c58056a (Erişim tarihi: 10.05.2021)
- Sarıkaya, B. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki (5, 6, 7 ve 8. sınıf) etkinliklerin değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (64), 563-580.
- Sinan, A. T. (2001). Türk atasözlerinde geçen deyimler. *Milli Folklor*, 7(51), 136-140.
- Sinan, A. T. (2008). Deyim kavramı üzerine notlar-I. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 91-98.
- Şenol, E. (2013). *Cümle Bilgisi Öğretiminde Sözlü Kültür Ürünleri ve Şiirlerin Öğrenci Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tavşancıl, E., Aslan, E. (2001). *Sözel Yazılı ve Diğer Materyaller İçin İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- TDK (t.y.). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 22.06.2021)
- TDK (t.y.). *Grammer Terimleri Sözlüğü – 2003*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 22.10.2021)
- TDK (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Temizkan, M. (2008). Dilin Manevî Mirası Durumundaki Atasözü ve Deyimlerin Öğretimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*. Ankara.

- Tuğlacı, P. (1995). Sözlükçü. *Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük*. (8. Bs.). C. 5. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Turhan, H. (2010). *8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük* (11.baskı). Ankara: TDK.
- Uluçay, M. (2011). *İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığının Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Metinlere Altyapı Oluşturmada Yeterliliği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Uludağ, Ç. (2010). *7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, M. (2019). *5.sınıf Türkçe Ders Kitabının Atasözü ve Deyimleri Barındırması Bakımından İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Üçgül, R. (2019). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller (MEB 2016 örneği)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Yalçın, C. (2002). *Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Tutibay Yayınları.
- Yeşil, H. (2000). Çocuk kitaplarındaki atasözü ve deyimlerin önemi. S. Sever (Ed.). I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu, (244–252). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112),7-17.
- Yüksekkaya, H. Y. (2001). Avrupa'daki modern sözlük araştırmaları ve bu araştırmaların Türk metasözlükçülüğüne yansımaları. *Uluslararası Sözlükbilim Sempozyumu Bildirileri (20- 23 Mayıs 1999-Gazimağusa)*, 23, 207-234.
- Zafer, E. (2013). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Anlam Bilgisi Yönünden İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

7. EKLER

7.1. EK: 1 SÖZLÜK

Bu bölümde; bilgisayar ortamına MEB'in EBA platformu üzerinden PDF şeklinde indirilen tüm Türkçe ders kitapları (Anıttepe, Ata Ekoyay, MEB ve Özgün Yayıncılık) taranmış, atasözü ve deyim olma ihtimali olan her söz öbeği TDK Atasözü ve Deyimler Sözlüğü (2022)'nden anlamlandırılmış ve deyimlerin öğretiminin etkililiğini artırmak amaçlı TDK Sözlükte edebî eserlerden alıntılanmış cümlelerdeki kullanımlarına yer verilmiş ayrıca unsurların ne olduğu ve hangi yayınevine ait kitapta geçtiği yanlarında belirtilip, söz konusu unsurlar sınıf düzeylerine göre ayrı başlıklarda sınıflandırılarak “sözlük” oluşturulmuştur.

7.1.1. 5. Sınıf

2021-2022 ve 2022-2023 eğitim- öğretim yıllarında okullarda okutulan ve Anıttepe Yayınevi tarafından hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözü ve deyimlerin TDK Sözlük'teki karşılıkları:

-A-

(bir durumu) Açığa vurmak (deyim)

Belli etmek, ortaya çıkarmak: 'Mantıksal bir dille açığa vurduğu bu harika önerinin aksayan bir yanı vardı.' -N. Nadi.

Açık ağız aç kalmaz. (atasözü)

İsteklerini uygun bir biçimde söylemesini bilen kimse, onları önünde sonunda elde eder.

Ağaç olmak (deyim)

Argo bir yerde ayakta durarak çokça beklemek: Neredesin yahu, seni bekleye bekleye ağaç olduk.

Ağaç yaprağıyla gürler. (güzeldir) (atasözü)

İnsan önemli işleri akrabası, yakınları, yandaşlarından güç alarak daha kolay yapar.

Ağzını aramak (yoklamak) (deyim)

Konuşturarak düşüncesini öğrenmeye çalışmak: 'Ağzımı aradı, rahat mıydım, burada okuyacağımı aklım kesmiş miydi?' -A. Kutlu.

(birinin) Ağzını bıçak açmamak (deyim)

Üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak: 'O gittiği günden beri Zeynep kadının ağzını bıçak açmıyor.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Ak akçe kara gün içindir. (atasözü)

Çalışarak kazandığımız para, dar zamanımızda bizi sıkıntıdan kurtarır.

Akan su yosun tutmaz. (atasözü)

Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.

Aklı başına gelmek (deyim)

1) Davranışlarının yanlışlığını sezerek doğru yolu bulmak: 'O zaman her şey düzeler, erkeğin de aklı başına gelir.' -P. Safa. 2) Ayılmak, kendine gelmek: 'Bir hastalık hâli olduğu anlaşılan bu ilk sersemlikten sonra yavaş yavaş aklı başına gelmektedir.' -R. N. Güntekin.

Aklı karışmak (*deyim*)

Ne yapacağını bilememek, şaşırarak, bocalamak.

(bir şeyi) Anlata anlata bitirememek (*deyim*)

Beğenilen bir şeyden çok söz etmek.

Aslına bakarsan (*deyim*)

'Doğruyu, gerçeği ararsan' anlamında kullanılan bir söz: 'Ömrü savaş içinde geçer insanın, aslına bakarsan ekmeğini topraktan çıkarmak için.' -A. Erhat.

At ölür meydan (nalı) kalır, yiğit ölür şan (namı) kalır. (*atasözü*)

Yaşarken iyi işler yapmalı, iyi bir ad bırakılmaya çalışılmalıdır.

Ayağını yorganına göre uzat. (*atasözü*)

Giderini mutlaka gelirin uydurmalısın.

Ayak basmak (*deyim*)

1) Bir yere varmak, ulaşmak: 'Bu bahçeye ayak bastığım andan beri toprağın iyiliğini kendimde hissediyordum.' -K. Bilbaşar. 2) Girmek, gelmek, uğramak: 'Köy evinin içine ayak basar basmaz, elbette bir saman ve hafif tezek kokusu duyulur.' -S. F. Abasıyanık. 3) Mesleğe girmek; 4) Bir yere bağlanmak.

-B-

Baskın yapmak (*deyim*)

1) Suç işlendiği veya suçluların bulunduğu sanılan bir yere ansızın girmek; 2) Düşmana ansızın saldırmak; 3) mec. Ansızın konuk gelmek: 'Behçet'e bu evin merdiven altındaki bakla gibi odasında baskın yaparlar.' -S. Birsnel.

(biriyle, bir şeyle) Baş başa kalmak (*deyim*)

Biriyle veya bir şeyle yalnız kalmak: 'Düşünceleriyle, iç sesiyle baş başa kalmayı tercih ederdi.' -A. Kulin.

Başı derde girmek (*deyim*)

Sıkıntılı bir duruma düşmek: 'İlişkilerdeki rol dağılımını sürekli karıştırdığımdan, benim de temizlikçilerle başım hep derde girmiştir.' -T. Uyar.

Başının çaresine bakmak (*deyim*)

Kimseden yardım görmeden kendi işini kendi yapmak.

Bin bilsen de bir bilene danış. (*atasözü*)

Bir insan bir şeyi ne kadar iyi bilirse bilsin, gene de onu kendisinden daha iyi bilen bulunabilir.

Bir deri bir kemik (*kalmak*) (*deyim*)

Çok zayıf (olmak): 'Zaten bir deri bir kemik, zayıf bir adamdı.' -S. Birsnel.

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (hakki) vardır. (atasözü)

İyilik küçük de olsa unutulmaz.

Bitap düşmek (deyim)

Çok yorulmak, yorgun düşmek: 'Sabaha doğru bitap düştü, onun kucağında uyuyakaldı.' -R. N. Güntekin.

Boşa gitmek (deyim)

Harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak: 'Bir fikrin gerçekleştirilmesine yaramayan zaferler boşa gider.' -Atatürk.

(biriyle) Boy ölçüşmek (deyim)

Yarışmak: 'Hani yüksek dağlarla boy ölçüşen dalgalar? / Kartalı gökten alıp yola düşen dalgalar' -F. N. Çamlıbel.

Boy vermek (deyim)

1) Su insan boyunu aşacak kadar derin olmak; 2) Suyu dalarak boyu ile suyun derinliğini ölçmek; 3) Büyüme: 'Eğer fideleriniz nitelikli değilse boy verip yapraklandıkça, çiçek açtıkça, meyve verdikçe fideliğe kızmaya hakkınız yoktur.' -S. Birsel.

(bir işe) Burnunu sokmak (deyim)

Gerekmeden her işe karışmak: 'Bir kere burnumu sokmuştum işin içine, sonuna kadar gitmekten başka çare yoktu.' -E. Bener.

-C-

Canı sıkılmak (deyim)

1) İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak: 'Bir an daldı. Durup dururken canı sıkılmıştı.' -E. Şafak. 2) Öfkelenmek: 'Belki de kitapları bedavaya getireceğimi düşündüğü için canı sıkılıyor.' -A. Ümit. 3) Üzülmek: 'Atölyede bellediğim dünya kadar söze gazetelerde, kitaplarda rastlamayınca enikonu canım sıkılıyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Canına tak demek (etmek) (deyim)

Dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak: 'Kimsesizlik bu sefer tak dedi artık canıma.' -M. A. Ersoy.

Canını yakmak (deyim)

1) Acı verecek bir biçimde cezalandırmak: 'Eskiden uzun seneler askerî rüştiyelerde hocalık etmiş olan bu adam, kim bilir ne kadar çocuğun canını yakmıştı.' -R. N. Güntekin. 2) Bir kimseyi, çok sıkıntı ve zarara sokmak: 'Ne derse desin, gözü bunun canını yakmakta.' -M. Ş. Esendal.

-Ç-

Çaba harcamak (*deyim*)

Bir işi yapabilmek için elinden geleni yapmak: 'Tehlikeyi anlamış olacak ki seçimlerde oylarını dağıtmamaya çaba harcıyordu.' -T. Buğra.

(Birini) Çileden çıkarmak (*deyim*)

Çok kızdırmak: 'Karşı taraftan konuşanın kolağası Mustafa Kemal oluşu hepsini çileden çıkarır.' -F. R. Atay.

-D-

Dalga geçmek (*deyim*)

Argo 1) Üzerinde durulması gereken işle ilgilenmeyerek başka şeyler düşünmek veya yapmak: 'İki delikanlı dalga geçip oturlurken kapı yeniden sürüldü.' -M. Ş. Esendal. 2) Eğlenmek, alay etmek; 3) Geçici sevgi ilişkisi kurmak, gönül eğlendirmek.

Davet etmek (*deyim*)

1) Çağırarak: 'Bir bakanmışım gibi beni kürsüye davet etti.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Birinin bir şeye uymasını istemek: 'Kimin kimi istifaya davet edeceğini pek yakında gösterecekti.' -R. N. Güntekin. 3) mec. Yol açmak: Hastalığı davet ediyor.

Değer vermek (*deyim*)

Değerli saymak, önem vermek.

Demir almak (*deyim*)

Den. 1) Gemi yola çıkmak için çıpasını denizden çekmek, gitmeye hazırlanmak: 'Artık demir almak günü gelmişse zamandan / Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan'-Y. K. Beyatlı. 2) mec. Ölmek, çekip gitmek.

Demir atmak (*deyim*)

Den. 1) Gemi çıpasını denize salmak: 'Açıkta demir atmış kotrayı görüyor musun?' -F. R. Atay. 2) mec. Bir kimse bir yerde uzun süre kalmak.

Dert yanmak (*deyim*)

Derdini sızlanarak anlatmak: 'Müşteriler ay başında borç ödeyeceklerine Tevfik'e dert yanıyorlar.' -H. E. Adıvar.

Destek olmak (*deyim*)

Güç sağlamak, yardımcı olmak: 'Böyle zor bir zamanda, birbirinizi kırmak yerine destek olmalısınız.' -A. Ümit.

Dile gelmek (*deyim*)

1) Dile düşmek; 2) Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenmek, lisana gelmek: 'Günlerce elin, dile gelmeyen çocuğunu bağrına basan fabrika sahibine acındı.' -L. Tekin.

Dile getirmek (*deyim*)

1) Konuşturmak: 'Yıllar yılı, bu amaçları devlet adamlarımız, basınımız, sanat âlemimiz dile getirip durmuştur.' -T. Halman. 2) Belirtmek, anlatmak, açıklamak, ifade etmek: 'Kendi kendime, adlı şiirinde bunu şöyle dile getirir.' -S. Birsnel.

Dili çözülmek (*deyim*)

Konuşamayan veya susan kişi konuşmaya başlamak: 'Aslında ben çok az konuşan biriyim. Dilimin böyle birdenbire çözülmesi çok garip.' -İ. Aral.

Dillere destan olmak (*deyim*)

Herkes tarafından konuşulur olmak: 'Dillere destan İstanbul nezaketini o evde gördüm, ağzım açık kaldı.' -A. Kutlu.

Donup kalmak (*deyim*)

Donakalmak.

Dost (akraba) ile ye, iç, alışveriş etme. (*atasözü*)

Alışverişte iki taraf da kendi çıkarını düşündüğünden iki dost arasındaki alışveriş dostluğu bozabilir, bu nedenle de dostluklarını sürdürmek isteyenler birbirleriyle alışverişte bulunmamalıdır.

Dünyadan el etek (elini eteğini) çekmek (*deyim*)

Bir kenara çekilip çevresiyle ilgisini kesmek, toplumun yaşayışına karışmamak, dünya işleriyle ilgilenmez olmak: 'Yedi saatlik evliler, şimdiden mi dünyadan el etek çekiyor?' -N. F. Kısakürek.

Dünyaya gelmek (*deyim*)

İnsan, doğmak: 'Sonunda ne kadar istedilerse de erkek çocukları dünyaya gelmedi.' -N. Cumalı.

(bir şeye) Düşkün olmak (*deyim*)

Çok önem, değer vermek: 'Şiire milletçe düşkün oluşumuzun sebeplerini araştırırken kafiye merakımıza takıldım.' -B. R. Eyuboğlu.

-E-

El atmak (*deyim*)

1) Birisinin işine karışmak, müdahale etmek: 'Nereye el atsak, altından kirli işler çıkıyor.' -H. Topuz. 2) Bir işe girişmek, teşebbüs etmek: 'Elbette birçok önemli konulara el attı ama ulusumuzun temel sorunlarından bazıları yüzüstü duruyor.' -T. Halman. 3) Sarkıntılık etmek: 'Üvey babasının teklifleri, tenhalarda şurasına burasına el atması.' -O. Kemal. 4) Yardım etmek, ilgilenmek.

El elden üstündür. (*ta arşa kadar*) (*atasözü*)

Bir kimse, kendisinden üstün bir başkasının da olabileceğini bilmelidir.

El sürmek (*deyim*)

1) Dokunmamak, değmemek; 2) Bir işi yapmamak, ilgilenmemek: 'Canım dalga geçmek, akşama kadar bir şeye el sürmemek istiyordu.' -Ö. Seyfettin.

(bir şey) Elden gitmek (*deyim*)

Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak: 'Kahramanlığı yurdun meyve veren tek dalı / O da elden giderse nereye başvurmalı?' -F. N. Çamlıbel.

Eli silah tutmak (*deyim*)

Silah kullanabilmek.

Elinden geleni yapmak (*deyim*)

Gücünün yettiği kadarını yapmak: 'Bunu başarmak için elinden geleni yapacaksın, dedi.' -İ. O. Anar.

Elinden gelmek (*deyim*)

Yapabilmek: 'Nesir az çok benim de elimden geldiği için midir nedir kabul edemiyorum şiiirden güç olduğunu.' -N. Ataç.

Elinden kurtulmak (*deyim*)

Birinden kaçmayı başarmak: 'Birtakım bahanelerle elimden kurtulacağımı mı sanıyorsun?' -A. M. Dranas.

Er olan ekmeğini taştan çıkarır. (*atasözü*)

Azimli kimse geçim yolunu bulmak için en güç işlerle bile uğraşmaktan yılmaz.

-F-

Farkında olmak (*deyim*)

Görülmesi veya bilinmesi gereken şeylerden haberi bulunmak, kavranması gereken bir şeye dikkat etmek: 'Farkında olmadan kendini bir gün bu pis, hastalıklı, cerahatli suyun dibinde bulacaksın.' -P. Safa.

Fedakârlık yapmak (göstermek) (deyim)

Özverisini ortaya koymak: 'Yalnız rica ederim, bir an için zahmet ve fedakârlık daha yapın!' -H. F. Ozansoy. 'Arkadaşının karısına gösterdiği fedakârlığı o karısına gösteriyordu.' -N. Cumalı.

-G-

Galeyana gelmek (deyim)

Coşmak, hiddetlenmek: 'Bir an çalgılar sustu, herkes şaşırmıştı, kimse padişahın birdenbire galeyana gelmesinin sebebini bilmiyordu.' -F. F. Tülbentçi.

Gayret göstermek (deyim)

Çaba harcamak, başarmak için çalışmak: 'Azar azar fakat ısrarlı bir gayret göstermeye başladı.' -P. Safa.

Geçmiş olsun (deyim)

Hastalananlara, kaza geçirenlere, beklenmedik büyük bir olumsuz durumdan kurtulanlara veya hapishaneye girenlere söylenen iyi dilek sözü: 'Geçmiş olsun ağabey, ne oldu sana böyle?' -O. C. Kaygılı.

(bir şeyi) Gizli tutmak (deyim)

Başkalarına duyurmamak, saklamak.

Görev almak (deyim)

Bir görevde bulunmak, bir görevi üstlenmek: 'Hâkimler ve savcılar kanunda belirtilenlerden başka resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.' -Anayasa.

Göz atmak (deyim)

Kısa bir süre, fazla dikkat etmeden bakıvermek: 'Bir ara karşıdaki salaş birahanenin penceresine göz atıyorum.' -A. Ümit.

Göz göze gelmek (deyim)

Her iki tarafın bakışları karşılaşmak: 'İşte bu iki adam bir aralık göz göze geldiler.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Göz kulak olmak (deyim)

1) Görme, işitme yoluyla bilgi edinmeye çalışmak; 2) mec. Gözetmek, korumak, bakmak: 'Öbürü göğsünden ağır yaralı iki erin geriye alınmalarına göz kulak oluyordu.' -A. İlhan.

Göz yummak (deyim)

1) Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak: 'Kendi dillerine başka bir dilden en küçük bir şeyin karışmasına göz yumamazlar.' -N. Uygur. 2) Umudunu kesmek, umutsuzluğa düşmek.

Gözden geçirmek (deyim)

1) Okumak: 'O günkü gazeteleri gözden geçirdi.' -F. R. Atay. 2) Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek: 'Akşam hazırlanmış sofrayı gözden geçirmek için odasından çıktı.' -A. Kutlu. 3) Araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek.

Gözden kaybolmak (deyim)

Ortadan çekilmek veya görünmez olmak, kaybolmak: 'Vakta ki gece mehtaba çıktılar. Senihe ile Faik Bey uzun bir müddet gözden kayboldular.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Gözlerine inanmamak (deyim)

Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak.

Gözlerinin içi gülmek (deyim)

Çok sevindiği yüzünden, gözlerinden belli olmak: 'Zayıf bir kızı severdim / Gözlerinin içi gülerdi' -N. Cumalı.

Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşanmak (deyim)

Çok ağlamak: 'Gözlerinden yaşlar boşandı birden.' -C. Uçuk.

Gurur duymak (deyim)

Gururlanmak: 'Bu acıya kendi sebebiyet verdiğini hissetmekten gurur duyuyordu.' -H. E. Adıvar.

Gün ağarmak (deyim)

Tan yeri aydınlanmak: 'Kalın perdenin ardında gün ağarmıştı.' -Y. Atılğan.

Güvenme varlığa, düşersin darlığa. (atasözü)

Varlıklarına güvenerek ölçsüz harcamalarda bulunanlar daha sonraları sıkıntıya düşebilirler.

-H-

Hak etmek (deyim)

1) Bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak: 'Mutlu, başarılı, kendine güvenmeyi hak etmiş birisi.' -T. Buğra. 2) Layık olduğu kötü karşılığı almak; 3) Bir başarı dolayısıyla ödüllendirilmek: 'Kadın dergileri bizi göklere çıkarıyorlardı, bunu da hak etmemiştik.' -A. Ağaoğlu.

Hakkından gelmek (deyim)

1) Zor bir işi başarı ile sona erdirmek: 'Büyük kızı kocaya kaçtığı zaman küçükleri on iki dönüm tarlanın hakkından gelecek kadar yetişkindiler.' -N. Cumalı. 2)

Yenmek, öç almak veya cezasını vermek: 'Anlaşılan Cemal Paşa'nın bu işe yarar bir adamı yok, bize bıraksın, haklarından gelelim, dediler.' -F. R. Atay.

Hakkını aramak (*deyim*)

Hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak.

Haklı çıkmak (*deyim*)

Davasının, iddiasının, düşüncesinin veya davranışının doğru olduğu anlaşılma: Bu tartışmada o haklı çıktı.

Halt etmek (*deyim*)

Tkz. Uyumsuz bir söz söylemek, uyumsuz davranmak, uyumsuz bir iş yapmak: 'İşlerim var. Sen de peşime takıl benimle in, sonra ne halt edersen et.' -A. Kulin.

Hastalık almak (*kapmak, hastalığa tutulmak*) (*deyim*)

Bulaşıcı bir hastalığa yakalanmak.

Hayran olmak (*kalmak*) (*deyim*)

Çok beğenmek: 'Birkaç defa görüşmüş, mimarideki fikirlerine, zevklerine, görüşlerine hayran olmuştum.' -Y. K. Beyatlı.

Her çok azdan olur. (*atasözü*)

Çoğu elde etmek için azları biriktirmek gerekir.

Hop oturup hop kalkmak (*deyim*)

Öfke, heyecan vb. Duygular sebebiyle yerinde duramaz olmak, kalkıp kalkıp oturmak.

Hoşça kal (*kalın*) (*deyim*)

Ayrılan kimsenin kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü: 'Hoşça kalın, diyor aracın kapısından çıkarken.' -A. Ümit.

-İ-

İbaret olmak (*kalmak*) (*deyim*)

1) -den Oluşmak, meydana gelmek: 'Büyük önderin bize verdiği mükâfat bundan ibaret değildi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Ancak bu kadar olmak.

İçine sinmek (*deyim*)

1) İsteğince olduğu için huzur ve mutluluk duymak: 'Uykusundan esneye gerine çıkar, içine sinmiş rüyalarından hafif hafif sıyrılırdı.' -A. Ş. Hisar. 2) İçi rahat etmek: 'Düğünümde bulunmazsan gelinliğim içime sinmeyecek, diyor.' -R. N. Güntekin.

İğne atsan yere düşmez (*deyim*)

Çok kalabalık: 'Sabah sabah davullar vurulup meydan kurulur. Aman öyle bir kalabalık olur ki iğne atsan yere düşmez.' -E. C. Güney.

(bir kimseye, bir şeye) İhtiyaç duymak (deyim)

O kimse veya şey gerekli saymak.

İlgi çekmek (uyandırmak) (deyim)

Çevresinde ilgiyi, dikkati ve merakı üzerine toplamak, alaka çekmek, alaka toplamak veya alaka uyandırmak: 'Öyle bir renk olmalı ki hemen karşıdan hem ilgi uyandırmalı hem de insan etkilenmeli.' -M. İzgü.

İş görmek (deyim)

1) İş yapmak: 'Baş üstünde bir ana işlerinizi görür veya çocuklarımızı doğurur, besler ve büyütür.' -F. R. Atay. 2) İş yapmaya uygun olmak.

İşe yaramak (deyim)

Elverişli olmak: 'Bunları ezberledik de ne oldu? Hiç! Ne o günlerde işimize yaradı ne de ondan sonra.' -M. Ş. Esenal.

İşinden olmak (deyim)

Görevini yitirmek, görevinden atılmak: 'Tabii ertesi günü işinden oldu. İşinden olunca o da gitti askere yazıldı.' -H. Taner.

İşini kış tut da yaz çıkarsa bahtına. (atasözü)

Başladığın bir işte her zaman güçlüklerle karşılaşacağını varsay ki sonunda hayal kırıklığına uğramayasın, iyi sonuçlar aldığında sevinesin.

İşten artmaz, dışten artar. (atasözü)

Biriktirme, çok çalışmakla kazanıp yemekle değil, kazandıklarımızın bir kısmını bir kenara ayırmakla olur.

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir. (atasözü)

Karşılık beklemeden iyilik yap.

İzin koparmak (deyim)

Güçlkle izin almak: 'Kendisi belediyeden birkaç gün izin kopararak onları ziyaret edecekti.' -R. N. Güntekin.

-K-

Kanı donmak (deyim)

Donakalmak, çok şaşırarak.

Kapıya dayanmak (deyim)

1) Gelip çatmak: 'Kış kapıya dayandı, daha kömür alamadık.' -R. N. Güntekin. 2) Bir şey elde etmek için bir yeri, bir kimseyi zorlamak, göz korkutmak: 'Bereket versin ki padişahın cellatları kapıya dayanmadılar.' -İ. O. Anar.

Kara kara düşünmek (*deyim*)

Çok üzüntülü olmak, düşünceye dalmak: 'Kara kara düşünmeye başladım, böyle bir toplantıyı, kim, hangi kurum destekleyecekti?' -M. C. Anday.

Karar vermek (*deyim*)

Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak: 'Sonunda bu su tenekelerini civardaki evine kadar taşımaya karar verdi.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Karış karış dolaşmak (*deyim*)

Her yeri gezmek: 'Ben Türk köylerini karış karış dolaştım, bilirim.' -A. Gündüz.

Karşı çıkmak (*deyim*)

1) Dışarıdan gelenleri karşılamaya gitmek: 'Edirne'nin üç şerefelisi de kandillerden kaftanı ile ona karşı çıkmış.' -R. E. Ünaydın. 2) Bir düşünceye katılmamak, cephe almak: 'Üniversiteyi bitirince isteğimi babama açtım, önce biraz karşı çıkar gibi oldu.' -O. Aysu.

(birine) Karşı durmak (*deyim*)

Direnmek, dayanmak: 'Bak, eğer yüklendiğimiz, karşı durduğumuz kimseler yöneticiler olsalar ılımlılıktan söz açmazdım.' -A. Ağaoğlu.

Karşılık vermek (*deyim*)

1) Küçük büyüğüne karşı gelmek; 2) Cevap vermek, yanıt vermek: 'Haşarı oğlan bu ağzı bozuk kadına şöyle karşılık veriyordu.' -O. C. Kaygılı.

(birini) Karşısına almak (*deyim*)

Birinin düşünce ve tutumuna katılmadığını belli etmek.

Kendine gelmek (*deyim*)

1) Ayılmak: 'Üzerine soğuk su dökülen sarhoş adam kendine geldiğinde sade kahve ona zorla içirildi.' -İ. O. Anar. 2) Aklı başına gelmek: 'Sonunda kendine gelen İnce Memed hemen abasını soyundu.' -Y. Kemal. 3) Durumu düzelmek.

Kendini alamamak (*deyim*)

İstemeyerek bir işi yapma durumuna girmek: 'Yabancı memurların karşısında bir çocuk gibi yaramazlık etmekten kendimi alamıyordum.' -R. N. Güntekin.

Kıyamet kopmak (*deyim*)

1) Kıyamet günü gelmek; 2) mec. Bir yerde çok gürültü ve telaş olmak. (birinin veya bir şeyin) kıymetini bilmek

Kilit vurmak (*deyim*)

Kilitlemek.

Komşu komşunun külüne (tütününe) muhtaçtır. (atasözü)

Komşular en küçük şey için bile birbirlerine muhtaçtırlar.

Korkuya kapılmak (deyim)

Korku düşmek.

Kulağına küpe olmak (etmek) (deyim)

Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak: 'Bu sözümü kulağına küpe et kızım!' -R. N. Güntekin.

Kulak kabartmak (deyim)

Belli etmemeye çalışarak dinlemek: 'Karanlıkta, uyuyup uyumadığımı anlayabilmek için tüm seslere kulak kabartarak yanına uzandım.' -E. Şafak.

Kulak misafiri olmak (deyim)

Yanında konuşulanları konuşmaya katılmadan dinlemek: 'Her önünden geçtiğim insanın söylediklerine kulak misafiri oluyorum.' -O. V. Kanık.

Kusur etmek (deyim)

Yanlışlık yapmak: 'Sana karşı olan vazifelerimde kusur mu ediyorum?' -A. M. Dranas.

Kusura bakmamak (kalmamak) (deyim)

Hoş görmek: 'Kusura bakma, hatırını soramadım.' -S. F. Abasıyanık.

-M-

Meydana çıkmak (deyim)

1) Ortaya çıkmak, görünmek: 'İşte Galip, böyle bir muhitte herkesi şaşırtan büyük bir kabiliyetle meydana çıkıverdi.' -A. H. Çelebi. 2) Belli olmak: 'Şafak serinliği içinde onun yükselmesini seyrederken ilk tahminimizde yanılmadığımız meydana çıktı.' -H. S. Tanrıöver. 3) Yetişmek, büyüme: 'Altınyaprak Şirketi bizim son ekmek kapımızdı, bundan sonra iş bulabileceğim şüpheli, kardeşlerim daha meydana çıkmış sayılmaz.' -R. N. Güntekin.

Misafir on kismetle gelir, birini yer dokuzunu bırakır. (atasözü)

Tanrı, misafirin yediğinden kat kat fazlasını, misafir ağırılıyor diye ev sahibine verir.

-N-

Nam salmak (deyim)

Ününü her yana yaymak.

Ne ekersen onu biçersin. (atasözü)

Nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün.

Ne pahasına olursa olsun (*deyim*)

1) 'Ne büyük özveri isterse istesin' anlamında kullanılan bir söz; 2) 'Her türlü sıkıntı ve tehlikeyi göze alarak' anlamında kullanılan bir söz: 'Emin olduğu tek şey, gerçekten ne pahasına olursa olsun, artık bir daha geri dönmeyeceğiydi.' -M. Mungan.

Neye uğradığını bilememek (*anlamamak, şaşırarak*) (*deyim*)

Ansızın üzücü, sıkıcı, neşeli, güzel veya hoş bir durumla karşılaşmak: 'Martı gibi, şiirli duygu dolu bir oyunla karşılaşınca neye uğradığını şaşırır.' -N. Cumalı.

-O-

Ortaya çıkarmak (*deyim*)

Delilleriyle göstermek, ispat etmek: 'Bu işteki uygunsuzluğu daha iyi ortaya çıkarmak için bir mukayese yapalım.' -N. Hikmet.

Ortaya çıkmak (*deyim*)

1) Yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek: 'Ama bizi, en azından Fahri'yle beni yadırgatan başka şeyler ortaya çıkmaya başladı.' -A. Ümit. 2) Biri kendini göstermek: 'Lanet filozofum diyerek ortaya çıkıp Allah'a ve kullara karşı hezeyan eden tımarhanelik herifler!' -Ö. Seyfettin.

Ortaya dökmek (*deyim*)

1) Çıkarmak, göstermek; 2) Açıklamak: 'Bunun için dağarcığında ne var ne yok, tümünü ortaya döker.' -S. Birsnel.

-Ö-

Ödü kopmak (*patlamak*) (*deyim*)

Çok korkmak: 'Benim at sineği ile hamam böceğinden ödüm kopar.' -Ö. Seyfettin. 'Oğluna nazar degecek diye ödü patlar, kaplumbağanın yumurtasına yaptığı gibi bir an bile gözünü ayırmak istemezdi ondan.' -E. Şafak.

(birinin) Ödünü koparmak (*patlatmak*) (*deyim*)

Çok korkutmak.

Özen göstermek (*deyim*)

Bir şeyi özenerek elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak, itina etmek: 'Çay bitmesin diye yudum yudum içmeye büyük özen gösterirler.' -S. Birsnel.

-P-

Peşine düşmek (*gitmek*) (*deyim*)

1) Arkasından gitmek, izlemek: 'Kaçarsa peşine düşerek ona korkulu dakikalar geçirtiyordu.' -Y. N. Nayır. 2) Bir isteğin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak: 'Her

biri bir yere, ekmek parası peşine gittiler, kendi başlarını da kurtardılar.' -M. Ş. Esendal.

Punduna getirmek (*deyim*)

Bir şeyi yapmak için uygun zamanı ve yeri seçmek: 'O döner dönmez bir punduna getirip tanıştırayım sizi.' -A. İlhan.

-S-

Saçına ak (*kır*) **düşmek** (*deyim*)

Saçı ağarmaya başlamak, yaşlanmak: 'Benim bütün saçlarıma, senin sadece şakaklarına ak düşmüş.' -R. H. Karay.

Sağlık varlıktan yeğdir. (*atasözü*)

Sağlıktan büyük zenginlik olmaz.

Sakla samanı, gelir zamanı. (*atasözü*)

Gereksiz görülen şey ileride gerekli olabilir.

Saygı göstermek (*deyim*)

Saymak, değer vermek: 'Kendilerine büyük saygı gösterdim ve imdatlarına muhtaç olduğumu belirttim.' -N. F. Kısakürek.

Sırtına almak (*deyim*)

1) Yüklenmek, çuvalı sırtına aldı; 2) Bir giyeceği giymek veya sırtına örtmek: Sırtına bir şey almadan sokağa fırladı.

(bir durum birinin) Sinirine dokunmak (*deyim*)

Hoşuna gitmemek, sinirlendirmek: 'Bu söz sarhoş olmayan zevcesinin fena hâlde sinirine dokunmuş.' -R. N. Güntekin.

Sokağa atmak (*deyim*)

1) Birini düşkün, yoksul kalacak biçimde evden, iş yerinden uzaklaştırmak veya kovmak: 'İnsanı kolundan tutup sokağa atmazlar.' -Halikarnas Balıkcısı. 2) Para, eşya vb.ni boş yere harcamak.

Sokaklara dökülmek (*deyim*)

Kalabalık hâlde sokakta olmak.

Söz vermek (*deyim*)

Bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek: 'Vaktim yok, bana para bul, şu borcu ödeyeyim, söz verdim.' -P. Safa.

Sözünü kesmek (*deyim*)

Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek: 'Birkaç söz daha söyleyip esasa geçmek istedi ise de arkada oturanlardan biri onun sözünü kesti.' - M. Ş. Esendal.

-T-

Takılıp kalmak (*deyim*)

Herhangi bir noktadan ayrılamamak: 'Duygularının bilmecesini filan çözmüş değildir. O duyguların abecesinde takılıp kalmıştır.' -S. İleri.

Taşımaya su ile değirmen dönmez. (*atasözü*)

İşi yapacak olanda yeteri kadar güç bulunmadıkça başkalarının küçük katkılarıyla sürekli ve büyük bir iş yürütülemez.

(bir şey) Ters gitmek (*deyim*)

Bir iş doğru ve düzgün yürümek, sorun çıkmak: 'Kadın elinde olmadan yutkundu, bir şeylerin ters gittiğini hemen anlamıştı.' -O. Aysu.

Türkü tutturmak (*deyim*)

Türkü söylemek: 'Dikişine başlarken güzel bir türkü tutturmuştu.' -R. Enis.

-U-

Ulular köprü olsa, basıp geçme. (*atasözü*)

Başkaları ezici, kırıcı davranırsa da sen onlara uyma, büyüklere karşı saygıda kusur etme.

Umurumda değil (*deyim*)

'Beni hiç ilgilendirmiyor' anlamında söylenen bir söz.

-Ü-

Üzerinde durmak (*deyim*)

Bir işe önem vermek, bir işle yakından, sürekli ilgilenmek: 'Klasik yazarlarımızın yapıtları üzerinde durmak, hepimiz için bir görev.' -S. İleri.

-V-

Vakit geçirmek (*deyim*)

Oyalanmak, uğraşmak.

Vakti gelmek (*deyim*)

1) Ölmek üzere olmak, ölümü yaklaşmak; 2) Zamanı gelmek, süresi dolmak.

Veda etmek (*deyim*)

1) Vedalaşmak, esenleşmek: 'Onu daima öper ve sefere çıkacakları zaman en sonra ona veda ederlerdi.' -N. F. Kısakürek. 2) mec. Sevilen bir şeyle olan ilgisini kesmek:

'Dünyaya veda ettik, atıldık doludizgin / En son koşumuzdur bu, asırlarca bilinsin'

-Y. K. Beyatlı.

-Y-

Yanında olmak (*deyim*)

Desteklemek, yardımcı olmak.

Yardıma koşmak (*deyim*)

Güç duruma düşene istekle yardım etmek.

Yargıya varmak (*deyim*)

Karşılaştırma ve değerlendirme yaparak bir sonuca ulaşmak, anlam vermek.

Yaş kesen baş keser. (*atasözü*)

Çeşit çeşit yararları olan ağacı sadece odun sağlamak için kesen insan canına kıymış gibi büyük bir suç işlemiş olur.

Yenik düşmek (*deyim*)

Yenilmek, mağlup olmak: 'Bütün savaşlardan alnının akıyla çıkmış bir denizci. Hiç yenik düşmemiş.' -Z. Selimoğlu.

Yıldırım gibi (*deyim*)

Büyük bir hızla: 'Taarruz bir yıldırım gibi inecekti.' -F. R. Atay.

Yol açmak (*deyim*)

1) Yol yapmak; 2) Kapanmış olan yolu geçilir duruma getirmek; 3) Kalabalık bir yerde genellikle saygıdeğer bir kişinin geçmesi için insanları kenara çekip yol vermek; 4) mec. Bir olayın sebebi olmak: 'Seniha'nın bu hareketi türlü türlü tefsirlere yol açtı.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 5) mec. Davranışlarıyla başkalarına örnek olmak: 'Bize yol aç, erkân göster; yollar aç bize de biz de adam sırasına girelim.' -K. Korcan.

Yol almak (*deyim*)

Yolda ilerlemek: 'Hayatta epeyce yol almış, çoluk çocuğa karışmış bir münevver olarak sürüden ayrılmaya korkuyordu.' -R. N. Güntekin.

Yola çıkmak (*deyim*)

1) Araca binmek üzere yolüstünde durmak; 2) Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek: 'Yola öğle yemeğinden sonra çıktık.' -S. Kocagöz. 3) Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak: 'Bir roman konusundan yola çıkarak Salâh Birsal'in 'Dört Köşeli Üçgen'ıyla Orhan Kemal'in 'Murtaza'sı arasında bir akrabalık kuruverdi.' -S. İleri.

Yurt edinmek (*tutmak*) (*deyim*)

Bir yeri kendisine, ailesine yurt olarak kabul etmek, vatan tutmak.

7.1.2. 6. Sınıf

2021-2022 ve 2022-2023 eğitim- öğretim yıllarında okullarda okutulan ve MEB 1, MEB 2, Ekoyay ve Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan 6. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki atasözü ve deyimlerin TDK Sözlük'teki karşılıkları:

-A-

Abdest almak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Müslümanlar, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh ederek arınmak; 2) Boy abdesti almak.

Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Herhangi bir duruma alışkın olan kimseyi benzer kötü durumlar etkilemez.

Acısını çıkarmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Acılığını yok etmek: Soğanın acısını çıkarmak. 2) mec. Uğradığı maddi veya manevi zararı karşılayacak bir iş yapmak: 'Bunca gecikmişliğe rağmen o günlerin acısını çıkarabilmesine imkân tanınmalıydı.' -E. Şafak. 3) mec. Öç almak: 'Ustanın kendisini küçük burjuva münevveri diye aşağılık görmesinin acısını çıkarıyor.' -N. Hikmet.

Aç at yol olmaz, aç it av almaz. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

İş gördürdüğünüz kimselerin haklarını tam olarak vermezseniz kendilerinden yararlanamazsınız.

Aç tavuk kendini arpa (buğday) ambarında sanır. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

İnsanlar, yokluğunu, yoksulluğunu çektikleri şeyler için olmayacak hayaller, düşler kurar.

(bir durum) Açığa çıkmak (*deyim*) -Ata Yay.

1) Belli olmak, anlaşılacak: 'Ama daha önemlisi komünle bizim aramızda bir anlayış farkı olduğu açığa çıktı.' -A. Ümit. 2) Rıhtıma aborda veya kıçtankara olmuş bir gemi bulunduğu yerden kalkarak daha uzaktaki bir yere demirlemek üzere kıyıdan uzaklaşmak.

(bir durumu) Açığa vurmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Belli etmek, ortaya çıkarmak: 'Mantıksal bir dille açığa vurduğu bu harika önerinin aksayan bir yanı vardı.' -N. Nadi.

Açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Bir sır en yakın dostta bile söylenmemelidir.

Adak adamak (deyim) -Ekoyay Yay.

Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsal olduğuna inanılan bir güce niyette bulunmak: 'Sen bana niye söylemedin? Sadaka verirdik, adak adardık.' -M. Ş. Esendal.

Ağacı kurt, insanı dert yer. (atasözü) -MEB 2 Yay.

Kurt ağacı nasıl içten içe kemirirse dert de insanı içten içe yer bitirir.

Ağacın meyvesi olunca başını aşağı salar. (atasözü) -MEB 1 Yay.

Yararlı eserler veren, bilgi ve erdemle donanmış kimse alçak gönüllü olur.

Ağaç yaprağıyla gürler (güzeldir). (atasözü) -MEB 2 Yay.

İnsan önemli işleri akrabası, yakınları, yandaşlarından güç alarak daha kolay yapar.

Ağaç yaş (fidan) iken eğilir. (atasözü) -MEB 2 Yay.

İnsanlar küçük yaşta kolay eğitilir.

Ağırdan almak (deyim) -Ata Yay.

1) Bir işi gereken süre içinde bitirmemek, geciktirmek: 'Görüyorsunuz ki bu soyadı konusunda benim ağırdan alışım, bir tembellik değil.' -M. Ş. Esendal. 2) Bir işi gönülsüz, isteksiz yapmak: 'Ama üstüme düşüldü mü bende bir gönül tokluğu, bir nazlanma, bir ağırdan alış.' -H. Taner.

Ağız kulaklarına varmak (deyim) -MEB 2 Yay

Çok sevinmek: 'Çocuklarıma beni misal gösterdiğini, ağızım kulaklarıma vararak öteden beriden işitiyordum.' -R. N. Güntekin.

Ağız sulanmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) İmrenmek; 2) Yeme, içme isteği artmak.

Ağızına sağlık (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Bir sözü yerinde söyleyen kişilere söylenen bir beğenme sözü; 2) Yapılan konuşmanın beğenildiğini belirtmek için söylenen söz.

Ağızını aramak (yoklamak) (deyim) -Ata Yay.

Konuşturarak düşüncesini öğrenmeye çalışmak: 'Ağızımı aradı, rahat mıydım, burada okuyacağımı aklım kesmiş miydi?' -A. Kutlu.

Ağızının suyu akmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok beğenip istemek, imrenmek: 'Bu ziyafete elimiz erişmiyor, uzaktan ağızının suyu akıyor.' -R. N. Güntekin.

Ak akçe kara gün içindir. (atasözü) -Ekoyay Yay. & MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Çalışarak kazandığımız para, dar zamanımızda bizi sıkıntıdan kurtarır.

Akıl danışmak (deyim) -Ata Yay.

Bir konuda birinin görüşünü sormak: 'O cinayeti işlemeden evvel gelip bize akıl mı danıştın?' -P. Safa.

Akıl yaşta değil, baştadır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Akıllı olmanın yaşla ilgisi yoktur, bazı küçükler büyüklerden daha akıllı olabilir.

Akıl kişiye (adama) sermayedir. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Bir kimsenin giriştiği işlerde en büyük yardımcısı aklıdır.

Akılları pazara çıkarmışlar, herkes yine kendi aklını almış. (atasözü) -Ekoyay Yay.

İnsan kendi aklını, düşüncesini başkasınınkinden üstün görür.

Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Akılsız kimse iyi niyetli olsa dahi yaptığı işin ne gibi kötü sonuçlar doğuracağını hesap edemediğinden dostuna bilmeyerek fenalık edebilir, akıllı düşmanın yapacağı kötülükse akıl yoluyla sezilir ve gereken tedbir alınabilir.

Aklına takmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Sürekli olarak bir şeyi düşünmek, bir düşünceye saplanıp kalmak: 'Tartışma, grevin nereden çıktığını aklına takanlar yüzünden büyüyüp genişledi.' -N. Uygur.

(bir şey birinin) aklını başından almak (deyim) -Ekoyay Yay.

Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak: 'Beyim böyle latife olur mu? Aklımızı başımızdan aldınız diye isyan etti.' -R. N. Güntekin.

Aklını oynatmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Çıldırarak: 'Allah Allah, bu adam gittikçe aklını oynatıyor.' -Y. Kemal.

Alaya almak (deyim) -MEB 1 Yay.

Alay etmek, eğlenmek: 'Büyük İskender'den de bir şey yaşadığını seziyor ve kendi kendisini alaya alıyor.' -N. F. Kısakürek.

Aldırış etmemek (deyim) -Ata Yay.& MEB 1 Yay.

1) İlgi göstermemek, ilgilenmemek, ilgisiz kalmak; 2) Önem vermemek, aldırılmamak, umursamamak: 'Kendi alanına dokunmayan bir şeye aldırış etmez.' - H. E. Adıvar.

Alıcı gözüyle bakmak (deyim) -Ekoyay Yay.

İnceden inceye gözden geçirmek: 'Şimdiye kadar pek alıcı gözüyle bakmamıştı.' - S. F. Abasıyanık.

Allah'ın günü (deyim) -Ekoyay Yay.

Hemen hemen her gün.

Allaha ısmarladık (deyim) -Ata Yay.

Ayrılanın kalan veya kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü.

Altta kalmak (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Herhangi bir iyiliğin karşılığını ödeyememek; 2) Herhangi bir çatışmada, çekişmede yenilmek.

Altüst olmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Çok karışık duruma gelmek; 2) Üzülme, tedirgin olmak, yıkılmak: 'Tasarısı birdenbire altüst olan insanlar gibi bakınıyordu.' -İ. H. Baltacıoğlu. 3) Rahatsızlanmak: Yediğim yemekten midem altüst oldu.

Aman diyene kılıç kalkmaz. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Mertliğinize güvenip size teslim olan düşmanın canına kıyılmamalıdır.

Aman vermemek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Rahat bırakmamak, göz açtırmamak: 'İri sivrisinekler gece gündüz aman vermiyordu.' -N. Cumalı. 2) Acımayıp öldürmek.

Ana gibi yâr Bağdat gibi diyar olmaz. (atasözü) -MEB 1 Yay.

İnsanlar içinde bize anne kadar candan bağlı dost yoktur.

Aptal yerine konmak (deyim) -Ata Yay.

1) Hiçbir şeyden anlamaz, bilmez sanmak: 'Bu kadını zaman zaman aptal yerine koymam, büyük aptallık galiba.' -R. Erduran. 2) Birine, aptal gözüyle bakmak.

Aralarından su sızmamak (deyim) -MEB 2 Yay.

Aralarında çok yakın, sıkı fıkı arkadaşlık bulunmak: 'Bir vakitler aralarından su sızmayan o dünya ahiret kardeş hatun kişiler, şimdi birbirlerini çekemiyor, birbirlerinin arkasından söylemediklerini bırakmıyorlardı.' -H. Taner.

(bir işin, bir kimsenin) Arkasına düşmek (takılmak) (deyim) -Ata Yay.

1) Bir işi sona erdirmek için sıkı çalışmak; 2) Birini gözden ayırmayarak arkasından gitmek: 'İstanbul'da ne kadar şair, hikâyeci varsa hepsinin arkasına düşüyor, hepsiyle tanışıyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Arpa unundan kadayıf olmaz. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Kötü gereçle iyi şey yapılamaz.

At ölür, meydan (nalı) kalır; yiğit ölür, şan (namı) kalır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Yaşarken iyi işler yapmalı, iyi bir ad bırakılmaya çalışılmalıdır.

Ata dostu oğla mirastır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Baba dostları, babamızdan bize kalan miras gibidirler, bizi kollarlar ve bize her türlü yardımı yaparlar.

Ateş açmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Ateşli silahla mermi atmaya başlamak.

Ateş püskürmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Çok öfkeli olmak: 'Parça parça morarmış yüzüyle ateş püskürüyordu.' -A. Ş. Hisar.

Ateş saçmak (deyim) -Ata Yay.

Çok kızmak, çok öfkelenmek.

Ay ışığında ceviz silkilmez. (atasözü) -MEB 2 Yay.

Yeterli olmayan koşullarda yapılan işlerden, beklenen verim alınmaz.

Ayağa fırlamak (deyim) -MEB 1 Yay.

Hızla ayağa kalkmak: 'Derken balıkçı öfkeyle ayağa fırladı, kafese kapatılmış bir kaplan gibi dolandı güvertede.' -A. Erhat.

Ayağına bağ olmak (deyim) -Ata Yay.

Birinin bulunduğu yerden ayrılmasına veya yaptığı işi sürdürmesine engel olmak.

Ayağına sağlık (deyim) -MEB 2 Yay.

'Gelmen çok memnun etti' anlamında kullanılan bir söz.

(bir yerden) Ayağını kesmek (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Bir yere gitmez olmak, uğramamak; 2) Başkasını bir yere artık uğramaz duruma getirmek.

Ayak basmak (deyim) -Ata Yay. & Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.

1) Bir yere varmak, ulaşmak: 'Bu bahçeye ayak bastığım andan beri toprağın iyiliğini kendimde hissediyordum.' -K. Bilbaşar. 2) Girmek, gelmek, uğramak: 'Köy evinin içine ayak basar basmaz, elbette bir saman ve hafif tezek kokusu duyulur.' - S. F. Abasıyanık. 3) Mesleğe girmek; 4) Bir yere bağlanmak.

Ayakta kalmak (deyim) -Ata Yay.& MEB 2 Yay.

1) Oturacak yer bulamamak; 2) Yıkılmamak, çökmek: Bu yapı beş yüz yıldan beri ayakta kalmıştır. 3) Değerini yitirmemek, önemini korumak: 'Ömrü boyunca bu vatan için, bu devletin ayakta kalabilmesi için çalıştı.' -A. Ümit.

(bir şeyi) Ayakta tutmak (deyim) -Ata Yay.

1) O şeyin sürekliliğini sağlamak: 'Meddahlar seyirciyi meraklandırmayı, ilgilerini sürekli ayakta tutmayı çok iyi bilirler.' -M. And. 2) Bozulmasına, yıkılmasına, çökmesine engel olmak; 3) Bir kuruluşun yaşamasını sağlamak.

Ayna gibi (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Dümdüz ve parlak; 2) Kımıltısız, durgun (deniz).

Ayrı tutmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Farklı davranmak.

-B-

Bağrına basmak (*deyim*) -Ata Yay.

1) Kucaklamak: 'İzmir'den kalkıp Mısır'a kadar beni görmeye, beni okşamaya, beni bağrına basıp sevmeye gelirdi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek: 'Sen onu bambaşka duygularla, heyecanlarla bağrına basmak isteyeceksin.' -E. Bener.

Bağrına taş basmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak: 'Acı çekerdim ama makul bir cocuktum. Bağrıma taş bastım.' -A. Kutlu.

Baş döndürmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Başarıdan, gururdan, sevinçten çok mutlu duruma getirmek, aşırı heyecanlandırmak: 'Ordu karargâhına giriş, artık bir mabede çıkılıyor gibi baş döndürür.' -F. R. Atay.

Baş göstermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Belirmek, ortaya çıkmak, zuhur etmek, vuku bulmak: 'Komün üyeleri arasında sorunlar baş göstermeye başladı.' -A. Ümit.

(her şeye) Baş sallamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Karşısındakinin her sözünü uygun bulur görünmek.

(bir şeyle) Başa çıkmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir şeye gücü yetmek: 'Varsın kıraç olsun tarlam / Taşlarını ayıklayacağım / Kazmayı sallayacağım / Karar vermişim / Toprakla başa çıkacağım'-O. V. Kanık.

Başına bir hâl gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Kötü bir duruma uğramak; 2) ölüm ihtimali olmak.

Başına dert açmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Kendini kötü ve zor bir duruma düşürmek: 'Giderayak başımıza yeni bir dert açmayasın!' -A. İlhan.

Başına yıkmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Harap etmek, zor durumda bırakmak: 'Babamın evinden çıktım / Evini başına yıktım' -Halk türküsü.

Başından geçmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Daha önce aynı duruma uğramış olmak.

Başını alıp gitmek (*deyim*) -Ata Yay.

İzin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak: 'Bir akşam ciğerci söve saya kondusundan çıktı. Başını alıp gitti.' -A. Kulin.

Beyninde şimşekler çakmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Çok üzülme, sarsılmak; 2) Zihninde birden bir düşünce doğmak.

Bilincine varmak (*deyim*) -Ata Yay.

Anlamak, kavramak: 'İnsanın herhangi bir araçla ne yaşadığının bilincine varmasının bir doyum ve haz kaynağı olduğu unutulmamalıdır.' -A. Cemal.

Bindiği dalı kesmek (*deyim*) -Ata Yay.

Kendisine gerekli ve yararlı olan şeyi farkında olmadan yararsız duruma getirmek, kendi eliyle yok etmek: 'Bindiği dalı kesmek diye bir deyim vardır ya, sanki insanlığın bugünkü bunalımını anlatmak için bulunmuş.' -H. Taner.

Bir araya getirmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Toplamak: 'Gurbet duygusu sevgi ile ayrılık ve birleşme özlemini bir araya getirir.' -M. Kaplan.

Bir arpa boyu (*gitmek, yol almak*) (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Çok az (gitmek veya yol almak): 'Süfli gayeler, kütleleri ya oldukları yere mıhlayan ve bir arpa boyu ileri götürmeyen sefil isteklerdir.' -S. Ayverdi.

Bir deri bir kemik (*kalmak*) (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Çok zayıf (olmak): 'Zaten bir deri bir kemik, zayıf bir adamdı.' -S. Birsal.

Bir köşeye çekilmek (*deyim*) -Ata Yay.

Hiçbir işe karışmayarak yaşamak: 'Bir köşeye çekilip ölümü beklemek.' -Ö. Seyfettin.

Bir vuruşla ağaç devrilmez. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Olumlu bir sonuç elde etmek için, tek bir girişimle yetinmemeli, o işe devam edilmelidir.

Bir yolunu bulmak (*deyim*) -Ata Yay.

Çare bulmak, çözüm üretmek: 'Hemen bir yolunu bulurlar yükü üstlerinden aşırmanın.' -A. Ağaoğlu.

Birlik olmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Bir işi yapmak için anlaşmak: 'Bu ayıbı işleyenlerle birlik olmayı bir türlü kibrime yediremiyorum.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Birlikten kuvvet doğar. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Toplu veya beraber davranmak daha büyük güç sağlar.

Boğazı düğümlemek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Üzüntüden boğazı tıkanmak.

Borç yiğidin kamçısıdır. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Borç, kişiyi daha çok çalışmaya zorlar.

Boynunu bükmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Acındırıcı, çaresiz bir durumda kalmak: 'Biraz düşündükten sonra ağır ağır başını eğip yere baktı ve boynunu büktü.' -Y. Z. Ortaç. 2) Bir durumu, bir işi ister istemez kabul etmek: 'Şoför yine boynunu büktü, 'O yürüyemezse, ben de yürüyemem ne yapayım?' der gibi yüzüne baktı.' -N. Hikmet. 3) Bitki canlılığını yitirmek.

Boynuz kulağı geçmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir konuda daha sonra yetişenler yetenek bakımından eskileri geçmek.

Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma. (koyma) (*atasözü*) -Ata Yay.

Bugün yapılması gereken bir işin ertesi güne bırakılması iyi değildir.

Burun kıvırmak (*deyim*) -Ata Yay.

Önem vermemek, küçümsemek, beğenmemek: 'Açıkçası durmadan yakınan o kadınlara burun kıvırdım.' -A. Ağaoğlu.

Buyur etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

1) Buyurun diyerek konuğu saygı ile içeri almak: 'Soldaki bahçeli kahveye buyur ettim.' -S. F. Abasıyanık. 2) Sofraya çağırmak: 'Aliş'e de buyur ettiler, ekmek, peynir ve üzümünden ibaret yemeklerini yemeye koyuldular.' -Halikarnas Balıkcısı.

Buz tutmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Sıvının üstünde buz oluşmak, buzla kaplanmak.

Büyük lokma ye, büyük söz söyleme. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

Başaramayacağın, sonuçlandıramayacağın bir konuda kesin sözler söyleme.

-C-

Cahilin dostluğundan arifin düşmanlığı yeğdir. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

Akılsız kimse iyi niyetli olsa dahi yaptığı işin ne gibi kötü sonuçlar doğuracağını hesap edemediğinden dostuna bilmeyerek fenalık edebilir, akıllı düşmanın yapacağı kötülükse akıl yoluyla sezilir ve gereken tedbir alınabilir.

Can çekişmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Ölmek üzere bulunmak: 'Bir uzun can çekişme bunun her anı bence / İçimi sızlatan şey ölüm değil işkence'-F. N. Çamlıbel. 2) Sona ermek, tükenmek, bitmek:

'Yazdığım satırlara bakarsanız manevi varlığımın can çektiğini görürsünüz.' -H. E. Adıvar.

Can simidi olmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Birinin kötü durumda kalmasını engellemek.

Can vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

- 1) Ölmek: 'Göçük altında can vermiş kaç insan görmüştü bugüne kadar?' -A. Kulin.
- 2) Ruha güç vermek: Bu sözleriniz bana can verdi. 3) Canlanmasına yol açmak: 'Bahar toprağa gene can verdi.' -F. R. Atay. 4) Bir şeyi çok istemek.

Canavar kesilmek (*deyim*) -Ata Yay.

Hırçınlaşmak, canavar gibi olmak: Fakat o, bu gece sahiden canavar kesilmiş.

Canı sıkılmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

- 1) İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak: 'Bir an daldı. Durup dururken canı sıkılmıştı.' -E. Şafak. 2) Öfkelenmek: 'Belki de kitapları bedavaya getireceğimi düşündüğü için canı sıkılıyor.' -A. Ümit. 3) Üzülmek: 'Atölyede bellediğim dünya kadar söze gazetelerde, kitaplarda rastlamayınca enikonu canım sıkılıyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Canını dişine (*almak*) **takmak** (*deyim*) -Ata Yay.

- 1) Her tehlikeyi göze alarak işe girişmek: 'Öyleyse niye uğraşyoruz, canımızı dişimize takmışız, sen, ben, Ali, Yel Musa?' -Y. Kemal. 2) Bütün gücünü harcayarak yapmak.

Canını yakmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

- 1) Acı verecek bir biçimde cezalandırmak: 'Eskiden uzun seneler askerî rüştiyelerde hocalık etmiş olan bu adam, kim bilir ne kadar çocuğun canını yakmıştı.' -R. N. Güntekin. 2) Bir kimseyi, çok sıkıntı ve zarara sokmak: 'Ne derse desin, gözü bunun canını yakmakta.' -M. Ş. Esendal.

(birine) Cesaret vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birinin yılgınlığını gidermek, birini yüreklendirmek: 'Ben size ne cesaret verdim ki bana böyle bir teklifte bulunabiliyorsunuz?' -N. F. Kısakürek.

Cezaya çarptırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Cezalandırmak: 'Seni yalana tövbe ettirecek bir cezaya çarptırmalıyım.' -R. H. Karay.

Ciddiye almak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

İnanmak, gerçek sanmak, önem vermek: 'Halkımız sanatçıyı baştan beri pek ciddiye almaz, ona bir delişmen gözüyle bakar.' -T. Uyar.

Cirit oynamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Cirit oyununu oynamak: 'Bu dallardan kendimize atlar yapar, cirit oynar, yarışa çıkardık.' -Ö. Seyfettin. 2) İsteddiği biçimde, keyfince davranmak.

-Ç-

Çaba harcamak (*deyim*) -Ata Yay.

Bir işi yapabilmek için elinden geleni yapmak: 'Tehlikeyi anlamış olacak ki seçimlerde oylarını dağıtmamaya çaba harcıyordu.' -T. Buğra.

Çamura yatmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Argo 1) Borcunu ödememek; 2) Sözünü yerine getirmemek.

Çarkı döndürmek (*deyim*) -Ata Yay.

Hlk. Geçimini sağlamak.

Çığlık atmak (*koparmak, basmak*) (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Kulak tırmalayıcı korkunç sesler çıkararak acı acı bağırarak: 'Deve acı bir çığlık atarak yere yığıldı.' -N. F. Kısakürek. 'Bir gün işte bu çalgı çalınırken küçük kız olanca kuvveti ile tepinmeye, çığlık basmaya başlamıştır.' -H. E. Adıvar.

Çil yavrusu gibi dağılmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Toplu olarak bulunan insanların her biri bir yana dağılmak: 'Çocuklar çil yavrusu gibi dağıldılar, biz de baştaki boş çadıra gittik.' -O. C. Kaygılı.

-D-

Damlaya damlaya göl olur. (*atasözü*) -Ata Yay.

Azar azar olagelen şeyler birikerek önemli bir niceliğe ulaşacağı için küçümsenmemelidir.

Dar gelmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Sıkıntı ve huzursuzluk vermek: 'Acaba bu içinde yaşadığımız hava neden bu kadar dar geliyor?' -Y. K. Beyatlı.

Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

İşin içinde olmayanlar o işi kolay veya kârlı sanırlar.

Değer vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay.& MEB 2 Yay.

Değerli saymak, önem vermek.

Denk gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Uygun düşmek, uygun gelmek: 'Neleri, nasıl yazacağımıza gelince, yaşadığım günden başlayıp, denk geldikçe geriye dönüşlerle.' -N. Meriç. 2) Rast gelmek, rastlamak: 'Dolunun her biri, denk gelse bir kafa yarardı.' -T. Buğra.

Derde (*derdine*) derman olmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek: 'Hurşit Bey seni ağırlar, derdine derman olur.' -Y. Kemal.

Dere tepe düz gitmek (*deyim*) -Ata Yay.

Engelleri aşarak gitmek: 'Gece boyunca kırlarda yürüdü, dere tepe düz gitti ve bir dağın eteğine geldi.' -İ. O. Anar.

Ders almak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek; 2) mec. Bir olaydan deneyim kazanmak, ibret almak: 'Demokrasiyle ilgili sorunlara tanık olmuş ve önemli dersler almıştı.' -H. Topuz.

Ders olmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Kötü bir olay bir daha yapmamak üzere örnek olmak, ibret olmak: 'Bu seneki tecrübe aynı zamanda bir de ders oldu.' -H. C. Yalçın.

Dert etmek (*edinmek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir sorunu veya durumu üzüntü konusu yapmak.

Destan yazmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Olağanüstü kahramanlık, yararlık veya başarı göstermek.

Destek olmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Güç sağlamak, yardımcı olmak: 'Böyle zor bir zamanda, birbirinizi kırmak yerine destek olmalısınız.' -A. Ümit.

Dışa vurmak (*deyim*) -Ata Yay.

Belli etmek.

Dik dik bakmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Çok sert bir biçimde, sert sert, öfkeli öfkeli bakmak: 'Karşı sıradaki bıyıklı adam gelmiş yanında duruyor, dik dik bakıyordu.' -R. Mağden.

Dikkat çekmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

1) ask. 'Dikkat' komutunu yüksek sesle söylemek; 2) mec. İlgi toplamak: 'Hangi konudan söz etse dikkati çekecek bir hava veriyor.' -N. Cumalı. 3) mec. Göze batmak, fark edilmek.

Dikkate almak (*deyim*) -Ata Yay.

Göz önünde bulundurmak, hesaba katmak, gereğini düşünmek: 'O yüzden annemin sözlerini dikkate almadı.' -A. Kutlu.

Dile dolamak (*deyim*) -Ata Yay.

Bir şeyi veya konuyu sık sık tekrar etmek.

Dile gelmek (*deyim*)-Ata Yay. & Ekoyay Yay. & MEB 2 Yay.

1) Dile düşmek; 2) Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenmek, lisana gelmek: 'Günlerce elin, dile gelmeyen çocuğunu bağrına basan fabrika sahibine acındı.' -L. Tekin.

Dili çözülmek (*deyim*)-Ata Yay.

Konuşamayan veya susan kişi konuşmaya başlamak: 'Aslında ben çok az konuşan biriyim. Dilimin böyle birdenbire çözülmesi çok garip.' -İ. Aral.

Dili tutulmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& MEB 2 Yay.

Sevinç, korku, şaşkınlık vb. Sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak: 'Elmas'ın dili tutulmuştu. Çıt çıkarmadan bakıyordu sadece.' -A. Kulin.

Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim. (*atasözü*) -MEB 1 Yay.

Kişinin başına ne gelirse dilini tutmamasından gelir.

Dilin kemiği yok (*deyim*) -MEB 1 Yay.

'İnsan doğru veya yanlış her şeyi söyleyebilir' anlamında kullanılan bir söz.

Dilinden düşürmemek (*deyim*)-MEB 1 Yay.

Sürekli olarak aynı kişiden veya şeyden söz etmek, sık sık anmak: 'Dilinden hiç düşürmediği cümleleri hep birer bilmece gibi şeylerdi.' -A. Ş. Hisar.

Dimdik durmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Tam dik durumda olmak: 'Pencerenin önünde, sırtı odaya dönük olarak dimdik durdu.' -T. Buğra. 2) mec. Tutumunu değiştirmemek, yılmamak: 'Onun nasıl hiç sarsılmadan dimdik durduğunu gördüm.' -Y. Z. Ortaç.

Dişinden tırnağından artırmak (*deyim*) -Ata Yay.

Yiyecek giderlerini kısararak para biriktirmek: 'Susuz Yaz adlı öykü kitabımı, oyunlarımı hep böyle dişimden tırnağımdan artırarak bastırdım.' -N. Cumalı.

Diz çökmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Dizlerini yere koyarak oturmak: 'Beni dinleyin deyip hemen önümüze diz çöktü.' -S. M. Alus. 2) Dize gelmek.

Dize getirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Kendisine karşı geleni yenerek buyruğuna uyacak duruma getirmek: 'Beş yüz sene evvel bahadır babalarımızın sizi dize getirerek zapt ettiği yerleri alamayacaksınız.' -Ö. Seyfettin.

Dizini (dizlerini) dövmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Pişmanlık duymak: 'Ne ettik de kaderimizi İngilizlerle Fransızların kaderine bağladık diye dizlerini döven ... Amatör diplomatlar.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Dizlerinin bağı çözülmek (deyim) -Ekoyay Yay.

Korkudan ayakta duramayacak duruma gelmek: 'Mengene gibi bir el, cerrahın yakasına yapışınca zavallının dizlerinin bağı çözülecek gibi oldu.' -İ. O. Anar.

Doğrunun yardımcısı Allah'tır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

İşlerinde doğruluktan ayrılmayan kişiye Tanrı her zaman yardım eder.

Dolanıp durmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Sürekli olarak aynı yerde gezinmek: 'Dolap beygirinin en büyük şansı gözlerinin bağlı olmasıdır; böylece aynı çember içinde dolanıp durduğunun farkında olmaz.' -A. Ümit.

Doludizgin gitmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Son hızla koşmak; 2) mec. Kendini kaptırıp sürüklenmek: 'Kendimi yalnız sanıyor ve talihin arabasında doludizgin gidiyordum.' -A. H. Tanpınar.

Dolup taşmak (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Gereğinden çok olmak, gereğinden çok kaplamak: 'Dışarıda bulutsuz bir temmuz göğü, öğle güneşinin yakıcı aydınlığıyla dolup taşıyordu.' -N. Cumalı. 2) Çok kalabalık olmak: Millî takımın karşılaşmalarında stadyumlar dolup taşıyor.

Donup kalmak (deyim) -Ata Yay.& MEB 2 Yay.

Donakalmak.

Dost acı söyler. (atasözü) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

Yakınlarımız, eksikliklerimizi çekinmeden söylerler.

Dost başa düşman ayağa bakar. (atasözü) -MEB 1 Yay.

İyi bir görüntü verebilmek için her zaman temiz giyinip kuşanmak gereklidir.

Dost dostun ayıbını yüzüne söyler. (atasözü) -MEB 1 Yay.

Gerçek dost uyarmak, kusurun düzeltilmesini sağlamak amacıyla ayıbı yüze karşı söyler.

Dost dostun eyerlenmiş atıdır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Gerçek dost, arkadaşının sıkışık zamanında yardımına koşmaya hazır durumdadır.

Dost (iyi dost) kara günde belli olur. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Gerçek dost üzüntülü, sıkıntılı günlerde insanı yalnız bırakmaz.

Dostluk başka, alışveriş başka. (atasözü) -Ekoyay Yay.

İki kişi arasındaki dostluk, alışverişte birinin ötekine özverili davranmasını gerektirmez.

Dostun attığı taş baş yarmaz. (atasözü) -Ekoyay Yay. & MEB 1 Yay.

Dostun acı sözü veya sert davranışı insana ağır gelmez.

(bir şeye) Doyum olmamak (deyim) -Ata Yay.

- 1) Bir şeyden bıkmamak: 'İnsanına, nimetine, hayaline, hürriyetine, şairine, şarabına doyum olmuyor.' -N. Hikmet. 2) Bir şey yetmemek, bir şeye kanamamak;
- 3) Bir şeyi çok fazla beğenmek.

(bir işe) Dört elle sarılmak (yapışmak) (deyim) -Ata Yay.

Bir işe büyük bir özen ve önem vererek girişmek: 'Sen bize dört elle sarılırsan zarar etmezsin.' -R. N. Güntekin.

Dört gözle beklemek (bakmak) (deyim) -MEB 1 Yay.

Çok isteyerek veya özleyerek beklemek: 'Terekesini paylaşmak için dört gözle ölümünü beklemekteydiler.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Durumdan ders çıkarmak (deyim) -Ekoyay Yay.& MEB 2 Yay.

İçinde bulunulan şartları değerlendirerek yanlış adım atmamak.

Dünden hazır (razı) olmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Kendisine yapılan bir öneriyi seve seve ve hemen kabul etmek.

Dünya malı dünyada kalır. (atasözü) -Ekoyay Yay.

İnsan öldüğü zaman malını öbür dünyaya götüremez, bu nedenle gerek kendisi için gerekse hayırlı işler için para harcamaktan kaçınmamalıdır.

Dünyaya gelmek (deyim) -Ekoyay Yay.

İnsan, doğmak: 'Sonunda ne kadar istedilerse de erkek çocukları dünyaya gelmedi.'
-N. Cumalı.

Düşenin dostu olmaz. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Varlıklı kişi yoksullaşınca çevresindeki dostlarından kimse kalmaz.

Düz duvara tırmanmak (deyim) -Ata Yay.

Çocuk, çok yaramazlık yapmak.

-E-

Ekmeğinden olmak (deyim) -Ata Yay.

Geçimini sağlayan işinden zorunlu olarak ayrılmak: 'Bu anormal gidiş bir yerden patlak verirse ahir ömründe ekmeğinden de olabilirdi.' -K. Korcan.

Ekmeğini kazanmak (deyim) -Ata Yay.

Geçimini sağlamak: 'İçti huzurlu, akşama dek çalışmış, ekmeğini kazanmış.' -M. İzgü.

Eksik etmemek (deyim) -MEB 1 Yay.

Her zaman bulundurmak: 'Sağ gözünden, güneş vurdukça sağa sola yansıyan tek gözlüğünü eksik etmezdi.' -A. İlhan.

El atmak (deyim) -Ata Yay.

1) Birisinin işine karışmak, müdahale etmek: 'Nereye el atsak, altından kirli işler çıkıyor.' -H. Topuz. 2) Bir işe girişmek, teşebbüs etmek: 'Elbette birçok önemli konulara el attı ama ulusumuzun temel sorunlarından bazıları yüzüstü duruyor.' -T. Halman. 3) Sarkıntılık etmek: 'Üvey babasının teklifleri, tenhalarda şurasına burasına el atması.' -O. Kemal. 4) Yardım etmek, ilgilenmek.

El bebek gül bebek (deyim) -MEB 1 Yay.

Nazlı, şımarık bir biçimde: 'Varlıklı, görgülü bir ailenin el bebek gül bebek yetiştirilmiş çocuğusunuz.' -H. Taner.

(bir şey) El değiştirmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şeyin kullanımı veya mülkiyeti bir kimseden başka bir kimseye geçmek.

El ele vermek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) El tutuşmak: 'Haydi, ateş dansı yapalım deniyor, el ele verip bir halay çekiyoruz.' -A. Erhat. 2) mec. Birlikte davranmak, bir konuda birleşmek: 'Yoksa el ele verip hep beraber dünyayı mı uçuralım?' -N. F. Kısakürek.

El etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Bir kimseyi el işaretiyle çağırmak: 'Hemen ablasına bulunduğu yerden el etti.' -N. Cumalı. 2) uzaktan el sallamak.

El kaldırmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Oy verdiğini veya söz istediğini elini kaldırarak belirtmek; 2) Birine, bir şeye vurmaya kalkışmak: 'İtlerden birine el kaldırmanın cezası ölüm idi.' -M. İzgü.

El(I) el koymak (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Bir yolsuzluğu ortaya çıkarmak, incelemek, vaziyet etmek; 2) Üstüne konmak: 'Herkesin olan bir olanağa el koyup onu kendi çıkarına kullanı nenden seveyim?' -A. Ağaoğlu. 3) Zorla almak: 'Bizi işimizde gücümüzde serbest bırakmak şöyle dursun, çoluk çocuğumuzun nafakasına el koymaya kalkıştılar.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 4) İşi üzerine almak, sorumluluğu üstlenmek: 'Annem hemen işe

el koydu.' -A. Kutlu. 5) Yetkili organ bir malı veya bir kuruluşu kendi yönetimine almak.

Elde etmek (*deyim*) -Ata Yay. & Ekoyay Yay.& MEB 2 Yay.

1) Bir şeye sahip olmak: 'O parlak siyah gözler, onları bir daha elde edemeyecek miydi?' -H. Z. Uşaklıgil. 2) Bir kimseyi kendi hizmetine almak veya kendinden yana çekmek.

(bir şey) Elden gitmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak: 'Kahramanlıktı yurdun meyve veren tek dalı / O da elden giderse nereye başvurmalı?' -F. N. Çamlıbel.

Elden ne gelir? (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Çaresiz bir durumda yapılacak bir şey olmadığını anlatan bir söz: 'Elden ne gelir, merdivenden düşüp ayak kırılırsa.' -A. K. Tecer.

Ele almak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak: 'Sözlerini bambaşka bir anlayışla ele almış ve kendi kendine sormuştu.' -T. Buğra. 2) Bir konuyu görüşmek; 3) Bir konuyu incelemek, araştırmak: 'Kamu düzeniyle ilgili bu konuların yanında toplum ve aile sorunları da ele alınıyordu.' -M. And. 4) Herhangi bir şeyi iş edinmek: 'Fakat dediğim gibi ben yüzüzlüğü ele almıştım.' -R. N. Güntekin.

Ele avuca sığmamak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Söz dinlememek, baskı altına alınmamak, zapt edilememek: 'İzmir'deyiz. Ele avuca sığmaz haşarı bir çocuğum.' -R. N. Güntekin. 2) Şımarık davranmak: 'Hani vatandaşlarımız da güç, ele avuca sığmaz, kanmaz, doymaz insanlar olsa bari!' -F. R. Atay.

Ele geçirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Yakalamak: 'Hele onu bir elime geçireyim, görürsün, burnundan getireceğim.' -H. Topuz. 2) Sahibi olmak: 'İstanbul'u ele geçirmek için bu muharebeye girdiklerini ilan etmekten başka bir şey yapamadılar.' -Ö. Seyfettin.

Elinde avucunda ne varsa (*deyim*) -MEB 1 Yay.

'Maddi olarak sahip olduğu her şey' anlamında kullanılan bir söz.

Elinden geleni yapmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& MEB 2 Yay.

Gücünün yettiği kadarını yapmak: 'Bunu başarmak için elinden geleni yapacaksın, dedi.' -İ. O. Anar.

Eline geçmek (deyim) -Ata Yay. & Ekoyay Yay.

1) Kazanmak, edinmek, elde etmek: 'Evi sattım, elime bin iki yüz lira kadar bir şey geçti.' -Ö. Seyfettin. 2) Rastlamak, bulmak: Eline geçen her kitabı okur. 3) Yakalamak.

Eline (elinize veya ellerinize) sağlık (deyim) -MEB 2 Yay.

El emeği ile güzel bir şey yapana söylenen iyi dilek sözü.

Eline tutuşturmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Karşısındakinin isteyip istemediğini düşünmeksizin verivermek: Bir şey demeden mektubu elime tutuşturdu.

Elini çabuk tutmak (deyim) -Ata Yay.

Gerekli önlemi zamanında almak: 'Aman elinizi çabuk tutun, yılanın başı küçükken ezilmeli.' -Y. Kemal.

(birinin) Elini kolunu bağlamak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şey yapamayacak duruma getirmek.

(bir şeye) Elini sürmemek (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Eliyle dokunmamak; 2) mec. Hiç karışmamak, bir şey yapmamak: 'O gün akşamı böyle ettik, kimse elini işe sürmedi.' -M. İzgü. 3) mec. Bir işi kendine yakıştırmayarak tenezzül etmemek; 4) mec. İlgi göstermemek.

Elini taşın altına koymak (sokmak) (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir konuda sorumluluk üstlenmek.

Esir almak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Tutsak etmek; 2) Alıkoymak, meşgul etmek.

Esir düşmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Tutsak olmak: 'Beyhude ölmektense esir düşüp yaşamayı tercih ettikleri için teslim oldular.' -Y. K. Beyatlı.

Esir etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Tutsak durumuna getirmek: 'Beni bir takım vahşi çapulcular esir edip sınımsız bağladıkları hâlde memleketlerine götürdüler.' -N. F. Kısakürek. 2) mec. Alıkoymak, meşgul etmek.

Eşği düğüne çağırılmışlar: “Ya odun eksik ya su.” demiş. (atasözü) -MEB 1 Yay.

Bir işi yapmamak için bahane bulmayı anlatan bir söz.

(bir şeyin, bir kimsenin) Etrafını almak (sarmak) (deyim) -Ata Yay.

Çevresinde toplanmak, ortaya almak, kuşatmak: 'Ön arabanın karşısına geçerler, bohçacı ve yazmacı kadınların tuhafliğe vurarak etrafını alırlar.' -R. H. Karay.
'Herkes etrafımı sarmış, beni hararetle tebrik ediyorlardı.' -N. F. Kısakürek.

Evdeki pazar (hesap) çarşıya uymaz. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Önceden tasarlanan bir iş umulduğu gibi sonuçlanmaz, düşünüldüğü gibi olmaz.

Evirip çevirmek (deyim) -MEB 1 Yay.

İyice, istediği gibi, adamakıllı gözden geçirmek.

Eziklik duymak (deyim) -Ekoyay Yay.

Kendini mahcup hissetmek.

Eziyet etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Zahmet ve sıkıntı vermek, canını yakmak: 'Annesine eziyet ettiğine inandığı babasından fazla bahsetmek istemediğini sezdim.' -A. Kabaklı.

-F-

Fark etmek (deyim) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.& MEB 2 Yay.

1) Görmek, seçmek: 'Boğaz'ın sisle kaplı olduğunu ancak ön güvertede bir yer bulup oturunca fark etmişti.' -A. İlhan. 2) Anlamak, sezmek: 'Öç almanın fırsatını yakalamış gibi konuştuğunu fark etti.' -T. Buğra. 3) Değişmek, başkalaşmak; 4) Ayırt etmek: 'Konuşma kesilmiyor, şimdi yabancı sesleri daha iyi fark etmekteyim.' -R. H. Karay.

Farkına varmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Gözüne çarpmak, fark etmek, anlamak: 'Bu nedenle karısının gözlerinde biriken öfkenin farkına varmadı.' -L. Tekin.

Fayda vermemek (deyim) -Ekoyay Yay.

Yararlı olmamak.

Faydalı olmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Yararlı olmak: 'Şu seyyahlar İstanbul'a faydalı oluyorlar mı bilmem ama bana zararları dokundu.' -N. Hikmet.

Feda etmek (deyim) -Ata Yay.

Kıymak, gözden çıkarmak: 'Her şeyi feda ederek onun peşine takılmış.' -H. C. Yalçın.

Fedakârlık yapmak (göstermek) (deyim) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay. & Ata Yay.

Özverisini ortaya koymak: 'Yalnız rica ederim, bir an için zahmet ve fedakârlık daha yapın!' -H. F. Ozansoy. 'Arkadaşının karısına gösterdiği fedakârlığı o karısına gösteriyordu.' -N. Cumalı.

Feleğin çemberinden geçmek (deyim) -Ekoyay Yay.

Hayatta acı tatlı günler görmüş geçirmiş olmak, olgunlaşmış, deneyim kazanmış olmak: 'Oyuna bir de kalender, feleğin çemberinden geçmiş ihtiyar komiser koyacaksınız.' -H. Taner.

Fenalık geçirmek (gelmek veya çökmek) (deyim) -MEB 1 Yay.

Kendini bilmeyecek veya bayılacak bir duruma gelmek: 'Ben biraz fenalık geçirdim de eczaneden rica ettik.' -B. Felek.

Feryat etmek (deyim) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Yüksek sesle haykırmak: 'İnsan tehlike karşısında ancak ana diliyle feryat edebiliyor.' -N. Hikmet. 2) mec. Büyük bir yokluk, zarar ve sıkıntı içinde bulunmak: İstanbul, susuzluktan feryat ediyor.

-G-

Gafil avlanmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Beklenmedik bir sırada yakalanmak, habersiz ve hazırlıksız bir anda bir olayla karşılaşmak, zor duruma düşürülmek: 'Atatürk bizden ayrılınca öbür sınıflara da girmiş. Fakat onlar bizim gibi önceden hazırlanmadıklarından gafil avlanmışlar.' -H. Taner.

Gayrete gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir işi yapmaya veya bitirmeye özenmek; canlanmak: 'Ekmeğini zeytinyağına banıp öyle lezzetli bir yiyişi vardı ki ben de gayrete gelmiştim onunla.' -Y. Z. Ortaç.

Geç kalmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Vaktinden sonra davranmak, gecikmek.

Gelip çatismak (dayanmak) (deyim) -MEB 2 Yay.

Vakti gelmek, kaçınılmaz olmak: 'Ayrılık günleri geldi dayandı.' -Âşık Veysel. 'Konser günü gelip çatmışdaysa stadyumda mahşeri bir kalabalık vardı.' -M. Mungan.

Geri çekilmek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Karıştığı bir işi sürdürmekten veya sürdürenler arasında bulunmaktan vazgeçmek.

Geri çevirmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Geri vermek, geldiği yere göndermek, iade etmek; 2) Kabul etmemek, reddetmek: 'Oğlunun hiçbir dileğini geri çevirmezmiş.' -S. F. Abasıyanık.

Geri dönmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

Geldiği yere gitmek: 'Arada gelenlerin çoğu kapıdan bakıp oturmadan geri dönüyorlardı.' -N. Cumalı.

Geri durmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir iş yapmaktan kaçınmak: 'Kafası kızınca aklına geleni yapmaktan geri durmuyordu.' -A. Kulin.

Girişimde bulunmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Davranmak, teşebbüs etmek: 'Mahmut Bey'in adamlarını kendi taraflarına çekmek için her türlü girişimde bulunmuşlardı.' -H. E. Adıvar.

(bir şeyi) Gizli tutmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Başkalarına duyurmamak, saklamak.

Göç etmek (eylemek) (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

1) Oturduğu yerden başka bir yere gidip yerleşmek, göçmek: 'Kalktı göç eyledi Afşar elleri.' -Dadaloğlu. 2) mec. Ölmek.

Göçüp gitmek (*deyim*) -Ata Yay.

Ölmek: 'En güzel halk türküleri çok sevilen bir insanın ansızın göçüp gitmesi ile kopan bir feryattır.' -B. R. Eyuboğlu.

Göğüs germek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir güçlüğü karşı koymak, dayanmak: 'Hayatın lezzetleri içinde yüzen bizler, elbette geçici birçok zahmetlere katlanmaya ve birçok zorluklara göğüs germeye mecburduk.' -A. Ş. Hisar.

Gökte ararken yerde bulmak (*deyim*) -Ata Yay.

Çok güçlükle ele geçirebileceğini sandığı şeyi veya kimseyi birdenbire bulmak: 'Merhaba dostum / Seni gökte ararken / Yerde buldum'-B. Necatigil.

Gölge gibi (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Varlığını belli etmeden, gizlice: 'Bunlar yekdiğerlerine tutunarak birer gölge gibi duvara sifine, inleye, ıkına orada duran arabalara tırmanmaya başladılar.' -A. H. Müftüoğlu.

Gönlü razı olmamak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

İstememek: 'Ama Salih'in gönlü buna razı olmaz, bu yüzden de sorunları yarım ağızla cevaplandırırdı.' -T. Buğra.

Görev almak (deyim) -MEB 1 Yay. & Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Bir görevde bulunmak, bir görevi üstlenmek: 'Hâkimler ve savcılar kanunda belirtilenlerden başka resmî ve özel hiçbir görev alamazlar.' -Anayasa.

Görmezden gelmek (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Görmemiş gibi yapmak, farkında değilmişçesine davranmak: 'Oğlunun yardım dileyen bakışlarını görmezden gelerek kahvaltı masasına oturdu.' -E. Şafak.

Göz atmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Kısa bir süre, fazla dikkat etmeden bakıvermek: 'Bir ara karşıdaki salaş birahanenin penceresine göz atıyorum.' -A. Ümit.

Göz dikmek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak: 'Bizim canımıza, malımıza hangi devlet göz dikmişti?' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Göz gezdirmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Derinlemesine incelemeyen okumak: 'Masanın üstünde bir başka gazete var. Biraz evvel ona göz gezdirdiğim zaman birbiri ardı sıra üç havadis görmüştüm.' - R. N. Güntekin. 2) Bir yeri, bir şeyi çabucak incelemek.

Göz göze gelmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Her iki tarafın bakışları karşılaşmak: 'İşte bu iki adam bir aralık göz göze geldiler.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Göz önünde tutmak (bulundurmak) (deyim) -Ata Yay. & MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Herhangi bir durumun nasıl bir sonuca yol açacağını hesaba katmak, dikkate almak.

(birine) Gözdağı vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

Sonradan verilecek bir ceza ile korkutmak, yıldırım, tehdit etmek, caydırmaya çalışmak: 'Sarhoş ağabeyi, parası pulu ile gözdağı vermeye kalktı onlara.' -N. Cumalı.

Gözden (gözünden) düşmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek: 'Muhtarın oğlu bu hasta köpeklere düşman olduğu günden beri gözümde düştü.' -S. F. Abasıyanık.

Gözden çıkarmak (deyim) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

Bir mal, para, değer yargısı vb. Maddi veya manevi varlığın elden çıkarılmasını kabul etmek: 'İnsan, emeğini o kadar kolay gözden çıkaramıyor.' -A. Ağaoğlu.

Gözden geçirmek (deyim) -Ortak

1) Okumak: 'O günkü gazeteleri gözden geçirdi.' -F. R. Atay. 2) Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek: 'Akşam hazırlanmış

sofrayı gözden geçirmek için odasından çıktı.' -A. Kutlu. 3) Araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek.

Gözden (gözünden) kaçırmak (deyim) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

Dalgınlıkla görmemek: 'Fikirleri dağınıklıktan kurtarmak için, özüne irca etmek ve onu gözden kaçırmamak lazımdır.' -M. Kaplan.

Göze almak (deyim) -Ekoyay Yay.

Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek: 'Bunlardan kaç babayığit bu ölüm yarışını göze alabilir?' -T. Buğra.

Göze çarpmak (deyim) -MEB 2 Yay. & Ata Yay.

Dikkati üzerine çekmek: 'Evin nizamında Türk kadınlarının vakur zarafeti göze çarpar.' -O. S. Orhon.

Gözleri dolmak (dolu dolu olmak) (deyim) -MEB 1 Yay.

Ağlayacak kadar duygulanmak: 'Gözleri dolu doluydu ama ağlamadı.' -A. Ümit.

Gözleri parlamak (parıldamak) (deyim) -Ata Yay.

Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek: 'İki kere gidip geldikten sonra gözleri parladı, evi bulmuştu.' -H. E. Adıvar. 'Yavaş yavaş başlarını kaldırıp yekdiğerinin yüzüne baktılar, ikisinin de gözleri parıldadı.' -A. H. Müftüoğlu.

Gözlerine inanmamak (deyim) -Ata Yay.

Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak.

Gözlerinin içi gülmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok sevindiği yüzünden, gözlerinden belli olmak: 'Zayıf bir kızı severdim / Gözlerinin içi gülerdi'-N. Cumalı.

Gözü açık gitmek (deyim) -MEB 2 Yay. & Ata Yay.

Gerçekleşmesini çok istediği bir dileğine erişmeden ölmek.

(bir şeyi) Gözü gibi sevmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Pek çok sevmek.

Gözü ilişmek (deyim) -Ata Yay.

Birdenbire veya istemeden görmek: 'Demin şu pencereden gözüm denize ilişince kendimi Roma'ya giden bir vapurda sandım.' -P. Safa.

(birini) Gözüm görmesin (deyim) -Ata Yay.

'Bana görünmesin, yüzünü görmek istemem' anlamında kullanılan bir söz.

Gözüm çıkısın (kör olsun) (deyim) -Ata Yay.

Bir şeyin doğruluğuna inandırmak için edilen ant.

Gözüne kestirmek (deyim) -Ekoyay Yay.& MEB 2 Yay.

1) Başarabileceğini ummak; 2) Zevkine uygun bulmak, hoşlanmak: 'Dam olarak beni gözüne kestirdiği anlaşılıyordu.' -R. N. Güntekin. 3) Uygun bulmak, elverişli görmek: 'Kayaların gözüme kestirdiğim bir yerinden aşağı inmeye başladım.' -R. N. Güntekin.

(bir şey) Gözünü almak (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Şiddetli ışık sebebiyle gözü iyi göremez duruma getirmek; 2) mec. Aşırı biçimde etkilenmek.

(bir şeyden) Gözünü ayırmamak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şeye sürekli olarak bakmaktan kendini alamamak: 'Ateşoğlu, bir yandan da gözlerini deniz yüzüne gelen ve yüzde suyu fokurdatan hava habbelerinden ayırmıyordu.' -Halikarnas Balıkcısı.

Gözünü gözüne dikmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Başkasının gözüne sürekli olarak bakmak.

Gözünü yıldırım (deyim) -MEB 1 Yay.

Gözünü korkutmak: 'Hem de oraya kadar sürüklenmek, hanlarda birçok para harcamak, günlerce işten güçten kalmak köylülerin gözünü yıldırır.' -N. Nâzım.

Gurur duymak (deyim) -Ata Yay.& Ekoyay Yay.& MEB 2 Yay.

Gururlanmak: 'Bu acıya kendi sebebiyet verdiğini hissetmekten gurur duyuyordu.' -H. E. Adıvar.

Gururunu okşamak (deyim) -Ekoyay Yay.

Yüzüne karşı değerlerini belirterek bir kimseyi duygulandırmak: 'Genç, güzel bir kızım kendisinden hoşlandığını görmek, gururunu okşuyor.' -N. Cumalı.

(bir şey birinin) Gücüne gitmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Gönlü kırılmak, onuruna dokunmak: 'Bugünkü hâlimizle tabiatın sırlarını kavrayamayacağımızı düşünmek bizi sinirlendiriyor, gücümüze gidiyor.' -N. Ataç.

Güçlüğü (güçlükleri) yenmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir güçlüğü, zorluğu ortadan kaldırmak.

Gündeme gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Bir toplantıda bir konuyu tartışmak, görüşmek için önermek; 2) mec. Bir konuya güncellik kazandırmak.

Güven kazanmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Kendisine inandırmak.

Güzeli herkes sever. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

Bütün insanlar güzellere ve güzel olan şeylere karşı sevgi beslerler.

-H-

Haber vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay. & MEB 2 Yay.

1) Bildirmek, haber ulaştırmak: 'O evlerin ısıtılacağını, akşama sıcak yemek yapılacağını, evlerin ıssız olmadığını haber verirdi.' -A. Kutlu. 2) Bir durumun, bir olayın belirtisi olmak: 'Günlerden beri artan iştahsızlık ve derin yorgunluk fena günlerin yaklaştığını haber vermiş olabilirdi.' -P. Safa.

Hak etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak: 'Mutlu, başarılı, kendine güvenmeyi hak etmiş birisi.' -T. Buğra. 2) Layık olduğu kötü karşılığı almak; 3) Bir başarı dolayısıyla ödüllendirilmek: 'Kadın dergileri bizi göklere çıkarıyorlardı, bunu da hak etmemiştik.' -A. Ağaoğlu.

Hak kazanmak (*deyim*) -Ata Yay.

Emeğin karşılığını alabilecek duruma gelmek: 'Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanamamıştır.' -A. H. Müftüoğlu.

(birine) Hak vermek (*deyim*) -Ata Yay.

Birinin düşüncesini, davasını, iddiasını doğru bulmak: 'Annem de ağzının içinde sessizce söylenmeye koyulduğunda ona da hak vermiyordum.' -A. Kutlu.

Hakkını aramak (*deyim*) -Ata Yay.

Hakkı olduğuna inandığı şeyi elde etmeye çalışmak.

Hâl hatır (hâlini hatırını) sormak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir kimseye 'nasılsınız, ne durumdasınız' anlamında nezaket sorusu yöneltmek: 'Karşılıklı oturdular, hâl ve hatır sordular, sonra sustular.' -R. H. Karay. 'Rapor almışsa, çiçekler, kolonyalar getirir, hâlimizi hatırımızı sorar, moral verir.' -M. İzgü.

Halt etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Tkz. Uygunsuz bir söz söylemek, uygunsuz davranmak, uygunsuz bir iş yapmak: 'İşlerim var. Sen de peşime takıl benimle in, sonra ne halt edersen et.' -A. Kulin.

Hapı yutmak (*deyim*) -Ata Yay.

Tkz. Kötü bir duruma düşmek: 'Gideceğimiz kasabada iki yazlık sinema varsa hapı yutmuşuzdur.' -S. F. Abasıyanık.

Harekete geçirmek (*getirmek*) (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir işin yapılmasına sebep olmak, kımıldatmak, canlandırmak: 'İlçelerinde ne kadar dernek varsa hepsini harekete geçirdiler.' -A. Kulin.

Hasret gidermek (deyim) -MEB 1 Yay.

Özleme son vermek, kavuşmak: 'Sonra ver elini ana baba ocağı. Hem hasret giderecektim hem de ruhumla dinlenecektim.' -C. Uçuk.

Hasret gitmek (deyim) -Ekoyay Yay.

Özlemine çektiği, sevdiği bir yere veya kimseye kavuşmadan ölmek.

Hasta etmek (deyim) -Ata Yay.

1) Hasta olmasına yol açmak; 2) mec. Bezdirmek, bıktırmak, usandırmak.

Hastaneye kaldırmak (*yatırmak*) (deyim) -MEB 2 Yay.

Tedavi amacıyla hastaneye götürmek.

Hata etmek (*eylemek, işlemek*) (deyim) -MEB 1 Yay.

Yanlışlık yapmak, yanlışlığa düşmek: 'Batıla alkış tutanların karşısına geçip hata eylediğimi yeni yeni öğrenmiş bulunuyorum.' -S. Ayverdi.

Hatırı sayılır (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Oldukça çok: 'Adamları aracılığıyla bu konuda hatırı sayılır bir külliyata sahip oldu.' -İ. O. Anar. 2) Önemli, saygın, saygıdeğer: 'Sabit Bey Ağabey mahalle tulumbacıları arasında en hatırı sayılır adamlardandır.' -H. Taner.

Hatırına getirmek (deyim) -Ata Yay.

Hatırlamasına yol açmak: 'Tüfeğini omzuna vurup çapraz fişeklerini kuşanan bir kişinin ölümü hatırına getirmesi garip olmaz mı?' -N. Cumalı.

Havanda su dövmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Boşuna uğraşmak: 'Havanda su dövmeyelim, önce namussuzu bulalım sonra bunları konuşalım.' -M. İzgü.

Hayal kırıklığına uğramak (deyim) -Ekoyay Yay.

Çok istenilen veya umulan bir şeyin gerçekleşmemesinden üzüntü duymak: 'Bir hafta sonra sargıları açıp eserini incelediğinde hayal kırıklığına uğradı.' -İ. O. Anar.

Hayal kurmak (deyim) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek: 'Biz böyle hayal kurarken rüzgâr çıktı.' -A. Erhat.

Hayata bağlamak (deyim) -MEB 1 Yay.

Yaşamayı sevdirmek, hayattan kopmamak: 'Bu sıcak ve içten ses Fikret'i hayata bağlıyor, yaşama sevincini artırıyordu.' -R. Enis.

Hayata geçirmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Uygulanır duruma getirmek, canlılık kazandırmak.

Hayatına girmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Yaşamında yer almak.

Hayran etmek (bırakmak) (deyim) -MEB 1 Yay.

Hayranlık duygusu uyandırmak, çok beğenilmek: 'Mükemmel seciyeler, kafiyeler yapar, hafızamıza, nüktelerimize onları hayran ederdik.' -Ö. Seyfettin.

Hayran olmak (kalmak) (deyim) -MEB 1 Yay.& Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Çok beğenmek: 'Birkaç defa görüşmüş, mimarideki fikirlerine, zevklerine, görüşlerine hayran olmuştum.' -Y. K. Beyatlı.

Hayranlık duymak (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok beğenmek, tutkuyla bağlanmak: 'Her zaman, uyumayı düşündüğü anla uykuya dalması bir olan yapısına hayranlık duymuşumdur.' -A. Kutlu.

Hayrete (hayretlere) düşmek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Şaşakalmak, şaşırarak: 'Vaktiyle Göksel bile bu soğukkanlılığım karşısında hayrete düşmüştü.' -N. Hikmet.

Her şeyin yenisi, dostun eskisi. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Dostluk eskidikçe güç ve değer kazanır.

Herkes ne ederse kendine eder. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Nasıl davranırsan öyle karşılık görürsün.

Hesap etmek (deyim) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Bir işin kazancıyla giderini karşılaştırarak bir sonuca varmak; 2) Düşünmek, tasarlamak.

Hevesi kalmamak (deyim) -MEB 2 Yay.

Şevki kırılmak, isteği kalmamak.

Hizmet etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) İş görmek, çalışmak; 2) mec. Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak: 'Bu davaya en iyi hizmet etmiş olan benim.' -A. Erhat.

Hizmete girmek (deyim) -Ata Yay.

1) Çalışmaya başlamak: 'Hattın hizmete girişinden az sonra savaş başladı.' -A. Kutlu. 2) Görev almak.

Hora tepmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Hora oynamak: 'Derhâl ayağa kalkıp, bir caz havası tutturup hora tepmeye başladı.' -H. E. Adıvar. 2) mec. Ayaklarını vurarak gürültü etmek.

Hoş bulduk (gördük) (deyim) -Ata Yay.

'Hoş geldiniz' sözüne verilen karşılık.

Hoş geldiniz (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Gelen kişiye söylenen selamlama sözü.

Hoş görmek (karşılama) (deyim) -MEB 2 Yay.

Gücenilecek veya karşılık gelinecek bir davranışı hoşgörü ile karşılamak, anlayışla karşılamak, kusur saymamak: 'Bu hareketi pek hoş görmeyen Şems de onun böyle sellemehüselam girip çıkmaması için biraz ağırca sözler söylemişti.' -A. H. Çelebi.

Hoşa gitmek (deyim) -Ata Yay.

Beğenilmek, bir kişiden veya bir şeyden hoşlanmak.

(birinin) Hoşuna gitmek (deyim) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Beğenmek: 'Zamanları yarararak hatta zamanı geriye doğru sürerek kendisini bulmam hoşuna gitmişti.' -A. Kabaklı.

Huzur bulmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Ruhsal yönden rahatlamak.

Hüküm sürmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) İşbaşında olmak: Kral otuz yıl hüküm sürdü. 2) Yaygın olmak: Hüküm süren kanaat. 3) Etki, hız vb. Sürmek, devam etmek: 'O yükseklerde fırtına, kar, tipi hüküm sürmekteydi.' -N. Nâzım.

Hüküm vermek (deyim) -Ata Yay.

1) İyice düşündükten sonra bir karara varmak: 'İnsanlar ellerinden çok gözleriyle hüküm verirler.' -C. Meriç. 2) Bir suçluyu mahkûm etme.

Hürmette kusur etmemek (deyim) -MEB 2 Yay.

Karşısındaki kişiyi iyi ağırlamak, isteklerini yerine getirmek, saygısızlık etmemek: 'Hürmette kusur ettin mi işte o zaman kendini yok bil.' -T. Buğra.

-I-

İsrar etmek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

1) Bir konuda, bir düşüncede sürekli direnmek, ayak diremek: 'Siz benim usule bakın diye ısrar ediyordu.' -Ç. Altan. 2) Çok istemek.

İşık tutmak (deyim) -Ata Yay.

1) Bir yeri ışıkla aydınlatmak: 'Biraz evvel bize işık tutan sakallı adam bu hareketime dikkat etmişti.' -R. N. Güntekin. 2) Düşüncesiyle kılavuzluk etmek, konuyu aydınlatıcı düşünceler söylemek, tutacağı yolu göstermek: 'Gökalp, bu odada her gün yeni bir konuya işık tutardı.' -Y. Z. Ortaç.

-İ-

İbaret olmak (kalmak) (deyim) -MEB 2 Yay.

1) -den oluşmak, meydana gelmek: 'Büyük önderin bize verdiği mükâfat bundan ibaret değildi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Ancak bu kadar olmak.

İbret almak (deyim) -Ekoyay Yay.

Ders almak: 'Azizim, korkarım ki günün birinde bizi tamamıyla mahvedecek şey de bu olmasın; karşımızdakilerden biraz ibret almalıyız, efendim.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

İcat etmek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

1) İlk kez yeni bir şey yaratmak: 'Nihayet, yaza çize ilk satırı üç nokta ile başlayan yeni bir tarz icat ettim.' -Y. Z. Ortaç. 2) Bir şeyi gerçekmiş gibi göstermek: 'Çok durduğumdan şüphelenmesinler diye uydurma bir tamir icat ettim.' -A. Gündüz.

İçi burkulmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şeye çok üzülme: 'Hayatımızda bozukluğunu, yokluğunu içlerimiz burkularak duyduğumuz ne vardır ki millî şuur eksikliğinden gelmesin?' -O. S. Orhon.

İçi cız etmek (deyim) -Ata Yay.

Ansızın içi sızlamak: 'Otuz sayfa okurum diye umduğum koca bir günün sonunda zar zor üç sayfa okuyabildiğimi anımsayınca içim cız etti.' -N. Cumalı.

İçi içine sığmamak (MEB 2 Yay.)

İçine dert olmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Bir şeyi yapamamaktan dolayı üzülme.

İçini çekmek (deyim) -Ata Yay.

İç çekmek: 'Öyle ağlıyor ki ben de içimi çeke çeke onu teselli etmeye çalışıyorum.' -A. Ağaoğlu.

İçini dökmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Derdini anlatmak, iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerini bir bir anlatmak: 'Rakım güldü, bu manastır kaçkını eski gâvura içini dökmekten lezzet alıyordu.' -H. E. Adıvar. 2) Ferahlamak, rahatlamak: 'Bu yazıyı niçin yazıyorum? Biraz içimi dökmek, bir parçacık olsun ferahlamak istiyorum.' -O. V. Kanık.

İçtikleri su ayrı gitmemek (deyim) -MEB 2 Yay.

Sıkı fıkı dost, arkadaş olmak: 'İçtikleri su ayrı gitmez, her derdini onunla paylaşırdı.' -H. Topuz.

İdare etmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Yönetmek, çekip çevirmek: 'Devleti, sadece idare edenlerin sorumluluğuna bırak-mak ve bir daha onu düşünmemek, sosyal şuura sahip olmamak demektir.' - M. Kaplan. 2) Tutumlu kullanmak: 'Lakin siz, yine sabaha kadar kalacakmışız gibi idare edin mumu.' -R. N. Güntekin. 3) Yetmek, yetişmek: 'Evler ve dükkânların Ahmet'i idare edeceği belli idi.' -S. F. Abasıyanık. 4) Alışverişte yeterli olmak, kurtarmak: Bu kumaşı o fiyata veremem; idare etmez. 5) Göz yummak, hoş görmek; 6) Örtbas etmek.

İflas etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

1) Bir kimse veya kuruluş için mahkeme kararıyla anaparasını yitirdiği açıklanmak, batmak: 'Ayna ithal edermiş, sonra iflas etmiş, az buçuk oynatmış.' -S. F. Abasıyanık. 2) mec. Düşünce, iddia, tez, kimse vb. Yenilgiye uğramak, değeri düşmek.

İftira atmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

İftira etmek: 'Elin nur topu gibi kızına iftira atmak doğru mu?' -A. Gündüz.

İğne ile kuyu kazmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yetersiz araçlarla, sürekli ve sabırlı bir biçimde çalışıp çok güç olan veya çok ağır yürüyen bir işi başarmaya çalışmak: 'İğne ile kuyu kazmak gibi bir şeydi oymacılık.' -Ç. Altan.

(bir kimseye, bir şeye) İhtiyaç duymak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay. & MEB 2 Yay.

O kimse veya şey gerekli saymak.

İleri atılmak (*çıkma*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Öne doğru çıkmak.

İletişim kurmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Bilgi, haber vb. Alışverişi yapmak: 'Falih Rıfkı Atay da düşünen ve iyi iletişim kuran bir insandı.' -R. Erduran.

İlgi çekmek (*uyandırmak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çevresinde ilgiyi, dikkati ve merakı üzerine toplamak, alaka çekmek, alaka toplamak veya alaka uyandırmak: 'Öyle bir renk olmalı ki hemen karşıdan hem ilgi uyandırmalı hem de insan etkilenmeli.' -M. İzgü.

İlgi duymak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir işe, bir olaya, bir kimseye önem vermek, yakınlık duymak: 'Yeni istidatlara her zaman ilgi duyan bir büyük sanatçı idi.' -C. Uçuk.

İlgisini çekmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

İlgisini, dikkatini ve merakını üzerinde toplamak, alaka duymak: 'İki üç ders içinde ilgisini çeken bir öğrenci olmuştum.' -Y. Z. Ortaç.

(biriyle) İlişki kurmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bağlantı sağlamak, ilgi sağlamak: 'Hasta ile ofis dışı ilişki kurduğunu duyarsam şikâyet dilekçemi işleme koyacağım.' -A. Kulin.

İmdada (*imdadına*) **koşmak** (*yetişmek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çok zor ve tehlikeli bir anda yardım etmek: 'Aşağı kattan gürültüyü işiterek imdadıma koşan annem evvela neye uğradığını bilememişti.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 'Neyse bu işte de otelci imdadımıza yetişti.' -R. N. Güntekin.

(bir şeye) İmza atmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

İmzalamak: 'Önüne bir tomar parşömen çeken ağa, yeni öğrendiği imzasını atmaya başladı.' -O. Kemal.

İpin ucunu kaçırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Tkz. Yönetimde veya bir şeyi kullanmada gereken ölçüyü yitirmek: 'Bu kadar çalıştığım hâlde, ölçülerim pek mi aykırıdır nedir, yine ipin ucunu kaçırıveririm.' -O. V. Kanık.

İple çekmek (*deyim*) -Ata Yay.

Sabırsızlıkla beklemek: 'Ertesi günün öğleye doğru olan saatlerini iple çekiyordum.' -Y. K. Beyatlı.

İskelete dönmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Çok zayıflamak.

İstek duymak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Bir şeye karşı eğilim duymak, arzulamak.

İş almak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Yapılması kesinleşen bir işi üstlenmek, taahhüt altına girmek: 'İş alacağım diye, kafasını ve meslek görüşünü de satmamış bir kişilik.' -A. Boysan.

İş edinmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Bir şeyi görev, meslek olarak kabul etmek: 'Yazar mutlaka bir diyeceği olan adam değil, yazmayı kendisine iş edinmiş adamdır.' -N. Ataç. 2) Bir şeyi kendi uğraşı, sorunu durumuna getirmek.

İş görmek (*deyim*) -Ata Yay.

1) İş yapmak: 'Baş üstünde bir ana işlerinizi görür veya çocuklarımızı doğurur, besler ve büyütür.' -F. R. Atay. 2) İş yapmaya uygun olmak.

İş işten geçmek (deyim) -Ata Yay.

Bir işi gerçekleştirme imkânı kalmamış olmak: Gittiği yerlerde soğuk karşılanışını sonradan anlar ama iş işten geçmiş olur.

İşe yaramak (deyim) -Ekoyay Yay.

Elverişli olmak: 'Bunları ezberledik de ne oldu? Hiç! Ne o günlerde işimize yaradı, ne de ondan sonra.' -M. Ş. Esendal.

İşi bozmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Yapılan anlaşmayı, verilen sözü tutmamak: 'Hiç benim yüzüme bakmıyor, işi bozacak bir şey söyleyeceğimden korkuyor gibiydi.' -M. Ş. Esendal.

İşine gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmak: 'Yattığı yerden işine gelen kararları onaylar, hoşlanmadıklarını bozarmış.' -T. Halman.

İşleyen demir pas tutmaz (ışıldar). (atasözü) -MEB 2 Yay.

Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.

İyi gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Yaramak: Ağrılarım bu ilaç iyi geldi. 2) Giyecek, üstüne olmak, uygun olmak: Palto üstüne iyi geldi. 3) Uğurlu gelmek.

İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı. (atasözü) -MEB 1 Yay.

İyiliğe karşı iyiliği herkes yapabilir, önemli olan kötülüğe karşı iyilik yapabilmektir.

İyilik et denize at, balık bilmezse halik bilir. (atasözü) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

Karşılık beklemeden iyilik yap.

İyilik görmek (deyim) -Ata Yay. & Ekoyay Yay.

Maddi, manevi yardım görmek.

İz bırakmak (deyim) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Etkisini kalıcı duruma getirmek: 'Her hareket yahut düşünce, hareket edenin veya düşünenin zihninde bir iz bırakır.' -C. Meriç.

İzin almak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şey yapmak için onay sağlamak: 'Biz izin almadan çıkamazdık.' -A. Kutlu.

İzne çıkmak (ayrılmak) (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir iş yerinde üst makamların onayıyla belli bir süre için görevinden ayrılmak.

İzole etmek (deyim) -Ata Yay.

1) Yalıtılmak; 2) mec. Yalnız bırakılmak.

-K-

Kabına sığmamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Duygularına engel olamayıp taşkın davranışlarda bulunmak: 'Aynı yazar bu kabına sığamayan oyuncunun el, kol, yüz kıpırtılarını da şöyle dile getirir.' -S. Birsell.

Kabul görmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Kabul edilmek, onaylanmak: 'Vergin'in lakabı da sessizce kabul gördü Galata'nın düğüm düğüm dolaşık semalarında.' -E. Şafak.

Kafa (kafayı veya kafasını) dinlemek (*deyim*) -Ata Yay.

1) Zihni yoran sorunlardan uzak kalmak; 2) Sessiz, sakin kalmak: 'Bir dakika kafamı dinleyip başka şeylerden bahsetmek ihtiyacı duyduğum zaman...' -S. F. Abasıyanık.

Kafa tutmak (*deyim*) -Ata Yay.

Boyun eğmemek, karşı gelmek, diklenmek: 'Hocalara, amirlere, büyüklere kafa tutmak sökmezdi.' -R. N. Güntekin.

Kalbi kararmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) İncancını kaybetmek; 2) Yüreği kararmak.

Kalburla su taşımak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Verimsiz, sonuçsuz bir işle uğraşmak.

Kan ter içinde (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Çok terli, yorgun ve perişan bir durumda: 'İşte şimdi de kan ter içinde oturdum masanın başına.' -N. Hikmet.

Kanı donmak (çekilmek) (*deyim*) -Ata Yay.

Donakalmak, çok şaşırarak.

Kapı aralamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir konuya giriş yapmak, karşısındakini hazırlamak.

(birinin) Kapısını çalmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birine başvurmak: 'İskele memurluğu isteyen işçiler hep benim kapımı çalıyorlar.' -M. Ş. Esendal.

Kara gün kararıp kalmaz. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

İnsanın sıkıntılı zamanı sürüp gitmez, arkasından iyi günler de gelir.

Karar almak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& MEB 2 Yay.

Bir davayı, bir sorunu sonuca bağlamak: 'Artık ayrılmayalım diye kararlar alıyor fakat bir türlü tatbiki geçemiyordu.' -R. H. Karay.

Karar vermek (deyim) -Ortak

Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak: 'Sonunda bu su tenekelerini civardaki evine kadar taşımaya karar verdi.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Karara varmak (deyim) -Ata Yay.

Bir konuda anlaşmak, bir şeyi kararlaştırmak.

Karış karış bilmek (deyim) -Ata Yay.

En ince ayrıntısına kadar biliyor olmak: 'Buraların girdisini çıktısını, deliğini kovuğunu karış karış bilir.' -H. R. Gürpınar.

Karnı zil çalmak (deyim) -Ata Yay.

Çok acıkmış olmak.

Karşı çıkmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Dışarıdan gelenleri karşılamaya gitmek: 'Edirne'nin üç şerefelisi de kandillerden kaftanı ile ona karşı çıkmış.' -R. E. Ünaydın. 2) Bir düşünceye katılmamak, cephe almak: 'Üniversiteyi bitirince isteğimi babama açtım, önce biraz karşı çıkar gibi oldu.' -O. Aysu.

Karşı karşıya gelmek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

1) Birden karşılaşmak: 'Nihayet bir defa, gene dereden köye doğru giderken karşı karşıya gelmeyeyim mi?' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Zıtlaşmak.

Karşı koymak (deyim) -MEB 1 Yay.& Ata Yay. & Ekoyay Yay.

Boyun eğmemek: 'Yabancıнын bu kötü kastına yalnız azmimizle karşı koyduk.' -R. E. Ünaydın.

Karşılık vermek (deyim) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

1) Küçük büyüğüne karşı gelmek; 2) Cevap vermek, yanıt vermek: 'Haşarı oğlan bu ağzı bozuk kadına şöyle karşılık veriyordu.' -O. C. Kaygılı.

Kaskatı kesilmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Aşırı coşku, soğuk, korku, üzüntü vb. Etkisiyle hareket edemeyecek, bir şey söylemeyecek duruma gelmek, donup kalmak: 'Kaskatı kesilmiş vücudu, suyun hafif akıntısına uyararak yavaş yavaş uzaklaştı.' -R. N. Güntekin.

Kasvet basmak (çökmek) (deyim) -Ata Yay.

Çok sıkılmak, içi daralmak: 'Gündüzün bu saatinde, tiyatroya ağır bir kasvet çökmüş.' -P. Safa.

Kaş (kaşları) çatılmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Öfkelenmek, kızmak: 'Babam kaşları çatılmış, başını sallayarak izliyor bizi.' -A. Ümit.

Kaşlarını çatmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Kızmak, öfkelenmek: 'Dönüp ardına baktı, bakmasıyla kaşlarını çatması bir oldu, yüzü kararıverdi.' -B. Günel.

Katıla katıla gülmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Aşırı derecede gülmek: 'Bir kahveye yolu düşmüş, kahvede oturanların hepsi katıla katıla gülüyorlarmış.' -B. R. Eyuboğlu.

Kaza geçirmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Can ve mal kaybına veya zararına neden olan kötü bir olayla karşılaşmak.

Kenara çekilmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Artık hiçbir şeye karışmamak.

Kendinden geçmek (deyim) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak: 'Gözlerini tezgâhın arkasındaki bir kapıya dikmiş ve kendinden geçmiş gibiydi.' -S. F. Abasıyanık. 2) Bir şey karşısında coşkuya kapılmak, duygulanmak: 'Oturduğu şiltenin üstünde ayağa kalkıyor; alevi artan bakışlarla kendinden geçmiş, bir elini dizine vurarak ... Haykırıyordu.' -A. Ş. Hisar. 3) Uykuya dalmak, uyuyakalmak: 'Ninniye söyleyen anne kendinden geçeli belki bir hayli olmuştu.' -O. C. Kaygılı.

Kendine gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Ayılmak: 'Üzerine soğuk su dökülen sarhoş adam kendine geldiğinde sade kahve ona zorla içirildi.' -İ. O. Anar. 2) Aklı başına gelmek: 'Sonunda kendine gelen İnce Memed hemen abasını soyundu.' -Y. Kemal. 3) Durumu düzelmek.

Kendini alamamak (deyim) -MEB 1 Yay.

İstemeyerek bir işi yapma durumuna girmek: 'Yabancı memurların karşısında bir çocuk gibi yaramazlık etmekten kendimi alamıyordum.' -R. N. Güntekin.

Kendini beğenmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Başkalarını küçümseyerek kendini üstün görmek.

Kendini dev aynasında görmek (deyim) -Ata Yay.

Kendini olduğundan çok üstün görmek.

Kendini göstermek (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

1) Beğenilecek niteliklerini ortaya koymak: 'Hadi susmayın, gösterin kendinizi bakalım!' -N. Cumalı. 2) Ortaya çıkmak, belirlemek: 'Babam aylığı alamadığı günlerde aç kalmak korkusu da kendini gösteriyordu.' -M. Ş. Esendal. 3) sp. Pas alabilmek için boş alana kaçmak.

Kendini kaptırmak (deyim) -Ata Yay.

1) Bir şeyin etkisinden kurtulamayacak duruma düşmek: 'Kendini genç yaşında rakıya kaptırdı, çok sürmedi, sonunda perişan oldu.' -O. C. Kaygılı. 2) Uğraşmaya başladığı bir işten kendini kurtaramamak.

Keskin sirke küpüne (kabına) zarar. (atasözü) -MEB 2 Yay.

Öfkeli, sert kimsenin zararı kendisinedir.

(bir şeyin) Keyfini çıkarmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir şeyden iyice tat almak: 'Pazarın keyfini çıkarmak için saat ona doğru villanın ucu deniz kıyısına varan bahçesine çıktı.' -S. Kocagöz.

Kıvamını bulmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Gerekli ve istenilen şartlar yerine gelmek, en uygun anında olmak: 'Yumurta ile zeytinyağı kıvamını bulunca bir kaşıkla onu soğumuş levreğin üstüne gezdireceksin.' -O. V. Kanık.

Kıvanç duymak (deyim) (Ortak)

1) Övünmek; 2) Sevinmek, mutlu olmak: 'Daha sonra olacakları harfiyen bilmeme rağmen, ben bile kıvanç duyardım o an orada bulunmaktan.' -E. Şafak.

Kin beslemek (tutmak) (deyim) -MEB 1 Yay.

Birine karşı öç alma duygusunu sürdürmek: 'Biz kimseye kin tutmayız / Kamu âlem birdir bize' -Yunus Emre.

(birine) Kol kanat olmak (germek) (deyim) -MEB 2 Yay.

Yardım etmek, korumak, himaye etmek: 'Sade çocuğuna değil, eşine de kol kanat gerer, ona da analık eder.' -H. Taner.

Kolaçan etmek (deyim) -Ekoyay Yay.

1) Çevrede olup biteni anlamak amacıyla dolaşmak: 'Çevremizi bir kolaçan edelim hele nerde olduğumuzu iyice anlayalım.' -T. Oflazoğlu. 2) Bir şeye öğrenmek amacıyla kısaca bakmak, göz atmak: 'Etrafı kolaçan ederken yapmaya kalkıştığım işin saçmalığı canımı sıktı.' -E. Şafak.

Koltuk çıkmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Desteklemek.

Komşu komşunun külüne (tütününe) muhtaçtır. (atasözü) -MEB 2 Yay.

Komşular en küçük şey için bile birbirlerine muhtaçtırlar.

Kök salmak (deyim) -Ata Yay.

1) İyice tutunmak, sağlamlaşmak, yayılmak, köklenmek: 'Benliğe kök salan gönül bağlarını kim tarif edebilir?' -H. E. Adıvar. 2) Bir yere iyice yerleşmek.

Kökü kurumak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Yok olmak, ortadan kalkmak: 'Kelebeklerin kökünün kuruduğu bir dünyada çocuk istemem.' -T. Yücel.

Kör kör parmağım gözüne (*deyim*) -MEB 1 Yay.

'Çok belli, göze batacak kadar ortada' anlamında kullanılan bir söz: 'Orada da bazı kimseler sanat denince ille kuru, basit, yalın kat, kör kör parmağım gözüne bir üslubu anlıyorlar.' -H. Taner.

Kötülük etmek (*yapmak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kötü davranmak, zarar vermek: 'Kötülük edeni öldürür veya ayetlerin emrettiği cezalardan birini verir.' -F. R. Atay.

Kulağına çalınmak (*deyim*) -Ata Yay.

Başkasına söylenirken kendisi de duymuş olmak: 'Bu gürültüler arasında Vildan'ın bağırarak ve daha ziyade kıymet vererek telaffuz ettiği bazı kelimeler, cümleler kulağıma çalınıyordu.' -P. Safa.

Kulağına küpe olmak (*etmek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak: 'Bu sözümü kulağına küpe et kızım!' -R. N. Güntekin.

Kulak arkası (*ardı*) **etmek** (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Dikkate almamak, göz önünde tutmamak: 'Bazıları hava kirlenmesinde olduğu gibi bu eleştirileri kulak ardı ediyorlar.' -H. Taner.

Kulak asmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Önem vermek, dinlemek: 'Bunların sözlerine ne diye kulak asıyor, ona göre yapacağın işi kestiriyorsun?' -M. Ş. Esendal.

Kulak vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak: 'Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın / Bir vatan kalbinin attığı yerdir'-N. H. Onan.

Kusur etmemek (*deyim*) -Ata Yay.

Hoş karşılanmayacak bir davranışta bulunmamak: 'Saygıda kusur etmemek için âdeta birbirleriyle yarış ediyorlardı.' -F. F. Tülbentçi.

Kusura bakmamak (*kalmamak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Hoş görmek: 'Kusura bakma, hatırını soramadım.' -S. F. Abasıyanık.

Kuş uçmaz, kervan geçmez. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

Kimsenin uğramadığı ıssız ve sapa yer.

Kuş uçurmamak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Hiçbir şeyin veya kimsenin kaçmasına, geçmesine imkân vermemek: 'Zavallının yanına kimseyi sokmaz, bağından, bahçesinden kuş uçurmazmış.' -F. R. Atay.

-L-

Lafı kısa kesmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Söyleyeceğini kısa veya özet olarak belirtmek, az ve öz konuşmak.

Lafla peynir gemisi yürümez. (*atasözü*) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Şöyle yaparım, böyle yaparım demekle yapılması gereken iş yapılmaz.

Layık görmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yakıştırmak, uygun görmek: 'Ben işte oyum, şimdi söylemeye layık görmediğiniz Dikmen Yıldızı...'-A. Gündüz.

-M-

Mahkemeye vermek (*deyim*) -Ata Yay.

Dava açmak.

Manevra yapmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

- 1) Bir araca istenilen hareketi yaptırmak: 'Yolun iki tarafına arabalar park ettiği için çöp kamyonu kolay manevra yapamaz ve muhakkak trafik kilitlenirdi.' -E. Şafak.
- 2) ask. Askerî birlikler savaş denemesi yapmak.

Mekik dokumak (*deyim*) -Ata Yay.

İki nokta veya durum arasında sürekli gidip gelmek: 'Görüntümüz iyi ile kötü arasında mekik dokudu.' -T. Halman.

Merakını uyandırmak (*deyim*) -Ata Yay.

Merak etmesine sebep olmak, meraklanmak: 'Kızın en çok merakını uyandıran şey, Hasan'ın yeni kıyafetiydi.' -O. C. Kaygılı.

Merhem olmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Bir derde çare olmak.

Meydan okumak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek, kavga veya yarışmaya çağırarak: 'Hülasa yüz türlü yüzmek bilir, dalgıçlara meydan okurdu.' -R. H. Karay.

Meydana gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

- 1) Olmak, oluşmak: 'Kum tanelerinden meydana gelen yazıları okumaya çalışan Bünyamin bir hayli zorlandı.' -İ. O. Anar. 2) Ortaya çıkmak: 'Müspet ve realist ilmî araştırmaların meydana gelebilmesi için istatistik bir zarurettir.' -N. Hikmet.

Meydana getirmek (*deyim*) -Ata Yay.

Olmasını sağlamak, oluşturmak: 'Yaşlandıkça gençleşen bir adam yalnız verdiği eserlerden değil bundan sonra meydana getireceklerinden dolayı önemlidir.' -İ. A. Gövsa.

Meyve veren ağaç taşlanır. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Bilgili, hünerli, işinde başarılı olan kimseler kıskanılır, eleştirilir ve işlerini yapmaları zorlaştırılır.

Mînnet duymak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Birinin iyiliğine karşı kendini ona borçlu saymak: 'Bana karşı gösterilen bu güven ve sevgiden dolayı çok minnet duymama rağmen, siyasi hayata atılmak istemiyordum.' -H. E. Adıvar.

Moral vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir kimsenin ruhsal direnme gücünü artırmak, cesaretlendirmek, yüreklendirmek.

Muamele görmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

İşlem uygulanmak, davranılmak: 'İyi muamele görmekle beraber eski neşesini kaybetmişti.' -Y. K. Beyatlı.

Mükâfatını görmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Herhangi bir olumlu davranışın, özverinin veya bir sıkıntının iyi sonucunu elde etmek: 'Zavallı babam geçirdiği yetmiş senelik azabın mükâfatını görecek.' -Ö. Seyfettin.

Mümkün olmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

İmkân bulunmak: 'Bu iki ışık, varılması mümkün olmayan bir uzaklıkta duruyordu.' -H. S. Tanrıöver.

Müracaatta bulunmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Müracaat etmek.

Mürekkep yalamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çok okumuş, yazmış olmak: 'Herhâlde aile terbiyemin, görgümün ve az buçuk mürekkep yalamış olmamın da bu Tanrı vergisini beslemekte tesiri olacaktır.' -R. N. Güntekin.

-N-

Nabzı atmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Kalp vuruşu sürmek; 2) mec. Ortaya çıkmak, görünmek, belli olmak: 'Viyanada hayat sevincinin nabzı kahvelerde atar.' -H. Taner.

Nağme yapmak (*deyim*) -Ata Yay.

Tkz. 1) Bildiği bir şeyi bilmez görünmek; 2) Bahane ileri sürmek.

Nazar değmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Göz değmek: 'Oğluna nazar degecek diye ödü patlar, kaplumbağanın yumurtasına yaptığı gibi bir an bile gözünü ayırmak istemezdi ondan.' -E. Şafak.

Ne hacet (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Gereksiz, gerek yok: 'Bir gamlı hazanın seherinde / Israra ne hacet yine bülbül?' - A. Haşim.

Ne olursa olsun (*deyim*) -Ekoyay Yay.

'Her durumda, olumlu veya olumsuz bütün şartlarda' anlamında kullanılan bir söz: 'Ne olursa olsun tahtı ele geçirmek amacını gütmüyorum ben.' -T. Ofazoğlu.

Ne pahasına olursa olsun (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) 'Ne büyük özveri isterse istesin' anlamında kullanılan bir söz; 2) 'Her türlü sıkıntı ve tehlikeyi göze alarak' anlamında kullanılan bir söz: 'Emin olduğu tek şey, gerçekten ne pahasına olursa olsun, artık bir daha geri dönmeyeceğiydi.' -M. Mungan.

Ne var ki (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Aralarında aykırılık bulunan cümleleri bağlamaya yarayan bir söz, ama, fakat, lakin, gelgelelim: 'Ne var ki bunları şimdiye kadar kimseye anlatmadığım için uygun ifadeyi bulmakta zorlanıyorum.' -İ. O. Anar.

Neden olmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

Bir şeyin olmasına veya ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak.

Nefes nefese kalmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Soluğu tıkanacak gibi olmak: 'Delikanlı, sonunda gömleği terden sırtına yapışıp nefes nefese kaldığı bir an, gömleğinin yeniyle alnının terini silerek oyunu bıraktı.' -N. Cumalı.

Nefes tüketmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Uzun uzun ve boş konuşmak: 'Enişte istediği kadar nefes tüketsin, hepsi bir kulağımdan girer, öteki kulağımdan çıkar.' -S. M. Alus.

Nefesi kesilmek (*daralmak veya tutulmak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Güç soluk alacak duruma gelmek veya soluğu büsbütün durmak: 'Nefesi daralıyor, yüzü kızarıyor, böğrüne bir ağrı giriyor ve yol ona gittikçe uzuyordu.' - M. Ş. Esendal. 2) mec. Bunalmak, sıkılmak: 'İki güzel filmin arkasından peş peşe

on tane moloz film sıralanınca insanın nefesi kesiliyor.' -B. R. Eyuboğlu. 3) mec. Hayran kalmak, etkilenmek.

Neşesi kaçmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Sevinci azalmak, kederlenmek: 'O günden sonra Canan'ın uzun müddet neşesi kaçtı.' -P. Safa.

Nişan almak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Bir hedefi vurmak için ateşli silahlara gerekli doğrultuyu vermek, gezlemek: 'Tabancasını kılıfından çıkarmış ve nişan almak üzereydi.' -A. Gündüz. 2) Kendisine nişan verilmek: 'Doktor, Türk ordusunda çalıştığını, üniformamızı taşıdığını, nişan aldığını, övünerek anlattı.' -R. H. Karay.

Not almak (*deyim*) -Ortak

1) Biri konuşurken onun söylediklerini yazmak: 'Not alıyorum, Türkçeye mısra mısra hemen tercüme ediyorum.' -R. H. Karay. 2) Bir şeyi başlıca noktalarını özetleyerek yazmak; 3) Öğrenci, iyi veya kötü numara, derece almak; 4) mec. Bir şeyin niteliğiyle ilgili bir karar verilmek.

Not etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

Not olarak yazmak, kaydetmek: Bunu not edin de unutmayın.

Nutku tutulmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Korkudan, şaşkınlıktan ve öfkeden konuşamaz olmak: 'Birdenbire nutku tutuldu ve bütün gayretlerine rağmen konuşamadı.' -N. F. Kısakürek.

(birinin) Ocağına düşmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birine koruması için sığınmak veya yardım etmesi için yalvarmak: 'Hanımefendi, gençliğin kadrini biliniz... Ocağımıza düştük.' -P. Safa.

Ok gibi (yerinden) fırlamak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Çok hızlı gitmek: 'Affedersiniz, beni burada görürse kızar diye ok gibi fırladı.' -B. Felek.

Oralarda olmamak (*deyim*) -Ata Yay.

İşi sezmemiş gibi davranmak, anlamazlıktan gelmek: 'Fakat o hiç oralarda değildi.' -R. N. Güntekin.

Ortadan kalkmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Yok olmak: 'Herhangi bir taşralı kızın artık saklı kalma olasılığı ortadan kalkmış oluyordu.' -M. Mungan.

(biri veya bir şey) Ortadan kaybolmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Saklanılmak, bulunmaz olmak; 2) Nereye gittiği bilinmemek, kimseye sezdirmeden gitmek: 'Nihayet hakikaten de bir gün söylediği gibi büsbütün ortadan kayboldu.' -A. H. Çelebi. 3) Yok edilmek, kullanılmamak: 'Eski, büyük teşrifat kayıkları ortadan kalkmışsa da yine iki, üç çifte kayıklara rast gelinirdi.' -A. Ş. Hisar. 4) Öldürülmek.

Ortaya çıkmak (deyim) -Ortak

1) Yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek: 'Ama bizi, en azından Fahri'yle beni yadırgatan başka şeyler ortaya çıkmaya başladı.' -A. Ümit. 2) Biri kendini göstermek: 'Lanet filozofum diyerek ortaya çıkıp Allah'a ve kullara karşı hezeyan eden tımarhanelik herifler!' -Ö. Seyfettin.

Ortaya koymak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Herkesin görebileceği yere koymak; 2) Yaratmak, yapmak; 3) Açıklamak: 'En sonra da görüşlerini edebiyata kaçmayan bir açık yüreklilikle ortaya koydu.' -H. Taner.

-Ö-

Ödü kopmak (patlamak) (deyim) -Ata Yay.

Çok korkmak: 'Benim at sineği ile hamam böceğinden ödüm kopar.' -Ö. Seyfettin. 'Oğluna nazar degecek diye ödü patlar, kaplumbağanın yumurtasına yaptığı gibi bir an bile gözünü ayırmak istemezdi ondan.' -E. Şafak.

Öfke ile kalkan ziyanla (zararla) oturur. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Öfkesine kapılarak iş gören sonunda güç duruma düşer.

Ömür sürmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) İyi ve rahat yaşamak; 2) Yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek.

Öneride bulunmak (deyim) -Ata Yay.

Önermek, teklif etmek.

Önüne düşmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Birinin önünden yürümek: 'Adam hemen geldi, önüne düştü, konuşmadan evine vardılar.' -Y. Kemal. 2) Birine kılavuzluk etmek: 'Delikanlı Haydar ustanın önüne düştü, Hasip Bey'in evine geldiler.' -Y. Kemal.

Örnek almak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.& Ekoyay Yay.

1) Bir kimseye huy ve davranışta uymak, birini ölçü olarak benimsemek: 'Atatürk sarı bıyıklarını kestiğinden bu yana devlet adamlarının çoğu onu örnek aldılar.' -H. Taner. 2) Bir şeyden kendisi için ders çıkarmak: Bu çocuk babasını örnek alıyor. 3)

İncelemek üzere insan ve hayvan vücudunun veya bitkinin herhangi bir yerinden doku parçası almak

Örnek olmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Hayır ve davranış yönünden başkasının kendisine benzemesi yolunda etkili olmak: 'Ne örnek olmaya değerim ne de gülünç olmaktan zevk alırım.' -F. R. Atay.

Örnek vermek (*deyim*) -Ata Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Bir konuyu daha ayrıntılı bir biçimde anlatabilmek için örneklendirmek: 'Son olarak bir başka yazarın kaleminden, tiyatronun önemi, en etkili eğitim aracı olduğu görüşüne bir örnek verelim.' -M. And.

Özen göstermek (*deyim*) -Ortak

Bir şeyi özenerek elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak, itina etmek: 'Çay bitmesin diye yudum yudum içmeye büyük özen gösterirler.' -S. Birsnel.

Özür dilemek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Özrünü ileri sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek: 'Onları, ayakta bekleyenleri görünce özür diledi.' -N. Araz. 2) Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek: 'Karyolasına ilişti, odası için özür dileyip dilememeyi düşündü.' -P. Safa.

-P-

Paha biçilmez (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Değeri ölçülemeyecek kadar yüksek: 'Başında ağır ve paha biçilmez emsalsiz ve füsunlu bir taç gibi duruyordu.' -Ö. Seyfettin.

Para yemek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Gereksiz olarak çok para harcamak; 2) Çok para harcatmak; 3) Görevli bulunduğu yerin imkânlarından yararlanarak para çalmak, rüşvet almak.

Parayı veren düdüğü çalar. (*atasözü*) -Ata Yay.

Para harcadığında insan istediğini elde edebilir.

Peşine düşmek (*gitmek*) (*deyim*) -Ata Yay.

1) Arkasından gitmek, izlemek: 'Kaçarsa peşine düşerek ona korkulu dakikalar geçiriyordu.' -Y. N. Nayır. 2) Bir isteğin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak: 'Her biri bir yere, ekmek parası peşine gittiler, kendi başlarını da kurtardılar.' -M. Ş. Esendal.

Peşine takılmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Ardından gitmek: 'Üftade Hanım'ın peşine takılmış olan şamatalı, gösterişli ve her yaştan, her cinsten bir kalabalık...' -H. E. Adıvar.

Pişmanlık duymak (getirmek) (deyim) -MEB 2 Yay.

Pişman olmak: 'Buraya kalkıp geldiğinden dolayı pişmanlık duyuyordu.' -E. E. Talu. 'Gerçekte, hükümet görevine girmiş olduğuma pek çok pişmanlık getirdim.' -S. Birsnel.

Plan kurmak (deyim) -Ata Yay.

1) Bir amacı gerçekleştirecek şeyleri düşünmek, tasarlamak: 'Yukarıdaki hizmetçisini karşısına almış, plan kuruyordu.' -E. E. Talu. 2) mec. Bir düzen hazırlamak.

Postaya atmak (vermek) (deyim) -Ata Yay.

Mektup, gazete, paket vb.ni gideceği yere ulaşması için posta kuruluşuna vermek, postalamak: 'Evet. Dilekçeyi de şimdi verdim postaya.' -T. Buğra.

-R-

Rahat etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Sıkıntısız durumda olmak, ferahlanmak, dinlenmek: 'Benim ve kardeşimin mektep veya sokak dönüşü kirliliklerimiz yüzünden içlenirdi, bizi yıkayıp temizleyinceye kadar rahat etmezdi.' -Y. K. Beyatlı.

Rast gelmek (deyim) -MEB 1 Yay. & Ata Yay.

1) Düşünmediği, ummadığı hâlde karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek: 'Fukara bir denizciye rast gelirsün süngerlerimden birkaç tanesini ona ver, gönlünden koparsa.' -Halikarnas Balıkcısı. 2) Düşünmediği veya düşülmediği hâlde payına düşmek: Kumaşın iyisi bana rast geldi. 3) Atılan şey hedefi bulmak: Çok ev aradım ama hiçbir yerde rast gelmedi. 4) Tesadüf etmek, denk gelmek: 'Yumrukları ile başına, ne tarafına rast gelirse vurmaya, tekrar vurmaya başladı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Razı etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Kabul ettirmek: 'Yalvardı yakardı, beni, fabrikayı beklemeye razı etti.' -S. F. Abasıyanık.

Rol almak (deyim) -Ekoyay Yay.

Bir oyunda görev almak: 'Kafile, rol alan şahıslar tarafından yapılan türlü oyunlarla geziyi tamamlar.' -A. K. Tecer.

Rol oynamak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Oyunda rol almak; 2) mec. Birinin bir işte önemli etkisi olmak: 'Bunda ne hocanın bilgisi ne çocuğun çalışkanlığı rol oynar.' -B. Felek. 3) mec. Davranışlarda

içtenlik olmamak: 'Bu da hile, inanmıyorum; pusuda beklediğine ve rol oynadığına inanıyorum.' -N. F. Kısakürek.

Rüyasına (rüyalarına) girmek (deyim) -Ata Yay.

1) Rüyasında görmek: 'Geceleri Avrupa şehirleri rüyama girer.' -Ö. Seyfettin. 2) mec. Bir şeyden çok etkilenmek, çok korkmak.

Rüyasında görememek (deyim) -Ata Yay.

Olacağını, gerçekleşeceğini düşünememek.

-S-

Sabreyle işine, hayır gelsin başına. (atasözü) -Ekoyay Yay.

Bir işi yaparken acele etmez, sabrederseniz hayırlı sonuçlara varırsınız.

Sabrı taşmak (tükenmek) (deyim) -Ekoyay Yay.

Artık katlanamaz, dayanamaz duruma gelmek, sabrı kalmamak: 'Sabrı tükenmiş olanlardan birkaçı, birden söze başlamak istedilerse de reis izin vermedi.' -M. Ş. Esendal.

Sadık kalmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Birine, bir şeye bağlılığını sürdürmek, bağlı kalmak: 'O tarihten sonra da bir daha görüşmediğimize göre, sözüme hâlâ sadık kaldığım söylenebilir.' -E. Şafak.
Sözüne sadık

Sağ ol (deyim) -MEB 1 Yay.

Hoşa giden bir davranış için 'çok yaşa, teşekkür ederim' anlamlarında söylenen bir söz.

Sağlık olsun (deyim) -MEB 2 Yay.

Üzücü bir durum veya bir zarar karşısında avunma sözü olarak söylenen bir söz:
Sürahi kırıldı diye üzülme, sağlık olsun!

Sağlık varlıktan yeğdir. (atasözü) -Ata Yay.

Sağlıktan büyük zenginlik olmaz.

Sahile vurmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir nesne dalga veya akıntının etkisiyle kıyıya gelmek, kıyıda bulunmak.

Sahip çıkmak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Kendinin olduğunu ileri sürmek; 2) Korumak, koruyucu olmak, ilgilenip gözetmek: 'Yazarlara yalnız yazarlar sahip çıkıyor.' -A. Ağaoğlu.

(bir yer bir olaya) Sahne olmak (deyim) -Ekoyay Yay.

Bir yerde bir olay geçmek.

Sararıp solmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Giderek daha çok solmak: 'Sokakları dolduran sayılmaz şapkaların zalimce, kurnaz ve namussuz gölgelerinde sararmış solmuş.' -Ö. Seyfettin. 2) mec. Sağlığı bozulmak: 'Karısı anlaşılmayan bir illetle sararıp soldu, birkaç ay içinde ölüp gitti.' -Halikarnas Balıkcısı.

Sarmaş dolaş olmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Birbirine sarılıp kucaklaşmak: 'Batan bir gemide birbirini arayıp bulduktan sonra sarmaş dolaş olmuş felaketzedelere benziyorlar.' -N. F. Kısakürek. 2) İç içe girmek, karman çorman olmak.

Saygı duymak (beslemek) (deyim) -Ata Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

Birine, bir şeye karşı saygı hissetmek: 'Şakır şakır yağın yağmurlara benzeyen insanlara, düşmanım da olsalar saygı duyarım.' -N. Kemal.

Saygı göstermek (deyim) -MEB 2 Yay.

Saymak, değer vermek: 'Kendilerine büyük saygı gösterdim ve imdatlarına muhtaç olduğumu belirttim.' -N. F. Kısakürek.

Selam etmek (deyim) -Ekoyay Yay.

Uzakta olan birine esenlik dilemek.

Selam vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Selamlamak: 'Kapıdan içeri giren adam, topuklarını birbirine vurarak askerce bir selam veriyor.' -E. M. Karakurt. 2) Din b. Başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek.

Serbest bırakmak (deyim) -MEB 1 Yay.& Ekoyay Yay.

1) Tutuklu veya gözaltında bulunan birini serbest, özgür duruma getirmek, tahliye etmek: Elde hiçbir delil olmadığı için serbest bıraktık. 2) Kendi düşüncesi ve iradesine göre davranmasına izin vermek: 'Akli muvazenesi pek sağlam bulunmadığı için serbest bırakıldı.' -S. F. Abasıyanık.

Ses kesilmek (deyim)-Ekoyay Yay.

Ses, artık duyulmamak.

Ses vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Herhangi bir sesi çıkarmak: 'Üç defa ses veren bir küçük çanın altından bahçeye girdiler.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Bir çağrıya karşılık vermek: 'Her biri bir türlü feryada başlar / Güller seda verir, bağlar ses verir' -Âşık Veysel.

Sessizliğe gömülmek (*deyim*) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Sessiz duruma gelmek: 'Karanlık içinden bir süre fısıltılar geldi, sonra her şey derin bir sessizliğe gömüldü.' -Y. Kemal.

Sevk etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Göndermek, götürmek; 2) mec. Sürüklemek, itmek: 'Burada başka bir olay anlatacağım ki bu, Türk'ü şuuraltı bir kuvvetle İstiklal Savaşı'na sevk eden amillerin biridir.' -H. E. Adıvar.

Seyre dalmak (*deyim*) -Ata Yay.

Bir şeye kendini vererek bakmak: 'Sanki Rumeli baştan başa bir arena idi ve Avrupa siyaset adamları da birer Roma imparatoru gibi mermerden localarına kurulmuşlar, oradaki olumlu güreşleri seyre dalmışlardı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Sıcak bakmak (*deyim*) -Ata Yay.

Anlayışla karşılamak, olumlu değerlendirmek, ilgi duymak: 'Onlardan genelleme yaparak bütün kol emekçilerine sıcak bakma eğilimini edindim.' -R. Erduran.

Sır tutmak (*saklamak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek.

Sırtı yere gelmemek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Sarsılmamak, yerinden düşürülememek, güçlü olmak.

Sinirleri bozulmak (*deyim*) -Ata Yay.

Çok sinirlenmek, ne yapıp edeceğini bilmeden şaşkın, karmaşık bir duruma düşmek: 'Başı aylarca ağrımayan, sinirleri bozulmayan, yanılmayan sanatkâr, olduğu yerde sayandır.' -N. Hikmet.

(birinin) Sinirleri gerilmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Sinirlenmeye hazır bir durumda bulunmak.

(bir şeyi, kendini) Siper etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Kendini veya bir şeyi korumak amacıyla bir başka şeyi siper olarak kullanmak: 'Tuğla harmanındaki ameleler durup ellerini gözlerine siper ederek etrafı aradılar.' -S. F. Abasıyanık. 2) Bir şey veya bir kimse için kendini tehlikeye atmak: 'Siper ederek etrafı aradılar.' -S. F. Abasıyanık.

Soluğu kesilmek (*tutulmak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Soluk almaz duruma gelmek; 2) mec. Aşırı heyecanlanmak; 3) mec. Gücü tükenmek.

Son bulmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bitmek, tükenmek: 'Dallar uçlara doğru gittikçe inceliyor, gecenin karanlığına karışarak son buluyordu.' -N. Cumalı.

Son yolculuğuna çıkmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Ölmek.

Söküp atmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Gözden çıkarmak, kıymak, feda etmek: 'Kökü, ciğerimizin içini dolaşan bu filizi söküp atamıyoruz.' -A. Ş. Hisar.

Söz almak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Konuşmak için toplantı başkanından izin almak, konuşmaya başlamak: Toplantıda ilk olarak başkan söz aldı. 2) Birinin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak: İşimin yapılacağı konusunda bakandan söz aldım. 3) Erkek tarafı oğullarıyla evlendirmek üzere kızın ailesinden olumlu cevap almak.

(bir şeyden) Söz etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

O şey üzerinde konuşmak: 'Dilin çağdaş kadın yazara hazırladığı tuzaklardan söz etmişti.' -T. Uyar.

(birine veya bir şeye) Söz geçirmek (*deyim*) -Ata Yay.

Söylediğini, istediğini, yaptırmak: 'Düğün sahipleri onlara söz geçiremediler.' -M. Ş. Esenal. 'Her seferinde kalbine söz geçirerek zaaflarını denetleyebiliyordu.' -M. Mungan.

Söz konusu olmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Üzerinde konuşulmak, bahis konusu olmak, bahis mevzusu olmak.

Söz sahibi olmak (*deyim*) -Ata Yay.

Bir konuda konuşma yetkisi olmak.

Söz vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek: 'Vaktim yok, bana para bul, şu borcu ödeyeyim, söz verdim.' -P. Safa.

Söze karışmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Başkaları konuşurken araya girip konuşmak: 'Birdenbire söze karışarak düdük gibi bir sesle işi doğruladı.' -R. N. Güntekin.

Sözünü uzatmak (*deyim*) -Ata Yay.

Gereğinden çok konuşmak: 'Bu hesapları yapabildiğimi göstermek için bu kadar sözünü uzatıyorum.' -A. Midhat.

Sözüne sadık kalmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Verdiği söze bağlı olmak: 'O tarihten sonra da bir daha görüşmediğimize göre, sözüme hâlâ sadık kaldığım söylenebilir.' -E. Şafak.

Sözünü kesmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek: 'Birkaç söz daha söyleyip esasa geçmek istedi ise de arkada oturanlardan biri onun sözünü kesti.' - M. Ş. Esendal.

Su gibi terlemek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çok terlemek.

Su içinde kalmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çok terlemek, su gibi ıslanmak.

Suratını ekşitmek (*buruşturmak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Yüzüne memnun olmadığını belirten bir anlam vermek: 'İşte ilmin, âlimin kıymeti bilinmeye başladı diye suratımı ekşittim.' -Ö. Seyfettin. 'Ben suratımı buruşturdukça, bir yaz öğlesinde yarı açık kalmış bir musluktan akarak ak mermer bir yalakta şarkı söyleyen serin bir su gibi gülsün o!' -N. Hikmet.

(bir şey veya bir şeyi) Suyu düşmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Gerçekleşme olasılığı kalmamak: 'Artık karşı koyma ümidi suya düşmüştü, harp her cephede kaybedilmişti.' -R. H. Karay.

Sürpriz yapmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birini, beklenmedik, şaşırtan, sevindiren veya üzen bir olayla karşılaştırmak.

Sürüden ayrılanı (*ayrılan koyunu, kuzuyu*) **kurt kapar.** (*atasözü*) -Ata Yay.

Arkadaşların yardımıyla yapılan veya bir amaç uğruna topluca girilen bir işten ayrılanlar zarara uğrarlar.

Sürüp gitmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Eskiden olduğu gibi, eskiden nasılsa gene öyle olmak, öyle devam etmek: 'Laf atmalar, ıslık çalmalar, kavgaya tutuşmalar gün boyu sürüp gitti.' -L. Tekin.

-Ş-

(birinde) Şafak atmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Birden önemli bir durumla karşı karşıya olduğunu anlamak; 2) Öfkelenmek: 'Kapıyı kapatınca bende şafak attı.' -B. Felek. 3) Korku ve telaşa kapılmak.

Şaha kalkmak (*deyim*) -Ata Yay.

1) At ön ayaklarını yerden kesip arka ayakları üstünde durmak, şahlanmak: 'Aydınlıktan huylanan atlar şaha kalkarak deli gibi dörtnala ileri atılıyorlardı.' -Ö. Seyfettin. 2) mec. Taşkınılık göstermek, coşmak, kükremek.

Şaşırp kalmak (*deyim*) -Ata Yay.

Çok şaşırmak, büyük bir şaşkınlığa düşmek: 'Beni ilk defa dersler dışında konuşup gülerken görüyor, şaşırp kalıyorlardı.' -A. Kutlu.

Şaşkına dönmek (*deyim*) -Ata Yay.

Beklenmedik bir durum karşısında şaşkınlaşmak: 'Bunlar da Mustafa Kemal'i ifratlı hareketlere, yanlış yollara sevk etmek töhmeti altında bunalmış, şaşkına dönmüş idiler.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Şehit düşmek (*olmak*) (*deyim*) -Ortak

Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek: 'Biraz sonra Veysel'in arkadaşlarından biri daha şehit oldu.' -M. Ş. Esenal. 'Arkadaşı, düşmanlarla cenge varır ve şehit düşer.' -R. Enis.

Şekerleme yapmak (*deyim*) -Ata Yay.

Kısa bir süre uyumak, kestirmek.

Şeytanın bacağı (ayağını) kırmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Herhangi bir sebeple yapılmayan bir işe başlamak veya gidilmeyen bir yere gitmek; 2) Uğursuzluğu, şanssızlığı, aksiliği yenmek.

Şifa bulmak (*deyim*) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

İyi olmak, onmak.

Şimşek çakmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Şimşek oluşmak: 'Üst üste birkaç şimşek çakıyor.' -A. İlhan.

Şöhret bulmak (*kazanmak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.& Ata Yay.

Ün sahibi olmak, üne kavuşmak, ünlenmek: 'Fakat Nedim'den hoşlanan kızlarla kadınların çoğu onu, yeni şöhret bulan bir sinema aktörüne benzetmektedir.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 'Her mahallede hatta satıcılar arasında şöhret kazanmış olan güzel sesliler bulunurdu.' -A. Ş. Hisar.

Şüphe etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Kuşkulanmak: 'Bu sözünde samimi olduğuna hiç şüphe etmem.' -F. R. Atay.

-T-

Tadını çıkarmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

Bir şeyin güzelliğinden veya sağladığı imkânlardan yeterince yararlanmak: 'Kırlarda karısı ile birlikte çıkacakları uzun at gezintilerinin, ocak ateşlerinin tadını çıkarırdı.' -N. Cumalı.

Tahta çıkmak (*deyim*) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Hükümdar olmak: 'Sultan Süleyman tahta çıkar çıkmaz, babası namına inşa ettirdiği cami 1522'de bitmiş ve halka açılmıştır.' -Y. K. Beyatlı.

Tahtaya kaldırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Öğrenciyi sözlü sınav için sınıftaki tahtanın önüne çağırmak.

Takla atmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Takla hareketini yapmak: 'Adam o kadar kederli, o kadar meyustu ki takla atıp ney çalan kambur cüceler bile onu güldürmeyi başaramamıştı.' -İ. O. Anar. 2) mec. Çok sevinmek: 'Biz senin yaşındayken iki altına takla atardık.' -F. R. Atay. 3) mec. Bir kimseye yaranmak için onun hoşuna giden davranışlarda bulunmak, dalkavukluk etmek.

Talimat vermek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Üst düzeyde bulunan biri, yaptıracağı işle ilgili olarak görüşünü belirtmek, yol göstermek.

Tansiyonu çıkmak (*fırlamak, yükselmek*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Kan basıncı aniden yükselmek: 'Kocasının hiddetten tansiyonu yükseldi.' -H. Taner.

Tarlada izi olmayanın harmanda sözü (*yüzü*) **olmaz.** (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

Kendini işe vermeyenden, bir iş üretmeyenden hayır gelmez.

Taşı gediğine koymak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Gerekli bir sözü tam zamanında ve yerinde söyleyerek karşısındaki kimseyi susturmak, zekice davranmak: 'Fırsat çıkmışken kim bilir hangi uzak meseleden tutturup taşı gediğine koymak ve tenkit etmiş olmak için kaplarına sığamıyordu.' -M. Ş. Esenal.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (*atasözü*) -MEB 1 Yay.

Gönül alıcı, okşayıcı sözlerle karşımızdakinin inadı yenilebilir.

Taviz vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Ödün vermek: 'Galiplerin yenilen devletlere hiçbir taviz vermeyecekleri hissediliyordu.' -R. N. Güntekin.

Tepeden tırnağa süzmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Herhangi bir sebeple birine dikkatlice bakmak: 'Çocuk, onu tepeden tırnağa şöyle bir süzüp üstü peçeteyle örtülü bir tabak uzattı.' -E. Şafak.

Tepki göstermek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

Bir olay veya durum karşısındaki düşüncesini söz veya davranışla belirtmek: 'Önemli olan, tepki gösterdiğimiz şeyden kurtulmanın yoluna bakmak, bu yolu bulmaktır.' -O. Kemal.

Tir tir titremek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Çok üşümek; 2) mec. Çok korkmak.

Turp gibi (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Sağlığı yerinde.

Tuzağa düşmek (*deyim*) -Ata Yay.

Birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek: 'Sana bir tuzak kursak sen o tuzağa düşmezsin ey oğul!' -S. Çokum.

Türkü yakmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Türkü sözünü bestelemek.

-U-

(bir işin veya bir şeyin) Ucundan tutmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Bir şeyle meşgul olmak, katkı sağlamak, yardımcı olmak: 'Ömür boyu hiçbir işin ucundan tutmamış insanlar için bile bir yaşlılık fonu düzenlenmiş.' -H. Taner. 2) mec. Bir işi yeterince ilgilenmeden, önemsemeden yapmak.

Umudunu kesmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Artık olacağını beklememek: 'Aradan dört beş yıl geçince bir yerden de haber gelmeyince sağlığından umutlarını kesmişler.' -M. Ş. Esendal.

Umut vermek (*deyim*) -Ata Yay.

Bir kimsede umut uyandırmak, bir kimseye güven vermek: 'Bana umut vermeye çalışıyor ama asıl onun teskin edilmeye ihtiyacı var.' -A. Ümit.

Uygun bulmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Yakışır, yaraşır görmek: 'O zaman da haydutlar rıhtım kapısına daha önce gitmeyi uygun buldular.' -T. Buğra.

Uykusu kaçmak (*deyim*) -Ata Yay.

1) Uyumak amacıyla yatmışken herhangi bir sebeple uyuyamamak: 'Bir olta nasıl yapacağım diye uykularım kaçtı.' -S. F. Abasıyanık. 2) Kaygılanmak, tedirgin olmak.

Uzak kalmak (*deyim*) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Uzakta bulunmak: 'Ancak seven yürek bu, yavukludan uzak kalmaya dayanır mı?'

-N. Hikmet.

-Ü-

Ümidi sönmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Umudu sönmek.

Ümidini kesmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Umudunu kesmek: 'Bunu gerçekten anlamışım, ben de biliyordum gibi bir şeylerden ümit kestiğimi hatırlıyorum.' -F. R. Atay.

Ümit kesmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Umut kesmek: 'Doktorların, hayatından ümit kestikleri bir sırada yavaş yavaş açılmış, hayata geri dönmüştü.' -A. Kulin.

Üstesinden gelmek (*deyim*) -Ata Yay.

Başarmak, becermek.

Üstüne (üstümüze, üstünüze) sağlık (iyilik sağlık, şifalar) (*deyim*) MEB 2 Yay.

1) 'Tanrı esirgesin, üstümden uzak olsun' anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü; 2) Şaşma, şaşkınlık belirtmek için kullanılan bir söz; 3) Kötü bir durumdan söz ederken konuşanın dinleyene söylediği iyi dilek sözü.

Üstün bulmak (görmek) (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Bir şeyi veya kimseyi başkasından daha değerli bulmak veya görmek.

Üstüne düşmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir kimseyle veya bir şeyle çok ilgilenmek: 'Biz de hani üstüne düşüp düzelterek yerde, Atatürk'ün Osmanlıcayı Türkçeleştirmek hususundaki güzel arzusunu bugünkü uydurma dilcilik gayretine alet etmişiz.' -B. Felek.

Üstüne titremek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir şeye veya kimseye sevgi, özen göstermek: 'Topu topu beş bin lirayı bulan bu tasarrufun üstüne titreyip durmaktaydı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

-V-

Vakit geçirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Oyalandı, uğraşmak.

Vakit kazanmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Bir şeye ayrılan süreyi azaltmak; 2) Karşı tarafı oyalayarak kendi hazırlanma süresini uzatmak.

Vakti gelmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Ölmek üzere olmak, ölümü yaklaşmak; 2) Zamanı gelmek, süresi dolmak.

Velvle kopmak (*deyim*) -Ata Yay.

Büyük gürültü çıkmak: 'Kıyamet kopar gibi bir velvle koptu, bütün ordu surların üstüne atıldı.' -Y. K. Beyatlı.

Veren el, alan elden üstündür. (*atasözü*) -Ekoyay Yay.

Yardımlını esirgemeyen, eli açık olan kimseye herkes saygı gösterir.

(birine bir şey) Vız gelmek (*deyim*) -Ata Yay.

Tkz. Pek önemsiz görünmek: 'Fakat bu da Nahit'e vız geldi çünkü kız koltuğa oturmuştu.' -T. Buğra.

Vücuda gelmek (*deyim*) -Ata Yay.

Ortaya çıkmak, oluşmak, meydana gelmek, olmak.

-Y-

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Söylenen söz yalansa durum çok geçmeden anlaşılır.

Yan gelip oturmak (*yatmak*) (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Yan gelmek: 'El âlem kaloriferli konaklarda yan gelip otururken sen işte böyle tir tir titrersin.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 'Eloğlu erkenden ayaktadır. Bunca uygarlık yan gelip yatmakla elde edilmemiştir.' -H. Taner.

Yanıt vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yanıtlamak, cevaplamak.

Yankı uyandırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir olgu çevrede duygusallık, düşünce, dedikodu gibi tepki yapmak: 'Memleket dışında bile birtakım yankılar uyandırmaya başlamıştı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Yâr olmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yardım etmek, yararlı olmak: Talihi yâr olmadı.

Yaraya merhem olmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Zorunlu ihtiyacı karşılamak.

Yarım kalmak (*deyim*) -Ata Yay.

Tamamlanmamak, sonuçlanmamak.

Yatağa (yataklara) düşmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Yataktan kalkamayacak kadar hasta olmak: 'Daha on yaşında yokken annem yatağa düşmüştü.' -S. M. Alus.

Yaygarayı basmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Bağırıp çağırarak: 'Gün geçmiyor ki evdeki kadınlardan biri, önüne bir ıslak şeker parçası düştüğünü görüp yaygarayı basmasın!' -R. N. Güntekin.

Yazıklar olsun -MEB 2 Yay.

Üzüntü ve kınamanın çokluğunu anlatan bir söz: 'Yazıklar olsun, seni sevmesini bilmeyenlere; ey gamlı ülke!..' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Yazıya geçirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Yazmak, yazılı duruma getirmek: 'Dün anlattıklarımı yazıya geçirirken bir yığın yazım yanlışı yapmışlar.' -İ. Aral.

Yel gibi (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Çok hızlı bir biçimde, çabucak, hızla.

Yelken açmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Yola çıkmak için hareket etmek: 'Kayıkçı yelkeni açmak için ilkin direği yerine oturtmalıdır.' -S. Birsal.

Yemeyenin malını yerler (*demine hu çekerler*) (*üstüne bir bardak su içerler*) (*atasözü*)

-Ekoyay Yay.

Pintinin yemeye kıyamayarak biriktirdiği malı, sağlığında gücünün yetmediği kişiler, öldükten sonra da mirasçıları bol bol yerler.

Yer açmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Bir kimseye oturması için yer hazırlamak; 2) mec. Yer bırakmak, imkân vermek.

(bir işte) Yer almak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Bir işi hazırlayanlar arasında bulunmak; 2) Ayrılan yerde durmak, bulunmak: 'Derginizde ne tür yazılar yer alıyor?' -A. Ümit.

Yer vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Önemli saymak, saygı göstermek: 'Etrafını zehirleye zehirleye yaşadıktan sonra hâlâ insanlar ona kendi aralarında bir yer veriyorlardı.' -M. Yesari. 2) Bir olaya yol açmak, imkân tanımak; 3) Önemli bir görev vermek; 4) Kendi yerini bir başkasına bırakmak: 'Kadınlara yer vermek alışkanlığı da olmadığından, çok kez ayakta kalır.' -E. Bener. 5) Kullanmak: 'Orta oyununda dekor gibi donatıma da pek az yer verilmiştir.' -M. And. 6) Söz etmek, değinmek; 7) Ağırlık vermek: 'Bu dönem, daha çok kısa ve vodvil türünde komedyalara yer vermiştir.' -M. And. 8) konu edinmek.

Yerinde duramamak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

1) Sürekli kıpırdamak; 2) İçi içine sığmamak: 'En ufak bir şeyden sevinir, yerlerinde duramaz olurlar.' -N. Cumalı.

Yerine getirmek (deyim) -Ortak

1) İstenileni, gerekeni yapmak: 'Sırf iri, kara gözlerindeki endişe dinsin diye, itiraz etmeden her isteğini yerine getirdim.' -N. Uygur. 2) Eski duruma döndürmek; 3) İfa etmek: 'Şirket su veremeyecekse taahhüdünü yerine getirmediği için dağıtılır.' -N. Hikmet.

(bir şeyin) Yerini tutmak (deyim) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

1) Bulunmayan bir nesnenin yerini almak, onu aratmamak: 'Hiçbir kahvaltı simitle çayın yerini tutamaz.' -S. F. Abasıyanık. 2) Görevinden ayrılan birinin yaptığı işi yapabilmek.

Yerle bir etmek (deyim) -Ata Yay.

Temeline kadar yok etmek, tahrip etmek: 'Ali bütün karargâhı yerle bir edecek bu korkunç alete bakmak istedi.' -Ö. Seyfettin.

Yok etmek (deyim) -Ata Yay.

1) Ortadan kaldırmak, ifna etmek, izale etmek; 2) mec. Varlığına son vermek: 'Kurtulmak için ya yok olmalı ya yok etmeli.' -A. İlhan.

Yok olmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Ortadan kalkmak, kaybolmak; 2) mec. Varlığı sona ermek: 'Bir umuttur yok olmaya karşı az çok hazırlıklı olmak.' -B. Necatigil.

Yol açmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Yol yapmak; 2) Kapanmış olan yolu geçilir duruma getirmek; 3) Kalabalık bir yerde genellikle saygıdeğer bir kişinin geçmesi için insanları kenara çekip yol vermek; 4) mec. Bir olayın sebebi olmak: 'Seniha'nın bu hareketi türlü türlü tefsirlere yol açtı.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 5) mec. Davranışlarıyla başkalarına örnek olmak: 'Bize yol aç, erkân göster; yollar aç bize de, biz de adam sırasına girelim.' -K. Korcan.

Yol almak (deyim) -Ortak

Yolda ilerlemek: 'Hayatta epeyce yol almış, çoluk çocuğa karışmış bir münevver olarak sürüden ayrılmaya korkuyordu.' -R. N. Güntekin.

Yol aramak (deyim) -MEB 1 Yay.

Çare bulmaya çalışmak.

Yol göstermek (deyim) -MEB 2 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Kılavuzluk etmek, yolu bilmeyene anlatmak, tarif etmek: 'Elinde güçlü bir çıra vardı, onu yüksekte tutarak yolculara yol gösteriyordu.' -N. Araz. 2) mec. Ne

yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek: 'Biz benzincinin istihkakını düşeriz, siz de benzini alırsınız diye yol gösterirler.' -M. Ş. Esendal.

Yola çıkmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay. & MEB 2 Yay.

1) Araca binmek üzere yolüstünde durmak; 2) Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek: 'Yola öğle yemeğinden sonra çıktık.' -S. Kocagöz. 3) Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak: 'Bir roman konusundan yola çıkarak Salâh Birsal'in 'Dört Köşeli Üçgen'ile Orhan Kemal'in 'Murtaza'sı arasında bir akrabalık kuruverdi.' -S. İleri.

Yola düzölmek (*deyim*) -Ata Yay.

Gidilecek yere doğru yola çıkmak: 'Güneş doğarken yola düzöldük.' -R. Mağden.

Yola getirmek (*deyim*) -Ata Yay.

Birinin bir konudaki ters tutumunu düzeltmek: 'Her karşısına çıkışta ona nasihat eder, bazen sert söyler, bazen tatlı tatlı yola getirmeye çalışır.' -H. Pulur.

Yolda kalmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kaza, doğal afet vb. Sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceğı yere varamamak.

Yoldan çıkmak (*deyim*) -Ata Yay.

1) Belli bir yol izleyen taşıtlar herhangi bir sebeple yolundan ayrılmak, gitmez olmak; 2) mec. Doğru yoldan ayrılmak.

(bir yere) Yolu düşmek (*deyim*) -Ata Yay. & Ekoyay Yay.

O yerden geçmesi gerekmek.

Yolunu beklemek (gözlemek) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Gelmesini beklemek: 'Ben merak ederdim, gece yarılara kadar yolunu beklerdim.' -M. Ş. Esendal.

Yolunu kesmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Engel olmak, engellemek: 'Yani şüphelendiğı müşterilerin yolunu kesmiyor, uzaktan uzağı onları takip etmekle nefsinin köreltiyordu.' -N. Hikmet.

Yolunu tutmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir yere doğru gitmeye başlamak: 'Bir süre sonra, kara kış gelince bakmış ki olacak gibi değil, güneyin yolunu tutmuş.' -T. Halman.

Yön vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yeni bir biçim, yeni bir düzen vermek: 'Ama unutmayalım kiecessüslerimize yön veren ihtiyaçlarımızdır.' -C. Meriç.

Yuva kurmak (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Evlenmek: 'Âşüksak, âşık olduğumuz gençle, yalnız onunla bir yuva kurmak istiyorsak, o kapı da her şeye karşın hâlâ ve hep açıktı.' -A. Ağaoğlu.

Yüreği ağzına gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birdenbire çok korkmak, aşırı korku veya sevinçten fazlasıyla heyecanlanmak, endişelenmek: 'Çingırağın her çekilişinde ikisinin de heyecandan yürekleri ağızlarına geliyor.' -M. Yesari.

Yüreği hop etmek (*hoplamak veya oynamak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birdenbire korkup heyecanlanmak: 'Ansızın geldin, dedi, yüreğim oynadı.' -M. Ş. Esendal.

Yüreğini kaplamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Endişe ve üzüntü duymak: 'Onu tanıyamamak sinsi bir korku gibi yüreğini kapladı.' -O. Aysu.

Yüz çevirmek (*deyim*) -Ekoyay Yay.

Gösterdiği ilgiyi kesmek: '... Vergi kâtibinden yüz çevirmişler, kendisine hasım olmuşlardı.' -E. E. Talu.

Yüzü gülmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Ekoyay Yay.

1) Sevinci yüzünden belli olmak: 'Otele gidip lavabolu odayı görünce yüzüm güldü.' -F. Otyam. 2) Feraha kavuşmak: Şehirlilerle köylüler arasındaki alışveriş şartları düzenlendikten sonra hepsinin yüzü gülmeye başladı. 3) Temiz, tertipli duruma gelmek.

Yüzü kızarmak (*deyim*) -Ata Yay. & MEB 2 Yay.

Utanmak: 'Boynundan bir kese çıkardı fakat içine bakmadan ani bir fikirle yüzü kızardı.' -H. E. Adıvar.

Yüzüne vurmak (*çarpmak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek: 'Bir büyük kabahatim varmış da yüzüme vuracaklarmış gibi açıp okumaktan çekiniyorum.' -A. Gündüz.

-Z-

Zarar gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kötülük gelmek: 'Bizden hiç kimseye zarar gelmez.' -Ö. Seyfettin.

Zarar görmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Kötü sonuca uğramak: 'Usulleri, kaideleri bozanların zarar görecekləri muhakkaktı.' -Ö. Seyfettin.

Zarar vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Kötülük etmek: 'Bu davaya zarar verecek ihtiyarları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.' -F. R. Atay. 2) Birinin parasal kayba uğramasına sebep olmak.

(bir şeyden) Zevk almak (*duymak*) (*deyim*) -Ata Yay.

Hoşlanmak, beğenmek: 'Yılan gibisin, insanları sokmaktan zevk alırsın.' -N. Hikmet.

Ziyafet çekmek (*vermek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Konukları yemekli ağırlamak: 'O gece telgrafçı, gümrükçü, liman çavuşu, müdür beye bir ziyafet vermek istemişlerdi.' -M. Ş. Esendal.

Ziyaret etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Birini görmeye gitmek: 'Sporcular da birbirlerini sık sık ziyaret etsinler.' -N. Hikmet. 2) Bir yeri görmeye gitmek.

Zorunda kalmak (*olmak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.& Ata Yay.

Kesinlikle yapması gerekmemek, yapmaya mecbur olmak: 'Kitabını basacak yayınevi bulamamış, onu kendi parasıyla bastırmak zorunda kalmıştır.' -S. Birsal.

Zorunlu kılmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Mecbur etmek

7.1.3. 7. Sınıf

2021-2022 ve 2022-2023 eğitim- öğretim yıllarında okullarda okutulan ve MEB 1, MEB 2 ve Özgün Yayıncılık tarafından hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki atasözü ve deyimlerin TDK Sözlük'teki karşılıkları:

... Bir hâl almak (*hâle girmek*) (deyim) -Özgün Yay.

... Bir duruma gelmek: Hastalık tehlikeli bir hâl aldı.

... Duygusu uyandırmak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Bir duygu oluşturmak: 'Bu çeşit mülahazalar bizde ancak bir isyan duygusu uyandırabilirdi.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

-A-

(bir durumu) Açığa çıkarmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Ortaya çıkarmak, gözler önüne sermek, anlaşılır duruma getirmek: 'Yolsuzluklarını açığa çıkarması bardağı taşıtan damla oldu.' -H. Topuz.

Karnı zil çalmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok acıkmış olmak.

(birini) Adam yerine (*hesabına*) koymak (deyim) -MEB 2 Yay.

Adamdan saymak, varlığını kabul etmek: 'Anasını durmadan nefes aldırmadan azarlıyor, babasını adam yerine koymuyor, ağzını açarken susturuyordu.' -R. H. Karay. 'Adam hesabına koyup bir hatır sormaz, bir çift lakırtı etmezler.' -M. Ş. Esendal.

(birini) Adamdan saymak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir kimseye gereğinden fazla değer vermek, saygı duymak.

Adım (*adımını*) atmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Yürümek için ayağını öne doğru uzatıp basmak: 'Yıllar var ki bu eve tek bir ziyaretçi bile adım atmamıştı.' -E. Şafak. 2) mec. Bir işe ilk kez girişmek.

Ağız birliği etmek (deyim) -Özgün Yay.

Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak, söz birliği etmek.

Ağız dili tutulmak (deyim) -Özgün Yay.

1) Konuşamamak; 2) Beklenmedik bir durum karşısında heyecanlanmak, hayranlık duymak: 'Kızları gördün, ağzın dilin tutuldu gayri.' -N. Cumalı.

Ağız kulaklarına varmak (deyim) -Özgün Yay.

Çok sevinmek: 'Çocuklarıma beni misal gösterdiğini, ağızım kulaklarıma vararak öteden beriden işitiyordum.' -R. N. Güntekin.

Ağızından düşmemek (düşürmemek) (deyim) -MEB 2 Yay.

Her zaman sözünü etmek, söylemek: 'Bu ne cehennemdir lafi ağızından düşmüyordu.' -N. Cumalı.

Akan su, yosun tutmaz. (atasözü) -Özgün Yay.

Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.

Akıl etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Herhangi bir önlem veya çareyi zamanında düşünmek: 'Duvar saatine bakmayı akıl ettiğinde ise zihni adamakıllı bulandı.' -İ. O. Anar.

Akılda tutmak (deyim) -Özgün Yay.

Unutmamak.

Akla gelmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Hatırlamak.

Aklından geçirmek (deyim) -Özgün Yay.

Bir şeyi yapmayı düşünmek, tasarlamak: 'Aklından geçirdiği gerçekmiş gibi telaşlanmıştı.' -N. Cumalı.

Aklını kaçırmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Delirmek: 'Cesareti de adamakıllı kırılmış, aklını kaçıran babasının hâli onu perişan etmişti.' -İ. O. Anar. 2) Gereksiz, yersiz iş yapmak.

Alkış kopmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Birdenbire güçlü bir biçimde el çırpılmak.

Alkış tufanı kopmak (deyim) -Özgün Yay.

Sürekli ve coşkun alkış başlamak: 'Daha ilk nağmelerde meyhaneyi sarsan bir alkış tufanı koptu.' -S. F. Abasıyanık.

Alını açık yüzü ak (deyim) -Özgün Yay.

Çekinecek hiçbir durumu veya ayıbı olmayan.

Alt etmek (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Üstünlük sağlamak, yenmek: 'Sanatı kendi şartları, kendi ölçüleri içinde alt etmeye yanaşmadıkça gerçek sanatkar olmaya imkân yok.' -O. V. Kanık.

Altında kalmamak (deyim) -Özgün Yay.

Karşılığını vermek, gördüğü iyilik veya kötülüğü karşılıksız bırakmamak.

Altını üstüne getirmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Bir şey bulmak için aramadık yer bırakmamak; 2) Söz veya tutumuyla çevreyi birbirine düşürmek, karmakarışık etmek: 'İnsanın gözü bir şey görmedi mi dünyanın altını üstüne getirmeli.' -Z. Selimoğlu.

Altüst olmak (deyim) -Özgün Yay.

1) Çok karışık duruma gelmek; 2) Üzülme, tedirgin olmak, yıkılmak: 'Tasarısı birdenbire altüst olan insanlar gibi bakınıyordu.' -İ. H. Baltacıoğlu. 3) Rahatsızlanmak: Yediğim yemekten midem altüst oldu.

(...-mesi) An meselesi (deyim) -Özgün Yay.

Olması her an mümkün, sürekli gerçekleşebilecek durumda: Dayımların gelmesi an meselesi.

Anlam vermek (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Kendince bir yargıya varmak, yorumlamak.

Anlaşmaya varmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir konuda birisiyle anlaşmak.

Anlayış göstermek (deyim) -MEB 2 Yay.

İstenilen veya söylenilen bir şeyi hoşgörülle karşılamak: 'Yaşamı her yönden yalnızlığa yaslanmış olan bu kadına tek çocuğun bile anlayış gösterdiğini sanmam.' -A. Kutlu.

Araya girmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) İki kişinin arasındaki bir işe karışmak; 2) İki kişiyi uzlaştırmaya çalışmak; 3) Bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir şey çıkmak.

Arayı açmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Aradaki uzaklık artmak; 2) mec. Görüşmemek.

Arı gibi (deyim) -Özgün Yay.

1) Çok çalışkan; 2) Hızlı ve sürekli bir biçimde: 'Gürültü etmeden, iz bırakmadan, hadise çıkarmadan çalışıyorlar, arılar gibi.' -E. M. Karakurt.

Atsan atılmaz, satsan satılmaz. (deyim) -MEB 2 Yay.

İşe yaramadığı veya sıkıntı verdiği hâlde vazgeçilemeyen şeyler ve kimseler için söylenen bir söz.

Ayağa fırlamak (deyim) -MEB 2 Yay.

Hızla ayağa kalkmak: 'Derken balıkçı öfkeyle ayağa fırladı, kafese kapatılmış bir kaplan gibi dolandı güvertede.' -A. Erhat.

Ayağını yorganına göre uzat. (atasözü) -Özgün Yay.

Giderini mutlaka gelirine uydurmalısın.

Ayak uydurmak (deyim) -Özgün Yay.

1) Yürüyüşte adım atışını başkalarınınkine uydurmak; 2) Ayak açmak; 3) mec. Kendi gidiş ve davranışını başkasınınkine benzetmek: 'Âdettir, genç kızlar girdikleri ailenin terbiyesine, gidişine ayak uydururlar.' -S. F. Abasıyanık.

Ayaklarına (ayağına) kara su (sular) inmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok yorulmak, güçsüz, dermansız kalmak: 'Bu şehirde akşama doğru / İçime korku / Ayaklarıma kara su iner' -B. Necatigil.

Ayıkla pirincin taşını (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir işin pek karışık ve içinden çıkılmaz durumda olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz: 'Karıya bir de nikâh yaptırdı mı ondan sonra ayıkla artık pirincin taşını!' - O. Kemal.

Azar işitmek (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Azarlanmak: 'Buna rağmen bir kez bile azar işitmeyişinden, arkadaki sessiz tartışmanın ne denli ciddi olduğunu kestirebiliyordu.' -E. Şafak.

-B-

Bağrına basmak (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

1) Kucaklamak: 'İzmir'den kalkıp Mısır'a kadar beni görmeye, beni okşamaya, beni bağrına basıp sevmeye gelirdi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek: 'Sen onu bambaşka duygularla, heyecanlarla bağrına basmak isteyeceksin.' -E. Bener.

Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ. (olur) (atasözü) -Özgün Yay.

Bakılıp onarılan şeylerden yararlanılır, bakımsız bırakılanlardan bir yarar elde edilemez.

Bal gibi (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Pek tatlı; 2) Şüpheye yer bırakmadan, çok iyi, adamakıllı: 'Hepsi o kadar sahici ki telefonun öbür ucundaki, bal gibi inanıyor.' -T. Halman.

(birinin) Bam teline basmak (dokunmak) (deyim) -MEB 2 Yay.

En çok kızacağı şeyi yapmak veya sözü söylemek: 'Firuzan bam teline basıyor, aksi sesler çıkarıyor.' -H. E. Adıvar.

Baş başa bırakmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Birinin, bir şeyle veya bir kimseyle yalnız kalmasını sağlamak: 'İçten içe bu duruma memnun olarak onları kavgalarıyla baş başa bıraktım.' -A. Ümit.

(biriyle, bir şeyle) Baş başa kalmak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Biriyle veya bir şeyle yalnız kalmak: 'Düşünceleriyle, iç sesiyle baş başa kalmayı tercih ederdi.' -A. Kulin.

Baş etmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Gücü yetmek: 'Ben onlarla baş etmeye çalışıyordum ki Hasan'ın kapısı birden açıldı.' -E. Bener. 2) Başarı kazanmak.

Baş tacı etmek (deyim) -Özgün Yay.

Çok sevmek ve saymak, el üstünde tutmak.

Başı dara düşmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Sıkıntıya girmek: 'Adamın başı dara düşünce yardımına Hayrullah koşmaz da kim koşar?' -A. İlhan.

Başına bir hâl gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Kötü bir duruma uğramak; 2) ölüm ihtimali olmak.

(bir şeyin) Başına geçmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Görevi altında bulundurmak; 2) Bir işin yönetimini ele almak; 3) Bir işi yapmaya başlamak; 4) Bir şeyin etrafında toplanmak, yer almak: 'Adam ağır adımlarla gelip masanın başına geçiyor.' -E. M. Karakurt.

(bir yerin, bir işin) Başına gelmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir görevi üstlenmek, yüklenmek.

Başından savmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir istekte bulunanı sözde bir sebeple uzaklaştırmak: 'Yoksa başımdan savmak için akla karayı mı seçeceğim?' -R. H. Karay.

Başının çaresine bakmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Kimseden yardım görmeden kendi işini kendi yapmak.

(birinin) Başının etini yemek (deyim) -MEB 1 Yay.

Karşısındakini bezdirinceye, bıktırıncaya kadar sürekli konuşmak veya söylemek: 'Köyde patladığımı telefonlarla, telgraflarla bana bildirerek başımın etini yiyen sen değil misin?' -N. F. Kısakürek.

Başköşeye kurulmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Saygın kişilere ve büyüklere ayrılan yere oturmak: 'Adamakıllı bol entarisinin eteklerini savurta savurta geldi, başköşeye kuruldu.' -A. İlhan.

Bayram etmek (yapmak) (deyim) -Özgün Yay.

Çok sevinmek: 'Sabaha kadar tepindiler. Bayram ediyorlar.' -N. F. Kısakürek.

Bereket versin (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Para alan kimsenin söylediği iyi dilek sözü; 2) Bir kimsenin bir durumdan hoşnutluğunu anlatan söz: 'Bereket versin, gece bu kır yolu تنها idi.' -H. R. Gürpınar.

Bilgiçlik satmak (*taslamak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bilmediği hâlde bilir görünmek, bilgin geçinmek: 'Hazır olanlar, bilgiçlik tasladılar, tasdik ettiler.' -N. Araz.

Bir elin nesi var, iki ele ne gerek var. (*atasözü*) -Özgün Yay.

Başarıya ulaşmak için birlik olmak gerek.

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı (*hakkı vardır*) (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

İyilik küçük de olsa unutulmaz.

Birlikten kuvvet doğar. (*atasözü*) -Özgün Yay.

Toplu veya beraber davranmak daha büyük güç sağlar.

Boşa gitmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Harcanan emek, para hiçbir işe yaramamak, olumlu bir sonuca ulaşamamak: 'Bir fikrin gerçekleştirilmesine yaramayan zaferler boşa gider.' -Atatürk.

Burnunda tütmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Çok özlemek: 'Benim Nazlılarım, Gülizarlarım hatta Ethemlerim burnumda tütmeye başladı.' -O. C. Kaygılı.

Burnunun dikine (*doğrusuna*) **gitmek** (*deyim*) -Özgün Yay.

Öğüt dinlemeyerek kendi bildiği gibi davranmak: 'Soruların yanıtlarını buldum mu ne gezer ama nedense aptal kafam burnunun dikine gitmeyi sürdürdü.' -A. Ümit.

Buz gibi (*deyim*) -Ortak

1) Çok soğuk; 2) Çok soğuk bir etki uyandıran (şey veya kimse); 3) Kötü nitelikler için kesinlik: Adam buz gibi hırsız. 4) Kesinlikle: 'Elbette can sıkıntısına düşer, buz gibi düşman kesilir erkeğe.' -A. Erhat.

-C-

Can atmak (*deyim*) -Ortak

Şiddetle arzu etmek, çok istemek: 'O zaman herkes böyle bir tecride can atardı.' -K. Korcan.

Can boğazdan gelir. (*geçer*) (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

İnsan yiyeceğine önem vererek güçlenebilir veya yemeden yaşamak mümkün değildir.

Can bulmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Dirilmek, canlanmak: 'Eylül sonunda ruhunu teslim eden heves / Can bulmak üzredir yeni baştan bahar ile' -F. N. Çamlıbel.

Can çekişmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Ölmek üzere bulunmak: 'Bir uzun can çekişme bunun her anı bence / İçimi sızlatan şey ölüm değil işkence' -F. N. Çamlıbel. 2) Sona ermek, tükenmek, bitmek: 'Yazdığım satırlara bakarsanız manevi varlığımın can çekiştiğini görürsünüz.' -H. E. Adıvar.

Can vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Ölmek: 'Göçük altında can vermiş kaç insan görmüştü bugüne kadar?' -A. Kulin. 2) Ruha güç vermek: Bu sözleriniz bana can verdi. 3) Canlanmasına yol açmak: 'Bahar toprağa gene can verdi.' -F. R. Atay. 4) Bir şeyi çok istemek.

Canı sıkılmak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak: 'Bir an daldı. Durup dururken canı sıkılmıştı.' -E. Şafak. 2) Öfkelenmek: 'Belki de kitapları bedavaya getireceğimi düşündüğü için canı sıkılıyor.' -A. Ümit. 3) Üzülme: 'Atölyede bellediğim dünya kadar söze gazetelerde, kitaplarda rastlamayınca enikonu canım sıkılıyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Canını almak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Öldürmek: 'Ya hemen canını almaz da sana işkence edersem?' -N. F. Kısakürek. 2) Canını verdirecek kadar memnun etmek; 3) Sıkıntıya sokmak: 'İşi o makamdan o makama sora sora dolaşır, parasını almaz ama iş sahibinin canını alır.' -B. Felek.

Cankulağı ile dinlemek (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok dikkatli dinlemek: 'Atölyede duyduğum kelimeleri, cümleleri cankulağı ile dinliyor, bunları aynen Fransızlar gibi kullanmak için can atıyordum.' -B. R. Eyuboğlu.

(birine) Cesaret vermek (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Birinin yılgınlığını gidermek, birini yüreklendirmek: 'Ben size ne cesaret verdim ki bana böyle bir teklifte bulunabiliyorsunuz?' -N. F. Kısakürek.

-Ç-

Çaba harcamak (deyim) -Özgün Yay.

Bir işi yapabilmek için elinden geleni yapmak: 'Tehlikeyi anlamış olacak ki seçimlerde oylarını dağıtmamaya çaba harcıyordu.' -T. Buğra.

Çakı gibi (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Canlı ve atik: 'Övünmek saymazsanız çakı gibi topçu subayı oluyordum.' -R. Erduran. 2) Sağlıklı.

Çekip gitmek (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Bırakıp gitmek, ayrılmak, savuşmak: 'Sırf bu parayı ödeyemiyorum diye çekip gitmesini başıslamıyordu.' -T. Buğra.

Çenesini tutmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Ağzını tutmak.

Çığır açmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir alanda yeni bir yol, yöntem başlatmak: 'Hepsi birden Atatürk'ün açmakta olduğu bir çığırda çalışıyorlardı.' -A. Erhat.

Çığlık atmak (koparmak, basmak) (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Kulak tırmalayıcı korkunç sesler çıkararak acı acı bağırmak: 'Deve acı bir çığlık atarak yere yığıldı.' -N. F. Kısakürek. 'Bir gün işte bu çalgı çalmırken küçük kız olanca kuvveti ile tepinmeye, çığlık basmaya başlamıştır.' -H. E. Adıvar.

(birini) Çileden çıkarmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok kızdırmak: 'Karşı taraftan konuşanın kolağası Mustafa Kemal oluşu hepsini çileden çıkarır.' -F. R. Atay.

-D-

Dalıp gitmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir düşünce veya hayal ile bulunduğu ortamdan uzaklaşmak: 'İlk geldiğimizde hava değiştirmekten olmalı, dalıp gidiyorduk.' -F. R. Atay.

Damga vurmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Damgalamak: 'Nuri Usta, sanki çırılçıplakmış da derisine kızgın demirle damga vuruluyormuş gibi irkildi.' -N. Hikmet. 2) mec. İz bırakmak: 'Belli semtler, yüzyıllar boyu, oraların sakinlerine belli bir damga vurmuş gibidirler.' -H. Taner.

Damlaya damlaya göl olur. (atasözü) -MEB 2 Yay.

Azar azar olagelen şeyler birikerek önemli bir niceliğe ulaşacağı için küçümsenmemelidir.

Dara düşmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Para sıkıntısına düşmek: 'Madam onu çocuğu gibi seviyordu. Dara düştüğü günlerde hizmetini hiç aksatmadan para mara istemedi.' -T. Buğra.

Davet etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

- 1) Çağırarak: 'Bir bakanmışım gibi beni kürsüye davet etti.' -Y. K. Karaosmanoğlu.
- 2) birinin bir şeye uymasını istemek: 'Kimin kimi istifaya davet edeceğini pek yakında gösterecekti.' -R. N. Güntekin.
- 3) mec. Yol açmak: Hastalığı davet ediyor.

Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (*atasözü*) -Özgün Yay.

İşin içinde olmayanlar o işi kolay veya kârlı sanırlar.

Dayak atmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Dövmek, sopa ile dövmek: 'Gece tenha bir sokakta parasını aldığı bir adama dayak atıyormuş.' -A. Ş. Hisar.

Değer vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Değerli saymak, önem vermek.

Derde (*derdine*) **derman olmak** (*deyim*) -Özgün Yay.

Soruna çözüm bulmak, sıkıntıyı geçirmeye çare göstermek: 'Hurşit Bey seni ağırlar, derdine derman olur.' -Y. Kemal.

Derdini dökmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Derdini, sıkıntılarını ayrıntılı olarak anlatmak, dile getirmek: 'Efendinin ona ihtiyacı en ziyade kendi derdini dökmek, kalbini boşaltmak içindi.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Ders vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

- 1) Öğretmek, yetiştirmek: İyi konuşurdu, ders vermek sanatını bilirdi.
- 2) Azarlamak, sert davranmak, sert bir karşılıkla yola getirmek: 'Evvela kendi kendisini cezalandırdı, sonra kendisi gibi yaşamak istemeyenlere ders verdi.' -P. Safa.

Dert etmek (*edinmek*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir sorunu veya durumu üzüntü konusu yapmak.

Destan gibi (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Uzun yazılmış (mektup).

Dışa vurmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Belli etmek.

Dikkat çekmek (*deyim*) -Ortak

- 1) ask. 'Dikkat' komutunu yüksek sesle söylemek;
- 2) mec. İlgi toplamak: 'Hangi konudan söz etse dikkati çekecek bir hava veriyor.' -N. Cumalı.
- 3) mec. Göze batmak, fark edilmek.

Dikkate almak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Göz önünde bulundurmak, hesaba katmak, gereğini düşünmek: 'O yüzden annemin sözlerini dikkate almadı.' -A. Kutlu.

Dil (*diller*) **dökmek** (*deyim*) -Özgün Yay.

Kandırmak, inandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek: 'Ninniye mutlaka söylemesi için ona bir sürü dil döktü.' -O. C. Kaygılı.

Dil uzatmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir kimse veya bir şey için kötü söylemek: 'Başka ulusların kabahatleri ne olursa olsun, dost ve düşman bize nasıl dil uzatırlarsa uzatsın...' -T. Halman.

Dile getirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

1) Konuşturmak: 'Yıllar yılı, bu amaçları devlet adamlarımız, basınımız, sanat âlemimiz dile getirip durmuştur.' -T. Halman. 2) Belirtmek, anlatmak, açıklamak, ifade etmek: 'Kendi kendime, adlı şiirinde bunu şöyle dile getirir.' -S. Birsal.

Dili çözülmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Konuşamayan veya susan kişi konuşmaya başlamak: 'Aslında ben çok az konuşan biriyim. Dilimin böyle birdenbire çözülmesi çok garip.' -İ. Aral.

Dili dönmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Bir sözü doğru, düzgün söylemeyi becerememek: 'Üstelik ben dilim dönmezken armağan ettiğim çiçeklerle konuşmuyor muyum?' -R. Mağden. 2) Amacını iyi anlatamamak.

Dili tutulmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Sevinç, korku, şaşkınlık vb. Sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak: 'Elmas'ın dili tutulmuştu. Çıt çıkarmadan bakıyordu sadece.' -A. Kulin.

Dili varmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir sözü söylemeye gönlü razı olmak: 'Süleyman Kâhyaya söylemeye kimsenin dili varmıyor, gücü yetmiyordu.' -Y. Kemal.

Dilinden anlamak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Bir canlının çıkardığı seslerden veya onun davranışlarından ne anlatmak istediğini anlamak; 2) mec. Söz konusu olan şeyin özelliğini bilmek: 'Bunda yenilmiş, içilmiş bir şey yok ya! Sen onun dilini de anlarsın.' -M. Ş. Esendal.

Dillere destan olmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Herkes tarafından konuşulur olmak: 'Dillere destan İstanbul nezaketini o evde gördüm, ağzım açık kaldı.' -A. Kutlu.

Dimdik ayakta durmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Yıkılmamak.

Dişini sıkamak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Darlığa, sıkıntıya dayanmak, katlanmak: 'Hele biraz dişini sık, hepsi yoluna girer.'

-R. H. Karay.

Dizlerinin bağı çözülmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Korkudan ayakta duramayacak duruma gelmek: 'Mengene gibi bir el, cerrahın

yakasına yapışınca zavallının dizlerinin bağı çözülecek gibi oldu.' -İ. O. Anar.

Doktora görünmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Muayene olmak.

Dolup taşmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Gereğinden çok olmak, gereğinden çok kaplamak: 'Dışarıda bulutsuz bir temmuz göğü, öğle güneşinin yakıcı aydınlığıyla dolup taşıyordu.' -N. Cumalı. 2) Çok kalabalık olmak: Millî takımın karşılaşmalarında stadyumlar dolup taşıyor.

Dozunu kaçırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) İlaçta ölçüyü tutturamamak; 2) mec. Ölçüyü aşmak, aşırı gitmek: 'Şakanın dozu kaçmıştı.' -Y. Z. Ortaç.

Dört gözle beklemek (*bakmak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Çok isteyerek veya özleyerek beklemek: 'Terekesini paylaşmak için dört gözle ölümünü beklemekteydiler.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Dur durak (*dur dinlen veya dur otur*) yok. (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Durup dinlenmeden sürekli çalışmayı anlatan bir söz: 'Gayri bana dur durak yok...

Muhasebe müdürü ... Çalışmamdan hoşnut değilmiş.' -T. Dursun K.

Dümen kırmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Yön değiştirmek: 'Herhâlde kaçmayı düşünüyor olmalıydı. Yolun kenarındaki tek tük ağaçlara doğru dümen kırdı.' -R. N. Güntekin.

Dünyadan el etek (*elini eteğini*) çekmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Bir kenara çekilip çevresiyle ilgisini kesmek, toplumun yaşayışına karışmamak, dünya işleriyle ilgilenmez olmak: 'Yedi saatlik evliler, şimdiden mi dünyadan el etek çekiyor?' -N. F. Kısakürek.

Dünyaya gelmek (*deyim*) -Ortak

İnsan, doğmak: 'Sonunda ne kadar istedilerse de erkek çocukları dünyaya gelmedi.'

-N. Cumalı.

Düş kırıklığına uğramak (deyim) -MEB 1 Yay.

Beklediği sonucu alamamak: 'Uğradığı düş kırıklığı adımlarına yansıyan sünepe bir adam.' -A. Ümit.

Düşman olmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Kin beslemeye başlamak.

Düşünceye dalmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Derin derin düşünmek: 'Rıhtımda bir aşağı bir yukarı dolaşanları seyre müsait bir iskemlede düşünceye daldım.' -S. F. Abasıyanık.

Düşünüp (düşünmek) taşınmak (deyim) -Özgün Yay.

Konuyu bütün yönleriyle inceleyip ona göre davranmak, iyice düşünmek: 'Düşündüm taşındım. Yani, insan dışı ağırırken ne kadar düşünüp taşınabilirse, o kadar düşünüp taşındım işte.' -N. Hikmet.

-E-

El(I) el koymak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Bir yolsuzluğu ortaya çıkarmak, incelemek, vaziyet etmek; 2) Üstüne konmak: 'Herkesin olan bir olanağa el koyup onu kendi çıkarına kullanıni neden seveyim?' -A. Ağaoğlu. 3) Zorla almak: 'Bizi işimizde gücümüzde serbest bırakmak şöyle dursun, çoluk çocuğumuzun nafakasına el koymaya kalkıştılar.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 4) İşi üzerine almak, sorumluluğu üstlenmek: 'Annem hemen işe el koydu.' -A. Kutlu. 5) Yetkili organ bir malı veya bir kuruluşu kendi yönetimine almak.

El elden üstündür. (ta arşa kadar) (atasözü)-MEB 2 Yay.

Bir kimse, kendisinden üstün bir başkasının da olabileceğini bilmelidir.

Elde etmek (deyim) -Ortak

1) Bir şeye sahip olmak: 'O parlak siyah gözler, onları bir daha elde edemeyecek miydi?' -H. Z. Uşaklıgil. 2) Bir kimseyi kendi hizmetine almak veya kendinden yana çekmek.

Elden geçirmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Eksiklik veya bozukluklarını gidermek veya denetlemek için incelemek: 'Otomobil tamircisi bir akrabaları varmış, o da arabayı elden geçirmiş.' -E. Bener.

Ele almak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak: 'Sözlerini bambaşka bir anlayışla ele almış ve kendi kendine sormuştu.' -T. Buğra. 2) Bir konuyu görüşmek; 3) Bir konuyu

incelemek, araştırmak: 'Kamu d zeniyile ilgili bu konuların yanında toplum ve aile sorunları da ele alınıyordu.' -M. And. 4) Herhangi bir Şeyi iş edinmek: 'Fakat dediğim gibi ben y zs zl Ğ  ele almıştım.' -R. N. Güntekin.

Eli ayağı (*ayağına*) dolaşmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Şaşırmak, telaşlanmak: 'Hastasını muayene ederken başında bulundular mı, hele söz söylediler mi eli ayağı dolaşır, ya kalbi bulamaz ya nabzı Şaşırır.' -A. İlhan. 'Şaşkınlıktan eli ayağına dolaŐarak pencerelele koŐtu ve orada gördüğü manzara karşısında donakaldı.' -E. Şafak.

Eli silah tutmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Silah kullanabilmek.

Eli varmamak (*Đitmemek*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir işi yapmaya g nl  razı olmamak: 'Temiz yere kolay   p atamazsınız. Eliniz varmaz.' -H. Taner.

(*birinin*) Elinden (*bir Şey*) düşmemek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir Şeyle sürekli ilgilenmek: 'Hiç keser, çapa elinden düşmüyordu, yeri kazıyor kazıyordu.' -M. İzgü.

Elinden bir iş (*Şey*) gelmemek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Çaresizlikten veya yeteneksizlikten bir iş yapamamak: 'Matbu k Ğıtları doldurmaktan başka elinden bir iş gelmez, sorulmadık a kendiliğinden konuŐtuĐu görülmezdi.' -R. H. Karay.

Elinden geleni ardına (*arkasına*) koymamak (*deyim*) - zg n Yay.

Yapabileceği bütün kötülükleri yapmak: 'Düşüncesini en iyi biçimde anlatabilmek için elinden geleni ardına koymamıŐtır.' -S. Birsel.

Elinden geleni yapmak (*deyim*) - zg n Yay.

Gücünün yettiği kadarını yapmak: 'Bunu başarmak için elinden geleni yapacaksın, dedi.' -İ. O. Anar.

Eline geçmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Kazanmak, edinmek, elde etmek: 'Evi sattım, elime bin iki yüz lira kadar bir Şey geçti.' - . Seyfettin. 2) Rastlamak, bulmak: Eline geçen her kitabı okur. 3) Yakalamak.

(*bir yerden, bir Şeyden*) Elini ayağını (*eteğini*) kesmek (* ekmek*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) UĞramaz olmak; 2) UĐraŐmamak, ilgilenmemek: 'Ben artık  yle Şeylerden elimi ayağımı çektim.' -O. C. Kaygılı. 3) O Şeyle ilgisini kesmek: 'Odasına kapandı, aylarca dünyadan elini eteğini çekti.' -R. H. Karay.

Emanet bırakmak (*etmek, vermek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir şeyi veya bir kimseyi birine veya bir yere bir süreliğine bırakmak: 'Çocuğu annesine emanet etmeyecek, kendisi bakacaktır.' -A. Kutlu.

Emek harcamak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Çaba göstermek.

Emek olmadan yemek olmaz. (*atasözü*) -Özgün Yay.

Yaşayabilmek, harcayabilmek için çalışıp kazanmak gerekir.

Emek vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir şeyin meydana gelmesi için özenle ve çok çalışmak: 'Dirsek çürütüp emek verdiği kitapları, can vermeden can bulunamayacağını ona hiç söylememiști.' -S. Ayverdi.

Etekleri tutuşmak (*deyim*) -Ortak

Çok telaşlanmak: 'Öğleden sonra vali yine kıza köpüre arayınca komiser Zihni'nin etekleri iyice tutuştu.' -M. İzgü.

Etekleri zil (*ıslık veya çalpara*) **çalmak** (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Çok sevinmek: 'İlk mektebe gittiği gün Gülsüm'ün sevincinden etekleri zil çalıyordu.' -R. N. Güntekin. 2) Alınan sevinçli bir haber üzerine telaşa ve heyecana kapılmak.

Etmediğini bırakmamak (*komamak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Elinden gelen her türlü kötülüğü yapmak.

Ev alma, komşu al. (*atasözü*) -Özgün Yay.

Komşuluk ilişkileri, iyi bir komşuya sahip olma çok çok önemlidir.

Eziklik duymak (*deyim*) -Özgün Yay.

Kendini mahcup hissetmek.

-F-

Fark etmek (*deyim*) -Ortak

1) Görmek, seçmek: 'Boğaz'ın sisle kaplı olduğunu ancak ön güvertede bir yer bulup oturunca fark etmişti.' -A. İlhan. 2) Anlamak, sezmek: 'Öç almanın fırsatını yakalamış gibi konuştuğunu fark etti.' -T. Buğra. 3) Değişmek, başkalaşmak; 4) Ayırt etmek: 'Konuşma kesilmiyor, şimdi yabancı sesleri daha iyi fark etmekteyim.' -R. H. Karay.

Farkına varmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Gözüne çarpmak, fark etmek, anlamak: 'Bu nedenle karısının gözlerinde biriken öfkenin farkına varmadı.' -L. Tekin.

Feda etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kıymak, gözden çıkarmak: 'Her şeyi feda ederek onun peşine takılmış.' -H. C. Yalçın.

Fırsat bilmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir şeyden belli bir amaçla hemen yararlanmak: 'Bazı kişiler üstüme varmak için fırsat kolluyorlar; yalnız eski kamyonlarla katırlardan söz açarsam olabilir ki fırsat bilirler.' -A. Boysan.

Fırsat bulmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Uygun, elverişli zaman bulmak: 'Ben ve ablanız, fırsat buldukça size serbest ders vermeye geleceğiz.' -N. F. Kısakürek.

-G-

Gayret göstermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çaba harcamak, başarmak için çalışmak: 'Azar azar fakat ısrarlı bir gayret göstermeye başladı.' -P. Safa.

Gel zaman git zaman (*deyim*) -MEB 2 Yay.

'Aradan oldukça uzun bir zaman geçtikten sonra' anlamında kullanılan bir söz: 'Gel zaman git zaman bu kadının bir kızı olmuş.' -E. Şafak.

Göbek atmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Karnını hareket ettirerek oynamak: 'Dillere destan olan oturak âlemlerinde göbeği atan, erkek değil, kadındır.' -B. R. Eyuboğlu. 2) mec. Çok sevinmek: 'Dolmuştan inince bir yandan saatine bakar, bir yandan da göbek atarmış, daha bir saat var, diye.' -H. Taner.

Göçüp gitmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Ölmek: 'En güzel halk türküleri çok sevilen bir insanın ansızın göçüp gitmesi ile kopan bir feryattır.' -B. R. Eyuboğlu.

(birini veya bir şeyi) Gölgede bırakmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Ondan daha üstün bir düzeye yükselmek, ondan çok daha başarılı olmak: 'Enişte, delikanlıları gölgede bırakacak kadar çalıştı; hâlâ ayak üstünde.' -S. M. Alus.

Gönül (gönlünü) almak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Sevindirmek; 2) Kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek: 'Bu oğlanı amcama itmek doğru değil, bir ara gönlünü almalı.' -A. Ümit.

Gönül okşamak (deyim) -Özgün Yay.

Birini hoş bir söz veya davranışla sevindirmek, iltifat etmek.

Gönül vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Sevmek, âşık olmak: '1934'te yepyeni bir Türkçeye gönül vermiş olan Atatürk, sonraki üç dört yıl içinde, daha ılımlı bir dil devrimine yönelmiş olabilir mi?' -T. Halman. 2) Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek: 'Atölyelerde bu işe gönül veren idealist öğretmenler ders vermektedir.' -C. Uçuk. 3) Düşkün olmak: 'Cevizli tel kadayıfına gönül verene de rastlanıyor.' -S. F. Abasıyanık.

Göresi (göreceği) gelmek (deyim) -Özgün Yay.

Görmek isteğini duymak, özlemle görmek istemek, özlemek: 'Geçmiş günlere hasret çekmiyorum. Çocukluğumu göresim gelmedi.' -N. Hikmet.

Göz atmak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Kısa bir süre, fazla dikkat etmeden bakıvermek: 'Bir ara karşıdaki salaş birahanenin penceresine göz atıyorum.' -A. Ümit.

Göz dikmek (deyim) -Özgün Yay.

Bir şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak: 'Bizim canımıza, malımıza hangi devlet göz dikmişti?' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Göz göze gelmek (deyim) -Özgün Yay.

Her iki tarafın bakışları karşılaşmak: 'İşte bu iki adam bir aralık göz göze geldiler.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Göz kamaştırmak (almak) (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak; 2) mec. Bir niteliğiyle hayran bırakmak: 'O sıralar Avrupa'da bir büyük piyano ustası gözleri kamaştırıyordu.' -N. Nadi.

Göz yummak (deyim) -Özgün Yay.

1) Görmezlikten gelmek, hoş görmek, bağışlamak: 'Kendi dillerine başka bir dilden en küçük bir şeyin karışmasına göz yumamazlar.' -N. Uygur. 2) Umudunu kesmek, umutsuzluğa düşmek.

Gözden geçirmek (deyim) -Ortak

1) Okumak: 'O günkü gazeteleri gözden geçirdi.' -F. R. Atay. 2) Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek: 'Akşam hazırlanmış sofrayı gözden geçirmek için odasından çıktı.' -A. Kutlu. 3) Araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek.

Göze almak (*deyim*) -Özgün Yay.

Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek: 'Bunlardan kaç babayiğit bu ölüm yarışını göze alabilir?' -T. Buğra.

Göze girmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Davranış ve yetenekleriyle ilgi ve önem kazanmak: 'O fırsatta onu yererek göze girmeye çalışan birkaç tıynetsiz dalkavuk da elbet renk verdiler.' -A. Kabaklı.

Gözleri parlamak (*parıldamak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Gözlerinde sevinç ve istek belirlemek: 'İki kere gidip geldikten sonra gözleri parladı, evi bulmuştu.' -H. E. Adıvar. 'Yavaş yavaş başlarını kaldırıp yekdiğerinin yüzüne baktılar, ikisinin de gözleri parıladı.' -A. H. Müftüoğlu.

Gözlerine inanmamak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Hiç umulmayan, hiç beklenmeyen bir şeyin görülmesi karşısında şaşırarak.

(bir şeye) Gözü (gözleri) takılmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Dikkati çeken bir şeyden bakışlarını ayıramamak: 'Gözleri başka bir sahifenin ortalarına takıldı.' -P. Safa.

Gözü (gözleri) okşamak (*deyim*) -Özgün Yay.

Göze hoş görünmek: 'Kadıköy'den Fenerbahçe'ye kadar olan saha, gözleri okşayan bağlarla örtülüdür.' -B. Akyavaş.

(birini veya bir şeyi) Gözü tutmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Güvenmek, beğenmek: 'Bu genç çocukla bu üstü başı oldukça eski ihtiyar adamı gözü tutmamıştı.' -N. Hikmet.

Gözü yüksekte (yükseklerde) olmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Bulunduğu durumdan çok üstün olan bir duruma ulaşma amacını gütmek.

Gözün aydın (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kutlama sözü.

Gözünde tutmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Çok özlemek: 'Akşamlar niçin hâlâ gözünde tütüyor?' -A. N. Asya.

Gözünden (gözlerinden) yaş (yaşlar) boşanmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Çok ağlamak: 'Gözlerinden yaşlar boşandı birden.' -C. Uçuk.

Gözüne çarpmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Görünür olmak, dikkati çekmek: 'İlk gözüme çarpan köşe minderi ve üstündeki eski nakışlarla işlenmiş yastıklar.' -H. E. Adıvar.

(birinin) Gözüne girmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Sevgi ve ilgisini kazanmak: 'Tevfik Bey'in gözüne girdiğini de etraflıca anlattı.' -T. Buğra.

Gözüne uyku girmemek (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Uyuyamamak, uykusuz kalmak: 'Uykum kaçınca aklım bir şeye takılır ve o takıntıyı savuşturuncaya kadar gözüme uyku girmez.' -B. Felek.

Gözünün önünden gitmemek (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir türlü unutamamak.

Gözünün önüne gelmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak, hatırlamak: 'Doğduğum köydeki çocukluğum, İstanbul'a gelişimiz, mektep, Avrupa. Hep gözümün önüne geldi.' -Ö. Seyfettin.

Gurur duymak (deyim) -Özgün Yay.

Gururlanmak: 'Bu acıya kendi sebebiyet verdiğini hissetmekten gurur duyuyordu.' -H. E. Adıvar.

Gücü kesilmek (deyim) -Özgün Yay.

Kuvveti, takati azalmak: 'Yavaş yavaş gücüm kesiliyor, işte o zaman ağlamaya başlıyorum.' -N. Eray.

Gücü yetmek (deyim) -Özgün Yay.

Eldeki imkânlarla ancak altından kalkabilmek, üstesinden gelebilmek: 'Zaman zaman, şiirin ne olduğunu elimin erdiği, gücümün yettiği kadar anlatmaya çalıştım.' -O. V. Kanık.

(bir durum) Gün ışığına çıkmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Açıklığa kavuşmak, aydınlanmak: 'Bu mesele gün ışığına çıkmadıkça toplumun doğru dürüst bir düzen kurabileceğine inanmak zordur.' -B. R. Eyuboğlu.

Günlük tutmak (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Her gün yaşananları, olayları ve anıları bir deftere yazmak: 'Şimdiye kadar günlük tutmadım, olanı biteni kaydetmediğim için birçok şeyi unuttum.' -İ. Aral.

-H-

Ha babam de babam (deyim) -MEB 2 Yay.

Durmaksızın, sürekli.

Haber almak (deyim) -MEB 2 Yay.

Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek: 'Sizden haber almalı bir seneden fazla oldu.' -P. Safa.

Haber uçurmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Gizlice haber göndermek.

Haber vermek (*deyim*) -Ortak

1) Bildirmek, haber ulaştırmak: 'O evlerin ısıtılacağını, akşama sıcak yemek yapılacağını, evlerin ıssız olmadığını haber verirdi.' -A. Kutlu. 2) Bir durumun, bir olayın belirtisi olmak: 'Günlerden beri artan iştatsızlık ve derin yorgunluk fena günlerin yaklaştığını haber vermiş olabilirdi.' -P. Safa.

Hafife almak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Küçümsemek, önemsememek: 'İnsanları hafife almanın bedelini ağır ödedim.' -E. Şafak.

Hak etmek (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak: 'Mutlu, başarılı, kendine güvenmeyi hak etmiş birisi.' -T. Buğra. 2) Layık olduğu kötü karşılığı almak; 3) Bir başarı dolayısıyla ödüllendirilmek: 'Kadın dergileri bizi göklere çıkarıyorlardı, bunu da hak etmemiştik.' -A. Ağaoğlu.

Hakkını helal etmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Hakkını, emeğini bağışlamak: 'Bu bahtiyar hanımcağızı sordular, iyi biliriz, dedik, hakkımızı helal ettik.' -M. Ş. Esendal.

Harekete geçmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Bir işi yapmaya başlamak, bitirmek amacı ile bir işe girişmek: 'Saldırma için lazım gelen strateji planını tespit ederler ve ona göre harekete geçerlerdi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) Bir yerden bir yere gitmeye başlamak: 'Derken garp istikametinde küçüklü büyüklü muazzam bir bulut kütleli harekete geçiyor.' -N. F. Kısakürek.

Hasret çekmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Özlem duymak: 'Geçmiş günlere hasret çekmiyorum. Çocukluğumu göresim gelmedi.' -N. Hikmet.

Hasret gidermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Özleme son vermek, kavuşmak: 'Sonra ver elini ana baba ocağı. Hem hasret giderecektim hem de ruhumla dinlenecektim.' -C. Uçuk.

(biri) Hava almak (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Açık havada gezmek: 'Biraz hava almak için niye Hürriyet tepesine kadar bir gezinti yapmasınlar?' -A. Gündüz. 2) Argo umduğunu bulamamak, hiçbir şey

kazanmamak; 3) Ferahlamak, açılmak, hoş vakit geçirmek: 'Hava alalım diye beni bir akşam bir yazlık bahçeye götürdüler.' -B. Felek.

Havalara uçmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Çok sevinmek: 'Buna pek sevinmişti, oğlum memur oldu diye havalara uçuyordu.' -E. Bener.

Hayal kırıklığına uğramak (*deyim*) -Özgün Yay.

Çok istenilen veya umulan bir şeyin gerçekleşmemesinden üzüntü duymak: 'Bir hafta sonra sargıları açıp eserini incelediğinde hayal kırıklığına uğradı.' -İ. O. Anar.

Hayal kurmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek: 'Biz böyle hayal kurarken rüzgâr çıktı.' -A. Erhat.

Hayata geçirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Uygulanır duruma getirmek, canlılık kazandırmak.

Hayata gözlerini yummak (*kapamak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Ölmek.

Hayrette (*hayretler içinde*) **kalmak** (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Şaşakalmak, şaşırarak: 'İşin evveliyatını bilmeyen ırgatlar bu tariften bir şey anlayamamış, hayrette kalmışlardı.' -H. Taner.

Helak olmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

- 1) Yok olmak, ölmek: 'Kabızdan helak olma derecesine geldim.' -N. F. Kısakürek.
- 2) mec. Yorulmak, bitkin duruma gelmek: 'Zavallılar kan ter içinde bir yandan karşı taraf içlerini tutacağız, bir yandan forveti besleyip akına yardım edeceğiz diye ileri geri helak olurlar.' -H. Taner.

Hesaba almamak (*katmamak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Önem vermemek.

Hesabını bilmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Tutumlu olmak.

Hesap sormak (*deyim*) -Özgün Yay.

- 1) Bir konuda açıklama ve savunma istemek, sorumlu tutmak: 'Bu karanlık işlerin hesabını sorarlar.' -M. Ş. Esenal. 2) Birini, birilerini yöntem veya yasa dışı davranışlarından dolayı sorguya çekmek; 3) Tehdit ederek uyarmak.

Hevesini kırmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

- 1) İsteklerini, düşüncelerini engellemek; 2) Zevki kaçmak, hevesi kalmamak, şevki kırılmak.

Heyecan vermek (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Heyecan duymasına sebep olmak: 'Göz kamaştırıcı bir mücevher, kuyumcuya heyecan verir.' -S. Ayverdi.

Hizmet etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) İş görmek, çalışmak; 2) mec. Birinin amaçlarının gerçekleşmesini sağlamak: 'Bu davaya en iyi hizmet etmiş olan benim.' -A. Erhat.

Hizmet görmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Birisinden yardım almak: 'Değil kendisine hizmet etmeye, kendisinden herhangi bir hizmet görmeye bile tahammül edemeyeceği bir insana '-Ne istiyorsunuz?' demek yok.' -S. F. Abasıyanık.

(birini, bir şeyi) Hor görmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir kimseye değersiz gözle bakmak: 'Çenelileri hor görmemeliyiz, gereğinde söze atılmak, konuşmak hatta epeyce konuşmak suspus oturmaktan yeğdir.' -N. Uygur.

Hoş geldiniz (deyim) -Özgün Yay.

Gelen kişiye söylenen selamlama sözü.

Hoş görmek (karşılama) (deyim) -Ortak

Gücenilecek veya karşılık gelinecek bir davranışı hoşgörü ile karşılamak, anlayışla karşılamak, kusur saymamak: 'Bu hareketi pek hoş görmeyen Şems de onun böyle sellemehüselam girip çıkmaması için biraz ağırca sözler söylemişti.' -A. H. Çelebi.

Hoşça kal (kalın) (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Ayrılan kimsenin kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü: 'Hoşça kalın, diyor aracın kapısından çıkarken.' -A. Ümit.

(birinin) Hoşuna gitmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Beğenmek: 'Zamanları yararak hatta zamanı geriye doğru sürerek kendisini bulmam hoşuna gitmişti.' -A. Kabaklı.

Huzur vermek (deyim) -MEB 2 Yay.

Gönül rahatlığı, dirlik vermek, dinlendirmek: 'Kendisine her zaman huzur veren o kokuyu, anasının kokusunu duyar duymaz tatlı tatlı mırıldanmaya başladı.' -İ. O. Anar.

Hüküm sürmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) İşbaşında olmak: Kral otuz yıl hüküm sürdü. 2) Yaygın olmak: Hüküm süren kanaat. 3) etki, hız vb. Sürmek, devam etmek: 'O yükseklerde fırtına, kar, tipi hüküm sürmekteydi.' -N. Nâzım.

-I-

İşık tutmak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Bir yeri ışıkla aydınlatmak: 'Biraz evvel bize ışık tutan sakallı adam bu hareketime dikkat etmişti.' -R. N. Güntekin. 2) düşüncesiyle kılavuzluk etmek, konuyu aydınlatıcı düşünceler söylemek, tutacağı yolu göstermek: 'Gökalp, bu odada her gün yeni bir konuya ışık tutardı.' -Y. Z. Ortaç.

-İ-

İcat etmek (*deyim*) -Ortak

1) İlk kez yeni bir şey yaratmak: 'Nihayet, yaza çize ilk satırı üç nokta ile başlayan yeni bir tarz icat ettim.' -Y. Z. Ortaç. 2) Bir şeyi gerçekmiş gibi göstermek: 'Çok durduğumdan şüphelenmesinler diye uydurma bir tamir icat ettim.' -A. Gündüz.

İcazet almak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) İzin, onay almak: 'Bir çift ayakkabı almak için dahi ondan icazet almak zorunda kalıyorum.' -A. Kulin. 2) Diploma almak.

İçi cız etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Ansızın içi sızlamak: 'Otuz sayfa okurum diye umduğum koca bir günün sonunda zar zor üç sayfa okuyabildiğimi anımsayınca içim cız etti.' -N. Cumalı.

İçi daralmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Sıkılmak, bunalmak: 'Hayvan aklıma geldikçe içim daralıyor dayı.' -N. Kurşunlu.

İçini çekmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

İç çekmek: 'Öyle ağlıyor ki ben de içimi çeke çeke onu teselli etmeye çalışıyorum.' -A. Ağaoğlu.

İçtikleri su ayrı gitmemek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Sıkı fıkı dost, arkadaş olmak: 'İçtikleri su ayrı gitmez, her derdini onunla paylaşırdı.' -H. Topuz.

İdare etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Yönetmek, çekip çevirmek: 'Devleti, sadece idare edenlerin sorumluluğuna bırak-mak ve bir daha onu düşünmemek, sosyal şuura sahip olmamak demektir.' -M. Kaplan. 2) Tutumlu kullanmak: 'Lakin siz, yine sabaha kadar kalacakmışız gibi idare edin mumu.' -R. N. Güntekin. 3) Yetmek, yetişmek: 'Evler ve dükkânların Ahmet'i idare edeceği belli idi.' -S. F. Abasıyanık. 4) Alışverişte yeterli olmak, kurtarmak: Bu kumaşı o fiyata veremem; idare etmez. 5) Göz yummak, hoş görmek; 6) Örtbas etmek.

İdrak etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Akıl erdirmek, anlamak, kavramak: 'Evliliğim boyunca, saçmalığını ancak şimdi idrak edebildiğim bir iş bölümü vardı Ayşin ile aramızda.' -E. Şafak. 2) Erişmek, ulaşmak: Cumhuriyetin yetmiş beşinci yılını idrak ettik. 3) Ruh b. Algılamak.

İfade vermek (deyim) -Özgün Yay.

Huk. Bir olayla ilgili olarak gördüğünü, bildiğini yetkili veya ilgili kimseye söylemek.

(bir kimseye, bir şeye) ihtiyaç duymak (deyim) -Ortak

O kimse veya şey gerekli saymak.

İleri sürmek (deyim) -Özgün Yay.

1) Öne doğru yürütmek; 2) Bir düşüncüyü veya tasarıyı önermek, serdetmek: 'Ne var ki sihirbaz parayı geri vermedi. Çünkü işin aslını bildiğini ileri sürüyordu.' -İ. O. Anar.

İletişim kurmak (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Bilgi, haber vb. Alışverişi yapmak: 'Falih Rıfki Atay da düşünen ve iyi iletişim kuran bir insandı.' -R. Erduran.

İlgi çekmek (uyandırmak) (deyim) -MEB 2 Yay.

Çevresinde ilgiyi, dikkati ve merakı üzerine toplamak, alaka çekmek, alaka toplamak veya alaka uyandırmak: 'Öyle bir renk olmalı ki hemen karşıdan hem ilgi uyandırmalı hem de insan etkilenmeli.' -M. İzgü.

İlgi duymak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir işe, bir olaya, bir kimseye önem vermek, yakınlık duymak: 'Yeni istidatlara her zaman ilgi duyan bir büyük sanatçı idi.' -C. Uçuk.

İlgi göstermek (deyim) -MEB 1 Yay.

İlgisini esirgememek, belli etmek: 'Eski gardiyan boş gözlerle bakıyor, en küçük bir ilgi göstermiyordu.' -O. Kemal.

İmkân vermek (deyim) -MEB 2 Yay.

Olanak sağlamak: 'Nasıl boş bulunup o gazeteci kızın resmini çekmesine imkân verdi?' -A. İlhan.

(bir şeye) imza atmak (deyim) -MEB 2 Yay.

İmzalamak: 'Önüne bir tomar parşömen çeken ağa, yeni öğrendiği imzasını atmaya başladı.' -O. Kemal.

İnsanoğlu çığ süt emmiş. (atasözü) -Özgün Yay.

İnsanlardan tam bir doğruluk beklenmez.

İntikam almak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Öç almak: 'Gözlerimi kapadım ve ilk defa erkeklerden intikam almayı düşünerek kendimi koyuverdim.' -A. Gündüz.

İpe un sermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Geçersiz birtakım nedenler ileri sürerek istenilen işi yapmaktan kaçınmak.

İpin ucunu kaçırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Tkz. Yönetimde veya bir şeyi kullanmada gereken ölçüyü yitirmek: 'Bu kadar çalıştığım hâlde, ölçülerim pek mi aykırıdır nedir, yine ipin ucunu kaçıırıveririm.' - O. V. Kanık.

İpucu vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Aranılan gerçeğe ulaştırabilecek şeyle ilgili, onu bulmaya yarayan bilgi vermek.

İstek duymak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir şeye karşı eğilim duymak, arzulamak.

İş bırakmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çalışanlar toplu hâlde işlerini terk etmek, çalışmayı durdurmak.

İş görmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) İş yapmak: 'Baş üstünde bir ana işlerinizi görür veya çocuklarımızı doğurur, besler ve büyütür.' -F. R. Atay. 2) İş yapmaya uygun olmak.

İşe yaramak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Elverişli olmak: 'Bunları ezberledik de ne oldu? Hiç! Ne o günlerde işimize yaradı ne de ondan sonra.' -M. Ş. Esendal.

İşi oluruna bırakmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

İşi belli bir amaca göre değil de kendi akışı içinde yürütmek.

(birinin) İşini bitirmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Argo öldürmek.

İşini yoluna koymak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

İşi veya görevi olumlu olarak yürütmek, sıkıntı çekmeden gerçekleştirmek: 'Kendisi burada işini yoluna koyduğu sıralarda, dört yıl, göğsünü, o, savaş meydanlarında siper yapmıştı.' -R. H. Karay.

İşleyen demir pas tutmaz. (ışıldar) (*atasözü*) -Özgün Yay.

Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir, çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.

İşten (bile) değil. (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok kolay: '... Gürültüler ve rezaletler çıkarmak onun için işten bile değildi.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

İyi etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) İyileştirmek, hastalıktan kurtarmak; 2) Uygun, yerinde bir davranışta bulunmak: 'Biraz da etrafında olup bitenlere dikkat etsen iyi edersin.' -A. M. Dranas. 3) Argo soymak, parasını, malını almak.

İz bırakmak (deyim) -MEB 1 Yay.& MEB 2 Yay.

Etkisini kalıcı duruma getirmek: 'Her hareket yahut düşünce, hareket edenin veya düşünenin zihninde bir iz bırakır.' -C. Meriç.

-K-

Kabul görmek (deyim) -Özgün Yay.

Kabul edilmek, onaylanmak: 'Vergin'in lakabı da sessizce kabul gördü Galata'nın düğüm düğüm dolaşık semalarında.' -E. Şafak.

Kâfi gelmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Yetmek, yetişmek: 'Cazibesiz güzellik kâfi gelmiyor.' -R. H. Karay.

Kaleme almak (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir konuyu yazı durumuna getirmek, yazıyla anlatmak.

Kalp (kalbini) kırmak (deyim) -Ortak

Gönül kırmak: 'Hak yemek, kanuna aykırı bir şey yapmak, kalp kırmak korkusuyla bir türlü iş göremezdi.' -H. E. Adıvar. 'Okuyucularımın hakkını yiyor hem de öteki genç okuyucularımın kalbini kırıyorum.' -O. V. Kanık.

Kan kaybetmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Herhangi bir nedenle vücuttan çok kan akmak: 'Kadın o kadar kan kaybetmiş ki az daha ölecekmiş.' -M. Ş. Esendal. 2) mec. Güçsüzleşmek, etkisini kaybetmek.

Kan ter içinde (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok terli, yorgun ve perişan bir durumda: 'İşte şimdi de kan ter içinde oturdum masanın başına.' -N. Hikmet.

Kan tere batmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Kan ter içinde kalmak: 'Yaptığınız yürüyüş, başka zamanlarda kan tere batmadan yapılacak işlerden değildir.' -R. N. Güntekin.

(bir şeye) Kanaat getirmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Kanmak, akli yatmak, inanmak: 'Artık Kâmurân'ın ömrümün en büyük aşkı, geleceğime bir tek hâkim kudret olduğuna kanaat getirdim.' -H. E. Adıvar.

Kanıya varmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Belli bir kanı edinmiş olmak.

Kapı dışarı etmek (*atmak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kovmak, dışarı atmak: 'Sizin hepinizi kapı dışarı edecekler. Çünkü kaçak işçiye memlekette iş yok.' -M. İzgü.

Kapı kapı dolaşmak (*gezmek*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Ev ev gezmek; 2) Bir yerlere sürekli girip çıkmak: 'Elbette öyle ama sen böyle panik hâlinde kapı kapı dolaşırsan, teşkilatta muhalefet var sanıp gerçekten de bir temizliğe başlayabilirler.' -A. Ümit. 3) İş aramak için her yere başvurmak.

Kapıya dayanmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Gelip çatmak: 'Kış kapıya dayandı, daha kömür alamadık.' -R. N. Güntekin. 2) Bir şey elde etmek için bir yeri, bir kimseyi zorlamak, göz korkutmak: 'Bereket versin ki padişahın cellatları kapıya dayanmadılar.' -İ. O. Anar.

Kara gün kararıp kalmaz. (*atasözü*) -MEB 1 Yay.

İnsanın sıkıntılı zamanı sürüp gitmez, arkasından iyi günler de gelir.

Karanlık basmak (*çökmek*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Hava kararmak: 'Akşamdı, ortalığa hafif bir karanlık çökmüştü.' -R. N. Güntekin. 'Tekrar ana yola geldiğim zaman karanlık basmıştı.' -S. F. Abasıyanık.

Karar vermek (*deyim*) -Ortak

Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak: 'Sonunda bu su tenekelerini civardaki evine kadar taşımaya karar verdi.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Karara varmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir konuda anlaşmak, bir şeyi kararlaştırmak.

Karaya vurmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Karaya çarpmak: 'Loşluklar içinde bana, sandalımız ikide bir karaya vuruyor gibi geliyordu.' -R. H. Karay. 2) Denizdeki bir cisim kendini karaya atmak: 'Ağzımı, karaya vurmuş bir balık gibi sonuna kadar açıyorum ama soluk alamıyorum.' -A. Ümit.

Karnı tok sırtı pek olmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Geçimi iyi olmak, para sıkıntısı olmamak.

Karnı zil çalmak (*deyim*) -Ortak

Çok acıkmış olmak.

(birine) Karşı gelmek (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Başkaldırmak: 'Acaba böyle bir meraka uymak perilere karşı gelmek midir?' -H. R. Gürpınar. 2) Birini karşılamak.

Karşı koymak (deyim) -Özgün Yay.

Boyun eğmemek: 'Yabancıнын bu kötü kastına yalnız azmimizle karşı koyduk.' -R. E. Ünaydın.

Karşılık vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Küçük büyüğüne karşı gelmek; 2) Cevap vermek, yanıt vermek: 'Haşarı oğlan bu ağzı bozuk kadına şöyle karşılık veriyordu.' -O. C. Kaygılı.

Kaşlarını çatmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Kızmak, öfkelenmek: 'Dönüp ardına baktı, bakmasıyla kaşlarını çatması bir oldu, yüzü kararıverdi.' -B. Günel.

Katıla katıla gülmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Aşırı derecede gülmek: 'Bir kahveye yolu düşmüş, kahvede oturanların hepsi katıla katıla gülüyorlarmış.' -B. R. Eyuboğlu.

Katkıda bulunmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şeyin oluşmasına, gelişmesine veya gerçekleşmesine emek, bilgi, para vb. İle yardım etmek: 'Bu kitaba kendileri ayırımında olmasalar da pek çok insan katkıda bulundu.' -E. Atasü.

Kayıtsız kalmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Önem vermemek, umursamamak: 'Halk, nice silik insanların en yüksek mertebelere çıkmasına kayıtsız kalır.' -Y. K. Beyatlı.

Kenara çekilmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Artık hiçbir şeye karışmamak.

Kendinden geçmek (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek, bayılmak: 'Gözlerini tezgâhın arkasındaki bir kapıya dikmiş ve kendinden geçmiş gibiydi.' -S. F. Abasıyanık. 2) Bir şey karşısında coşkuya kapılmak, duygulanmak: 'Oturduğu şiltenin üstünde ayağa kalkıyor; alevi artan bakışlarla kendinden geçmiş, bir elini dizine vurarak ... Haykırıyordu.' -A. Ş. Hisar. 3) Uykuya dalmak, uyuyakalmak: 'Ninniye söyleyen anne kendinden geçeli belki bir hayli olmuştu.' -O. C. Kaygılı.

Kendine gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Ayılmak: 'Üzerine soğuk su dökülen sarhoş adam kendine geldiğinde sade kahve ona zorla içirildi.' -İ. O. Anar. 2) Akli başına gelmek: 'Sonunda kendine gelen İnce Memed hemen abasını soydu.' -Y. Kemal. 3) Durumu düzelmek.

Kendini avutmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Oyalanmak: 'Para kazanamadığın için para kazananları hor görüp alaya alarak kendini avutuyor olmalısın.' -H. Taner.

Kendini göstermek (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Beğenilecek niteliklerini ortaya koymak: 'Hadi susmayın, gösterin kendinizi bakalım!' -N. Cumalı. 2) Ortaya çıkmak, belirtmek: 'Babam aylığını alamadığı günlerde aç kalmak korkusu da kendini gösteriyordu.' -M. Ş. Esendal. 3) sp. Pas alabilmek için boş alana kaçmak.

(bir işe) Kendini vermek (*vurmak veya çalmak*) (*deyim*) -Özgün Yay.

Bir şeye bütün varlığıyla bağlanmak, başka her şeye ilgisini kesip tek şeye aşırı ölçüde ilgilenmek: 'Sattım dükkânı, verdim kendimi tiyatroculuğa.' -N. Hikmet.

Keyfi yerinde olmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Sağlığı, neşesi, mutluluğu bulunmak: 'Bugün keyfim yerinde olmadığından, arz odasına gelemeyeceğim.' -T. Ofazoğlu.

Kıkır kıkır gülmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

İçinden gelerek sesli sesli bir biçimde gülmek: 'Kapalı panjurların ardında, ayıp şeyler anlatıp kıkır kıkır gülüyorlar.' -A. İlhan.

(birine, bir şeye) Kıymet vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Değerli olarak kabul etmek, değerlendirmek: 'Müdür Bey onun tecrübelerine kıymet vermek şöyle dursun, onu hafife almakla gururunu da kırıyordu.' -K. Korcan.

(birinin veya bir şeyin) Kıymetini bilmek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Önemini, değerini bilmek: 'Güneş yalnız dirileri ısıtır / Güneşin kıymetini bil' -O. Rifat.

Konser vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Dinleyicilere, müzik eserlerini çalmak veya söylemek.

(birine) Korku salmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Korkutmak: 'Devletin bu türden denetimlere kalkması, korku salma amacına yöneliktir.' -M. C. Anday.

(birine) Korku vermek (deyim) -MEB 1 Yay.

Korkutmak: 'Kadınlıktan, erkeklikten tiksiniyordu ve etteki sır ona korku veriyordu.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Korkuya kapılmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Korku düşmek.

Kötüye kullanmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Yetkisini yasalara aykırı yolda kullanmak: Görevlerini kötüye kullandılar. 2) Birinin iyi davranışından istenilmeyen yolda yararlanmak: 'O benim dinlemekteki sabrımı, saflığımı kötüye kullandı.' -H. R. Gürpınar.

Kulak kesilmek (deyim) -Özgün Yay.

Büyük bir dikkatle dinlemek: 'Çok kızgın bir fikir çarpışmasının üzerine gelmişim, kulak kesildim.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Kulak vermek (deyim) -MEB 2 Yay.

Merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak: 'Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın / Bir vatan kalbinin attığı yerdir' -N. H. Onan.

Kusura bakmamak (kalmamak) (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

Hoş görmek: 'Kusura bakma, hatırını soramadım.' -S. F. Abasıyanık.

-L-

Lafı kısa kesmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Söyleyeceğini kısa veya özet olarak belirtmek, az ve öz konuşmak.

Lafla peynir gemisi yürümez. (atasözü) -Özgün Yay.

Şöyle yaparım, böyle yaparım demekle yapılması gereken iş yapılmaz.

Lazım gelmek (olmak) (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Gerekmek: 'Ayın parlaması için gece lazım olduğu, gibi, dehanın parlaması için çok defa bir felaket lazım gelir.' -H. S. Tanrıöver. 'Nadiren kolunda, lazım oldukça kullanmak üzere bir pardösü bulunduğunu ancak fark ederdiniz.' -İ. A. Gövsa.

-M-

(bir yer) Mahşere dönmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Çok kalabalıklaşmak.

Mal canın yongasıdır. (atasözü) -MEB 2 Yay.

İnsan, malına gelen zarardan, canına gelmişçesine acı duyar.

Mal olmak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Bir şeye bir değer karşılığında sahip olmak: Bu kitap bana yirmi liraya mal oldu.
2) Bir iş, bir davranış sonucu zarara uğramak: 'Babamın hayatta iken en çok sevdiği

yemek, bütün bir senenin tasarrufuna mal olsa da o gece mutlaka pişerdi.' -K. Bilbaşar. 3) Bir yeri, bir şeyi benimsenmek: 'Gerçi Meclisimebusandaki bağımsızlarla hizipçiler henüz tamamıyla bu partiye mal olmamışlardı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Maya çalmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Mayalanmayı sağlamak.

Mazur görmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Kusura bakmamak, hoş görmek, bağışlamak, affetmek: 'Büyük işler deruhte etmemiş insanların, bu husustaki tereddütlerini mazur görmelidir.' -Atatürk.

Mekân tutmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir yere yerleşmek.

Melek gibi (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Sessiz, sakin: 'Annem melekler gibi iyi kadındır.' -S. F. Abasıyanık. 2) Güzel: 'Kimi tarafları pek ince delikanlılar melek gibi kızları övüyorlardı.' -S. F. Abasıyanık.

Memeden kesmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Artık emzirmemek.

(bir şeye) Merak sarmak (*duymak, salmak*) (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir şeyi edinme, yapma veya onunla uğraşma isteğine kapılmak, bir şeye eğilim duymak: 'Bu adama, her gördüğüm vakit, merhamet ve korku ile karışık bir merak duyuyordum.' -R. N. Güntekin. 'Miralay beyimiz, emekli olduktan sonra komisyonculuğa kalkan veya cins tavuk yetiştirmeye merak salan soydan değildir.' -H. Taner.

Meraktan çatlama (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Merakından çatlama.

Merhem olmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Bir derde çare olmak.

Mesafe katetmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yol almak, ilerlemek: 'Tam mesafe katettiğimiz zaman bizi nasıl yarı yolda bırakırsın?' -O. Aysu.

Mesaj vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Duygu ve düşünceleri karşı tarafa dolaylı bir biçimde anlatmak.

Meydan okumak (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Korkmadığını, çekinmediğini açıkça bildirmek, kavga veya yarışmaya çağırmak:
'Hülasa yüz türlü yüzmek bilir, dalgıçlara meydan okurdu.' -R. H. Karay.

Meydana çıkmak (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Ortaya çıkmak, görünmek: 'İşte Galip, böyle bir muhitte herkesi şaşırtan büyük bir kabiliyetle meydana çıkıverdi.' -A. H. Çelebi. 2) Belli olmak: 'Şafak serinliği içinde onun yükselmesini seyrederken ilk tahminimizde yanılmadığımız meydana çıktı.' -H. S. Tanrıöver. 3) Yetişmek, büyümek: 'Altınyaprak Şirketi bizim son ekmek kapımızdı, bundan sonra iş bulabileceğim şüpheli, kardeşlerim daha meydana çıkmış sayılmaz.' -R. N. Güntekin.

Meydana gelmek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) Olmak, oluşmak: 'Kum tanelerinden meydana gelen yazıları okumaya çalışan Bünyamin bir hayli zorlandı.' -İ. O. Anar. 2) Ortaya çıkmak: 'Müspet ve realist ilmî araştırmaların meydana gelebilmesi için istatistik bir zarurettir.' -N. Hikmet.

Meydana getirmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Olmasını sağlamak, oluşturmak: 'Yaşlandıkça gençleşen bir adam yalnız verdiği eserlerden değil bundan sonra meydana getireceklerinden dolayı önemlidir.' -İ. A. Gövsa.

Mola vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Uzun süren yolculuğa, yürüyüşe veya çalışmaya, dinlenmek amacıyla bir süre ara vermek, oturup dinlenmek: 'Otobüs, yol üzerinde bir kasabanın çarşısında yarım saat mola vermişti.' -R. N. Güntekin.

Moral vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir kimsenin ruhsal direnme gücünü artırmak, cesaretlendirmek, yüreklendirmek.

Müjde vermek (*götürmek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak.

Mümkün olmak (*deyim*) -Özgün Yay.

İmkân bulunmak: 'Bu iki ışık, varılması mümkün olmayan bir uzaklıkta duruyordu.'
-H. S. Tanrıöver.

-N-

Nam salmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Ününü her yana yaymak.

Nasihatte bulunmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Nasihahat etmek.

Ne pahasına olursa olsun (*deyim*) -Özgün Yay.

1) 'Ne büyük özveri isterse istesin' anlamında kullanılan bir söz; 2) 'Her türlü sıkıntı ve tehlikeyi göze alarak' anlamında kullanılan bir söz: 'Emin olduğu tek şey, gerçekten ne pahasına olursa olsun, artık bir daha geri dönmeyeceğiydi.' -M. Mungan.

Nefes almak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

1) Havayı ciğerlerine çekmek, soluk almak: 'Nefes aldıkça içime kurum ve is kokusu doluyor sanıyorum.' -R. E. Ünaydın. 2) Dinlenmek; 3) Ferahlamak, rahatlamak: 'Bu telgrafı okur okumaz, geniş bir nefes aldım.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 4) Mutlu bir biçimde yaşamak: 'Gezecek, eğlenecek, nefes alacak hiçbir yer yok.' -M. Ş. Esendal.

Neşesi kaçmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Sevinci azalmak, kederlenmek: 'O günden sonra Canan'ın uzun müddet neşesi kaçtı.' -P. Safa.

Not almak (*deyim*) -Ortak

1) Biri konuşurken onun söylediklerini yazmak: 'Not alıyorum, Türkçeye mısra mısra hemen tercüme ediyorum.' -R. H. Karay. 2) Bir şeyi başlıca noktalarını özetleyerek yazmak; 3) Öğrenci, iyi veya kötü numara, derece almak; 4) mec. Bir şeyin niteliğiyle ilgili bir karar verilmek.

Not etmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Not olarak yazmak, kaydetmek: Bunu not edin de unutmayın.

-O-

Oluk gibi akmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çok bol ve arası kesilmeden gelmek: 'Para oluk gibi akıyordu Nahit'e.' -T. Buğra.

Ortadan kaldırmak (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) Saklamak; 2) Yok etmek: 'Takıntılarını ortadan kaldırmaya çalışma. Çünkü bu mümkün değildir.' -E. Şafak. 3) mec. Öldürmek: 'Mithat Paşa ve emsalini ortadan kaldırmak için ...' -Y. Z. Ortaç.

Ortaya atmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Söylemek, ileri sürmek: 'İşte bu söz üzerinedir ki Servet Bey, apartmana çıkmak emelini ciddi bir tasavvur hâlinde ortaya atmıştı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Ortaya çıkarmak (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Delilleriyle göstermek, ispat etmek: 'Bu işteki uygunsuzluğu daha iyi ortaya çıkarmak için bir mukayese yapalım.' -N. Hikmet.

Ortaya çıkmak (deyim) -Ortak

1) Yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek: 'Ama bizi, en azından Fahri'yle beni yadırgatan başka şeyler ortaya çıkmaya başladı.' -A. Ümit. 2) Biri kendini göstermek: 'Lanet filozofum diyerek ortaya çıkıp Allah'a ve kullara karşı hezeyan eden tımarhanelik herifler!' -Ö. Seyfettin.

Ortaya koymak (deyim) -Özgün Yay.

1) Herkesin görebileceği yere koymak; 2) Yaratmak, yapmak; 3) Açıklamak: 'En sonra da görüşlerini edebiyata kaçmayan bir açık yüreklilikle ortaya koydu.' -H. Taner.

-Ö-

Ödü kopmak (patlamak) (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok korkmak: 'Benim at sineği ile hamam böceğinden ödüm kopar.' -Ö. Seyfettin. 'Oğluna nazar degecek diye ödü patlar, kaplumbağanın yumurtasına yaptığı gibi bir an bile gözünü ayırmak istemezdi ondan.' -E. Şafak.

Ömür sürmek (deyim) -Özgün Yay.

1) İyi ve rahat yaşamak; 2) Yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek.

Önüne katmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Önden yürütüp kendisi ardı sıra gitmek: 'Hep birden ayağa kalktılar, bizi de önlerine kattılar, yola düştük.' -M. Ş. Esendal.

Örnek almak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Bir kimseye huy ve davranışta uymak, birini ölçü olarak benimsemek: 'Atatürk sarı bıyıklarını kestiğinden bu yana devlet adamlarının çoğu onu örnek aldılar.' -H. Taner. 2) Bir şeyden kendisi için ders çıkarmak: Bu çocuk babasını örnek alıyor. 3) İncelemek üzere insan ve hayvan vücudunun veya bitkinin herhangi bir yerinden doku parçası almak.

Örnek olmak (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Hayır ve davranış yönünden başkasının kendisine benzemesi yolunda etkili olmak: 'Ne örnek olmaya değerim ne de gülünç olmaktan zevk alırım.' -F. R. Atay.

Örnek vermek (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Bir konuyu daha ayrıntılı bir biçimde anlatabilmek için örneklendirmek: 'Son olarak bir başka yazarın kaleminden, tiyatronun önemi, en etkili eğitim aracı olduğu görüşüne bir örnek verelim.' -M. And.

Özen göstermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir şeyi özenerek elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak, itina etmek:
'Çay bitmesin diye yudum yudum içmeye büyük özen gösterirler.' -S. Birsnel.

Özür dilemek (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Özrünü ileri sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek:
'Onları, ayakta bekleyenleri görünce özür diledi.' -N. Araz. 2) Yaptığı bir yanlıştan
ötürü bağışlanmasını istemek: 'Karyolasına ilişti, odası için özür dileyip
dilememeyi düşündü.' -P. Safa.

-P-

Pabucu dama atılmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Kendinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek.

Pat diye (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Ansızın: 'İnsan öyle pat diye ölür mü canım, aklınıza nereden geliyor bunlar?' -N.
Eray.

Peşine takılmak (*deyim*) -Özgün Yay.

Ardından gitmek: 'Üftade Hanım'ın peşine takılmış olan şamatalı, gösterişli ve her
yaştan, her cinsten bir kalabalık...' -H. E. Adıvar.

Put kesilmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Sessiz ve hareketsiz bir durum almak: 'Görmediniz mi, adını söyleyince herkes put
kesiliyor.' -A. H. Tanpınar.

-R-

Rahatsızlık duymak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Tedirgin olmak, huzurunun ve rahatının kaçtığını hissetmek: 'Anasını ayakta, kara,
korkunç bir yüzle görünce tuhaf bir rahatsızlık duydu.' -H. E. Adıvar.

Razı etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kabul ettirmek: 'Yalvardı yakardı, beni, fabrikayı beklemeye razı etti.' -S. F.
Abasıyanık.

Rol oynamak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Oyunda rol almak; 2) mec. Birinin bir işte önemli etkisi olmak: 'Bunda ne
hocanın bilgisi ne çocuğun çalışkanlığı rol oynar.' -B. Felek. 3) mec. Davranışlarda
içtenlik olmamak: 'Bu da hile, inanmıyorum; pusuda beklediğine ve rol oynadığına
inanıyorum.' -N. F. Kısakürek.

Rüzgâr eken fırtına biçer. (atasözü) -MEB 2 Yay.

Herkesin zarar görmesine yol açacak işler yapan kimse, çok sert tepkilerle karşılaşır ve sonunda en büyük zarara kendisi uğrar.

-S-

Saçını süpürge etmek (deyim) -MEB 1 Yay.

Kadın özveri ile çalışıp hizmet etmek: 'Ah gençliğim, ah sana saçımı süpürge ettiğim gençliğim de diyecek değilim.' -A. Ağaoğlu.

Sadık kalmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Birine, bir şeye bağlılığını sürdürmek, bağlı kalmak: 'O tarihten sonra da bir daha görüşmediğimize göre, sözüme hâlâ sadık kaldığım söylenebilir.' -E. Şafak.

Sağ olsun. (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) Biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belirtmek amacıyla sözün başına getirilen bir söz: Sağ olsun, beni hiç dinlemedi. 2) Bir kişiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz.

Sağlıcakla kal. (kalın) (deyim) -MEB 2 Yay.

Ayrılırken kalanlara söylenen bir esenlik sözü, hoşça kal.

Sahip çıkmak (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

1) Kendinin olduğunu ileri sürmek; 2) Korumak, koruyucu olmak, ilgilenip gözetmek: 'Yazarlara yalnız yazarlar sahip çıkıyor.' -A. Ağaoğlu.

Sakla samanı, gelir zamanı. (atasözü) -Özgün Yay.

Gereksiz görülen şey ileride gerekli olabilir.

(birini, bir şeyi) Salık vermek (deyim) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

1) Tavsiye etmek: 'Dün akşam, bana bu kahveyi salık verdikleri zaman bütün gece sevincimden gözüme uyku girmedi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) esk. Haber vermek.

Saygı duymak (beslemek) (deyim) -Ortak

Birine, bir şeye karşı saygı hissetmek: 'Şakır şakır yağın yağmurlara benzeyen insanlara, düşmanım da olsalar saygı duyarım.' -N. Kemal.

Saygı göstermek (deyim) -Özgün Yay.

Saymak, değer vermek: 'Kendilerine büyük saygı gösterdim ve imdatlarına muhtaç olduğumu belirttim.' -N. F. Kısakürek.

Selam vermek (deyim) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) Selamlamak: 'Kapıdan içeri giren adam, topuklarını birbirine vurarak askerce bir selam veriyor.' -E. M. Karakurt. 2) Din b. Başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek.

Serbest bırakmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

1) Tutuklu veya gözaltında bulunan birini serbest, özgür duruma getirmek, tahliye etmek: Elde hiçbir delil olmadığı için serbest bıraktık. 2) Kendi düşüncesi ve iradesine göre davranmasına izin vermek: 'Akli muvazenesi pek sağlam bulunmadığı için serbest bırakıldı.' -S. F. Abasıyanık.

Sevinçten uçmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Çok sevinmek.

Seyirci kalmak (*olmak*) (*deyim*) -Özgün Yay.

Bir olay karşısında hiçbir tepki göstermeyerek işe karışmamak: 'Kavga edenlere kimse karışmaz, sadece uzaktan seyirci kalırlar.' -N. Hikmet. 'Sadece seyirci olduğumu, olayların dolayısıyla hayatın dışında kaldığımı bu sorudan sonra anladım.' -E. Işınsoy.

Sınava çekilmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Birinin bilgisi ölçülmek.

Silah atmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Silahtan mermileri boşaltmak.

Sokaklara dökülmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Kalabalık hâlde sokakta olmak.

Son bulmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bitmek, tükenmek: 'Dallar uçlara doğru gittikçe inceliyor, gecenin karanlığına karışarak son buluyordu.' -N. Cumalı.

Son vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

Bitirmek, sona erdirmek: 'Gevezeliklerine tam zamanında son vermişler.' -N. Hikmet.

Sona ermek (*deyim*) -Özgün Yay.

Son bulmak: 'Dağın patlatılması sona erince dolgu başlayacaktı.' -A. Kulin.

Söz dinlemek (*tutmak*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü benimsemek, davranışlarını bunlara uydurmak.

(bir şeyden) Söz etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

O şey üzerinde konuşmak: 'Dilin çağdaş kadın yazara hazırladığı tuzaklardan söz etmişti.' -T. Uyar.

Söz gümüşse sükkût altındır. (*atasözü*) -MEB 2 Yay.

Susmak bazen konuşmaktan daha iyi sonuç verir.

Söz vermek (deyim) -Ortak

Bir işi yapacağını kesinlikle bildirmek: 'Vaktim yok, bana para bul, şu borcu ödeyeyim, söz verdim.' -P. Safa.

Söze başlamak (deyim) -MEB 1 Yay.

Konuşmaya başlamak, bir konuya girmek: 'Bu düşünce aklına gelince delikanlı hemen söze başladı.' -N. Hikmet.

Söze karışmak (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

Başkaları konuşurken araya girip konuşmak: 'Birdenbire söze karışarak düdüğ gibi bir sesle işi doğruladı.' -R. N. Güntekin.

Sözünde durmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Verdiği sözü yerine getirmek, verdiği sözden dönmemek, verdiği sözü tutmak: 'Sözümüzde durmuştuk, benzeme bahsine girmedik.' -R. H. Karay.

Suspus olmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Susmak, sinmek, sesini hiç çıkarmamak: 'Bir an üçü de suspus oldular, hiç kimse konuşmadı.' -T. Dursun K.

-Ş-

Şapka çıkarmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Bir söz veya durum karşısında söyleyecek sözü kalmamak ve takdir etmek.

Şehit düşmek (olmak) (deyim) -MEB 1 Yay.

Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölmek: 'Biraz sonra Veysel'in arkadaşlarından biri daha şehit oldu.' -M. Ş. Esenal. 'Arkadaşı, düşmanlarla cenge varır ve şehit düşer.' -R. Enis.

Şekil almak (deyim) -MEB 1 Yay.

Belli bir biçime girmek, biçimlenmek, şekillenmek.

Şevk vermek (deyim) -Özgün Yay.

İsteklendirmek: 'Bir bitmeyecek şevk verirken beste / Bir tel kopar, ahenk ebediyen kesilir'-Y. K. Beyatlı.

-T-

Tadına doyum olmamak (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Bir şeyin tadı çok beğenilmek; 2) mec. Herhangi bir şey çok beğenilmek: 'Bir orman, tadına doyum olmayan bükülüşlerle denize kadar iniyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Tadını çıkarmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Bir şeyin güzelliğinden veya sağladığı imkânlardan yeterince yararlanmak: 'Kırlarda karısı ile birlikte çıkacakları uzun at gezintilerinin, ocak ateşlerinin tadını çıkarırdı.' -N. Cumalı.

Temel atmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Bir yapının temellerini yapmaya başlamak; 2) Herhangi bir işe başlamak, girişmek, bir şeyin gelişmesine, büyümesine sebep olmak.

Tepki vermek (deyim) -Özgün Yay.

Herhangi bir etkiye karşı söz veya davranışla karşılık vermek.

Tercüman olmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Başkasının düşüncesini ve duygusunu bildirmek, dile getirmek, anlatmak.

Tereyağı gibi (deyim) -MEB 2 Yay.

Çok yumuşak (elma, armut).

(bir iş veya durum) Tersine dönmek (deyim) -MEB 2 Yay.

Beklenildiği, umulduğu gibi gerçekleşmemek, aksi olmak: 'Ya hesapları tersine dönüverirse o vakit başımıza gelecek belada ortağız kardeşim!' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Teşvik etmek (deyim) -MEB 2 Yay.

1) İsteklendirmek, özendirmek: 'Kasketi yıpranmış bir ihtiyar programı övüyor, halkı teşvik ediyordu.' -H. E. Adıvar. 2) mec. Bir kimseyi kötü bir iş yapması için kandırmak, kışkırtmak.

Türkü söylemek (deyim) -MEB 1 Yay.

Ezgisiyle bir türküyü seslendirmek: 'İçeride bir yandan türkü söylüyor, bir yandan da iş yapıyordum.' -P. Safa.

-U-

Uğur ola (uğurlar olsun) (deyim) -MEB 1 Yay.

Esenlikle git, yolun açık olsun! Anlamında söylenen bir iyi dilek sözü.

Umut kesmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Umudunu kesmek; 2) Bir şeyin artık gerçekleşemeyeceği inancına varmak, ummaz olmak: 'Senden umutlarını kesmişler, sağ olsun da zararı yok, yazmasın diyorlar.' -S. F. Abasıyanık.

Uygun bulmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Yakışır, yaraşır görmek: 'O zaman da haydutlar rıhtım kapısına daha önce gitmeyi uygun buldular.' -T. Buğra.

Uykusu kaçmak (*deyim*) -**Özgün Yay.**

1) Uyumak amacıyla yatmışken herhangi bir sebeple uyuyamamak: 'Bir olta nasıl yapacağım diye uykularım kaçtı.' -S. F. Abasıyanık. 2) Kaygılanmak, tedirgin olmak.

Uykuya dalmak (*deyim*) -**MEB 1 Yay.**

Uyumaya başlamak: 'Sonunda uykuya dalınca, ay ışığı uyuyan denizcilerin mutlu yüzlerini apak aydınlattı.' -Halikarnas Balıkcısı.

Uzak durmak (*deyim*) -**MEB 1 Yay.**

Yaklaşmamak, karışmamak: 'Çocuklar ilk günü senden uzak durmuşlardı, nasıl bir kişi olduğunu kestiremiyorlardı.' -T. Dursun K.

Uzak tutmak (*deyim*) -**MEB 2 Yay.**

Uzakta kalmasını sağlamak: 'Hayatımızın o dönemlerdeki durallığı, biteviyeliği, romanı toplumumuzdan uzak tutmuştur.' -S. İleri.

-Ü-

Ümidini kesmek (*deyim*) -**MEB 2 Yay.**

Umudunu kesmek: 'Bunu gerçekten anlamışım, ben de biliyordum gibi bir şeylerden ümit kestiğimi hatırlıyorum.' -F. R. Atay.

Üstüne gitmek (*deyim*) -**MEB 2 Yay.**

1) Bir işe el atmak, karışmak: 'Hancı kırdı yatıyormuş, üstlerine gidememiş. Karıyı gözünün önünde kesmişler de üstüne gidememiş.' -M. Ş. Esenal. 2) Üstüne doğru gitmek; 3) Bir şeyi ısrarla yapmak; 4) Bir işi yapmak için kişiyi zorlamak.

Üstüne yok. (*deyim*) -**MEB 2 Yay.**

'Bundan daha iyisi olamaz, hepsinden iyisi bu' anlamında kullanılan bir söz: 'Güner desinler, bir ev döşemiş, üstüne yok.' -A. İlhan.

(birinin) Üstüne yürümek (*deyim*) -**MEB 2 Yay.**

Korkutmak, yıldırma amacıyla saldıracakmış gibi yapmak: 'Bir gün üstüme yürüdü, sen benim kâğıtlarımı karıştırıyorsun, beni polise gammazlıyorsun diye.' -A. İlhan.

-V-

Vakit geçirmek (*deyim*) -**MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.**

Oyalanmak, uğraşmak.

Veda etmek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Vedalaşmak, esenleşmek: 'Onu daima öper ve sefere çıkacakları zaman en sonra ona veda ederlerdi.' -N. F. Kısakürek. 2) mec. Sevilen bir şeyle olan ilgisini kesmek: 'Dünyaya veda ettik, atıldık doludizgin / En son koşumuzdur bu, asırlarca bilinsin' -Y. K. Beyatlı.

Vücuda getirmek (*deyim*) -Özgün Yay.

Meydana getirmek, var etmek: 'Koridor burada sola kıvrılarak yeni bir dehliz daha vücuda getirmektedir.' -H. F. Ozansoy.

-Y-

Yakıp yıkmak (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Çok büyük zarar vermek, harap etmek: 'Siyasal kuruluşların lokallerini yakıp yıkmaya kalkacaklardır.' -N. Cumalı.

Yalnız taş, duvar olmaz. (*atasözü*) -Özgün Yay.

Nasıl bir tek taş ile duvar örülmezse insan da tek başına önemli bir işi başaramaz, başkalarıyla ilişki kurmak, iş birliği yapmak zorundadır.

Yanıt vermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Yanıtlamak, cevaplamak.

Yarım kulak dinlemek (*deyim*) -Özgün Yay.

Umursamadan, önem vermeden dinlemek: 'Dersleri yarım kulak dinliyor, etütlerde uzun uzun mektuplar yazıyordu.' -Ç. Altan.

Yaş kesen baş keser. (*atasözü*) -MEB 1 Yay.

Çeşit çeşit yararları olan ağacı sadece odun sağlamak için kesen insan canına kıymış gibi büyük bir suç işlemiş olur.

(bir işte) Yer almak (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) Bir işi hazırlayanlar arasında bulunmak; 2) Ayrılan yerde durmak, bulunmak: 'Derginizde ne tür yazılar yer alıyor?' -A. Ümit.

Yer tutmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Yer ayırmak; 2) Yer kaplamak; 3) İşlevi ve etkisi olmak: 'Çağdaş insanın hayatında gazete mühim bir yer tutar.' -M. Kaplan. 4) Önemli sayılmak, önemi olmak: 'Herkes onun az zamanda büyük yer tutacağını, bir zaman gelip sefir, nazır olacağını söylüyorlar.' -M. Ş. Esendal.

Yer vermek (*deyim*) -MEB 1 Yay. & Özgün Yay.

1) Önemli saymak, saygı göstermek: 'Etrafını zehirleye zehirleye yaşadıktan sonra hâlâ insanlar ona kendi aralarında bir yer veriyorlardı.' -M. Yesari. 2) Bir olaya yol

açmak, imkân tanımak; 3) Önemli bir görev vermek; 4) Kendi yerini bir başkasına bırakmak: 'Kadınlara yer vermek alışkanlığı da olmadığından, çok kez ayakta kalır.' -E. Bener. 5) Kullanmak: 'Orta oyununda dekor gibi donatıma da pek az yer verilmiştir.' -M. And. 6) Söz etmek, değinmek; 7) Ağırlık vermek: 'Bu dönem, daha çok kısa ve vodvil türünde komedyalara yer vermiştir.' -M. And. 8) Konu edinmek.

Yere sermek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

1) Kötü bir duruma sokmak, yenmek: 'Sen beni yere seren darbenin ne olduğunu anlıyor musun?' -Ö. Seyfettin. 2) Vurup öldürmek.

Yerinde duramamak (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Sürekli kıpırdamak; 2) İçi içine sığmamak: 'En ufak bir şeyden sevinir, yerlerinde duramaz olurlar.' -N. Cumalı.

Yerine getirmek (*deyim*) -MEB 2 Yay. & Özgün Yay.

1) İstenileni, gerekeni yapmak: 'Sırf iri, kara gözlerindeki endişe dinsic diye, itiraz etmeden her isteğini yerine getirdim.' -N. Uygur. 2) Eski duruma döndürmek; 3) İfa etmek: 'Şirket su veremeyecekse taahhüdünü yerine getirmediği için dağıtılır.' -N. Hikmet.

Yerine koymak (*deyim*) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Gibi görmek, saymak: 'Hem de yetişkin, yosma bir kadın beni erkek yerine koymuştu.' -N. Cumalı. 2) Yitirilen, elden çıkan bir şeyin, benzerini veya eşini sağlamak: Kaybolan kitaplarımı yerine koyamadım.

Yerle bir etmek (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Temeline kadar yok etmek, tahrip etmek: 'Ali bütün karargâhı yerle bir edecek bu korkunç alete bakmak istedi.' -Ö. Seyfettin.

Yılan gibi (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Hain, sevimsiz ve soğuk (kimse): 'Yılan gibisin, insanları sokmaktan zevk alırsın.' -N. Hikmet. 2) Kıvrım kıvrım: 'Geminin arkasına gittim, dümen suyunun bir yılan gibi uzayıp gittiğini gördüm.' -Halikarnas Balıkcısı.

Yol açmak (*deyim*) -Özgün Yay.

1) Yol yapmak; 2) Kapanmış olan yolu geçilir duruma getirmek; 3) Kalabalık bir yerde genellikle saygıdeğer bir kişinin geçmesi için insanları kenara çekip yol vermek; 4) mec. Bir olayın sebebi olmak: 'Seniha'nın bu hareketi türlü türlü tefsirlere yol açtı.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 5) mec. Davranışlarıyla başkalarına örnek olmak: 'Bize yol aç, erkân göster; yollar aç bize de biz de adam sırasına girelim.' -K. Korcan.

Yol almak (deyim) -Özgün Yay.

Yolda ilerlemek: 'Hayatta epeyce yol almış, çoluk çocuğa karışmış bir münevver olarak sürüden ayrılmaya korkuyordu.' -R. N. Güntekin.

Yol göstermek (deyim) -MEB 1 Yay. & MEB 2 Yay.

1) Kılavuzluk etmek, yolu bilmeyene anlatmak, tarif etmek: 'Elinde güçlü bir çıra vardı, onu yüksekte tutarak yolculara yol gösteriyordu.' -N. Araz. 2) mec. Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek: 'Biz benzincinin istihkakını düşeriz, siz de benzini alırsınız diye yol gösterirler.' -M. Ş. Esendal.

Yola çıkmak (deyim) -Ortak

1) Araca binmek üzere yol üstünde durmak; 2) Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek: 'Yola öğle yemeğinden sonra çıktık.' -S. Kocagöz. 3) Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak: 'Bir roman konusundan yola çıkarak Salâh Birsal'in 'Dört Köşeli Üçgen'iyle Orhan Kemal'in 'Murtaza'sı arasında bir akrabalık kuruverdi.' -S. İleri.

(bir yere) Yolu düşmek (deyim) -MEB 1 Yay.

O yerden geçmesi gerekmek.

Yolunu beklemek (gözlemek) (deyim) -MEB 1 Yay.

Gelmesini beklemek: 'Ben merak ederdim, gece yarısına kadar yolunu beklerdim.' -M. Ş. Esendal.

Yolunu tutmak (deyim) -Özgün Yay.

Bir yere doğru gitmeye başlamak: 'Bir süre sonra, kara kış gelince bakmış ki olacak gibi değil, güneyin yolunu tutmuş.' -T. Halman.

Yorgun düşmek (deyim) -Özgün Yay.

Çok yorulmak, bitkin duruma gelmek: 'Ben de uykusuzluktan yorgun düşmek üzereyim, yatacağım.' -R. H. Karay.

(birine) Yük olmak (deyim) -Özgün Yay.

1) Bir kimse, sıkıntılı bir işini başkasına yaptırmak: 'Onların hepsinde sanki buldukları yere yük oluyorlarmış gibi utangaç ve ürkek bir hâl vardır.' -B. R. Eyuboğlu. 2) Kendisi için başkasına para harcatmak, masraf yaptırmak: 'Bunları gazetelere verebilirim amcama yük olmaktan kurtulacağıma emindim.' -H. E. Adıvar.

Yüreği sızlamak (deyim) -MEB 1 Yay.

Çok acımak, çok üzülme: 'O, inledikçe benim de yüreğim sızlıyor, sıkıntıdan damarlarımı saran yağ eriyor.' -E. İ. Benice.

Yüreği yanmak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Çok acımak: 'Nahit onu yorgun, kederli ve umutsuz, sitem yüklü görmüştü. Yüreği yanmıştı.' -T. Buğra. 2) Felakete uğramak.

Yüz bulmak (deyim) -MEB 2 Yay.

İlgi ve yakınlık görmek: 'Akça pakça bir hanım gördü mü biraz da yüz buldu mu hemen bohçacı madamlardan birini evine gönderir, pırlanta gerdanlık vadedermiş.' -S. M. Alus.

Yüz takınmak (deyim) -Özgün Yay.

Yüze verilen biçimle bir duyguyu belirtmek: 'Osman Nuri Bey umutsuzluğa düşerek sessiz sessiz ağlamaya başlayınca Seniye Hanım onu teselli için hemen güler bir yüz takınmış, aman ne yapıyorsunuz bey, demişti.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

(bir şeye) Yüz tutmak (deyim) -MEB 1 Yay.

Yönelmek: 'Biçare Yunus'un çoktur günahı / Hakk'ın dergâhına yüz tutmuşum ben' -Yunus Emre.

Yüzü gülmek (deyim) -MEB 1 Yay.

1) Sevinci yüzünden belli olmak: 'Otele gidip lavabolu odayı görünce yüzüm güldü.' -F. Otyam. 2) Feraha kavuşmak: Şehirlilerle köylüler arasındaki alışveriş şartları düzenlendikten sonra hepsinin yüzü gülmeye başladı. 3) Temiz, tertipli duruma gelmek.

Yüzünden düşen bin parça olmak (deyim) -MEB 2 Yay.

Öfke veya küskünlükten ileri gelen can sıkıntısıyla suratı asık olmak: 'Ama iktisadi bunalım ayyuka çıktı maşallah, yurttaşın yüzünden düşen bin parça olacak.' -H. Taner.

Yüzüne bakmamak (deyim) -MEB 2 Yay.

1) Önem vermemek, ilgilenmemek; 2) Darılmak, gücenmek.

-Z-

Zarar vermek (deyim) -Özgün Yay.

1) Kötülük etmek: 'Bu davaya zarar verecek ihtiyarları ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.' -F. R. Atay. 2) Birinin parasal kayba uğramasına sebep olmak.

(bir şeyden) Zevk almak (duymak) (deyim) -MEB 2 Yay.

Hoşlanmak, beğenmek: 'Yılan gibisin, insanları sokmaktan zevk alırsın.' -N. Hikmet.

Zeytinyağı gibi üste çıkmak (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Bir sorunda haksız olduğunu kabul etmemek, ustalıkla kendini haklı çıkmaya çalışmak: 'Sizler hep böylesiniz. Zeytinyağı gibi üste çıkmaya alışmışsınız.' -A. Kulin.

Ziyafet çekmek (*vermek*) (*deyim*) -MEB 2 Yay.

Konukları yemekli ağırlamak: 'O gece telgrafçı, gümrükçü, liman avuğu, müdür beye bir ziyafet vermek istemişlerdi.' -M. ř. Esendal.

Zor gelmek (*deyim*) -MEB 1 Yay.

Bir işin yapılması birine g gelmek: 'Ama, sevdiğimiz insanın acı çekmesini seyretmek, ölüm acısından çok daha zor gelmiştir bana.' -K. Tahir.

7.1.4. 8. Sınıf

2021-2022 ve 2022-2023 eğitim- öğretim yıllarında okullarda okutulan ve MEB Yayınevi tarafından hazırlanan 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözü ve deyimlerin TDK Sözlük'teki karşılıkları:

-A-

Ağır basmak (*deyim*)

Ağırlık olarak fazla gelmek.

Akıl erdirememek (*ermemek*) (*deyim*)

1) Ne olduğunu anlayamamak, sırrını çözememek: 'Çalışıkça da borcumuz azalacağına artıyor, işte buna bir türlü akıl erdiremiyorum.' -Halikarnas Balıkcısı.

2) Kabul edememek.

Aklına gelmek (*deyim*)

1) Hatırlamak, anımsamak: 'Kız kaybolduktan sonra aklına geldi babası olduğu.' - A. Ümit. 2) Bir şeyi yapmayı düşünmek, tasarlamak: 'Bu düşünce aklına gelince delikanlı hemen söze başladı.' -N. Hikmet.

Alabora olmak (*deyim*)

1) Tekne, sandal vb. Deniz araçları devrilip ters dönmek: 'Kaptan, gemiyi ağzına kadar doldurmuş, gemi yan yatmış, bir deniz çalkantısıyla alabora olmuş.' -N. Hikmet. 2) mec. İşler altüst olmak.

Altını çizmek (*deyim*)

Bir sözün önemini belirtmek, üzerine dikkati çekmek, vurgulamak.

Altüst olmak (*deyim*)

1) Çok karışık duruma gelmek; 2) Üzülme, tedirgin olmak, yıkılmak: 'Tasarısı birdenbire altüst olan insanlar gibi bakınıyordu.' -İ. H. Baltacıoğlu. 3) Rahatsızlanmak: Yediğim yemekten midem altüst oldu.

-B-

(birinin) Bam teline basmak (*dokunmak*) (*deyim*)

En çok kızacağı şeyi yapmak veya sözü söylemek: 'Firuzan bam teline basıyor, aksi sesler çıkarıyor.' -H. E. Adıvar.

Baş etmek (*deyim*)

1) Gücü yetmek: 'Ben onlarla baş etmeye çalışıyordum ki Hasan'ın kapısı birden açıldı.' -E. Bener. 2) Başarı kazanmak.

Başı dönmek (*deyim*)

1) İnsana, eşyanın dönmesi, ayağının altından yerin çekilmesi vb. Bir duygu gelmek: 'Cümle kapısının önüne geldiği zaman başının dönmeye başladığını hissetti.' -P. Safa. 2) Sıkıntı yaratan bir durum karşısında bunalmak; 3) Görkemli bir şey karşısında şaşırarak; 4) Para veya makam sebebiyle şaşırıp şımarmak.

(birinin) Başına dikilmek (*deyim*)

1) Birinin yanından uzaklaşmamak, onu denetim altında bulundurmak; 2) Bir işi yaptırmak için yanında ayakta durmak; 3) Bir şeyin yanında ve ayakta beklemek: 'Gidip iskelede başına dikiliyor gelen yolcuyu buyur etmek için.' -Z. Selimoğlu.

Başından geçmek (*deyim*)

Daha önce aynı duruma uğramış olmak.

Batağa saplanmak (*deyim*)

İçinden çıkılması güç bir durumda olmak: 'Uzun yıllardan beri parasal bakımdan tam bir batağa saplanmıştı.' -H. Topuz.

Bayram havası esmek (*deyim*)

Ortam neşeli, sevinçli bir duruma gelmek: 'Ziyaret günleri hapisanelerde bir bayram havası eser.' -P. Safa.

Bel bağlamak (*deyim*)

Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek: 'Ne var ki böyle araçlara biz pek bel bağlayamayız.' -T. Halman.

(bir şey birinin) Belini bükmek (*deyim*)

Çaresizlik içinde bırakmak: 'Şu kör olası işsizlik belimi fena hâlde büküyordu.' -H. Taner.

Belini doğrultmak (*deyim*)

Yeniden durumunu düzeltmek: 'Belini biraz doğrultmuş, borçlarını ödemiş, daha rahat bir yaşam düzeyine erişmişti.' -M. Mungan.

Belini kırmak (*deyim*)

Birini bir şeyi yapamaz duruma getirmek.

Bir baltaya sap olmamak (*deyim*)

Belli bir iş sahibi olamamak: 'Tavla, domino ve muhtelif kâğıt oyunlarından başka bir şey bilmediği için bir baltaya sap olamamıştı.' -R. N. Güntekin.

Birbirine girmek (deyim)

1) Karışmak; 2) İplik vb. Dolaşmak, çözülmeyecek duruma gelmek; 3) mec. Kavga etmek, dövüşmek: 'Bunun için sabır, sükûnet, soğukkanlılık gerek hâlbuki biz birbirimize giriyoruz.' -H. R. Gürpınar.

Boş durmamak (deyim)

1) Her zaman bir işle uğraşmak; 2) Birinin yaptığına karşılık olarak bir harekette bulunmak: 'Bizden sonra cenaze çıkmış bir eve benzeyen Bekirağa bölüğündeki arkadaşlar boş durmamışlardı.' -H. C. Yalçın.

Boy göstermek (deyim)

1) Görünmek: 'Burada biraz boy gösterdikten sonra bir yolunu bulup kapağı Paris'e attı.' -H. E. Adıvar. 2) Gösteriş yapmak.

Boy vermek

Burnunda tütme (deyim)

Çok özlemek: 'Benim Nazlılarım, Gülizarlarım hatta Ethemlerim burnumda tütme başladı.' -O. C. Kaygılı.

Burnundan kıl aldırılmamak (deyim)

Kendisine söz söyletmemek, çok huysuz olmak.

Büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öpmek (deyim)

Saygı ve sevgi göstermek: 'Buralara kadar zahmet ettiniz, büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperim.' -H. Taner.

Büyüklik göstermek (deyim)

Gönül ululuğu göstermek: 'İnsan yaptığı işler ve bıraktığı eserlerle büyüklüğünü gösterir.' -A. Gündüz.

-C-

Can atmak (deyim)

Şiddetle arzu etmek, çok istemek: 'O zaman herkes böyle bir tecride can atardı.' -K. Korcan.

Can vermek (deyim)

1) Ölmek: 'Göçük altında can vermiş kaç insan görmüştü bugüne kadar?' -A. Kulin. 2) Ruha güç vermek: Bu sözleriniz bana can verdi. 3) Canlanmasına yol açmak: 'Bahar toprağa gene can verdi.' -F. R. Atay. 4) Bir şeyi çok istemek.

Canı sıkılmak (deyim)

1) İçi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik duymak: 'Bir an daldı. Durup dururken canı sıkılmıştı.' -E. Şafak. 2) Öfkelenmek: 'Belki de kitapları bedavaya

getireceğimi düşündüğü için canı sıkılıyor.' -A. Ümit. 3) Üzülme: 'Atölyede bellediğim dünya kadar söze gazetelerde, kitaplarda rastlamayınca enikonu canım sıkılıyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Canını bağışlamak (*deyim*)

Öldürülmesi gerekirken vazgeçmek.

Cezaya çarptırmak (*deyim*)

Cezalandırmak: 'Seni yalana tövbe ettirecek bir cezaya çarptırmalıyım.' -R. H. Karay.

Ciddiye almak (*deyim*)

İnanmak, gerçek sanmak, önem vermek: 'Halkımız sanatçıyı baştan beri pek ciddiye almaz, ona bir delişmen gözüyle bakar.' -T. Uyar.

-Ç-

Çarşaf gibi (*deyim*)

Dalgasız, dümdüz ve durgun (deniz, göl).

-D-

Dalga geçmek (*deyim*)

Argo 1) Üzerinde durulması gereken işle ilgilenmeyerek başka şeyler düşünmek veya yapmak: 'İki delikanlı dalga geçip oturlarken kapı yeniden sürüldü.' -M. Ş. Esenal. 2) Eğlenmek, alay etmek; 3) Geçici sevgi ilişkisi kurmak, gönül eğlendirmek.

Darmadağın etmek (*deyim*)

1) Dağıtmak, karıştırmak; 2) mec. Dayak atıp iyice dövmek: 'Köy kahvesinden yetişen birkaç delikanlı bu haşarları darmadağın etmişti.' -O. C. Kaygılı.

Değer vermek (*deyim*)

Değerli saymak, önem vermek.

Deli gibi (*deyim*)

Deliye yaraşır davranışta, delicesine: 'Bizimkinin kıza deli gibi âşık olduğu daha ilk bakışta anlaşılıyor.' -A. Ümit.

(bir şey için veya bir şeye) Deli olmak (*deyim*)

Tkz. 1) Çok sevmek: Deli oluyordu çocuklara, onlarsız edemiyordu. 2) Çok sinirlenmek; 3) Delirmek.

Dikiş tutturamamak (*deyim*)

Bir işte veya bir yerde herhangi bir sebeple uzun süre kalmamak.

Dikkat çekmek (*deyim*)

1) ask. 'Dikkat' komutunu yüksek sesle söylemek; 2) mec. İlgi toplamak: 'Hangi konudan söz etse dikkati çekecek bir hava veriyor.' -N. Cumalı. 3) mec. Göze batmak, fark edilmek.

Dikkate almak (*deyim*)

Göz önünde bulundurmak, hesaba katmak, gereğini düşünmek: 'O yüzden annemin sözlerini dikkate almadı.' -A. Kutlu.

Dilden düşmez olmak (*deyim*)

Herkes tarafından sürekli tekrar edilir olmak: 'Kapsamı iyice belirtilmeyen, gerektiği gibi tanımlanmayan sanat sözü, dillerden düşmez oldu.' -S. Hilav.

Dile gelmek (*deyim*)

1) Dile düşmek; 2) Konuşma kudreti, yeteneği, olmayan varlık konuşmak, dillenenmek, lisana gelmek: 'Günlerce elin, dile gelmeyen çocuğunu bağrına basan fabrika sahibine acındı.' -L. Tekin.

Dile getirmek (*deyim*)

1) Konuşturmak: 'Yıllar yılı, bu amaçları devlet adamlarımız, basınımız, sanat âlemimiz dile getirip durmuştur.' -T. Halman. 2) Belirtmek, anlatmak, açıklamak, ifade etmek: 'Kendi kendime, adlı şiirinde bunu şöyle dile getirir.' -S. Birsal.

Dili tutulmak (*deyim*)

Sevinç, korku, şaşkınlık vb. Sebeplerle birdenbire söz söyleyemez olmak: 'Elmas'ın dili tutulmuştu. Çıt çıkarmadan bakıyordu sadece.' -A. Kulin.

Dilini eşek arısı soksun. (*atasözü*)

Hoşa gitmeyen bir şey konuşan kimseye söylenen bir ilenme sözü.

Dillere destan olmak (*deyim*)

Herkes tarafından konuşulur olmak: 'Dillere destan İstanbul nezaketini o evde gördüm, ağzım açık kaldı.' -A. Kutlu.

Doğru bulmak (*deyim*)

Uygun görmek, onamak: Onun yaptıklarını doğru buluyor musunuz?

Duman almak (*deyim*)

1) Sis kaplamak, sis bürümek; 2) Sigara dumanını içine çekmek.

Dünyaya gelmek (*deyim*)

İnsan, doğmak: 'Sonunda ne kadar istedilerse de erkek çocukları dünyaya gelmedi.' -N. Cumalı.

-E-

El almak (*deyim*)

- 1) esk. Tarikatlarda bir mürit, müridinden, başkalarına yol gösterme iznini almak;
- 2) Bir sanatı yapmak için ustanın iznini almak; 3) Kâğıt oyunlarında karşı tarafın oynadığı kâğıdın daha önemlisini oynayarak üstünlük sağlamak.

El çekmek (*deyim*)

Vazgeçmek.

Elde etmek (*deyim*)

- 1) Bir şeye sahip olmak: 'O parlak siyah gözler, onları bir daha elde edemeyecek miydi?' -H. Z. Uşaklıgil. 2) Bir kimseyi kendi hizmetine almak veya kendinden yana çekmek.

Elden geldiği kadar (*deyim*)

Yapılabildiği, olabildiği kadar: 'Müsteşardan kapıcıya kadar bütün nezaret mensupları elden geldiği kadar gayret ettiler.' -R. N. Güntekin.

Ele almak (*deyim*)

- 1) Bir şey üzerinde çalışmaya başlamak: 'Sözlerini bambaşka bir anlayışla ele almış ve kendi kendine sormuştu.' -T. Buğra. 2) Bir konuyu görüşmek; 3) Bir konuyu incelemek, araştırmak: 'Kamu düzeniyle ilgili bu konuların yanında toplum ve aile sorunları da ele alınıyordu.' -M. And. 4) Herhangi bir şeyi iş edinmek: 'Fakat dediğim gibi ben yüzüzlüğü ele almıştım.' -R. N. Güntekin.

Elinden geleni yapmak (*deyim*)

Gücünün yettiği kadarını yapmak: 'Bunu başarmak için elinden geleni yapacaksın, dedi.' -İ. O. Anar.

Elinin altında olmak (*deyim*)

- 1) Her zaman kolayca alınıp yararlanılabilecek yerde ve yakınlıkta (olmak): 'Elinin altındaki asker pek azdı.' -Ö. Seyfettin. 2) Hazırda bulundurmak: 'Bütün belgelerin elimin altında olduğunu söylüyordum.' -M. İzgü.

-F-

Fark etmek (*deyim*)

- 1) Görmek, seçmek: 'Boğaz'ın sisle kaplı olduğunu ancak ön güvertede bir yer bulup oturunca fark etmişti.' -A. İlhan. 2) Anlamak, sezmek: 'Öç almanın fırsatını yakalamış gibi konuştuğunu fark etti.' -T. Buğra. 3) Değişmek, başkalaşmak; 4) Ayırt etmek: 'Konuşma kesilmiyor, şimdi yabancı sesleri daha iyi fark etmekteyim.' -R. H. Karay.

-G-

Galip gelmek (*deyim*)

Yenmek, üstün gelmek.

Gelip çatmak (*dayanmak*) (*deyim*)

Vakti gelmek, kaçınılmaz olmak: 'Ayrılık günleri geldi dayandı.' -Âşık Veysel.
'Konser günü gelip çattığındaysa stadyumda mahşeri bir kalabalık vardı.' -M. Mungan.

Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir. (*atasözü*)

İnsan gençliğinde yaptığı şeylerin çoğunu yaşlandığında yapamaz ve gençliğin nedeni değerli olduğunu o zaman anlar.

Geri çevirmek (*deyim*)

1) Geri vermek, geldiği yere göndermek, iade etmek; 2) Kabul etmemek, reddetmek: 'Oğlunun hiçbir dileğini geri çevirmezmiş.' -S. F. Abasıyanık.

Geri dönmek (*deyim*)

Geldiği yere gitmek: 'Arada gelenlerin çoğu kapıdan bakıp oturmadan geri dönüyorlardı.' -N. Cumalı.

Göğsünü kabartmak (*deyim*)

Bir olay dolayısıyla kıvanç duygusunu ortaya koymak, övünmek: 'Duvarda, güneşe karşı / Göğsünü kabartan bir güvercin / İçimde öksüzün gözyaşı / Yıkılan yıllar için' -H. F. Ozansoy.

Göğüs germek (*deyim*)

Bir güçlüğe karşı koymak, dayanmak: 'Hayatın lezzetleri içinde yüzen bizler, elbette geçici birçok zahmetlere katlanmaya ve birçok zorluklara göğüs germeye mecburduk.' -A. Ş. Hisar.

Görmezden gelmek (*deyim*)

Görmemiş gibi yapmak, farkında değilmişçesine davranmak: 'Oğlunun yardım dileyen bakışlarını görmezden gelerek kahvaltı masasına oturdu.' -E. Şafak.

Göz ardı etmek (*deyim*)

Gereken önemi vermemek: 'Kocakarı yöntemlerine inanmayı göz ardı ettiğini söyleyemedim.' -A. Kulin.

Göz göze gelmek (*deyim*)

Her iki tarafın bakışları karşılaşmak: 'İşte bu iki adam bir aralık göz göze geldiler.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Göz kamaştırmak (*almak*) (*deyim*)

1) Kuvvetli ışık veya parlaklık, kısa bir zaman için görüşü bulandırmak; 2) mec. Bir niteliğiyle hayran bırakmak: 'O sıralar Avrupa'da bir büyük piyano ustası gözleri kamaştırıyordu.' -N. Nadi.

Göz önünde tutmak (*bulundurmak*) (*deyim*)

Herhangi bir durumun nasıl bir sonuca yol açacağını hesaba katmak, dikkate almak.

Gözden geçirmek (*deyim*)

1) Okumak: 'O günkü gazeteleri gözden geçirdi.' -F. R. Atay. 2) Niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek: 'Akşam hazırlanmış sofrayı gözden geçirmek için odasından çıktı.' -A. Kutlu. 3) Araç, motor vb.nin çalışıp çalışmadığını incelemek, denemek, denetlemek.

Göze almak (*deyim*)

Gelebilecek her türlü zararı ve tehlikeyi önceden kabul etmek: 'Bunlardan kaç babayiğit bu ölüm yarışını göze alabilir?' -T. Buğra.

Gözüne uyku girmemek (*deyim*)

Uyuyamamak, uykusuz kalmak: 'Uykum kaçınca aklım bir şeye takılır ve o takıntıyı savuşturuncaya kadar gözüme uyku girmez.' -B. Felek.

Gözünü (gözlerini) kan bürümek (*deyim*)

Adam öldürecek kadar öfkelenmek.

Gurur duymak (*deyim*)

Gururlanmak: 'Bu acıya kendi sebebiyet verdiğini hissetmekten gurur duyuyordu.' -H. E. Adıvar.

Gurura kapılmak (*deyim*)

Büyükleme, gururlanmak: 'Sataşmalarını artırıyor ve yersiz bir gurura kapılıyordu.' -K. Korcan.

-H-

Haber almak (*deyim*)

Kendisine bildirilmek, öğrenmek, bilgi edinmek: 'Sizden haber almalı bir seneden fazla oldu.' -P. Safa.

Haber vermek (*deyim*)

1) Bildirmek, haber ulaştırmak: 'O evlerin ısıtılacağını, akşama sıcak yemek yapılacağını, evlerin ıssız olmadığını haber verirdi.' -A. Kutlu. 2) Bir durumun, bir olayın belirtisi olmak: 'Günlerden beri artan iştahsızlık ve derin yorgunluk fena günlerin yaklaştığını haber vermiş olabilirdi.' -P. Safa.

Hak etmek (*deyim*)

1) Bir emek karşılığı hakkı olan şeyi elde etmek, hak kazanmak: 'Mutlu, başarılı, kendine güvenmeyi hak etmiş birisi.' -T. Buğra. 2) Layık olduğu kötü karşılığı almak; 3) Bir başarı dolayısıyla ödüllendirilmek: 'Kadın dergileri bizi göklere çıkarıyorlardı, bunu da hak etmemiştik.' -A. Ağaoğlu.

Hakkını helal etmek (*deyim*)

Hakkını, emeğini bağışlamak: 'Bu bahtiyar hanımcağızı sordular, iyi biliriz, dedik, hakkımızı helal ettik.' -M. Ş. Esendal.

Hayal kurmak (*deyim*)

Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmek: 'Biz böyle hayal kurarken rüzgâr çıktı.' -A. Erhat.

Hesaba katmak (*deyim*)

Dikkate almak, göz önünde bulundurmamak: 'Hem benim avukat veya yargıç olmak isteyip istemediğimi de hesaba kattıkları yoktu.' -N. Cumalı.

Hiddete kapılmak (*deyim*)

Öfkelenmek, kızmak.

Hoş geldiniz (*deyim*)

Gelen kişiye söylenen selamlama sözü.

(birinin) Hoşuna gitmek (*deyim*)

Beğenmek: 'Zamanları yarararak hatta zamanı geriye doğru sürerek kendisini bulmam hoşuna gitmişti.' -A. Kabaklı.

Huy edinmek (*deyim*)

Bir davranışı alışkanlık durumuna getirmek: 'Zaten son zamanlarda önüne gelen her şeyi tekmelemeyi huy edinmişti.' -E. Şafak.

Hülyaya dalmak (*deyim*)

Hayal kurmak.

-İ-**İcat çıkarmak** (*deyim*)

1) Hoş görülme yen yeni bir huy, davranış göstermek; 2) Yadırganan bir yol tutmak; 3) Ortaya gereği olmayan bir sorun atmak.

İçi kan ağlamak (*deyim*)

Çok üzüntü duymak: 'Demin Raif Efendi'nin karısını dinlerken içim kan ağlıyordu.' -Y. K. Beyatlı.

İçi yanmak (*deyim*)

1) Çok susamak; 2) Büyük bir acı, sıkıntı vb. Nedenlerle çok üzülme: 'Sanki ağlayan ve en çok içi yanan o değildi.' -T. Buğra. 3) Bir şeye karşı büyük bir özlem duymak: 'Biliyorum içiniz vatan aşkıyla yanıyor, aynen benim gibi.' -M. İzgü.

İçine dert olmak (*deyim*)

Bir şeyi yapamamaktan dolayı üzülme.

İdare etmek (*deyim*)

1) Yönetmek, çekip çevirmek: 'Devleti, sadece idare edenlerin sorumluluğuna bırak-mak ve bir daha onu düşünmemek, sosyal şura sahip olmamak demektir.' -M. Kaplan. 2) Tutumlu kullanmak: 'Lakin siz, yine sabaha kadar kalacaktınız gibi idare edin mumu.' -R. N. Güntekin. 3) Yetmek, yetişmek: 'Evler ve dükkânların Ahmet'i idare edeceği belli idi.' -S. F. Abasıyanık. 4) Alışverişte yeterli olmak, kurtarmak: Bu kumaşı o fiyata veremem; idare etmez. 5) Göz yummak, hoş görmek; 6) Örtbas etmek.

İhtimal vermemek (*deyim*)

Bir şeyin gerçekleşeceğini, olabileceğini hiç düşünmemek.

İlgi çekmek (*uyandırmak*) (*deyim*)

Çevresinde ilgiyi, dikkati ve merakı üzerine toplamak, alaka çekmek, alaka toplamak veya alaka uyandırmak: 'Öyle bir renk olmalı ki hemen karşıdan hem ilgi uyandırmalı hem de insan etkilenmeli.' -M. İzgü.

İlgi duymak (*deyim*)

Bir işe, bir olaya, bir kimseye önem vermek, yakınlık duymak: 'Yeni istidatlara her zaman ilgi duyan bir büyük sanatçı idi.' -C. Uçuk.

İmdada (*imdadına*) **koşmak** (*yetişmek*) (*deyim*)

Çok zor ve tehlikeli bir anda yardım etmek: 'Aşağı kattan gürültüyü işiterek imdadıma koşan annem evvela neye uğradığını bilememişti.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 'Neyse bu işte de otelci imdadımıza yetişti.' -R. N. Güntekin.

(bir şeye) İmza atmak (*deyim*)

İmzalamak: 'Önüne bir tomar parşömen çeken ağa, yeni öğrendiği imzasını atmaya başladı.' -O. Kemal.

İple çekmek (*deyim*)

Sabırsızlıkla beklemek: 'Ertesi günün öğleye doğru olan saatlerini iple çekiyordum.' -Y. K. Beyatlı.

İş insanın aynasıdır. (atasözü)

Bir kimsenin nasıl bir kişi olduğu yaptığı işlerden anlaşılır.

İş tutmak (deyim)

1) İş yapmak, çalışmak: 'Biraz çökmüşsün, iş tutuyor musun?' -F. R. Atay. 2) Kaba cinsel ilişkide bulunmak.

(birine) İşi düşmek (deyim)

Birinin yardımına gereksinim duymak: 'Ara sıra işim düşerek kalem odasına girdikçe ona nazik ve kibar bir arkadaş muamelesi ediyordum.' -R. N. Güntekin.

İşine gelmek (deyim)

Çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmak: 'Yattığı yerden işine gelen kararları onaylar, hoşlanmadıklarını bozarmış.' -T. Halman.

İvme kazanmak

-K-

Kan dökmek (deyim)

Ölüme yol açmak, cana kıymak: 'Şimdiyse durum değişmiş, şu sazevinde oturanlar toprak için kan bile dökebilirdi.' -Y. Kemal.

(bir şeyden) Kapı açmak (deyim)

1) Bir şeyin sözünü etmek veya bir işe başlamak; 2) Pazarlığa çok yüksek bir fiyatla başlamak.

Karanlığa gömülmek (deyim)

1) Koyu karanlık içinde kalmak; 2) Büyük sıkıntı ve keder içinde kalmak: 'Türkiye'nin güneşi battı, karanlığa gömüldük.' -B. Felek.

Karar vermek (deyim)

Bir sorunu karara bağlamak, kararlaştırmak: 'Sonunda bu su tenekelerini civardaki evine kadar taşımaya karar verdi.' -İ. H. Baltacıoğlu.

Karşı koymak (deyim)

Boyun eğmemek: 'Yabancıнын bu kötü kastına yalnız azmimizle karşı koyduk.' -R. E. Ünaydın.

Karşılık vermek (deyim)

1) Küçük büyüğüne karşı gelmek; 2) Cevap vermek, yanıt vermek: 'Haşarı oğlan bu ağzı bozuk kadına şöyle karşılık veriyordu.' -O. C. Kaygılı.

Kaşla göz arasında (deyim)

Kimsenin sezmesine imkân vermeyecek kadar kısa bir zaman içinde, çok çabuk: 'Kuzum, kaşla göz arasında ne zaman geldin ve ne zaman kaybettin paranı?' -N. F. Kısakürek.

Kendi derdine düşmek (deyim)

Kendi sorunu sebebiyle başka şeyle ilgilenememek: 'Savaş yüzünden herkes kendi derdine düşmüştü.' -A. Kutlu.

Kendini bir şey sanmak (deyim)

Kendini olduğundan çok değerli görmek.

Kendini göstermek (deyim)

1) Beğenilecek niteliklerini ortaya koymak: 'Hadi susmayın, gösterin kendinizi bakalım!' -N. Cumalı. 2) Ortaya çıkmak, belirtmek: 'Babam aylığını alamadığı günlerde aç kalmak korkusu da kendini gösteriyordu.' -M. Ş. Esendal. 3) sp. Pas alabilmek için boş alana kaçmak.

Kendini kaptırmak (deyim)

1) Bir şeyin etkisinden kurtulamayacak duruma düşmek: 'Kendini genç yaşında rakıya kaptırdı, çok sürmedi, sonunda perişan oldu.' -O. C. Kaygılı. 2) Uğraşmaya başladığı bir işten kendini kurtaramamak.

Kesintiye uğramak (deyim)

Bir süre için durmak.

Keskin sirke küpüne (kabına) zarar. (atasözü)

Öfkeli, sert kimsenin zararı kendisinedir.

Kına (kınalar) yakmak (koymak, sürmek, vurmak, yakınmak, yakılmak) (deyim)

1) Kınayı su ile karıştırıp bulamaç kıvamına getirerek boyanacak yere sürmek: 'Bazıları bütün ele, avuçlara değil, yalnız bir tek parmağın baş kısmına kına koyarlardı ki buna yüksük kına tabir olunurdu.' -R. H. Karay. 2) mec. Birinin uğradığı kötü duruma çok sevinmek.

Kol gezmek (deyim)

1) Güvenlik amacıyla dolaşmak: 'Bunlar şehir subaşısının adamları, dizdarlardı. Kol geziyorlardı.' -Ö. Seyfettin. 2) Dolaşmak: 'İnsanı üşütmeyen, ılık gezginci bir yağmur bulutu ağır ağır kol geziyordu.' -T. Dursun K. 3) mec. Kötü durum ve davranışlar çokça olmak: 'Bazı ülkelerde sansürün kol gezdiği görülüyor.' -A. Kabaklı.

Koltuk çıkmak (*deyim*)

Desteklemek.

Konuk olmak (*deyim*)

Bir yerde kısa bir süre ağırlanmak.

Kösele gibi (*deyim*)

Çok sert, çiğnenmesi güç, koparılamaz: Kösele gibi et.

Kusura bakmamak (*kalmamak*) (*deyim*)

Hoş görmek: 'Kusura bakma, hatırını soramadım.' -S. F. Abasıyanık.

Kuş uçurmamak (*deyim*)

Hiçbir şeyin veya kimsenin kaçmasına, geçmesine imkân vermemek: 'Zavallının yanına kimseyi sokmaz, bağından, bahçesinden kuş uçurmazmış.' -F. R. Atay.

-L-**Laf işitmek** (*deyim*)

Azarlanmak, birisi kendisine darılmak: 'Kaç kere laf işittim bu yüzden, sineye çektim.' -A. Kulin.

Layık görmek (*deyim*)

Yakıştırmak, uygun görmek: 'Ben işte oyum, şimdi söylemeye layık görmediğiniz Dikmen Yıldızı...' -A. Gündüz.

(birini) linç etmek (*deyim*)

Yargılamadan öldürmek: 'Yakalamışlar adamı. Ahali linç edecekmiş az kalsın.' -S. F. Abasıyanık.

-M-**Mesaj vermek** (*deyim*)

Duygu ve düşünceleri karşı tarafa dolaylı bir biçimde anlatmak.

Meydana çıkmak (*deyim*)

1) Ortaya çıkmak, görünmek: 'İşte Galip, böyle bir muhitte herkesi şaşırtan büyük bir kabiliyetle meydana çıkıverdi.' -A. H. Çelebi. 2) Belli olmak: 'Şafak serinliği içinde onun yükselmesini seyrederken ilk tahminimizde yanılmadığımız meydana çıktı.' -H. S. Tanrıöver. 3) Yetişmek, büyümek: 'Altınyaprak Şirketi bizim son ekmek kapımızdı, bundan sonra iş bulabileceğim şüpheli, kardeşlerim daha meydana çıkmış sayılmaz.' -R. N. Güntekin.

Mola vermek (*deyim*)

Uzun süren yolculuğa, yürüyüşe veya çalışmaya, dinlenmek amacıyla bir süre ara vermek, oturup dinlenmek: 'Otobüs, yol üzerinde bir kasabanın çarşısında yarım saat mola vermişti.' -R. N. Güntekin.

-N-

Ne hikmetse (*hikmettir*) (*deyim*)

1) Bilmezlikten gelinen durumlarda kullanılan bir söz: 'Elektrik ampulü ne hikmetse hep bozulmuş olurdu.' -H. Taner. 2) Bilinmeyen bir sebepten ötürü: 'Zira dünkü yemekte ne hikmetse Ethel, durup dururken dil değiştirmeye karar verdi ya da her daim konuştuğumuz dili unuttu.' -E. Şafak.

Neden olmak (*deyim*)

Bir şeyin olmasına veya ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak.

Nefesi kesilmek (*daralmak veya tutulmak*) (*deyim*)

1) Güç soluk alacak duruma gelmek veya soluğu büsbütün durmak: 'Nefesi daralıyor, yüzü kızarıyor, böğrüne bir ağrı giriyor ve yol ona gittikçe uzuyordu.' - M. Ş. Esendal. 2) mec. Bunalmak, sıkılmak: 'İki güzel filmin arkasından peş peşe on tane moloz film sıralanınca insanın nefesi kesiliyor.' -B. R. Eyuboğlu. 3) mec. Hayran kalmak, etkilenmek.

Not almak (*deyim*)

1) Biri konuşurken onun söylediklerini yazmak: 'Not alıyorum, Türkçeye mısra mısra hemen tercüme ediyorum.' -R. H. Karay. 2) Bir şeyi başlıca noktalarını özetleyerek yazmak; 3) Öğrenci, iyi veya kötü numara, derece almak; 4) mec. Bir şeyin niteliğiyle ilgili bir karar verilmek.

Not etmek (*deyim*)

Not olarak yazmak, kaydetmek: Bunu not edin de unutmayın.

Nutku tutulmak (*deyim*)

Korkudan, şaşkınlıktan ve öfkeden konuşamaz olmak: 'Birdenbire nutku tutuldu ve bütün gayretlerine rağmen konuşamadı.' -N. F. Kısakürek.

-O-

Ortaya çıkmak (*deyim*)

1) Yokken var olmak, meydana çıkmak, türemek: 'Ama bizi, en azından Fahri'yle beni yadırgatan başka şeyler ortaya çıkmaya başladı.' -A. Ümit. 2) Biri kendini göstermek: 'Lanet filozofum diyerek ortaya çıkıp Allah'a ve kullara karşı hezeyan eden tımarhanelik herifler!' -Ö. Seyfettin.

Ortaya koymak (*deyim*)

1) Herkesin görebileceği yere koymak; 2) Yaratmak, yapmak; 3) Açıklamak: 'En sonra da görüşlerini edebiyata kaçmayan bir açık yüreklilikle ortaya koydu.' -H. Taner.

-Ö-

Ödü kopmak (*patlamak*) (*deyim*)

Çok korkmak: 'Benim at sineği ile hamam böceğinden ödüm kopar.' -Ö. Seyfettin. 'Oğluna nazar degecek diye ödü patlar, kaplumbağanın yumurtasına yaptığı gibi bir an bile gözünü ayırmak istemezdi ondan.' -E. Şafak.

(birinden) Öfkesini çıkarmak (*almak*) (*deyim*)

Öfkeli kişi haksız yere ilgisiz birine çatmak: 'Evde önüne gelenin öfkesini kendisinden çıkarmasına alıştı.' -N. Cumalı. 'Adamı pataklamadan bırakmazdım, pataklamadıkça öfkemi alamazdım.' -R. H. Karay.

Önüne geçmek (*deyim*)

1) Yolunu kesmek; 2) Önlemek: 'Bütün siyasi tedbirler öyle bir tehlikeli hareketin önüne geçmek için alınmıştı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Örnek olmak (*deyim*)

Hayır ve davranış yönünden başkasının kendisine benzemesi yolunda etkili olmak: 'Ne örnek olmaya değerim ne de gülünç olmaktan zevk alırım.' -F. R. Atay.

Örnek vermek (*deyim*)

Bir konuyu daha ayrıntılı bir biçimde anlatabilmek için örneklendirmek: 'Son olarak bir başka yazarın kaleminden, tiyatronun önemi, en etkili eğitim aracı olduğu görüşüne bir örnek verelim.' -M. And.

Özen göstermek (*deyim*)

Bir şeyi özenerek elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak, itina etmek: 'Çay bitmesin diye yudum yudum içmeye büyük özen gösterirler.' -S. Birsal.

Özür dilemek (*deyim*)

1) Özrünü ileri sürerek bir işi yapmayı istememek, bir işten bağışlanmasını istemek: 'Onları, ayakta bekleyenleri görünce özür diledi.' -N. Araz. 2) Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek: 'Karyolasına ilişti, odası için özür dileyip dilememeyi düşündü.' -P. Safa.

-P-

Para etmemek (*deyim*)

1) Değeri pahasına satılamamak; 2) Etkisi olmamak, işe yaramamak: 'Tastamam geriye dönmedik ama dönsek de para etmez.' -N. F. Kısakürek.

Pay vermek (*deyim*)

1) Hisse vermek, bölüşmede bulunan parçalardan ayırmak: 'Batı, beynini sömürdüğü insanlara kendi uyruklarına sağladığı konfordan pay verip gönül alır.' - H. Taner. 2) mec. Küçük büyüğe karşılık vermek, saygısızca davranmak: 'Bunlar analarına, babalarına pay vermişler de böyle taş kesilmişler.' -S. M. Alus.

Pencere açmak (*deyim*)

Görüş açısı kazandırmak: 'Bir insana bir şey öğrettiğiniz, ona yeni bir pencere açtığınız zamanki o parlayan bakışlar var ya, hocanın en büyük mükâfatı budur.' - H. Taner.

Peşine düşmek (*gitmek*) (*deyim*)

1) Arkasından gitmek, izlemek: 'Kaçarsa peşine düşerek ona korkulu dakikalar geçirtiyordu.' -Y. N. Nayır. 2) Bir isteğin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak: 'Her biri bir yere, ekmek parası peşine gittiler, kendi başlarını da kurtardılar.' -M. Ş. Esendal.

Peşine takılmak (*deyim*)

Ardından gitmek: 'Üftade Hanım'ın peşine takılmış olan şamatalı, gösterişli ve her yaştan, her cinsten bir kalabalık...' -H. E. Adıvar.

-R-

Rahat durmak (*deyim*)

Yaramazlık etmemek veya kımıldamamak.

Rahat yüzü görmemek (*deyim*)

Hiç rahat etmemek: 'Derler ki bugünden itibaren Zeliha'nın kalbi rahat yüzü görmedi.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

-S-

Sağlıcakla kal (*kalmak*) (*deyim*)

Ayrılırken kalanlara söylenen bir esenlik sözü, hoşça kal.

(birini, bir şeyi) Salık vermek (*deyim*)

1) Tavsiye etmek: 'Dün akşam, bana bu kahveyi salık verdikleri zaman bütün gece sevincimden gözüme uyku girmedi.' -Y. K. Karaosmanoğlu. 2) esk. Haber vermek.

Saygı göstermek (*deyim*)

Saymak, değer vermek: 'Kendilerine büyük saygı gösterdim ve imdatlarına muhtaç olduğumu belirttim.' -N. F. Kısakürek.

Saymakla bitmemek (*tükenmemek*) (*deyim*)

Pek çok olmak.

Selam etmek (*deyim*)

Uzakta olan birine esenlik dilemek.

Selam vermek (*deyim*)

1) Selamlamak: 'Kapıdan içeri giren adam, topuklarını birbirine vurarak askerce bir selam veriyor.' -E. M. Karakurt. 2) din b. Başını sağ ve sol omuzlarına çevirerek namazı bitirmek.

Son vermek (*deyim*)

Bitirmek, sona erdirmek: 'Gevezeliklerine tam zamanında son vermişler.' -N. Hikmet.

Sona ermek (*deyim*)

Son bulmak: 'Dağın patlatılması sona erince dolgu başlayacaktı.' -A. Kulin.

(bir şeyden) Söz etmek (*deyim*)

O şey üzerinde konuşmak: 'Dilin çağdaş kadın yazara hazırladığı tuzaklardan söz etmişti.' -T. Uyar.

(birine veya bir şeye) Söz geçirmek (*deyim*)

Söylediğini, istediğini, yaptırmak: 'Düğün sahipleri onlara söz geçiremediler.' -M. Ş. Esendal. 'Her seferinde kalbine söz geçirerek zaaflarını denetleyebiliyordu.' -M. Mungan.

Söz tutmak (*deyim*)

Söz dinlemek.

Sözünü (sözünüzü) balla kestim (*kesiyorum*) (*deyim*)

Karşısındakinin konuşmasını kesip arada herhangi bir şey hatırlatmak istenildiğinde izin dilemek için söylenen bir söz.

Sözünü kesmek (*deyim*)

Biri konuşurken söze karışıp onun konuşmasına fırsat vermemek: 'Birkaç söz daha söyleyip esasa geçmek istedi ise de arkada oturanlardan biri onun sözünü kesti.' -M. Ş. Esendal.

-Ş-

Şakaya gelmemek (*deyim*)

1) Şakaya dayanamamak; 2) Hafifsemeye, savsaklamaya gelmemek.

-T-

Taban tepmek (*patlatmak*) (*deyim*)

Uzun yol yürümek: 'Her akşam gazete başına kırk para kazanmak için şehrin dört bir köşesinden buraya kadar taban tepmek...' -R. N. Güntekin.

Tadı damağında kalmak (*deyim*)

1) Yenen bir şeyin tadını unutamamak; 2) Hoşa giden, zevk alınan bir şeyi unutamamak: 'Eski seyahat hürriyeti, yine tadı damağımızda kalan tatlı bir hatıra olmuş.' -R. H. Karay.

Tadına doyum olmamak (*deyim*)

1) Bir şeyin tadı çok beğenilmek; 2) mec. Herhangi bir şey çok beğenilmek: 'Bir orman, tadına doyum olmayan bükülüşlerle denize kadar iniyordu.' -B. R. Eyuboğlu.

Taş yerinde ağırdır. (*atasözü*)

Kişinin değerini en iyi bilenler, kendi çevresinde bulunanlardır.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (*atasözü*)

Gönül alıcı, okşayıcı sözlerle karşımızdakinin inadı yenilebilir.

Tepki vermek (*deyim*)

Herhangi bir etkiye karşı söz veya davranışla karşılık vermek.

Tereyağından kıl çeker gibi (*deyim*)

1) Her türlü mecburiyetten, mükellefiyetten ve sorumluluktan kolayca sıyrılarak: Tereyağından kıl çeker gibi bu belalı işten sıyrıldı. 2) Bir işi kolayca yaparak, becerikli bir biçimde: 'Mehmetlerin askerde dev yapılı kamyonları tereyağından kıl çeker gibi çekip çevirdiklerini seyretmeye doyamazdım.' -B. R. Eyuboğlu.

Ters düşmek

(birine veya biriyle) Ters düşmek (*deyim*)

Aykırı durumda olmak, karşıt olmak: 'Daha sonra o eşsiz lidere ters düşmek bahtsızlığına kapılmıştır.' -H. Taner.

(bir iş veya durum) Tersine dönmek (*deyim*)

Beklenildiği, umulduğu gibi gerçekleşmemek, aksi olmak: 'Ya hesapları tersine dönuverirse o vakit başımıza gelecek belada ortağız kardeşim!' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Teselli etmek (vermek) (deyim)

Avutmak, avundurmak: 'Öyle ağlıyor ki ben de içimi çeke çeke onu teselli etmeye çalışıyorum.' -A. Ağaoğlu. 'Zehra Hanım, Tevfik'in ebesiydi ve onu çok severdi, arkasını sıvadı, teselli verdi.' -H. E. Adıvar.

Tetikte (tetik) olmak (beklemek, bulunmak, durmak) (deyim)

Her an uyanık ve hazır bulunmak: 'Güldane tehlikeyi sezmiş gibi tetikte.' -T. Buğra. 'Onun sakinliği etrafta tetikte bekleyen karısına, çocuklarına da geçti.' -N. Cumalı. 'Hele kendini güçlü hissederse tetik ol, basbayağı saldırganlaşır.' -A. İlhan.

Tüy gibi (deyim)

Çok hafif.

-V-

Veda etmek (deyim)

1) Vedalaşmak, esenleşmek: 'Onu daima öper ve sefere çıkacakları zaman en sonra ona veda ederlerdi.' -N. F. Kısakürek. 2) mec. Sevilen bir şeyle olan ilgisini kesmek: 'Dünyaya veda ettik, atıldık doludizgin / En son koşumuzdur bu, asırlarca bilinsin' -Y. K. Beyatlı.

(birine bir şey) Vız gelmek (deyim)

Tkz. Pek önemsiz görünmek: 'Fakat bu da Nahit'e vız geldi çünkü kız koltuğa oturmuştu.' -T. Buğra.

-Y-

Yanıt vermek (deyim)

Yanıtlamak, cevaplamak.

Yenik düşmek (deyim)

Yenilmek, mağlup olmak: 'Bütün savaşlardan alınının akıyla çıkmış bir denizci. Hiç yenik düşmemiş.' -Z. Selimoğlu.

(bir işte) Yer almak (deyim)

1) Bir işi hazırlayanlar arasında bulunmak; 2) Ayrılan yerde durmak, bulunmak: 'Derginizde ne tür yazılar yer alıyor?' -A. Ümit.

Yer vermek (deyim)

1) Önemli saymak, saygı göstermek: 'Etrafını zehirleye zehirleye yaşadıktan sonra hâlâ insanlar ona kendi aralarında bir yer veriyorlardı.' -M. Yesari. 2) Bir olaya yol açmak, imkân tanımak; 3) Önemli bir görev vermek; 4) Kendi yerini bir başkasına bırakmak: 'Kadınlara yer vermek alışkanlığı da olmadığından, çok kez ayakta kalır.' -E. Bener. 5) Kullanmak: 'Orta oyununda dekor gibi donatıma da pek az yer

verilmiştir.' -M. And. 6) Söz etmek, değinmek; 7) Ağırlık vermek: 'Bu dönem, daha çok kısa ve vodvil türünde komedyalara yer vermiştir.' -M. And. 8) Konu edinmek.

Yerinde duramamak (*deyim*)

1) Sürekli kıpırdamak; 2) İçi içine sığmamak: 'En ufak bir şeyden sevinir, yerlerinde duramaz olurlar.' -N. Cumalı.

Yerine koymak (*deyim*)

1) Gibi görmek, saymak: 'Hem de yetişkin, yosma bir kadın beni erkek yerine koymuştu.' -N. Cumalı. 2) Yitirilen, elden çıkan bir şeyin, benzerini veya eşini sağlamak: Kaybolan kitaplarımı yerine koyamadım.

Yerini almak (*deyim*)

Yerine geçmek: 'Öğretim ve öğrenim yerini de ister istemez politik tartışmalar almıştı.' -Y. K. Karaosmanoğlu.

Yok etmek (*deyim*)

1) Ortadan kaldırmak, ifna etmek, izale etmek; 2) mec. Varlığına son vermek: 'Kurtulmak için ya yok olmalı ya yok etmeli.' -A. İlhan.

Yoksun bırakmak

Yoksun bırakmak (*etmek, kılmak*) (*deyim*)

Yoksun duruma getirmek, bir şeyin yokluğunu çektirmek: 'Sözlerimi dinlediler ve öyle cimrileştiler ki kendilerini bile bir lokma yemekten yoksun bıraktılar.' -N. Hikmet.

Yola çıkmak (*deyim*)

1) Araca binmek üzere yol üstünde durmak; 2) Bir yere varmak için bulunduğu yerden ayrılarak yolculuğa başlamak, harekete geçmek: 'Yola öğle yemeğinden sonra çıktık.' -S. Kocagöz. 3) Herhangi bir şeyi esas almak, oradan başlamak: 'Bir roman konusundan yola çıkarak Salâh Birsal'in 'Dört Köşeli Üçgen' ile Orhan Kemal'in 'Murtaza'sı arasında bir akrabalık kuruverdi.' -S. İleri.

Yuvarlanıp gitmek (*deyim*)

1) Eldeki imkânlarla geçinmek: 'Biz işte aile gibi bir şeyiz burada, büyük hanımı da kendimize uydurduk, yuvarlanıp gidiyoruz.' -R. N. Güntekin. 2) Birdenbire ölmek.

Yüzüne gülmek (*deyim*)

1) Dostmuş gibi görünmek: 'Köylünün yüzüne gülüp arkadan jurnalliyormuş.' -E. Işın. 2) Dostluk göstermek, ilgi göstermek, alakalanmak: 'Köyde, ondan başka yüzümüze gülen, bize yol gösteren olmadı.' -Ö. Seyfettin. 3) Temizliği, yeniliği

dolayısıyla ferahlık vermek: 'Banyo, tuvalet, vesair kısımlar, o ne temizlik, o ne genişlik, insanın yüzüne gülen o ne ferahlıktı.' -H. R. Gürpınar.

-Z-

Ziyaret etmek (*deyim*)

1) Birini görmeye gitmek: 'Sporcular da birbirlerini sık sık ziyaret etsinler.' -N. Hikmet. 2) Bir yeri görmeye gitmek.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ahmet KARAKURT

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Türkçe Eğitimi ABD	Düzce Üniversitesi	2023
Lisans	Türkçe Eğitimi	Düzce Üniversitesi	2019
Lise		Tavşanlı Atatürk Anadolu Lisesi	2015